

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СЕВОСТ'ЯНЕНКО ДЕНИС ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК
342.9

ДИСЕРТАЦІЯ
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
УКРАЇНИ

Спеціальність 081 – Право

Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

(Севост'яненко Д.О.)

Науковий керівник: **Коропатнік Ігор Михайлович**,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Севост'яненко Д.О. Правове регулювання військово-технічного співробітництва України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право». – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2024.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню сучасного стану правового регулювання військово-технічного співробітництва України, а також науковому обґрунтуванню необхідності удосконалення чинного порядку правового регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері військово-технічного співробітництва.

Мета роботи полягає у розробці науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання військово-технічного співробітництва України. Досягнення такої мети забезпечується виконанням низки завдань наукового дослідження, серед яких: виявлення сутності військово-технічного співробітництва; виокремлення окремих елементів військово-технічного співробітництва та розкриття їх змісту; визначення галузевої належності сукупності норм права, що врегульовують порядок здійснення військово-технічного співробітництва; встановлення мети, завдань та принципів правового регулювання військово-технічного співробітництва; дослідження історико-правових аспектів, що вплинули на сучасний стан врегулювання військово-технічного співробітництва; аналіз правової основи таких інструментів, як встановлення, обмеження, зупинення та призупинення військово-технічного співробітництва; висвітлення правових засад реалізації усіх виокремлених складників військово-технічного співробітництва, а також пошук чинників, що перешкоджають ефективній реалізації такої співпраці; визначення вичерпного переліку учасників військово-технічного співробітництва, що забезпечують реалізацію такої діяльності; встановлення основних видів учасників військово-технічного співробітництва, що безпосередньо реалізують таку діяльність;

дослідження інституту юридичної відповідальності у сфері військово-технічного співробітництва; вивчення закордонного досвіду у сфері правового регулювання військово-технічного співробітництва; формування переліку дій щодо вдосконалення чинного порядку правового регулювання військово-технічного співробітництва.

Результатами здійсненого нами комплексного дослідження чинного порядку правового регулювання військово-технічного співробітництва є низка зроблених висновків та сформуованих пропозицій, а саме:

вперше:

- досліджено нормативно-правову основу правового регулювання військово-технічного співробітництва в умовах повномасштабної збройної агресії проти України. За результатами такого дослідження ми виявили деяку кількість положень, чинна редакція яких перешкоджає ефективній реалізації аналізованої нами діяльності. Результатом означеного стало формування переліку ініціатив, що охоплюють як необхідні дії визначених органів державної влади, так і зміни до деяких актів національного законодавства;

- запропоновано авторське визначення мети правового регулювання військово-технічного співробітництва, що полягає у розбудові ефективної моделі реалізації адміністративно-правових відносин між суб'єктами публічної адміністрації та об'єктами публічного управління, які уповноважені на провадження досліджуваної діяльності. Регулювання таких відносин повинно ґрунтуватися на принципі поваги до основних прав і свобод людини, а також створювати необхідні умови задля забезпечення потреб, що відображають інтереси суспільства;

- виокремлено чотири типові принципи правового регулювання військово-технічного співробітництва, які потрібно враховувати як нормотворцю, так і учасникам військово-технічного співробітництва, що безпосередньо реалізують таку діяльність або ж забезпечують таку реалізацію;

удосконалено:

- усталене у науковому середовищі розуміння сутності військово-технічного

співробітництва, а також класифікацію складників такої діяльності. Так, військово-технічне співробітництво розглядалося виключно за двома напрямками: міжнародні передачі товарів та кооперація між державами у військово-технічній сфері. Однак у межах нашої роботи ми обґрунтували необхідність здійснення більш широкого такого розподілу;

- ужиток понять «учасник військово-технічного співробітництва» та «суб'єкт військово-технічного співробітництва» як законодавцем, так і науковою спільнотою. Доведено, що одночасне застосування двох таких понять може призвести до хибного розуміння принципів розподілу повноважень щодо реалізації військово-технічного співробітництва та забезпечення такої реалізації;

- перелік учасників військово-технічного співробітництва. По-перше, встановлено два напрями виконуваних ними повноважень: реалізація військово-технічного співробітництва та забезпечення реалізації військово-технічного співробітництва. По-друге, ми навели існуючі види першої такої категорії та встановили вичерпний перелік учасників другої категорії, висвітливши їх відповідні повноваження;

отримали подальшого розвитку:

- висновки українських вчених-адміністративістів щодо переліку завдань, які стоять перед адміністративним правом. Враховуючи раніше виявлену галузеву належність сукупності норм права, що врегульовують порядок здійснення військово-технічного співробітництва, ми застосували перелік таких завдань до предмета нашого дослідження;

- висновки, зроблені дослідниками у сфері аналізу засад функціонування інституту юридичної відповідальності. У межах спрямованого ними вектора наукового пошуку ми виявили низку колізій та прогалин, що перешкоджають ефективному застосуванню санкцій до суб'єктів, які вчинили правопорушення у сфері здійснення міжнародних передач товарів та державного експортного контролю;

- висновки експертів, які досліджували закордонний досвід правового регулювання певних суспільних відносин, зокрема й тих, що виникають у сфері

військово-технічного співробітництва. Продовжуючи розвідку у вказаному напрямі, ми дослідили правові засади реалізації окремих складників військово-технічного співробітництва у ЄС, а також у таких державах, як США, Велика Британія та Французька Республіка;

- висновки науковців, що виокремлювали етапи становлення сучасного стану національної правової системи України, а також виявляли її витoki та історико-правові аспекти, що вплинули на її розвиток. У межах означеного ми зосередили свій інтерес саме на обраній нами як об'єкт дослідження сфері людського буття, що стане доповненням до наукових положень про генезу системи права України.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані нами під час проведення дослідження наукові результати можуть бути використані у:

Правотворчій сфері. Суб'єкти, що дотичні до розробки проєктів юридичних актів у сфері військово-технічного співробітництва, можуть враховувати у своїй діяльності сформований нами перелік змін до законодавства, а також виокремлені принципи правового регулювання військово-технічного співробітництва;

Науково-дослідній сфері. Отримані нами результати можуть стати основою для подальшого дослідження правових засад реалізації діяльності у сфері міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання, державного експортного контролю, функціонування інституту юридичної відповідальності у відповідній сфері тощо;

Навчальному процесі. Матеріали наукового дослідження використані під час формування курсу лекцій за навчальною дисципліною: «Правове регулювання господарської діяльності в Збройних Силах України»;

Правозастосовній діяльності. Наведений нами перелік рекомендацій, а також принципів правового регулювання військово-технічного співробітництва може бути використаний особами, що дотичні до процесу реалізації військово-технічного співробітництва чи забезпечення такої діяльності;

Правовиховній діяльності. Отримані нами результати можуть слугувати основою для заходів, спрямованих на формування правової культури в осіб, що навчаються.

Ключові слова: військово-технічне співробітництво, правове регулювання військово-технічного співробітництва, співробітництво, експортний контроль, товари військового призначення, товари подвійного використання, міжнародні передачі товарів військового призначення та подвійного використання, сектор безпеки і оборони, юридична відповідальність, закордонний досвід, міжнародні безпекові організації, адміністративне право, принципи правового регулювання, механізм правового регулювання, зовнішньоекономічна діяльність, національна безпека, міжнародні договори, органи державної влади, міжнародні режими експортного контролю, міжнародна технічна допомога, удосконалення правового регулювання.

ABSTRACTS

Sevostianenko D.O. Legal regulation of military-technical cooperation of Ukraine.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 08 “Law”, specialty 081 “Law.” - Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2024.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of the current state of legal regulation of military-technical cooperation of Ukraine, as well as to the scientific substantiation of the need to improve the current procedure for legal regulation of social relations arising in the field of military-technical cooperation.

The purpose of the study is to develop scientifically grounded proposals for improving the legal regulation of military-technical cooperation of Ukraine. This goal is achieved by fulfilling a number of research tasks, including: identifying the essence of military-technical cooperation; singling out certain elements of military-technical cooperation and disclosing their content; determining the sectoral affiliation of the set of legal provisions regulating the procedure for military-technical cooperation; to establish the purpose, objectives and principles of legal regulation of military-technical cooperation; to study the historical and legal aspects that have influenced the current state of regulation of military-technical cooperation; to analyze the legal basis of such instruments as establishment, restriction, suspension and termination of military-technical cooperation; to highlight the legal basis for the implementation of all the identified components of military-technical cooperation, as well as to search for factors that impede the effective implementation of such cooperation; defining an exhaustive list of participants in military-technical cooperation that ensure the implementation of such activities; establishing the main types of participants in military-technical cooperation that directly implement such activities; studying the institution of legal liability in the field of military-technical cooperation; studying foreign experience in the field of legal regulation of military-technical cooperation; formulating a list of actions to improve the current procedure for legal regulation of military-technical cooperation.

The results of our comprehensive study of the current legal framework for military-

technical cooperation resulted in a number of conclusions and proposals, namely:

for the first time:

- the legal framework for the legal regulation of military-technical cooperation in the context of full-scale armed aggression against Ukraine was studied. Based on the results of this study, we have identified a number of provisions whose current version impedes the effective implementation of the activities we analyze. The above resulted in the formation of a list of initiatives covering both the necessary actions of certain public authorities and amendments to certain acts of national legislation;

- the author proposes the author's own definition of the purpose of legal regulation of military-technical cooperation, which is to develop an effective model for implementing administrative and legal relations between public administration entities and public administration entities authorized to carry out the activities under study. The regulation of such relations should be based on the principle of respect for fundamental human rights and freedoms, and should create the necessary conditions to meet the needs that reflect the interests of society;

- the author identifies four typical principles of legal regulation of military-technical cooperation which should be taken into account by both the lawmaker and participants of military-technical cooperation who directly implement such activities or ensure such implementation;

has been improved:

- an established understanding of the essence of military-technical cooperation in the scientific community, as well as a classification of the components of such activities. Thus, military-technical cooperation has been considered exclusively in two areas: international transfers of goods and cooperation between states in the military-technical sphere. However, in our work, we have substantiated the need for a broader division;

- the use of concepts of “participant of military-technical cooperation” and “subject of military-technical cooperation” by both the legislator and the scientific community. It is proved that the simultaneous use of these two concepts may lead to a misunderstanding of the principles of distribution of powers to implement military-technical cooperation and ensure such implementation;

- a list of participants in military-technical cooperation. First, we identify two areas of their powers: implementation of military-technical cooperation and ensuring the implementation of military-technical cooperation. Secondly, we have provided the existing types of the first category and established an exhaustive list of participants in the second category, highlighting their respective powers;

have been further developed:

- conclusions of Ukrainian administrative law scholars on the list of tasks facing administrative law. Given the previously identified sectoral affiliation of the set of legal provisions regulating the procedure for military-technical cooperation, we have applied the list of such tasks to the subject matter of our study;

- conclusions drawn by researchers in the field of analyzing the principles of functioning of the institution of legal liability. Within the framework of their research vector, we have identified a number of conflicts and gaps that impede the effective application of sanctions to entities that have committed offenses in the field of international transfers of goods and state export control;

- conclusions of experts who have studied foreign experience of legal regulation of certain social relations, including those arising in the field of military-technical cooperation. Continuing our research in this area, we have examined the legal framework for the implementation of certain components of military-technical cooperation in the EU, as well as in such countries as the United States, the United Kingdom, and the French Republic;

- the conclusions of scholars who have identified the stages of formation of the current state of the national legal system of Ukraine, as well as identified its origins and historical and legal aspects that influenced its development. Within the framework of the above, we have focused our interest on the sphere of human existence chosen as the object of research, which will be a supplement to the scientific provisions on the genesis of the Ukrainian legal system.

Practical significance of the results. The scientific results obtained in the course of the study can be used in:

Lawmaking. The entities involved in the development of draft legal acts in the field

of military-technical cooperation may take into account the list of amendments to the legislation we have compiled, as well as the principles of legal regulation of military-technical cooperation;

Research and development. Our results may serve as a basis for further research into the legal framework for the implementation of activities in the field of international transfers of military and dual-use goods, state export control, and the functioning of the institution of legal liability in the relevant area, etc;

Educational process. The materials of the research were used in the formation of the course of lectures on the discipline: “Legal Regulation of Economic Activity in the Armed Forces of Ukraine”;

Law enforcement activities. The list of recommendations and principles of legal regulation of military-technical cooperation provided by us can be used by persons involved in the process of implementing military-technical cooperation or ensuring such activities;

Legal education activities. The results we have obtained can serve as a basis for measures aimed at forming a legal culture among students.

Keywords: military-technical cooperation, legal regulation of military-technical cooperation, cooperation, export control, military-use goods, dual-use goods, international transfers of military-use and dual-use goods, security and defense sector, legal liability, foreign experience, international security organizations, administrative law, principles of legal regulation, legal regulation mechanism, foreign economic activity, national security, international treaties, public authorities, international export control regimes, international technical assistance, improvement of legal regulation.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Севост'яненко Д. Військово-технічне співробітництво як невіддільна частина глобалізаційного розвитку людства. *Juris Europensis Scientia*. No 1. 2021. с. 103-112.

2. Севост'яненко Д. Аспекти правового регулювання чорного експорту товарів військового призначення та подвійного використання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2021. № 1 (45). С. 62–66.

3. Севост'яненко Д. Правовий статус Міжвідомчої комісії з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 3. С. 234–242.

4. Севост'яненко Д. Правові засади державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2024. № 1 (57). С. 73–79.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Севост'яненко Д. Адміністративно-правове регулювання військово-технічного співробітництва в Україні. *Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень* : матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 13 лист. 2020 р.). Київ, 2020. С. 91–93.

2. Sevostianenko D. Aspects of military-technical cooperation. *New Approaches to State Security Assurance*, Brno, 11 February 2021. P. 229–235.

3. Севост'яненко Д. Актуальні проблеми правового регулювання міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання. *Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів (м. Київ, 23 квіт. 2021 р.). Київ, 2021. С. 171–172.

4. Севост'яненко Д. Деякі питання правового регулювання військово-технічного співробітництва. *Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення* : матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 23 квіт. 2021 р.). Київ, 2021. С. 298–302.

5. Севост'яненко Д. Правовий статус Міжвідомчої комісії з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю. *Спільні дії військових формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та перспективи* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 22 жовт. 2021 р.). Одеса, 2021. С. 418.

6. Севост'яненко Д. Правовий статус Міжвідомчої комісії з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю. *Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє* : матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26 лист. 2021 р.). Київ, 2021. С. 76-77.

7. Севост'яненко Д. Громадський нагляд за сектором безпеки і оборони у сфері військово-технічного співробітництва. *Взаємодія громадянського суспільства з сектором безпеки і оборони: сучасні виклики* : матеріали науково-практичної конференції (м. Харків, 21 груд. 2021 р.). Харків, 2021. С. 78–80.

8. Севост'яненко Д. Історія створення Міжвідомчої комісії з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю. *Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє* : матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 лист. 2022 р.). Київ, 2022. С. 336-337.

9. Севост'яненко Д. Деякі аспекти адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері військово-технічного співробітництва. *Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка* :

матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів (м. Київ, 27 квіт. 2023 р.). Київ, 2023. С. 210–211.

10. Севост'яненко Д. Вплив бюджетного дефіциту на правове регулювання військово-технічного співробітництва України. *Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє* : матеріали ХІХ Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 10 лист. 2023 р.). Київ, 2023. С. 341-342.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	15
ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	27
1.1. Військово-технічне співробітництво як об’єкт правового регулювання.....	27
1.2. Мета, завдання та принципи правового регулювання військово-технічного співробітництва	48
1.3. Генеза правового регулювання військово-технічного співробітництва.....	70
Висновки до Розділу I.....	90
РОЗДІЛ II. ХАРАКТЕРИСТИКА МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	92
2.1. Нормативні засади здійснення військово-технічного співробітництва	92
2.2. Реалізація норм права учасниками військово-технічного співробітництва....	133
2.3. Юридична відповідальність у сфері військово-технічного співробітництва...	154
Висновки до Розділу II.....	170
РОЗДІЛ III. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ.....	176
3.1. Закордонний досвід правового регулювання військово-технічного співробітництва.....	176
3.2. Напрями вдосконалення національного законодавства у сфері військово-технічного співробітництва.....	195
Висновки до Розділу III.....	209
ВИСНОВКИ.....	211
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	223
ДОДАТКИ.....	262

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Велика Британія – Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії
ДСЕК – Державна служба експортного контролю України
ЄС – Європейський Союз
КНДР – Корейська Народно-Демократична Республіка
КНР – Китайська Народна Республіка
КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення
МАГАТЕ – Міжнародне агентство з атомної енергії
МЗС – Міністерство закордонних справ України
Мінстратегпром – Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України
МКВТС – Міжвідомча комісія з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю
НАТО – Організація Північноатлантичного договору
ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ООН – Організація Об'єднаних Націй
ПТРК – протитанковий ракетний комплекс
РНБОУ – Рада національної безпеки і оборони України
РСЗВ – реактивна система залпового вогню
СБУ – Служба безпеки України
СЗРУ – Служба зовнішньої розвідки України
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
США – Сполучені Штати Америки
ТВП – товари військового призначення
ТПВ – товари подвійного використання
ФРН – Федеративна Республіка Німеччина
Закон України «Про державний контроль» – Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання»

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Військово-технічне співробітництво є важливим та невід'ємним елементом зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності держави. Ефективне провадження такої співпраці забезпечує можливість оснащення Збройних Сил та інших військових формувань високотехнологічними зразками озброєнь, військовою технікою, обладнанням та боєприпасами іноземного виготовлення. З іншого боку, експорт таких товарів стимулює розвиток оборонно-промислового комплексу та дає змогу розбудовувати довготривалі та взаємовигідні відносини з державою-партнером, адже предметом зовнішньоекономічних контрактів є не лише отримання озброєння, а і надання послуг з ремонту та обслуговування раніше експортованих товарів. Варто згадати й про те, що, зазвичай, результатом відповідних зовнішньоекономічних контрактів може стати укладення офсетного договору, за яким держава, що імпортувала озброєння, може отримати певні види компенсацій.

Зрозуміло, що вигоди, які можуть набути держави-учасниці означених відносин, не обмежуються виключно тими, що наведені попередньо. Наприклад, розбудова співпраці між урядами, окремими органами держав та окремими суб'єктами господарювання може бути спрямована на спільну розробку новітніх зразків озброєння та військової техніки, створення спільних підприємств оборонної галузі промисловості, проведення спільних досліджень у військово-технічній сфері тощо. Користь наведених видів співпраці стає особливо очевидною, коли така держава-партнер перебуває в умовах збройного конфлікту. Промовистим свідченням такого твердження постає збройна агресія проти України, що розпочалася ще 20 лютого 2014 року. Так, за нашими спостереженнями, що наведені у дослідженні, саме ці події сучасної історії держави стали поштовхом для внесення особливих змін як у порядок врегулювання, так і у порядок безпосередньої реалізації складників військово-технічного співробітництва.

Наприклад, довготривалий характер збройного конфлікту спонукав приділити більше уваги саме імпорту озброєнь з метою забезпечення Збройних Сил

та інших військових формувань, що дають відсіч збройній агресії. У цьому зв'язку законодавець розробив та впровадив низку змін до чинного порядку врегулювання військово-технічного співробітництва, як-от можливість здійснення закупівель за імпортом державним замовником у сфері оборони без використання послуг посередників, що надало можливість суттєво скоротити час реалізації закупівлі, а також заощадити бюджетні кошти.

Вже черговий та повномасштабний етап збройної агресії, що розпочався 24 лютого 2022 року, спонукав нормотворця вжити особливих заходів щодо порядку врегулювання військово-технічного співробітництва. Зауважимо, що важко применшити ту роль, яку відіграє досліджувана нами діяльність в умовах такого періоду історії України, адже, зокрема, й від закупівлі озброєнь, військової техніки та боєприпасів, залучення військово-технічної допомоги від держав-партнерів та інших проявів військово-технічного співробітництва залежить спроможність держави дати гідну відсіч агресору. Водночас вмиле управління такими елементами військово-технічного співробітництва, як участь держави у міжнародних режимах експортного контролю та її співпраця з міжурядовими організаціями, на наше переконання, зможе створити передумови для зменшення обсягу імпорту державою-агресором ТПВ, що використовуються нею для виготовлення озброєння та посилення спроможностей власного оборонного промислового комплексу.

Варто наголосити, що ефективна реалізація наведених нами попередньо елементів зовнішніх відносин, а також деяких інших виокремлених складників військово-технічного співробітництва залежить саме від належного порядку правового регулювання відповідних суспільних відносин. А отже, дослідження такого порядку, а також формування пропозицій щодо усунення чинників, які перешкоджають результативному провадженню аналізованої співпраці, є одним із головних завдань для дослідника у галузі права на сучасному етапі розвитку України.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Потрібно наголосити, що наше дослідження ґрунтувалося на теоретичних положеннях національної правової доктрини у сфері адміністративного права. Так, науковий

доробок таких українських вчених-адміністративістів, як Авер'янов В., Битяк Ю., Додін Є., Бандурка О., Коропатнік І., Шопіна І., Петков В., Петков С., Галунько В., Діхтієвський В., Карелін В., Бериславська О., Гончаренко Г., Миргород В., Мельник О., Христинченко Н., Стеценко С., Чепкова К. та Колодій А., сформував наше уявлення про сутність адміністративного права як галузі права, так і галузі науки, а також про мету, завдання та принципи вказаної сфери юридичної науки, що уможливило здійснення нами подальшої наукової розробки у напрямі обраної теми.

Водночас ми звернулися до праць науковців, що досліджували питання, пов'язані із реалізацією та правовим забезпеченням військово-технічного співробітництва, забезпеченням експортного контролю в Україні, контролем за міжнародними передачами ТВП та ТПВ та перетину кордону такими товарами. Погляди вчених Кареліна В., Чепкової К., Хом'якова Д., Скляр Н., Бенедик Я., Желізко Ю., Попко С., Бегми В., Свергунова О., Софронова О., Чепкова І. слугували орієнтиром під час провадження нами наукової розробки. Триваюча збройна агресія проти України переконала нас у необхідності продовження аналізу виокремлених питань, адже, як ми вже зауважували, ефективне правове врегулювання усіх складників військово-технічно співробітництва є одним із елементів забезпечення стійкості держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Обрана нами тема роботи відповідає такому пріоритетному напрямку розвитку науки і техніки, як національна безпека і оборона, що встановлено Законом України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки». Водночас мета та завдання наукової роботи співвідносяться із завданнями, що визначені положеннями Рішення РНБОУ «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України», затвердженого Указом Президента України від 20 серпня 2021 року № 372/2021, а саме:

- абзацом третім, п'ятим та шостим підпункту а) пункту 5 статті 3;
- абзацами другим – п'ятим підпункту б) пункту 5 статті 3;
- абзацом шостим підпункту г) пункту 5 статті 3;
- підпунктом г) пункту 5 статті 3;

- абзацом другим пункту 2 статті 4.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає у розробці науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання військово-технічного співробітництва України.

Досягнення такої мети забезпечується виконанням низки завдань наукового дослідження, а саме:

- виявленням сутності військово-технічного співробітництва;
- виокремленням окремих елементів військово-технічного співробітництва та розкриттям їх змісту;
- визначенням галузевої належності сукупності норм права, що врегульовують порядок здійснення військово-технічного співробітництва;
- встановленням мети, завдань та принципів правового регулювання військово-технічного співробітництва;
- дослідженням історико-правових аспектів, що вплинули на сучасний стан врегулювання військово-технічного співробітництва;
- аналізом правової основи таких інструментів як встановлення, обмеження, зупинення та призупинення військово-технічного співробітництва;
- висвітленням правових засад реалізації усіх виокремлених складників військово-технічного співробітництва, а також пошуком чинників, що перешкоджають ефективній реалізації такої співпраці;
- визначенням вичерпного переліку учасників військово-технічного співробітництва, що забезпечують реалізацію такої діяльності;
- встановленням основних видів учасників військово-технічного співробітництва, що безпосередньо реалізують таку діяльність;
- дослідженням інституту юридичної відповідальності у сфері військово-технічного співробітництва;
- вивченням закордонного досвіду у сфері правового регулювання військово-технічного співробітництва;
- формуванням переліку дій щодо вдосконалення чинного порядку правового регулювання військово-технічного співробітництва.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у сфері військово-технічного співробітництва

Предмет дослідження – правове регулювання військово-технічного співробітництва.

Методи дослідження. Під час здійснення дослідження ми використали такі загальнонаукові методи, як аналіз та синтез. Також нами використані методи, що притаманні саме юридичній науці, як-от: формально-юридичний метод, соціологічний метод, конкретно-історичний метод та порівняльно-правовий метод.

Аналіз – за допомогою вказаного загальнонаукового методу ми здійснили виокремлення складників військово-технічного співробітництва, що стало основою для подальшого дослідження порядку врегулювання кожного такого елементу. До того ж метод аналізу дозволив нам виявити та відокремити для подальшого дослідження приписи національного законодавства, міжнародних дво- та багатосторонніх договорів, а також політично зобов'язальних домовленостей між державами, кожні з яких певною мірою врегульовують порядок реалізації окремих складників військово-технічного співробітництва. Використали ми такий метод також і під час визначення окремих учасників військово-технічного співробітництва;

Синтез – користуючись таким методом, ми сформували єдиний перелік дій та змін до положень чинного законодавства, які в разі їх врахування мають вдосконалити порядок врегулювання військово-технічного співробітництва. Водночас за допомогою методу синтезу ми встановили деяку сукупність норм різних актів, що разом утворюють основу правового регулювання військово-технічного співробітництва;

Формально-юридичний метод – типовий для галузі права метод, який дозволив нам з'ясувати зміст раніше виокремлених положень, що врегульовують військово-технічне співробітництво, а також забезпечують функціонування інституту юридичної відповідальності у цій сфері;

Соціологічний метод – ми використали такий метод під час визначення потреб населення України, які й формують мету правового регулювання військово-

технічного співробітництва;

Конкретно-історичний метод – без застосування означеного методу було б неможливим поетапне дослідження генези правового регулювання військово-технічного співробітництва протягом ХХ-ХХІ століть. Так, ми виявили та висвітлили ті історико-правові чинники, що вплинули на розвиток та сучасний стан врегулювання кожного окремого складника військово-технічного співробітництва;

Порівняльно-правовий метод – на заключних етапах нашої розвідки ми проаналізували відповідний досвід держав ЄС, а також таких держав, як США, Велика Британія та Французька Республіка. Огляд принципу дії механізмів та інструментів, за допомогою яких такі суб'єкти міжнародного права реалізують окремі складники військово-технічного співробітництва, дозволяє порівняти їх із відповідним досвідом України.

Наукова новизна отриманих результатів. Результатами здійсненого нами комплексного дослідження чинного порядку правового регулювання військово-технічного співробітництва є низка зроблених висновків та сформованих пропозицій, а саме:

вперше:

- сформовано перелік ініціатив, що охоплюють як необхідні дії визначених органів державної влади, так і зміни до деяких актів національного законодавства, а саме:

1) подання Президентові України пропозиції щодо ратифікації Договору про торгівлю зброєю (МЗС);

2) ініціювання процедури перегляду змісту окремих положень Документа ОБСЄ щодо легкої та стрілецької зброї та Установчих документів Вассенаарської домовленості (МЗС);

3) розробка проєктів міжурядових міжнародних договорів про взаємну охорону прав на результати інтелектуальної діяльності, що створені в ході двостороннього військово-технічного співробітництва із державами, де зареєстровані суб'єкти господарювання, які утворили чи планують утворити спільні підприємства із українськими суб'єктами господарювання національного

оборонно-промислового комплексу (Мінстратегпром);

4) розробка проєкту змін до Особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану, що затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року № 1275, щодо запровадження в умовах воєнного стану дії механізму формування та затвердження єдиного середньострокового плану закупівель ТВП за імпортом (Мінстратегпром);

5) розробка проєкту акта, положення якого встановлять єдиний порядок здійснення Міністерством оборони України та іншими визначеними органами державної влади контролю за наданою міжнародною військовою допомогою, а також визначать перелік повноважень національного оборонного відомства у цій сфері (Мінстратегпром);

6) розробка пропозицій змін до пункту 46 Особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану, що затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року № 1275, щодо перегляду механізму формування постачальницької винагороди з метою економії бюджетних коштів (МКВТС);

7) розробка пропозицій щодо посилення юридичної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері експортного контролю, що передбачені Кримінальним кодексом України, КУПАП та Законом України «Про державний контроль» (МКВТС);

8) розробка проєкту змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року № 1275 щодо ефективного врегулювання офсетної діяльності в умовах воєнного стану (Офсетна комісія);

9) внесення визначених у дослідженні змін до КУПАП, Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», Закону України «Про розвідку», Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», Указу Президента України від 21 квітня 1999 року № 422/99, Указу Президента України від 20 березня 2002 року № 276/2002, Регламенту Кабінету Міністрів України, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 року № 950, Положення про

Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2020 року № 819, постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року № 1275, Особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану, що затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року № 1275, Порядку організації взаємодії центральних органів виконавчої влади, інших держаних органів щодо залучення, отримання, передачі, обліку, моніторингу та контролю за використанням міжнародної військової допомоги для задоволення потреб сил безпеки і сил оборони у період дії воєнного стану, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2024 року № 168, Положення про порядок надання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємниця, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 року № 838, Порядку розгляду справ про порушення юридичними особами вимог законодавства в галузі державного експортного контролю, що затверджений наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 16 грудня 2013 року № 1490, Інструкції з підготовки, погодження, укладення, реєстрації, обліку, зберігання та контролю за виконанням договорів, що укладаються від імені Міністерства оборони України, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 29 грудня 2020 року № 500;

- запропоновано авторське визначення мети правового регулювання військово-технічного співробітництва, що полягає у розбудові ефективної моделі реалізації адміністративно-правових відносин між суб'єктами публічної адміністрації та об'єктами публічного управління, які уповноважені на провадження досліджуваної діяльності. Регулювання таких відносин повинно ґрунтуватися на принципі поваги до основних прав і свобод людини, а також створювати необхідні умови задля забезпечення потреб, що відображають інтереси суспільства;

- виокремлено чотири типових принципи правового регулювання військово-технічного співробітництва, як от: принцип інтегрованості у міжнародно-правову

систему, принцип балансу, принцип примату національних інтересів, принцип нагальності. Зазначені принципи потрібно враховувати як нормотворцю, так і учасникам військово-технічного співробітництва, що безпосередньо реалізують таку діяльність або ж забезпечують таку реалізацію;

удосконалено:

- усталене в науковому середовищі розуміння сутності військово-технічного співробітництва, а також класифікацію складників такої діяльності. Так, військово-технічне співробітництво розглядалося виключно за двома напрямками: міжнародні передачі товарів та кооперація між державами у військово-технічній сфері. Однак у межах нашої роботи ми обґрунтували необхідність здійснення більш широкого такого розподілу;

- ужиток понять «учасник військово-технічного співробітництва» та «суб'єкт військово-технічного співробітництва» як законодавцем, так і науковою спільнотою. Доведено, що одночасне використання двох таких понять може призвести до хибного розуміння принципів розподілу повноважень щодо реалізації військово-технічного співробітництва та забезпечення такої реалізації;

- перелік учасників військово-технічного співробітництва. По-перше, встановлено два напрями виконуваних ними повноважень: реалізація військово-технічного співробітництва та забезпечення реалізації військово-технічного співробітництва. По-друге, ми встановили вичерпний перелік учасників другої категорії, висвітлили їх відповідні повноваження та навели існуючі види першої такої категорії;

отримали подальшого розвитку:

- висновки українських вчених-адміністративістів щодо переліку завдань, які стоять перед адміністративним правом. Враховуючи раніше виявлену галузеву належність сукупності норм права, що врегульовують порядок здійснення військово-технічного співробітництва, ми застосували перелік таких завдань до предмета нашого дослідження;

- висновки, зроблені дослідниками у сфері аналізу засад функціонування інституту юридичної відповідальності. У межах спрямованого ними вектора

наукового пошуку ми виявили низку колізій та прогалин, що перешкоджають ефективному застосуванню санкцій до суб'єктів, які вчинили правопорушення у сфері здійснення міжнародних передач товарів та державного експортного контролю;

- висновки експертів, які досліджували закордонний досвід правового регулювання певних суспільних відносин, зокрема й тих, що виникають у сфері військово-технічного співробітництва. Продовжуючи розвідку у вказаному напрямі, ми дослідили правові засади реалізації окремих складників військово-технічного співробітництва у ЄС, а також у таких державах, як США, Велика Британія та Французька Республіка;

- висновки науковців, що виокремлювали етапи становлення сучасного стану національної правової системи України, а також виявляли її витoki та історико-правові аспекти, що вплинули на її розвиток. У межах означеного ми зосередили свій інтерес саме на обраній нами як об'єкт дослідження сфері людського буття, що стане доповненням до наукових положень про генезу системи права України.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані нами під час проведення дослідження наукові результати можуть бути використані у:

Правотворчій сфері. Суб'єкти, що дотичні до розробки проєктів юридичних актів у сфері військово-технічного співробітництва, можуть враховувати у своїй діяльності сформований нами перелік змін до законодавства, а також виокремлені принципи правового регулювання військово-технічного співробітництва;

Науково-дослідній сфері. Отримані нами результати можуть стати основою для подальшого дослідження правових засад реалізації діяльності у сфері міжнародних передач ТВП та ТПВ, державного експортного контролю, функціонування інституту юридичної відповідальності у відповідній сфері тощо;

Навчальному процесі. Матеріали наукового дослідження використані під час формування курсу лекцій за навчальною дисципліною: «Правове регулювання господарської діяльності в Збройних Силах України»;

Правозастосовній діяльності. Наведений нами перелік рекомендацій, а також принципів правового регулювання військово-технічного співробітництва може

бути використаний особами, що дотичні до процесу реалізації військово-технічного співробітництва чи забезпечення такої діяльності;

Правовиховній діяльності. Отримані нами результати можуть слугувати основою для заходів, спрямованих на формування правової культури в осіб, що навчаються.

Апробація результатів дисертації. Результати, отримані нами, висвітлені на таких наукових конференціях, як: VII Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «ОБ'ЄДНАНІ НАУКОЮ: перспективи міждисциплінарних досліджень» (2020 рік), 15th Annual Doctoral Conference proceedings on the topic New Approaches to State Security Assurance, Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів «Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка», Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення, III Міжнародна науково-практична конференція «Спільні дії військових формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та перспективи», XVII Міжнародна науково-практична конференція «Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє», Взаємодія громадянського суспільства з сектором безпеки і оборони: сучасні виклики (2021 рік), XVIII Міжнародна науково-практична конференція «Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє» (2022 рік), Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів «Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка», XIX Міжнародна науково-практична конференція «Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє» (2023 рік).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 286 сторінок, із них основного тексту 207 сторінок, список використаних джерел містить 294 найменування на 39 сторінках. Додатки – 25 сторінок.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІРОБІТНИЦТВА

1.1 Військово-технічне співробітництво як об'єкт правового регулювання

Період становлення незалежної України з 1991 року по теперішній час можливо охарактеризувати як тривалий та складний процес державотворення, що пов'язаний із необхідністю впровадження юридичних інструментів регулювання певних суспільних відносин, які не можуть бути упорядковані такими засобами впливу, як мораль, звичай, релігія тощо. Водночас такі механізми потребують постійної уваги, комплексного вивчення та вчасного вдосконалення відповідно до умов та викликів, спричинених як міжнародними, так і внутрішньодержавними чинниками. Зміст такого вдосконалення полягає у зміні існуючих «правил поведінки», а також у звуженні кола відносин між людьми та/або їх об'єднаннями, що не врегульовані правом всупереч суспільному інтересу.

Так, автори підручника «Загальна теорія держави і права» зазначають, що існує певна організаційно врегульована, особлива форма діяльності держави або безпосередньо народу, внаслідок якої потреби суспільного розвитку і вимоги справедливості набувають правової форми, що виявляється у певному джерелі права. Така діяльність має назву «правозакріплення» [1, с. 178].

Об'єктом правозакріплення виступають і нові суспільні відносини, повторення яких потребує правового закріплення і захисту. Виникнення повторювальних, нових за змістом норм відображає досягнення в галузі науки і техніки. Йдеться про відносини, пов'язані з використанням сучасних інформаційних систем, досягнень науки в галузі генетики, трансплантації органів і тканин тощо [1, с. 177].

Розвиваючи зазначену вище тезу, зауважимо, що, на нашу думку, таким об'єктом можуть слугувати не тільки нові суспільні відносини, які здебільшого

пов'язані з розвитком різноманітних технологій, але й такі, що вже траплялися в історії людства або принаймні за певних умов могли бути реалізовані, проте, як і у наведеному прикладі з попереднього абзацу, не були врегульовані правом.

Вважаємо, що поряд із питаннями, пов'язаними з розвитком штучного інтелекту та проблемами біоетики, поява нових викликів для системи міжнародної та національної безпеки також спонукає уряди держав та міжнародні організації якнайшвидше створювати правове підґрунтя для вчасного реагування на новосформовані соціальним запитом потреби або вдосконалювати існуючі механізми правового регулювання суспільних відносин у цій сфері.

Як приклад, що підтвердив би таку думку, можливо, по-перше, згадати Нюрнберзький процес проти представників гітлерівської Німеччини, у межах якого нормами Статуту Міжнародного воєнного трибуналу ретроактивно були криміналізовані такі діяння, як: злочини проти миру, воєнні злочини, а також злочини проти людяності, що дало поштовх для подальшого розвитку міжнародного кримінального права, а також для гармонізації внутрішньодержавних норм у цій сфері [2].

До речі, щодо цього Зелінська Н.А. зазначала наступне: «Утворенням Міжнародного воєнного трибуналу для суду над головними воєнними злочинцями Другої світової війни було «створено» нове, абстраговане від національного, поняття «міжнародний злочин» і, відповідно, міжнародно-правовий механізм притягнення до відповідальності за нього. Міжнародно-правовій криміналізації були піддані діяння, що не були злочинами в національних системах кримінального права. Таким чином міжнародне право самостійно виявило здатність визначати сферу кримінальної репресії. Це стало революційною подією у його історії» [3].

По-друге, більш сучасним прикладом є актуальна для України та держав-партнерів проблема щодо створення механізму конфіскації активів Центрального банку держави-агресора, що знаходяться у деяких країнах Великої сімки (G7) та ЄС, задля компенсації збитків, спричинених збройною агресією.

Так, на 01 січня 2022 року розмір таких активів становив 316 мільярдів доларів. Зокрема, у ФРН – 96 мільярдів доларів, у Французькій Республіці – 61

мільярд доларів, в Японській державі – 57 мільярдів доларів, у США – 39 мільярдів доларів, у Великій Британії – 31 мільярд доларів, у Канаді – 17 мільярдів доларів. та у Республіці Австрія – 15 мільярдів доларів [4, с. 5].

Прикладом вирішення означеної проблеми може слугувати прийнятий Канадою закон, що дозволить конфіскувати активи як приватних осіб, так і держав, що пов'язані з порушеннями міжнародного миру та безпеки. Канадське законодавство може бути корисним і для інших держав, які утримують активи Центрального банку держави-агресора [4, с. 4]. Також Президент Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн у липні 2022 року заявила, що Європейська комісія готує правову базу для конфіскації російських активів на користь України [5].

Водночас виникає питання щодо того, хто є зацікавленою стороною таких зрушень, першоджерелом змін у механізмі правового регулювання, без яких норма права не відповідала би потребам, сформованим соціальним запитом? Аналізуючи деякі положення Основного Закону України, можливо дійти висновку, що рушійною силою правозакріплення є народ – громадяни України всіх національностей. Така теза підтверджується також положеннями, де вказано, що народ є єдиним джерелом влади та здійснює владу безпосередньо і через органи публічної адміністрації [6].

Як було зазначено вище, правозакріплення – це діяльність держави (здійснення влади народом через органи державної влади, а також органи місцевого самоврядування) або народу (здійснення влади народом безпосередньо шляхом реалізації виборчого права або провадження громадського нагляду), внаслідок якої потреби суспільного розвитку закріплюються у певному джерелі права (нормативно-правовий акт, договір тощо).

Проте варто зауважити, що правозакріплення є частиною процесу правоутворення, а саме заключним його етапом. А власне правоутворення є відносно тривалим процесом формування юридичних норм, що починається з визнання державою певних повторювальних суспільних відносин, усвідомлення необхідності їх правового регулювання, формального закріплення і державного захисту юридичних приписів [1, с. 175-176].

Упорядкуванням та інституціоналізацією певних соціальних норм та варіантів поведінки суб'єктів суспільного буття держава визнає їх імперативний/диспозитивний характер, а також гарантує захищеність тих чи інших благ. Таким чином впроваджується регулювання визначеного кола суспільних відносин, що здійснюється виключно правовими засобами (норма права, акти правозастосування уповноважених на це суб'єктів тощо).

Відповідно до загальнотеоретичних положень правової доктрини під поняттям «суспільні відносини» розуміють усталені зв'язки між людьми чи групами людей у тій чи іншій сфері, що спрямовані на забезпечення їх інтересів та які потребують регулювання певними засобами задля їх унормування та повноцінної реалізації. І, як уже попередньо було зазначено, механізми такого регулювання зазвичай потребують постійного вивчення для вчасного їх вдосконалення.

Зважаючи на триваючу збройну агресію проти України, що зумовлює необхідність отримання ТВП та ТПВ за механізмами імпорту на користь Збройних Сил та інших військових формувань, та на розвиток експортних спроможностей національного оборонно-промислового комплексу, найактуальнішими завданнями для дослідника у галузі права є вивчення механізму правового регулювання суспільних відносин, які виникають під час здійснення військово-технічного співробітництва, а також пошук шляхів його вдосконалення.

Підтвердженням зазначеного слугує також той факт, що у 2022 році Україна посіла третє місце у рейтингу світових імпортерів озброєння та військової техніки, що, порівнюючи із шістдесят третім місцем у 2021 році, свідчить про безпрецедентне збільшення навантаження на національну систему імпорту ТВП та ТПВ, а тому існує необхідність у підвищеній увазі до правового регулювання такої специфічної діяльності. Наведені дані отримані зі звіту, сформованого на вебсайті Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру [7].

Водночас варто зосередити увагу на вивченні порядку врегулювання деяких аспектів експорту оборонної продукції. Означене не повинно перебувати поза межами окресленого кола досліджуваних явищ, оскільки систематичний продаж за

кордон ТВП та ТПВ надалі може стати складовою частиною повоєнного економічного розвитку України.

Згадане буде основою для подальшої наукової розвідки у цій сфері, оскільки дасть змогу: по-перше, чітко виокреслити механізм правового регулювання військово-технічного співробітництва України; по-друге, виявити як суб'єктів, уповноважених на провадження такої діяльності, так і певні органи публічної адміністрації, що тією чи іншою мірою залучені до її реалізації; по-третє, дослідити їх правовий статус, а також висвітлити правовідносини, що виникають між ними.

Зауважимо, що сукупність наведених прикладів не є вичерпним переліком видів діяльності, які можливо охарактеризувати як складники системи військово-технічного співробітництва. Тому для подальшого дослідження варто зосередитися насамперед на визначенні терміну «військово-технічне співробітництво», а також на класифікації елементів такої діяльності.

Так, у Концепції військово-технічного співробітництва України з іноземними державами на період до 2010 року, затвердженій Указом Президента України від 27 серпня 2003 року № 913/2003, зазначено, що військово-технічне співробітництво України з іноземними державами як складова державної зовнішньої політики є сукупністю цілеспрямованих заходів, пов'язаних із розробленням, виробництвом, ремонтом, модернізацією, знищенням (утилізацією) і міжнародними передачами ТВП [8].

Водночас Рішенням РНБОУ «Про проект Закону України «Про військово-технічне співробітництво з іноземними державами» від 27 березня 2009 року, затвердженим Указом Президента України від 22 квітня 2009 року № 258/2009, передбачено, що військово-технічне співробітництво з іноземними державами є важливою складовою зовнішньополітичної діяльності України, пов'язаної з міжнародним співробітництвом у сфері розробки, виробництва, ремонту, модернізації, знищення (утилізації) ТВП, а також із міжнародними передачами таких товарів [9].

Характеризуючи наведені визначення, варто відмітити, що вони певною мірою є тотожними, а також те, що потрібно звернути увагу на деякі важливі

аспекти, які є ключовими для розуміння сутності військово-технічного співробітництва.

По-перше, наголошено на тому, що військово-технічне співробітництво є елементом державної зовнішньополітичної діяльності, тобто одним із інструментів реалізації політики у сфері міжнародних відносин Україною як самостійного суб'єкта міжнародного права. Із наведеного варто зробити висновок, що правовою основою зазначених видів діяльності, які з огляду на їх міжнародний характер пов'язані із транскордонними передачами виробів, технологій, робіт та послуг, є:

а) дво- або багатосторонні домовленості на рівні держав, урядів або відомств;

б) зовнішньоекономічні договори (контракти).

По-друге, вбачається, що військово-технічне співробітництво є діяльністю, яка провадиться державою, що обумовлює адміністративно-правовий характер правового регулювання суспільних відносин, що виникають під час здійснення військово-технічного співробітництва.

Відмітимо, що поряд із деякими органами державної влади причетною до досліджуваних процесів стороною також можуть бути певні суб'єкти господарювання. Зважаючи на бланкетний характер вищенаведеної норми, нами було досліджено положення Закону України «Про державний контроль», де зазначено, що суб'єкт здійснення міжнародних передач товарів – це зареєстрований центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю, державний замовник у сфері оборони та суб'єкт господарювання України, який має намір здійснювати або здійснює міжнародні передачі товарів включно з посередницькою (брокерською) діяльністю [10].

По-третє, тлумачачи існуюче положення, ми звернули особливу увагу на словосполучення: «сукупність цілеспрямованих заходів, пов'язаних із». На нашу думку, виявлене свідчить про те, що перелік видів діяльності, яку можливо охарактеризувати як військово-технічне співробітництво, охоплює також і ті заходи, що передують, або такі, що виникають внаслідок реалізації наведеної у досліджуваній нормі діяльності (переговори з представниками інших держав перед

укладенням міжнародних договорів або зовнішньоекономічних договорів (контрактів), робота міжурядових комісій з військово-технічного співробітництва, укладення та виконання компенсаційних (офсетних) договорів, реалізація державою зобов'язань як учасницею міжнародних режимів експортного контролю тощо). Водночас зауважимо, що такі заходи повинні бути спрямовані на реалізацію міжнародної діяльності держави, оскільки, як вже попередньо було зазначено, військово-технічне співробітництво є інструментом реалізації політики саме у сфері міжнародних відносин.

Далі, з метою виявлення елементів військово-технічного співробітництва та їх класифікації, необхідно звернутися до Указу Президента України «Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами» від 21 квітня 1999 року № 422/99, у якому передбачено, що до зазначеного належать такі види діяльності:

- інформаційний обмін;
- укладання міжнародних договорів України та зовнішньоекономічних договорів (контрактів);
- експорт та імпорт ТВП, у тому числі надання суб'єктами військово-технічного співробітництва консультаційних, маркетингових, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, юридичних послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності та одержання від них аналогічних послуг;
- наукова, науково-технічна, науково-виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності;
- співробітництво з міжнародними організаціями у військово-технічній сфері;
- організація і проведення виставок, конкурсів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів щодо ТВП;
- інші види діяльності у цій сфері, які не суперечать законодавству України та нормам міжнародного права [11].

На нашу думку, існуюча класифікація видів військово-технічного

співробітництва, а також нормативно закріплене визначення такої діяльності не охоплюють усього спектра притаманних їй процесів. Зазначений висновок ґрунтується на положенні Закону України «Про державний контроль», у якому законодавець виокремлює поняття «ТПВ». Як і ТВП, зазначений вид товарів також може слугувати предметом імпорتنих, експортних та реекспортних операцій як складової частини військово-технічного співробітництва, оскільки його можливо використовувати у військових або терористичних цілях чи для розроблення, виробництва, використання ТВП, зброї масового знищення та засобів доставки зазначеної зброї [10].

Саме тому міжнародні передачі ТПВ також підлягають державному експортному контролю з метою забезпечення захисту національних інтересів України, дотримання міжнародних зобов'язань щодо нерозповсюдження зброї масового ураження, засобів її доставки, обмеження передач звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях.

Схоже тлумачення досліджуваного явища можливо виявити у проєкті Закону України «Про військово-технічне співробітництво», що 02 грудня 2016 року був поданий Кабінетом Міністрів України для розгляду Верховною Радою України.

У зазначеному проєкті суб'єктом законодавчої ініціативи було запропоновано таке визначення терміну «військово-технічне співробітництво»:

військово-технічне співробітництво – міжнародна діяльність центральних органів виконавчої влади, інших державних органів та суб'єктів господарювання України з розвитку (здійснення) співробітництва з іноземними державами та міжнародними організаціями у сферах розроблення, виробництва, експлуатації (обслуговування, ремонту, модернізації), знищення або утилізації та міжнародних передач ТВП, ТПВ, які призначені для військового кінцевого використання, що здійснюється відповідно до міжнародних договорів та зовнішньоекономічних договорів (контрактів) [12].

Також у досліджуваному проєкті Закону України, яким мали бути врегульовані суспільні відносини у сфері військово-технічного співробітництва,

виявлено доволі значну та ґрунтовну класифікацію видів військово-технічного співробітництва, а саме:

- проведення переговорів, укладення відповідних міжнародних договорів України та зовнішньоекономічних договорів (контрактів);
- міжнародні передачі ТВП та ТПВ, включаючи надання посередницьких (брокерських) послуг, що здійснюються суб'єктами військово-технічного співробітництва як на підставі міжнародних договорів України, так і відповідно до укладених зовнішньоекономічних договорів (контрактів);
- закупівля спеціальних послуг, ТВП та ТПВ іноземного виробництва згідно з державним оборонним замовленням, у тому числі із застосуванням компенсаційних (офсетних) схем відповідно до законодавства України;
- підготовка і проведення засідань міжурядових комісій з питань військово-технічного співробітництва, участь у міжнародних заходах з військово-технічного співробітництва та міжнародний обмін військово-технічною інформацією;
- організація і проведення показів, виставок, конкурсів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших заходів з військово-технічного співробітництва;
- здійснення на підставі міжнародних договорів України та/або зовнішньоекономічних контрактів відповідних робіт (послуг);
- інвестиційна діяльність у сфері військово-технічного співробітництва;
- науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша міжнародна співпраця у військово-технічній сфері;
- надання та отримання військово-технічної допомоги;
- спільна міжнародна діяльність на ринках третіх країн з маркетингу, експорту/імпорту ТВП та ТПВ;
- співробітництво з міжнародними організаціями у військово-технічній сфері;
- інша міжнародна діяльність учасників та суб'єктів військово-технічного співробітництва у сфері військово-технічного співробітництва, яка

підпадає під дію цього Закону [12].

Зауважимо, що наведений витяг із законопроекту дещо деталізує нормативно закріплену класифікацію, проте, на нашу думку, має дублюючі положення в межах одного проєкту статті. Так, у запропонованій нормі суб'єкт законодавчої ініціативи виокремлює такі види військово-технічного співробітництва:

а) закупівля спеціальних послуг, ТВП та ТПВ іноземного виробництва згідно з державним оборонним замовленням, у тому числі із застосуванням компенсаційних (офсетних) схем відповідно до законодавства України (далі – закупівля спеціальних послуг, товарів);

б) здійснення на підставі міжнародних договорів України та/або зовнішньоекономічних контрактів відповідних робіт (послуг) (далі – здійснення робіт (послуг));

в) надання та отримання військово-технічної допомоги (далі – військово-технічна допомога).

Вважаємо, що наведені вище види досліджуваної діяльності цілком можливо класифікувати як міжнародні передачі ТВП та ТПВ, що також було виокремлено у проєкті статті як окремий вид. Зайва деталізація норм суперечитиме принципам нормопроектної техніки, адже закон повинен регулювати правовідносини, а не вирішувати конкретне питання [13].

Підтвердженням такої тези є положення Закону України «Про державний контроль», якими передбачено, що міжнародні передачі товарів – це експорт, імпорт, реекспорт товарів, їх тимчасове вивезення за межі України або тимчасове ввезення на її територію, транзит товарів територією України, а також будь-які інші передачі товарів, що здійснюються за межами України [10]. Саме тому такий виокремлений вид військово-технічного співробітництва, як «закупівля спеціальних послуг, товарів», належить до міжнародних передач товарів.

Цим самим Законом України встановлюється, по-перше, що експорт – це продаж або передача на інших законних підставах товарів іноземним суб'єктам господарської та іншої діяльності, а по-друге, що імпорт – це купівля або отримання на інших законних підставах товарів від іноземних суб'єктів господарської або

іншої діяльності [10]. Тобто визначення наведених термінів охоплюють також безоплатні передачі ТВП та ТПВ, а тому такий запропонований суб'єктом законодавчої ініціативи вид військово-технічного співробітництва, як «військово-технічна допомога», не варто відмежовувати від міжнародних передач таких товарів.

Також нормами досліджуваного Закону України передбачено, що послуги військового призначення та послуги (технічна допомога) подвійного використання є відповідно ТВП та ТПВ, а тому такий наведений у законопроекті вид військово-технічного співробітництва, як «здійснення робіт (послуг)», потрібно ототожнити із міжнародними передачами зазначених товарів.

Водночас варто зауважити, що положення означеного Закону України, які встановлюють визначення термінів «послуги військового призначення» та «послуги (технічна допомога) подвійного використання», охоплюють як дії, які можливо охарактеризувати як роботи (будівництво, виробництво, ремонт тощо), так і дії, які можливо охарактеризувати як послуги (експлуатація, зберігання, використання тощо).

На нашу думку, існуючу термінологію необхідно уніфікувати в межах внутрішньодержавного законодавства із Цивільним кодексом України, а саме розмежувати поняття робіт військового призначення/подвійного використання (виконання роботи з переданням її результату замовнику) та послуг військового призначення/подвійного використання (послуга, що вживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності) [14].

Далі для комплексного розуміння сутності досліджуваної діяльності варто зосередити увагу на наукових дослідженнях у цій сфері. Так, Софронов О.О. у статті «Військово-технічне співробітництво як складова державної політики України» слушно вказує на відсутність єдиної точки зору щодо тлумачення основних понять такої категорії, як військово-технічне співробітництво, а також розподіляє його на два складники, а саме: «Під поняттям «військово-технічне співробітництво» слід розуміти два основних типи відносин між державами. По-перше, це – трансфери озброєння та військової техніки, технологій подвійного

використання, а також надання послуг військово-технічного характеру. При цьому необхідно підкреслити, що мова йде не тільки про трансферти, оскільки останнім часом економічний (комерційний) підхід, що домінував і піднімався на щит провідними експортерами в перші роки по закінченні «холодної війни» (не беручи до уваги підхід до ВТС колишнього СРСР), змінився більш комплексним підходом, який містить також стратегічні військово-політичні моменти і водночас передбачає і безвідплатні або лізингові постачання. По-друге, найважливішим елементом ВТС є спільні науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, виробництво, маркетинг і продаж зразків озброєння»[15].

Варто погодитись із автором щодо недоречності розуміння елементів військово-технічного співробітництва суто як діяльності, що спрямована на отримання економічної вигоди. Справді, певні такі елементи можуть бути використані як дієві інструменти зовнішньополітичного впливу, адже поставки озброєння, військової техніки, розбудова спільного виробництва таких товарів та інші види такої діяльності можуть суттєво зміцнити воєнний потенціал держави-партнера. Водночас заборона такої діяльності державою або ж застереження від міжурядової організації є значним важелем впливу на міжнародних суб'єктів, до яких такі заходи застосовані, адже це значно ускладнить або унеможливить технологічний розвиток власних збройних сил та інших військових формувань.

Саме тому такі наслідки повинні враховуватися при формуванні політики військово-технічного співробітництва, адже експорт ТВП та ТПВ може змінити баланс сил у регіоні, спричинити розпалювання збройних конфліктів або ж зумовити ескалацію існуючих. Зауважимо, що враховувати потрібно також і рівень інституційної спроможності держави-імпортера задля недопущення отримання означених товарів терористичними угрупованнями та злочинними організаціями.

Зрозуміло, що міжнародна спільнота вживає заходів для недопущення реалізації наведених прикладів розвитку подій, спричинених, зокрема, неконтрольованим експортом озброєння та військової техніки. Наприклад, Рада Безпеки ООН своєю резолюцією 853 від 29 липня 1993 року закликає держави утриматися від постачання будь-якого виду озброєння та військового майна, які

могли б призвести до ескалації конфлікту між Республікою Вірменія та Азербайджанською Республікою [16]. Проте варто наголосити на тому, що і внутрішньодержавні механізми регулювання здійснення заходів військово-технічного співробітництва повинні ґрунтуватися на принципах відповідальності та поваги до засад міжнародної безпеки.

Також варто відмити, що Сафронов О.О. змістовно аргументував розподіл військово-технічного співробітництва на два типи відносин між державами. Продовжуючи науковий пошук у вказаному напрямі, нами запропоновано таке визначення досліджуваного явища: «Військово-технічне співробітництво є диференційованим процесом співробітництва між державами, який спрямований на отримання ними політичних та економічних вигід, а також на поглиблення взаємозв'язків між ними, та має такі складники:

- імпорт товарів, робіт та послуг оборонного призначення на користь власних збройних сил, інших військових формувань та правоохоронних органів з метою забезпечення державного суверенітету та безпеки життєдіяльності населення;

- експорт товарів, робіт та послуг оборонного призначення для стимулювання розвитку вітчизняного оборонно-промислового комплексу;

- науково-технічна, дослідно-конструкторська та технологічна кооперація між державами (обмін досвідом, взаємна розробка, виготовлення, модернізація та ремонт озброєння, спільне проведення робіт з утилізації непридатного використання озброєння та військової техніки, уніфікація та стандартизація озброєння та військової техніки тощо);

- офсетна діяльність.

Така відмінність у класифікації процесів військово-технічного співробітництва пов'язана з тим, що, по-перше, такі складники військово-технічного співробітництва, як імпортна та експортна діяльність, які зазвичай сприймалися разом як трансферти озброєння та військової техніки, потребують фундаментально різних підходів до керування такими процесами, оскільки вони переслідують цілі, що знаходяться на різних напрямках державної політики.

Так, імпортний складник військово-технічного співробітництва, який раніше

не сприймався як вагома частка військово-технічного співробітництва, в умовах збройної агресії проти України потребує особливої уваги, оскільки забезпечення ТВП та ТПВ кінцевих споживачів такої продукції є процесом, від якого у тому числі залежать питання збереження Україною суверенітету та безпечного існування її населення. Саме тому керування цією часткою військово-технічного співробітництва повинно здійснюватися окремо (проте узгоджено) від експортного її складника, який, перш за все, переслідує економічні вигоди для України.

По-друге, офсетна діяльність, що беззаперечно є процесом, що супроводжує імпорт та експорт озброєння та військової техніки Україною, повинна розглядатися окремо від процесів, яким вона притаманна, оскільки найчастіше її кінцевим результатом є угоди, які пов'язані з трансфертом озброєння лише опосередковано та іноді можуть стосуватися навіть цивільних секторів економіки, що потребує окремої концепції управління та наявності власної методології» [17].

Зауважимо, що подальші дослідження у цій сфері спонукали нас виокремити п'ятий складник військово-технічного співробітництва, а саме виконання Україною як учасницею міжнародних режимів експортного контролю та багатосторонніх міжнародних договорів у досліджуваній сфері своїх обов'язків та рекомендацій. На нашу думку, такий вид діяльності є неодмінним для виконання державою, адже побудова партнерських зносин у військово-технічній сфері з іноземними державами повинна ґрунтуватися на принципах поваги до міжнародного права та добросовісного виконання зобов'язань.

Водночас вважаємо, що виокремлені види діяльності, які, на нашу думку, можливо охарактеризувати як елементи військово-технічного співробітництва України, є лише теоретичним узагальненням певною мірою схожих за своєю сутністю процесів. Така класифікація потребує більш детального розкриття, адже означене дозволить виявити та розкрити в межах наукового дослідження механізм правового регулювання, об'єктом якого є однорідні суспільні відносини, що виникають під час здійснення військово-технічного співробітництва.

Зазначена деталізація розроблена, ґрунтуючись на положеннях Закону України «Про державний контроль», а також наукових працях вчених, які

провадили наукову розвідку у питаннях, що дотичні до об'єкта нашого дослідження.

Так, вважаємо, що до першого складника належать такі види діяльності, як імпорт виробів, послуг та технологій військового призначення та подвійного використання. Зауважимо, що імпорт зазначених видів товарів може здійснюватися у формі купівлі або безоплатної передачі, а також через орендні відносини між контрагентами. У колективній праці «Військово-технічне співробітництво в системі забезпечення воєнної безпеки держави» за авторством І.Чепкова, В.Бегми та інших зазначається: «Найбільш поширеним у міжнародних орендних відносинах є лізинг. Найчастіше застосовуються два його різновиди: фінансовий лізинг і оперативний лізинг.

Фінансовий лізинг, коли беруть участь три сторони: орендодавець, орендар і постачальник ТОО, – передбачає протягом терміну дії угоди повне відшкодування всіх витрат орендодавця та одержання установленого прибутку за рахунок орендних відрахувань. Характерною його рисою є неможливість розірвання договору протягом основного строку оренди, тобто часу, протягом якого повинно відбутися відшкодування витрат орендодавця. Після закінчення строку оренди орендар може повернути ТОО (предмет оренди), підписати нову угоду на оренду або купити цей предмет за залишковою вартістю.

Оперативний лізинг (у якому беруть участь дві сторони без права передачі власності від орендодавця орендареві) являє собою операцію зі строком, який менше амортизаційного періоду устаткування (нижня межа, як правило, становить приблизно 40% терміну служби предмета оренди). Тут орендні ставки є значно вищими, тому що власник ТОО, не маючи гарантії повної окупності витрат, змушений враховувати можливий комерційний ризик і підвищувати ціни на послуги. Після закінчення строку оренди ТОО предмет лізингу повертається орендодавцеві або орендар підписує з ним нову угоду» [18].

Водночас варто наголосити й на тому, що доволі важливою частиною військово-технічного співробітництва є експорт товарів, адже така діяльність стимулює розвиток та зміцнення оборонно-промислового комплексу, науково-

технічного потенціалу України у сфері розробок новітніх зразків озброєння та військової техніки, а також поглиблення партнерських зносин з державою-імпортером. Україна як учасник міжнародного військово-технічного ринку, на нашу думку, володіє значним експортним потенціалом, адже, за даними Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру від березня 2020 року, відомо, що за період 2015 – 2019 років Україна посіла 12-е місце серед 25 найбільших країн-експортерів озброєння [19].

Загалом попередню класифікацію предметів та методів реалізації першого складника військово-технічного співробітництва можливо застосувати і у другому складнику такої діяльності, що полягає в експорті відповідних товарів. Водночас, на нашу думку, до такого розподілу потрібно долучити і реекспортні операції, тобто передачу за межі України раніше імпортованих товарів. Зазначимо також, що імпорт та експорт ТВП та ТПВ супроводжують такі процеси, як маркетингова діяльність, страхові операції, проведення виставок, нагляд за використанням таких товарів тощо.

До третього складника ми відносимо кооперацію між державами та/або міжурядовими організаціями у сфері військово-технічного співробітництва, а саме:

1) Спільну розробку, виробництво, модернізацію, ремонт та утилізацію озброєння та військової техніки. Така діяльність може бути реалізована за допомогою об'єднань підприємств, співпраці наукових установ та органів державної влади, залучення іноземних інвестицій тощо. Дослідження правової основи цього виду міжнародної військово-технічної кооперації є доволі актуальним завданням, адже в умовах триваючої збройної агресії проти України провадження такої співпраці з державами-партнерами може забезпечити підприємства оборонно-промислового комплексу від ракетних ударів через перенесення виробництва за кордон, забезпечити своєчасне обслуговування та ремонт імпортованого озброєння та військової техніки, налагодити спільне виробництво такої продукції, а також стимулювати проведення наукових досліджень і розробок у військово-технічній сфері. Прикладом такої діяльності можуть слугувати заплановані утворення спільних підприємств із такими іноземними суб'єктами господарювання, як ВАЕ

Systems, Rheinmetall AG та Baykar [20], [21], [22];

2) Ліцензійне виробництво озброєння, військової техніки, комплектуючих до них. Як слушно було зауважено у колективній праці «Військово-технічне співробітництво в системі забезпечення воєнної безпеки держави»: «Цей шлях використовується при відсутності науково-технічної, технологічної і виробничої бази для створення потрібного для власних ЗС ОВТ. Він дає можливість отримати відсутні в країні технології і, в перспективі, у міру накопичення відповідного досвіду, перейти до створення даного виду (типу) ОВТ власними силами» [18].

До четвертого складника військово-технічного співробітництва потрібно віднести офсетну діяльність. Це явище є похідним від перших двох складників, проте оскільки воно має велику економічну та політичну значущість, власну історію розвитку та методологію, його необхідно виокремити та розглядати як самостійний та невід'ємний елемент військово-технічного співробітництва [17].

Офсетні угоди можливо охарактеризувати як вимушену практику, якої повинні дотримуватися експортери товарів, робіт та послуг оборонного призначення для підтримання рівня конкурентоспроможності своєї продукції на світовому ринку. Зазвичай вони полягають в укладенні додаткових угод на основі зовнішньоекономічних договорів та передбачають певні інвестиції або пільги для імпортера вказаної продукції (інвестиції у економіку, зобов'язання укласти певні зовнішньоекономічні договори у майбутньому, надання певних економічних пільг тощо) [17].

Як визначають В.Бегма, О.Свергунов та інші у монографії «Офсетна політика держав в умовах глобалізації. Оцінки та прогнози»: «У рамках офсетних угод можуть реалізовуватися наступні форми офсетної угоди – торговельна, інвестиційна, технологічна, виробнича, освітня тощо» [23].

Далі, як вже попередньо було зазначено, ми виокремили п'ятий складник військово-технічного співробітництва, що охоплює дотримання рекомендацій від деяких держав та міжурядових організацій щодо міжнародних передач озброєнь, а також співпрацю у межах міжнародних домовленостей та режимів експортного контролю, учасницею яких є Україна. Наприклад, резолюцією Генеральної

Асамблеї ООН A/RES/46/36L від 9 грудня 1991 року були внесені пропозиції щодо створення універсального та недискримінаційного Регістру звичайних озброєнь, який би містив інформацію щодо міжнародних поставок озброєння, та пропозиції державам-учасницям щорічно надавати до вказаного Регістру відомості щодо імпорту та експорту озброєння із зазначенням держави-контрагента, а саме дані щодо кількості одиниць експортованої або імпортованої бойової техніки за такими категоріями: бойові танки, бойові броньовані машини, артилерійські системи великого калібру, бойові літаки, бойові гелікоптери, військові кораблі, ракети чи ракетні системи [24].

Водночас Україна є учасницею таких міжнародних режимів експортного контролю, як Вассенаарська домовленість, Режим контролю за ракетними технологіями, Група ядерних постачальників, Комітет Цангера та Австралійська група, які встановлюють певні обмеження щодо розповсюдження ТВП та ТПВ, зокрема й тих, що можуть бути використані для створення зброї масового ураження. Представники держав-учасниць певних міжнародних режимів повинні проводити зустрічі з метою здійснення обміну інформацією щодо передач вказаних вище товарів [25].

До речі, на нашу думку, об'єктом правового регулювання військово-технічного співробітництва є також й ті суспільні відносини, що виникають під час провадження органами державної влади діяльності щодо встановлення, обмеження, припинення, зупинення та відновлення військово-технічного співробітництва. Зазвичай правовою основою для здійснення військово-технічного співробітництва України з іншими державами є міжнародні договори, що укладаються від імені Кабінету Міністрів України та уряду держави-партнера. Вважаємо, що науковий інтерес у межах даного дослідження повинен охоплювати також питання щодо діяльності, спрямованої на реалізацію такої функції уряду.

Отже, аналізуючи існуючі та запропоновані визначення терміна «військово-технічне співробітництво», а також складники такої діяльності, можливо дійти висновку, що така сфера співпраці має цілком міжнародний характер, оскільки вона полягає у зносинах між державами та/або міжурядовими організаціями на рівні

інституцій та/або суб'єктів господарювання. Водночас така теза спонукає наголосити на тому, що, на нашу думку, об'єктом правового регулювання військово-технічного співробітництва є ті суспільні відносини, що виникають всередині держави під час реалізації окреслених процесів, адже, по-перше, суб'єктами, уповноваженими на реалізацію, забезпечення та контроль досліджуваної діяльності, можуть бути як органи державної влади, так і деякі суб'єкти господарювання, між якими виникають ті чи інші форми відносин у цій сфері та які, звісно, потребують правового врегулювання.

По-друге, військово-технічне співробітництво повинно чітко та суворо регламентуватися внутрішньодержавним законодавством, адже ця діяльність пов'язана із обігом озброєння, військової техніки, технологій, а також інколи є дотичною до відомостей, що становлять державну таємницю. Відсутність належного контролю з боку уповноважених органів за досліджуваними процесами може спричинити порушення міжнародних зобов'язань України у даній сфері, зокрема щодо експорту ТВП та ТПВ до країн, щодо яких застосовуються заборони та обмеження у цій сфері, встановлені міжурядовими організаціями, а також окремими державами. Означене може призвести до суттєвого погіршення міжнародного іміджу держави, що є небажаним в умовах триваючої збройної агресії проти України та необхідності отримання озброєння, військової техніки та іншого майна.

З огляду на вказане вище, а також враховуючи існуючий поділ системи права на галузі, підгалузі та інститути, вважаємо, що необхідною умовою для подальшого проведення дослідження є виявлення галузевої належності сукупності норм права, що регулюють суспільні відносини, які виникають під час здійснення військово-технічного співробітництва. Реалізація означеного уможливить виявлення загальногалузових завдань та принципів правового регулювання, які потрібно враховувати під час формування пропозицій щодо вдосконалення механізму правового регулювання військово-технічного співробітництва.

Автори підручника «Загальна теорія держави і права» зазначають, що галузі права можна поділити на такі види: 1) фундаментальні (профільюючі), до яких

традиційно належать конституційне, цивільне, адміністративне, кримінальне, цивільно-процесуальне, кримінально-процесуальне право. Вони характеризуються тим, що, по-перше, є юридично первісними, тобто містять вихідний правовий матеріал, який потім так чи інакше використовується при формуванні правових режимів інших галузей права; по-друге, вичерпно концентрують генеральні юридичні режими, галузеві методи правового регулювання; 2) спеціальні, в яких головні правові режими модифіковано, пристосовано до особливих сфер життя суспільства (трудова, земельна, сімейна та ін.); 3) комплексні, для яких є характерним сполучення різнорідних інститутів профілюючих (фундаментальних) та спеціальних галузей, наприклад підприємницька (господарська), торговельна, морська та ін. [1].

Вважаємо, що правове регулювання військово-технічного співробітництва України варто охарактеризувати як таке, що належить до галузі адміністративного права. Зазначена теза ґрунтується на положеннях правової доктрини та виявлених особливостях відносин, що виникають у сфері військово-технічної співпраці (спрямованість на забезпечення інтересів держави, наявність суб'єкта публічної адміністрації як постійного учасника таких правовідносин тощо).

Вчений-адміністративіст В.В.Галуцько у статті «Предмет сучасного адміністративного права України» зазначав: «У вузькому розумінні, предметом адміністративного права є суспільні відносини, які виникають між суб'єктом публічної адміністрації та об'єктом публічного управління».

В умовах сьогодення до суб'єкта публічної адміністрації можна віднести: 1) орган виконавчої влади; 2) орган місцевого самоврядування; 3) об'єднання громадян чи підприємство при здійсненні делегованої державної функції; 4) посадову особу будь-якого із зазначених колективних суб'єктів публічної адміністрації.

У сучасній юридичній літературі до об'єктів публічного управління відносять: 1) громадян України; 2) іноземців та осіб без громадянства; 3) непублічну фізичну особу із спеціальним статусом, наприклад фізичну особу-підприємця без створення юридичної особи; 4) непублічних юридичних осіб;

5) підпорядкованих по службі, які стоять нижче в ієрархічному статусі, суб'єктів публічної адміністрації. Наприклад, начальник відділу юстиції в районі буде вважатись об'єктом управління для начальника Головного управління юстиції в області» [26].

Враховуючи вказане, вважаємо, що такий встановлений поділ на суб'єктів та об'єктів публічного управління, що притаманний адміністративному праву як галузі права, варто застосувати також і у відносинах, що виникають під час здійснення військово-технічного співробітництва. Так, обов'язковою стороною у суспільних відносинах, що виникають під час здійснення згадуваної діяльності, є певні суб'єкти публічної адміністрації (ДСЕК, Міністерство оборони, Мінстратегпром тощо) або підприємства при здійсненні делегованих державою функцій (Акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість»).

Водночас, на нашу думку, у сфері військово-технічного співробітництва суб'єктом публічної адміністрації можуть бути не тільки центральні органи виконавчої влади: наприклад, СБУ, яка відповідно до Указу Президента України «Про розмежування повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва з іншими державами» від 20 березня 2002 року № 276/2002» контролює в межах своїх повноважень додержання суб'єктами військово-технічного співробітництва вимог законодавства у сфері військово-технічного співробітництва, експортного контролю та збереження державної таємниці [27].

У цьому зв'язку нам здається слушною теза, зазначена в підручнику «Адміністративне право України. Повний курс» за авторством В.Галунька, І.Шопіної та інших, де зазначено: «Формально до органів виконавчої влади не належать СБУ, НАБУ, НАЗК, ЦВК, Державна судова адміністрація, Комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення тощо, проте вони виконують вагомі виконавчі функції у спеціальних сферах адміністративної діяльності та ін.» [28, с. 73].

Водночас варто зауважити, що об'єктами публічного управління є, по-перше,

суб'єкти господарювання, що уповноважені на реалізацію досліджуваної діяльності, а по-друге, підпорядковані певним суб'єктам публічного управління юридичні особи, що своєю діяльністю безпосередньо реалізують певні складники військово-технічного співробітництва (Державне підприємство «Агенція оборонних закупівель», Державна компанія «Укрспецекспорт» тощо).

Також відмітимо, що зосередження наукового інтересу на означеному колі суспільних відносин та дослідження механізму їх правового регулювання не виключають необхідності аналізу актів «м'якого права», міжнародних двосторонніх та багатосторонніх договорів у сфері військово-технічного співробітництва.

1.2 Мета, завдання та принципи правового регулювання військово-технічного співробітництва

Важливим етапом аналізу чинної системи правового регулювання військово-технічного співробітництва України є визначення її мети, завдань та принципів, адже неврахування таких понять може призвести до спотворення розуміння означеної діяльності та нівелювати ефективність тих законодавчих змін, які мають бути запропоновані за результатами дослідження, що здійснюється.

На нашу думку, елементом, який потребує особливої уваги на даному етапі дослідження, є саме мета правового регулювання вказаної вище діяльності, адже саме ця категорія визначає той стан реалізації окреслених нами суспільних відносин, який вважатиметься прийнятним з огляду на існуючі виклики.

У цьому зв'язку нам здається слушною думка Шопіної І.М., яка у своїй статті «Підходи до розуміння мети правового регулювання» визначала мету правового регулювання у широкому розумінні «як обумовлену певними міжнародними, державними, суспільними, груповими або індивідуальними потребами та інтересами модель бажаного результату розвитку, зміни або припинення суспільних відносин у певній сфері». Водночас Шопіна І.М. зазначала, «що правове регулювання у кращому разі відображає потреби та інтереси більшості населення і

ще ніколи не відображало інтереси всіх членів суспільства» [29].

Схожі висновки робив також і німецький правознавець Рудольф фон Єринг, який вважав, що «суспільство складається з маси «інтересів», що суперечать один одному, багато з яких, але далеко не всі, економічного характеру. Невпорядковане зіткнення цих інтересів може призвести лише до хаосу та анархії. З іншого боку, неможливо задовільнити й абсолютно усі інтереси, оскільки одні суперечать іншим. Тому право виступає у якості неупередженого посередника між усіма цими конфліктуючими вимогами» [30].

Вважаємо, що задля виявлення сутності мети правового регулювання військово-технічного співробітництва слід визначити та дослідити потреби, що зумовлюють необхідність впровадження такої моделі реалізації суспільних відносин у цій сфері, яка б уможливила ефективне функціонування усіх складників досліджуваної нами діяльності.

Так, на нашу думку, потрібно виокремити такі потреби:

- необхідність забезпечення реалізації імпорту ТВП та ТПВ на користь Збройних Сил та інших військових формувань, що дають відсіч збройній агресії;
- необхідність розвитку експортного потенціалу оборонно-промислового комплексу України;
- необхідність розбудови спільної господарської діяльності українських суб'єктів господарювання в оборонно-промисловій сфері з іноземними суб'єктами господарювання;
- необхідність функціонування суб'єктів публічної адміністрації та суб'єктів господарювання, що є суб'єктами, уповноваженими на реалізацію військово-технічного співробітництва, на принципах прозорості та підзвітності;
- необхідність дотримання Україною міжнародно-правових зобов'язань, передбачених міжнародними режимами експортного контролю та міжнародними договорами, що регулюють питання міжнародних трансферів озброєння та військової техніки, а також виконання рекомендацій у цій сфері від міжурядових організацій та держав-партнерів;
- необхідність гармонізації сукупності норм публічного права, що регулюють

питання військово-технічного співробітництва України, із подібними нормами держав-партнерів.

На нашу думку, забезпечення таких потреб відображає інтереси значної частини населення України, оскільки означене вплине у своїй частині на дотримання закріпленого в Основному Законі України європейського та євроатлантичного курсу, а також на можливість завершення триваючого міжнародного збройного конфлікту на умовах, які варто було б охарактеризувати як перемогу України.

Підтвердженням такої тези слугують, по-перше, результати опитування, проведеного Українським центром економічних та політичних досліджень ім. О.Разумкова, щодо суспільно-політичних орієнтацій громадян України (травень 2023 року), де, серед іншого, вказано, що більш привабливою моделлю суспільного розвитку для України, на думку 72,7% опитуваних, є саме європейська модель [31]; по-друге, результати опитування, проведеного зазначеним центром, щодо громадської думки про війну, перемогу та гарантії безпеки (лютий-березень 2023 року), де, серед іншого, вказано, що 93% українців вірять у перемогу України, а тому, на нашу думку, бажають саме такого розвитку подій [32].

Водночас потрібно зауважити, що наслідком збройної агресії проти України є суттєве перевищення видатків державного бюджету над доходами. Означене також певною мірою слід вважати причиною існування потреби у вдосконаленні порядку регулювання досліджуваних нами суспільних відносин, оскільки:

а) відповідно до Додатка № 3 до Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» загальний розмір видатків Міністерства оборони України за бюджетною програмою «Розвиток, закупівля, модернізація та ремонт озброєння, військової техніки, засобів та обладнання» становить 370 375 307 800 грн ($\approx 11\%$ від загального розміру видатків Державного бюджету України за вказаний період). Припускаючи, що значна частина вказаних коштів спрямована на реалізацію саме імпорتنих операцій (враховуючи попередньо встановлену інформацію щодо місця України у світовому рейтингу імпортерів озброєння та військової техніки за 2022 рік), вдосконалення законодавства у цій сфері, а також інтенсифікація застосування

компенсаційних (офсетних) механізмів, на нашу думку, можуть частково зменшити обсяг необхідних державних запозичень [33];

б) 29 серпня 2023 року затверджено Інтегровану стратегію України, що опублікована на вебсайті Державного департаменту США. У зазначеному документі, серед іншого, наголошено на неможливості здійснення поїздок до районів зосередження військово-технічної допомоги США у зв'язку з безпековою ситуацією, а також на недостатній кількості персоналу Посольства США в Україні задля здійснення відповідного моніторингу використання такої допомоги. Водночас вказується, що неадекватний нагляд підриває впевненість у продовженні надання іноземної допомоги [34].

Зважаючи на викладене, вважаємо, що вдосконалення існуючого внутрішньодержавного механізму контролю за використанням наданої військово-технічної допомоги може сприяти зменшенню ризику припинення надання іноземної гуманітарної, економічної та військово-технічної допомоги;

в) за повідомленням Посольства США в Україні від 25 вересня 2023 року, встановлено, що США надали запропонований перелік пріоритетних реформ для обговорення на Багатосторонній координаційній платформі донорів для України. Цей перелік був поданий як основа для консультацій з Урядом України та ключовими партнерами. Метою цих зусиль є визначення пріоритетів і консолідація кроків з реформування разом з Україною і ключовими зацікавленими сторонами [35].

Враховуючи поширену практику необхідності впровадження певних реформ задля уможливлення зовнішнього фінансування (наприклад, Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та Урядом США щодо співпраці у галузі стійкості української енергетичної системи від 24 вересня 2023 року [36]), вважаємо, що вдосконалення процедур закупівлі ТВП та ТПВ за імпортом, також є важливою умовою для продовження отримання Україною державних зовнішніх запозичень.

Отже, необхідність задоволення виокремлених та наведених нами потреб значної частини населення України в умовах збройної агресії та дефіциту

державного бюджету зумовлює необхідність вдосконалення порядку регулювання досліджуваних суспільних відносин та впровадження ефективної моделі їх реалізації. Також зважаючи на те, що визначені відносини є предметом саме адміністративного права України, адже вони виникають між суб'єктами публічної адміністрації та об'єктами публічного управління, потрібно звернути увагу й на ті галузеві приписи, які притаманні порядку їх врегулювання.

Так, автори підручника «Адміністративне право України. Повний курс» вказують, що: «метою адміністративного права є створення пріоритету правових умов для забезпечення публічною адміністрацією прав, свобод й інтересів людини і громадянина у сфері публічного адміністрування». Авторський колектив зауважує, що: «в основу природи сучасного адміністративного права України покладено людину орієнтовану ідеологію, сформовану В.Авер'яновим, згідно з якою держава має служити інтересам громадян, діяти на їх благо через усебічне забезпечення пріоритету прав, свобод й інтересів у сфері діяльності публічної адміністрації» [28].

Зважаючи на результати наведених соціологічних досліджень, припускаємо, що в контексті досліджуваної діяльності інтерес громадян полягає саме в необхідності ефективного публічного адміністрування цієї сфери, адже модель адміністративно-правових відносин між суб'єктами, що уповноважені на реалізацію військово-технічного співробітництва, спрямована на результат, уможливить забезпечення виокремлених нами суспільних потреб. Слід наголосити й на тому, що правове регулювання таких відносин повинно ґрунтуватися на принципі поваги до основних прав і свобод людини, оскільки їх утвердження та забезпечення є головним обов'язком держави [6].

Згадаймо, що держава також зобов'язана захищати життя людини, невід'ємне право на яке передбачено Конституцією України, Загальною декларацією прав людини, а також основними положеннями теорії природного права [37]. Зважаючи на численні випадки скоєння злочинів, що відносяться до юрисдикції Міжнародного кримінального суду, представниками військових формувань держави-агресора, зокрема проти цивільного населення, одним із інструментів реалізації такого конституційного обов'язку держави, на нашу думку, є

впровадження та використання ефективного механізму реалізації імпорту озброєння та військової техніки на користь Збройних Сил та інших військових формувань. Логічним наслідком такого оснащення є підвищення спроможностей певних складників сектору безпеки і оборони щодо надання відсічі збройній агресії.

Отже, враховуючи дослідження вчених-юристів щодо виявлення типових характеристик такої категорії, як «мета правового регулювання», а також сучасний контекст подій в Україні та світі, нами пропонується таке формулювання мети діяльності, що є предметом здійснюваної наукової розвідки:

- мета правового регулювання військово-технічного співробітництва України полягає в розбудові ефективної моделі реалізації адміністративно-правових відносин між суб'єктами публічної адміністрації та об'єктами публічного управління, які уповноважені на провадження досліджуваної діяльності. Регулювання таких відносин повинно ґрунтуватися на принципі поваги до основних прав і свобод людини, а також створювати необхідні умови задля забезпечення потреб, що відображають інтереси суспільства.

Засобами, які уможливають досягнення означеної мети, є завдання правового регулювання, адже вони визначають траєкторію розвитку визначених суспільних відносин та встановлюють ті межі, яких повинен дотримуватися законодавець, реагуючи на інтереси населення у цій сфері. На нашу думку, вдалою для подальшої наукової розробки є існуюча класифікація завдань, які стоять перед адміністративним правом, а тому її варто використати для подальшого здійснення дослідження [28].

Наголосимо, що кращим підтвердженням обґрунтованості такого рішення слугуватимуть приклади реалізації визначених завдань у сфері правового регулювання військово-технічного співробітництва. Слід зауважити, що наявність цих прикладів не є свідченням досконалості чинного порядку врегулювання цієї сфери суспільних відносин, оскільки глибше дослідження деяких з них крізь призму подій сьогодення уможливить виявлення певних проблем, які, зважаючи на наявні виклики перед Україною, потребують невідкладного вирішення.

Отже, беручи за основу напрацювання українських адміністративістів,

вважаємо, що завданнями правового регулювання військово-технічного співробітництва є:

1. Конкретизація прав, свобод приватних осіб, які мають забезпечуватися суб'єктами публічної адміністрації у сфері військово-технічного співробітництва.

Так, Стаття 42 Основного Закону встановлює право для кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [6]. На нашу думку, термін «приватна особа» у цій нормі охоплює як фізичних, так і юридичних осіб, адже стаття 55 Господарського кодексу України передбачає, що суб'єктами господарювання можуть бути господарські організації (юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку), а також громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці [38]. Схожим чином тлумачить зазначене положення й суддя Конституційного Суду України у відставці Савенко Микола Дмитрович, який в Окремій думці стосовно Рішення Конституційного Суду України від 09 лютого 1999 року у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) відмітив, що підприємницька діяльність може здійснюватися як окремою людиною, так і шляхом створення юридичної особи [39].

Своє конституційне право на підприємництво під час виконання заходів військово-технічного співробітництва реалізують як державні, так і приватні підприємства. Наприклад, за даними аналітичної системи YouControl, такі компанії, як АТ «Мотор Січ», ПАТ «ФЕД», ТОВ «Суднобудівний завод «Океан», ДП «Запорізьке МКБ «Прогрес» ім. Академіка О.Г.Івченка, ДП «Виробниче об'єднання південний машинобудівний завод ім. О.М.Макарова», ДП «Укроборонсервіс», ПАТ «Краматорський завод важкого верстатобудування», ДП «Харківський машинобудівний завод «ФЕД», ДП «Спеціалізована зовнішньоторгівельна фірма

«Прогрес» та ДП «Антонов» стали найбільшими експортерами продукції оборонного призначення у 2020 році [40].

Водночас, з огляду на чутливий характер продукції, що може бути виготовлена в кооперації з іноземними суб'єктами господарювання в оборонно-промисловій сфері, а також бути предметом імпортних та експортних операцій, законодавець встановлює певні обмеження щодо осіб, які можуть займатися такою діяльністю. Так, відповідно до положення Закону України «Про державний контроль» вбачається, що державні замовники у сфері оборони, а також суб'єкти господарювання, які планують здійснювати міжнародні передачі товарів, попередньо повинні зареєструватися як суб'єкти здійснення міжнародних передач товарів [10]. Таким чином, згадуване нами конституційне право дещо конкретизується, адже враховуючи лише вищезазначене положення Основного Закону неможливо встановити коло тих осіб, що уповноважені на реалізацію певних складників військово-технічного співробітництва з метою отримання прибутку, а також процедуру набуття ними таких повноважень.

2. Формування ефективних адміністративних інструментів реалізації прав і свобод у сфері публічного адміністрування військово-технічного співробітництва.

Інструкцією про реєстрацію в Держекспортконтролі суб'єктів підприємницької діяльності України як суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів, що затверджена наказом ДСЕК від 27.04.2009 № 31, встановлено порядок набуття статусу суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів, що уможливорює реалізацію конституційного права на підприємництво у сфері міжнародних передач ТВП та ТПВ [41].

3. Підвищення ефективності функціонування публічних інститутів держави й суспільства у сфері військово-технічного співробітництва.

Прикладом реалізації вказаного завдання може бути діяльність МКВТС. Так, відповідно до Положення про Міжвідомчу комісію з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю, затвердженого Указом Президента України від 05.03.2007 № 180/2007, одним із основних завдань такого робочого органу є: «підвищення ефективності державного регулювання, реалізації монополії

держави і посилення державного протекціонізму у сфері військово-технічного співробітництва та експортного контролю» [42]. Забезпечення такої функції досягається завдяки особливій компетенції згаданої комісії.

4. Уніфікація та закріплення на законодавчому рівні процедур адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері військово-технічного співробітництва.

Законом України «Про оборонні закупівлі» встановлено, що в разі здійснення закупівлі державним замовником у сфері оборони товарів, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом в іноземної юридичної особи на суму, що перевищує 5 мільйонів євро, обов'язковою умовою такої закупівлі є одержання Україною в особі офсетного бенефіціара відповідної компенсації [43].

Постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 363 «Питання оборонних закупівель» встановлено, що державними замовниками у сфері оборони є такі суб'єкти публічного адміністрування: Міністерство внутрішніх справ, Міністерство економіки, Міністерство оборони, Міністерство юстиції, Державна служба з надзвичайних ситуацій, СБУ, СЗРУ, Державне космічне агентство, Адміністрація Державної прикордонної служби, Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Головне управління розвідки Міністерства оборони, Управління державної охорони, Національне антикорупційне бюро, Національна гвардія, Національна поліція, Державна спеціальна служба транспорту, Державне бюро розслідувань, Державна судова адміністрація, Мінстратегпром [44].

Для усіх зазначених органів публічної влади у разі здійснення ними закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення на визначену суму існує єдиний механізм реалізації одержання компенсацій, який закріплено в Порядку укладення компенсаційних (офсетних) договорів, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 № 432 [45].

5. Оптимізація публічного контролю інститутом громадянського суспільства за діяльністю суб'єктів публічної адміністрації у сфері військово-технічного співробітництва.

Зауважимо, що зазначені вище державні замовники у сфері оборони, а також головний орган у сфері планування оборонних закупівель (Мінстратегпром) та головний орган у сфері здійснення оборонних закупівель (Міністерство оборони) повинні в межах своєї компетенції взаємодіяти з органами державної влади та громадськими організаціями щодо запобігання проявам корупції у сфері оборонних закупівель, інформувати громадськість про політику та правила здійснення оборонних закупівель з дотриманням вимог законодавства про державну таємницю, а також сприяти залученню громадськості до здійснення контролю у сфері оборонних закупівель відповідно до чинного законодавства з дотриманням вимог, встановлених законодавством про державну таємницю [43]. Вочевидь дія такого положення поширюється й на оборонні закупівлі за імпортом, що, за нашою класифікацією, є невід'ємним складником військово-технічного співробітництва.

У зв'язку з цим Законом України «Про оборонні закупівлі» та Порядком планування, формування, особливості розміщення, коригування оборонних закупівель, здійснення контролю та звітування про їх виконання, а також оприлюднення інформації про оборонні закупівлі, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 363, встановлюються певні обов'язки щодо публічного звітування у сфері оборонних закупівель, які не завжди виконуються [43], [44].

Так, у грудні 2021 року нами досліджено інформацію з відкритих джерел та встановлено, що:

- на офіційному вебсайті Мінстратегпрому не опубліковані Річні плани закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення, за якими державні замовники у сфері оборони здійснюють закупівлі. Станом на грудень 2021 року опубліковано лише Річний план на 2021 рік Міністерства оборони [46]. Зазначене є порушенням вимог частини 5 статті 9 Закону України «Про оборонні закупівлі» [43];

- на офіційному вебсайті Мінстратегпрому не опубліковані щоквартальні звіти про виконання оборонних закупівель [46]. Зазначене є порушенням вимог частини 3 статті 14 Закону України «Про оборонні закупівлі» [43];

- за аналізом офіційних вебсайтів деяких державних замовників у сфері оборони (Національне антикорупційне бюро, Міністерство оборони, Державна прикордонна служба) встановлено, що на них не опублікована інформація про загальний обсяг коштів державного бюджету, передбачених відповідному державному замовнику на закупівлю товарів, робіт і послуг оборонного призначення за закритими закупівлями, не опубліковані щоквартальні звіти з інформацією про обсяг використаних коштів державного бюджету, передбачених на закупівлю товарів, робіт і послуг оборонного призначення за закритими закупівлями, а також не опубліковані звіти з інформацією про загальний обсяг коштів державного бюджету, використаних на закупівлю товарів, робіт і послуг за закритими закупівлями [47], [48], [49]. Зазначене є порушенням вимог частини 3 статті 15 Закону України «Про оборонні закупівлі» [43] (у разі якщо такі закупівлі передбачені у трирічному плані закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення за закритими закупівлями) [50].

б. Удосконалення інституту юридичної відповідальності у сфері військово-технічного співробітництва.

Досліджуючи вказане питання, ми звернули увагу на положення КУпАП, яке, на нашу думку, потребує вдосконалення. Так, у підпункті 4 пункту 4 Положення про Державну службу експортного контролю України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31.03.2015 № 159, зазначено, що ДСЕК видає висновки на право проведення переговорів, пов'язаних з укладенням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) щодо здійснення експорту товарів, та здійснює контроль за поданням суб'єктами здійснення міжнародних передач товарів звітів про результати проведення переговорів [51]. Водночас санкція статті 212-4 КУпАП встановлює межі юридичної відповідальності, зокрема за проведення переговорів, пов'язаних з укладанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів), стосовно здійснення експорту ТВП, а також ТПВ, на поставки яких до відповідної іноземної держави встановлено часткове ембарго, без отримання відповідного позитивного висновку ДСЕК, а саме накладення штрафу на громадян від п'ятнадцяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (тобто

від 255 до 340 грн) і на посадових осіб – від двадцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (тобто від 340 до 850 грн) [52].

На нашу думку, розмір такого адміністративного стягнення не відповідає рівню суспільної шкоди, що може спричинити діяння, передбачене досліджуваною диспозицією частини першої статті 212-4 КУпАП, адже лише тільки факт переговорів щодо укладання зовнішньоекономічних договорів (контрактів) стосовно експорту ТВП та ТППВ, на поставки яких до відповідної іноземної держави встановлено часткове ембарго, може призвести до суттєвого погіршення міжнародного іміджу держави та спричинити негативну реакцію урядів держав-партнерів. Зважаючи на викладене, вважаємо, що розмір адміністративного стягнення, передбаченого санкцією означеної норми КУпАП, слід збільшити до такого рівня, що, на думку законодавця, відповідатиме рівню суспільної шкідливості діяння.

До речі, як аргумент на користь пропонованої зміни до КУпАП можемо згадати 1996 рік, коли в газеті The Washington Times було опубліковано серію статей, присвячених таємним контактам України з Державою Лівія (тодішня назва – Велика Соціалістична Народна Лівійська Арабська Джамахірія) у військово-технічній сфері [53]. Як зауважили В.В.Бадрак, С.Г.Згурець та С.В.Максимов: «Українська сторона спростувала усі звинувачення і Уряд США нібито погодився з аргументами нашої держави, проте серія публікацій не залишилась непоміченою для американських законодавців, і вже у вересні 1996 року Конгрес США прийняв поправку, яка могла пов'язати допомогу Україні з таємним співробітництвом офіційних Києва та Тріполі. Відповідно до цієї поправки, у разі отримання беззаперечних доказів такого співробітництва голова американської держави був зобов'язаний ініціювати перед Конгресом питання про припинення економічної допомоги Україні» [54, с.159], [55].

Наступною та не менш значущою юридичною категорією, на якій зосереджений наш дослідницький інтерес, є саме «принципи правового регулювання військово-технічного співробітництва». Виокремлення таких принципів, а також обґрунтування їх значущості вважаємо невід'ємним етапом та

навіть «фундаментом» подальшої наукової розвідки. Так, вказана розробка уможливить виявлення аксіологічного ядра, до якого мають тяжіти усі елементи механізму правового регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері військово-технічного співробітництва України.

Означене окрім внеску у розвиток національної правової доктрини має також утилітарний характер, адже дотримання таких принципів особами, дотичними до правоутворення та правореалізації у сфері військово-технічного співробітництва, слугуватиме додатковим етичним запобіжником під час ухвалення ними рішень.

У цьому зв'язку можливо погодитися із Колодієм А.М., який у своїй монографії «Принципи права України» зазначив, що: «Принципи права є орієнтирами правотворчої, правореалізаційної і правоохоронної діяльності суспільства і держави. Їх дотримання забезпечує необхідну одноманітність розвитку і функціонування правової системи. І навпаки, зневажливе до них ставлення, їх порушення законодавцем або ж судом унеможлиблюють стабільність системи і структури права, правопорядку і правовідносин, негативно впливають на стан правосвідомості, здатні порушити діючу в країні модель правового регулювання» [56, с. 110].

Водночас слід зауважити, що згаданий вчений не ототожнював поняття «принцип права» та «принцип правового регулювання», адже зазначав таке: «щодо власне принципів правового регулювання, то від принципів права їх відрізняють більша конкретність, динамізм, спрямованість на врегулювання конкретних життєвих ситуацій, що потребують правового врегулювання, їх сфера – це, головним чином, сфера утворення, реалізації і охорони права.

Отже, принципи права як принципи правового регулювання – це обумовлені найбільш важливими закономірностями суспільного розвитку і механізму правового регулювання нормативно-регулятивні основи, що мають найвищу імперативність і загальнозначущість і визначають процеси правоутворення, правореалізації і правоохорони» [56, с. 170-171].

Зважаючи на вказану тезу, припускаємо, що першоосновою принципів правового регулювання певних сфер суспільного буття є усталена система

цінностей спільноти або спільнот. Вважаємо, що ці принципи втілюються у правову дійсність у такі способи:

а) Нормативне закріплення (норма-принцип). Наприклад, абзац другий статті 19 Основного Закону України передбачає, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. [6]. Такий принцип правового регулювання діяльності органів публічної влади повинен застосовуватися на усіх щаблях, які вдало виокремив Колодій А.М.

Правоутворення – наприклад, народний депутат як суб'єкт законодавчої ініціативи повинен діяти у межах, встановлених Регламентом Верховної Ради України, що затверджений Законом України «Про Регламент Верховної Ради України».

Правореалізація – наприклад, суд у справі про адміністративне правопорушення має виносити виключно одну з таких видів постанов: а) про накладення адміністративного стягнення; б) про застосування заходів впливу, передбачених статтею 24-1 КУпАП; в) про закриття справи [52].

Правоохорона – наприклад, адвокат як захисник у кримінальному провадженні діє у спосіб, що встановлений Кримінальним процесуальним кодексом України;

б) Правосвідомість (ідея-принцип). Зумовлене типовими для конкретної спільноти соціальними нормами уявлення індивідуального суб'єкта права про правила, за якими повинна врегульовуватися певна сфера суспільної взаємодії та які не мають нормативного закріплення. Наприклад, в епоху Відродження у Королівстві Англія Лорд-канцлер під час розгляду судових справ міг відхилитися від норм загального права та приймати рішення, керуючись власними уявленнями про справедливість. З часом такі судові прецеденти сформували усталену систему принципів – право справедливості.

Англійський юрист, член Палати Лордів (1965 – 1992 роки) Денніс Ллойд зазначав, що «у системі загального права принципи, що відображають притаманні англійському суспільству цінності, не містяться в якомусь конкретному

юридичному документі, їх слід шукати в інститутах, конституційних принципах і звичаях, рішеннях судів, що мають тривалу історію та традиції та які слід вважати особливим втіленням цінностей англійського способу життя» [30, с. 138];

в) Змішаний спосіб. Наприклад, у Конституції України зазначається, що усі громадяни є рівними перед законом незалежно від кольору шкіри, раси, статі, майнового стану тощо [6]. Водночас ідея правового егалітаризму укорінилась у багатьох сучасних спільнотах як невід’ємна ознака демократичного суспільства та може існувати незалежно від формального закріплення у письмових правових актах.

На нашу думку, в Україні такий тип втілення принципів правового регулювання набув найбільш широкого вжитку. Так, національній правовій системі притаманні ознаки, характерні для романо-германської правової сім’ї, зокрема, визнання нормативно-правового акта як основного джерела права. Означене зумовлює спроби законодавця зафіксувати в юридичних документах принципи правового врегулювання. Підтвердженням такої тези може слугувати прийнятий у 2023 році Закон України «Про правотворчу діяльність», який, серед іншого, передбачає такі шляхи подолання колізій між нормами права:

а) У разі наявності колізії між нормативно-правовими актами різної юридичної сили пріоритет мають норми, що містяться у нормативно-правовому акті вищої юридичної сили;

б) У разі наявності колізії між нормативно-правовими актам рівної юридичної сили пріоритет мають норми, що містяться у:

- нормативно-правових актах спеціального характеру;
- нормативно-правових актах, що набрали чинності пізніше [57].

Водночас ці самі принципи (*Lex superior derogat legi inferior*, *Lex specialis derogat generali*, *Lex posterior derogat lex prior*) вже сформульовані у правовій доктрині та широко застосовувалися задля вирішення колізійних суперечок й без нормативного закріплення.

Зауважимо, що такий поділ, а також дослідження певних джерела права у сфері військово-технічного співробітництва України, уможливили виявлення та

виокремлення декількох принципів правового регулювання, які притаманні саме цій царині суспільних відносин. Варто вважати, що такі принципи у сукупності із загальноправовими та галузевими повинні утворювати наднормативний орієнтир для суб'єктів правотворчої діяльності у досліджуваній сфері, а також для безпосередніх учасників у процесах військово-технічного співробітництва під час реалізації ними своїх прав та обов'язків.

1. Принцип інтегрованості у міжнародно-правову систему.

Потрібно вкотре наголосити на тому, що сутність військово-технічного співробітництва полягає у міжнародних зносинах на рівні держав (наприклад, участь України у такій міжнародній організації, як Австралійська група), урядів (наприклад, робота Міжурядової українсько-грузинської комісії з питань військово-технічного співробітництва), інституцій (наприклад, пряма закупівля Міністерством оборони України озброєння та військової техніки) та навіть окремих суб'єктів господарювання (наприклад, надання послуг військового призначення підприємством, що є учасником оборонно-промислового комплексу України). Звісно, що вказаний поділ варто вважати умовним, оскільки зазвичай безпосередня реалізація такого співробітництва є багаторівневим процесом, тобто здійснюється із застосуванням декількох із виокремлених ланок.

Зазначене дво- або багатостороннє співробітництво охоплює як економічну, так і політичну сферу інтересів держав, між якими виникають певні домовленості щодо передачі ТВП та/або ТПВ, кооперації в оборонно-промисловій галузі та інших видах військово-технічного співробітництва. Зважаючи на специфічний предмет такої співпраці, існують певні ризики, що супроводжують ці процеси: передача технологій, озброєння, військової техніки, товарів, що можуть бути використані для створення зброї масового ураження та засобів її доставки до урядів держав або квазідержавних утворень, що дестабілізують міжнародне безпекове середовище або грубо порушують права людини, терористичних угруповань, злочинних організацій, зокрема транснаціональних, тощо.

У зв'язку з цим світова спільнота широко використовує заходи, спрямовані на мінімізацію імовірності реалізації вищевказаних загроз, а саме:

- ембарго, запроваджені Радою Безпеки ООН щодо передач ТВП та ТПВ до певних держав, а також санкційні режими, спрямовані на недопущення отримання таких товарів міжнародними терористичними організаціями;

- резолюції Ради Безпеки та Генеральної Асамблеї ООН щодо нерозповсюдження зброї масового ураження;

- резолюції Ради Безпеки та Генеральної Асамблеї ООН щодо контролю за передачами звичайних озброєнь і техніки;

- ембарго, запроваджені ЄС щодо передач ТВП та ТПВ до певних держав, а також санкційні режими, спрямовані на недопущення отримання таких товарів міжнародними терористичними організаціями;

- ембарго, запроваджені окремими державами щодо передач ТВП та ТПВ до певних держав, а також санкційні режими, спрямовані на недопущення отримання таких товарів міжнародними терористичними організаціями;

- інші юридичні акти міжнародних та регіональних організацій (НАТО, ЄС, ОБСЄ, Організація американських держав, Економічне співтовариство держав Західної Африки тощо) щодо контролю за передачами ТВП та ТПВ;

- рекомендації Міжнародного комітету Червоного хреста щодо процесу прийняття рішень про передачу озброєння;

- принципи передач озброєнь, розроблені неурядовими організаціями;

- міжнародні режими експортного контролю;

- міжнародні багатосторонні угоди щодо: а) нерозповсюдження зброї масового ураження; б) контролю за передачами звичайних озброєнь і військової техніки; в) заборони або обмеження передач протипіхотних мін, касетних боєприпасів, а також озброєння, що мають невибіркову дію або заподіюють надмірну шкоду.

Вочевидь будь-яка держава, що хоче бути дотичною до міжнародного ринку технологій військового призначення, озброєння та військової техніки, ТПВ, має виконувати відповідні міжнародно-правові норми та дотримуватися певних засторог у цій сфері. Ось деякі з них: утворення національного механізму контролю за передачею вказаних товарів, обмін інформацією щодо передач таких товарів з

іншими державами та міжурядовими організаціями, врахування наявних ризиків під час ухвалення рішення про передачу товарів іншій державі тощо.

Зазначимо, що Україна також не є виключенням, адже активна співпраця у військово-технічній сфері із багатьма партнерами та важливість збереження міжнародного іміджу надійного та відповідального учасника таких зносин зумовлюють необхідність дотримання усіх визнаних правил, які мають бути стрижнем національної системи правового регулювання такого співробітництва.

2. Принцип балансу.

26 червня 1945 року представники п'ятдесяти держав підписали Статут ООН, визнаючи таким чином необхідність підтримки міжнародного миру та безпеки заради позбавлення майбутніх поколінь тих нещасть, з якими зіткнулося людство під час двох світових воєн. Стаття 11 цього Статуту передбачає, що Генеральна Асамблея уповноважена приймати рекомендації щодо принципів міжнародної безпеки, зокрема й тих, які мають регулювати питання роззброєння та озброєння [58].

Важливим інструментом інтенсифікації процесу озброєння, звичайно, є військово-технічне співробітництво, що надає можливість державі імпортувати зброю, військову техніку та боєприпаси, а також налагодити спільне їх виробництво та ремонт. Тому певні офіційні акти Генеральної Асамблеї ООН присвячені саме регулюванню міжнародних передач таких товарів. Так, наприклад, у резолюції A/RES/43/75I від 7 грудня 1988 року «Міжнародні постачання озброєнь» висловлено прохання до Генерального секретаря ООН провести за допомогою урядових експертів дослідження щодо можливості сприяння транспарентності у сфері міжнародних постачань звичайних озброєнь для представлення Генеральній Асамблеї ООН на її сорок шостій сесії [59].

А вже на вказаній сесії прийнято раніше згадувану нами резолюцію A/RES/46/36L від 9 грудня 1991 року «Транспарентність у озброєннях», де висловлено прохання до Генерального секретаря ООН створити Регістр звичайних озброєнь, який відкритий для ознайомлення з ним представниками держав-членів у будь-який час, а також заклик до держав-членів щорічно надавати для вказаного

Регістру дані щодо імпорту та експорту визначених видів озброєнь [24].

Зауважимо, що такий принцип прозорості у міжнародних постачаннях озброєнь можливо віднайти й у інших джерелах. Наприклад, у Зведенні глобальних принципів трансфертів озброєнь, що розроблені групою неурядових організацій, пропонується зобов'язати держави надавати повні національні щорічні звіти щодо своїх міжнародних постачань озброєнь та боєприпасів у міжнародний реєстр [60]. Або ж у Документі ОБСЄ про легкі озброєння та стрілецьку зброю, де вбачається, що держави-учасниці будуть обмінюватися інформацією щодо свого експорту деяких видів зброї, а також про імпорт такої зброї [61].

Та справді варто визнати, що дотримання принципу транспарентності державами, що експортують та імпортують озброєння, військову техніку, боєприпаси, «чутливі» матеріали, значно підвищує рівень міжнародної безпеки, оскільки це дозволяє іншим державам та міжурядовим організаціям здійснювати власний контроль за обігом таких товарів у світі та вживати заходів у разі порушення певних засторог у цій сфері.

Водночас, на нашу думку, збройна агресія проти України є тим чинником, який дещо обмежує державу як суб'єкта міжнародного права у здійсненні своїх повноважень щодо надання інформації саме про імпорт зазначених вище товарів, адже означене може зашкодити повноцінній реалізації права на самооборону, передбаченого статтею 51 Статуту ООН [58].

Зазначена теза пояснюється тим, що, ґрунтуючись на такій відкритій інформації, деякі особи, які займають посади в органах державної влади держави-агресора та певною мірою дотичні до прийняття рішень у військовій, оборонно-промисловій та зовнішньополітичній сферах, зможуть проводити розрахунки та планувати свої подальші дії під час міжнародного збройного конфлікту з метою заподіяння шкоди Україні. У цьому контексті неможливо не згадати вислів китайського стратега Сунь-цзи, який зауважив: «Хто – ще до битви – перемагає попереднім розрахунком, у того шансів багато; хто – ще до битви – не перемагає розрахунком, у того шансів мало. У кого шансів багато – перемагає; у кого шансів мало – не перемагає; тим паче той, у кого шансів нема зовсім» [62, с. 11-12].

До речі, ще одним аргументом на користь вказаної тези є можливий тиск на держав-експортерів з метою зривів зовнішньоекономічних контрактів та недопущення укладення нових. Зважаючи на необхідність постійного залучення ТВП за механізмами імпорту, такі дії потенційно можуть знизити можливості Збройних Сил України та інших військових формувань у стриманні збройної агресії. Як приклад засобів, що використовуються для такого тиску, можливо згадати отруєння у 2015 році болгарського бізнесмена Еміліана Гебрева, компанія якого, за його власними твердженнями, після 2014 року постачала до України озброєння. Болгарська прокуратура звинуватила в отруєнні трьох російських офіцерів [63].

Отже, зважаючи на черговий та повномасштабний етап збройної агресії проти України, а також вказані вище загрози, ми виокремлюємо новоутворений принцип правового регулювання військово-технічного співробітництва, який полягає у збереженні балансу між дотриманням деяких міжнародно-правових рекомендацій щодо прозорості у сфері міжнародних постачань озброєнь та нерозповсюдженням чутливої інформації у цій сфері під час збройного конфлікту.

Так, вважаємо, що певні прояви такого принципу, які, власне, й дозволяють нам стверджувати про його існування, можливо виявити у заявах чи діях посадових осіб та органів державної влади. Наприклад, у березні 2022 року тодішній Міністр оборони Олексій Резніков закликав не повідомляти про надане Україні озброєння від держав-партнерів та наголосив на тому, що: «Ворог не повинен знати, чого йому чекати» [64].

Також, дослідивши Звіт за 2022 рік, який надала Україна до Регістру звичайних озброєнь ООН, ми виявили, що у зазначеному документі висвітлено лише одну операцію, пов'язану з міжнародними постачаннями озброєнь за вказаний період, а саме експорт до Республіки Польща вісімнадцяти предметів із категорії «Револьвери та самозарядні пістолети» [65]. Інформація щодо імпорту у 2022 році до України інших видів озброєння та військової техніки у Звіті відсутня, що свідчить про виважений підхід до процедури такого інформування в умовах збройного конфлікту. Слід наголосити на тому, що обмін подібною звітною

інформацією відповідно до вимог чинного законодавства повинен враховувати національні інтереси України та здійснюватися виключно на добровільній основі [10], [66, с. 131].

Водночас потрібно зауважити, що оскільки співробітництво між державами має саме двосторонній характер, то варто враховувати можливість здійснення такого інформування представниками держави-партнера, які можуть не зважати на вказані попередньо застереження. Так, дослідивши Звіти за 2022 рік до Регістру звичайних озброєнь ООН від США, Канади та Чеської Республіки, ми виявили, що вказані держави опублікували перелік та кількість експортованого до України озброєння та військової техніки у вказаному році [67], [68], [69]. Вважаємо, що висвітлення таких даних дещо знижує ефект від зусиль української сторони, спрямованих на нерозповсюдження інформації щодо найменувань та кількості отриманих озброєнь та військової техніки.

До речі, більш досконалою, на наш погляд, міжнародно-правовою нормою щодо питання звітності у досліджуваній сфері є частина 3 статті 13 Договору про торгівлю зброєю, який був відкритий для підписання у Центральних установах ООН у Нью-Йорку 03 червня 2013 року. У зазначеній частині вказано, що кожна держава-учасниця щорічно до 31 травня надає звіт за попередній календарний рік, який має містити інформацію щодо дозволених або фактичних експортних чи імпорتنих постачаннях звичайних озброєнь. Такі звіти можуть не охоплювати інформації, що має конфіденційний характер у зв'язку з комерційними міркуваннями або якщо вона має відношення до сфери національної безпеки [70]. Вважаємо, що наведена норма цілком співвідноситься з виокремленим нами принципом правового регулювання військово-технічного співробітництва – принципом балансу, оскільки така її редакція надає можливість державам-учасникам вказаного Договору не розповсюджувати інформацію, висвітлення якої могло б мати негативний вплив.

3. Принцип примату національних інтересів.

Досліджувана нами сфера суспільних відносин відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні тих фундаментальних національних інтересів держави, які

встановлені Законом України «Про національну безпеку України», адже важко заперечувати той факт, що, наприклад, наявність у Збройних Силах або інших військових формуваннях отриманого за імпортом високотехнологічного озброєння суттєво посилює спроможність держави відстоювати свою територіальну цілісність. Або ж спільне виробництво боєприпасів, військової техніки чи певних зразків озброєнь українськими підприємствами у кооперації з іноземними суб'єктами господарювання сприятиме інтеграції України до євроатлантичного безпекового та економічного простору [71].

Ми вважаємо, що правове регулювання військово-технічного співробітництва повинно ґрунтуватися, поміж іншого, на принципі верховенства національних інтересів України над інтересами осіб чи спільнот, які зацікавлені у дещо інакшому механізмі реалізації такої діяльності. Так, наприклад, державному замовнику у сфері оборони на час дії воєнного стану надано повноваження не застосовувати передбачені законодавством види закупівель, а самостійно визначати порядок закупівлі озброєння, військової та спеціальної техніки тощо, зокрема порядок укладення державних контрактів (договорів) [72]. Саме тому особи, що дотичні до процесу прийняття рішень під час реалізації такого складнику військово-технічного співробітництва, мають бути зацікавлені виключно в ефективному використанні бюджетних коштів та якнайшвидшому виконанні контракту, що в умовах збройної агресії та дефіциту державного бюджету цілком співвідноситься з національними інтересами держави.

4. Принцип нагальності.

Збройна агресія проти України характеризується високою інтенсивністю бойових дій на лінії зіткнення та прилеглих територіях, бойовими діями на морі, завданням авіаційних ударів, а також ударів по тилових регіонах за допомогою ракетного озброєння та бойових безпілотних літальних апаратів. Означене зумовлює необхідність: постійного поповнення боєприпасів для різних типів озброєнь внаслідок високого рівня їх витрати, залучення певних ТПВ; швидкого ремонту пошкодженого озброєння та військової техніки; отримання нової військової техніки для заміни знищеної та комплектації новоутворених бойових

підрозділів.

Зважаючи на те, що значна частина вказаних питань вирішується за допомогою процесів військово-технічного співробітництва, правове регулювання цієї сфери має ґрунтуватися саме на принципі нагальності, що полягає у максимальному зменшенні строку реалізації імпорتنих операцій на користь сил оборони. Прикладом норми, що відображає цей припис, є частина перша статті 360 Митного кодексу України, де передбачено, що митний контроль ТВП здійснюється першочергово [73]. Ще одним проявом дотримання зазначеного принципу є якнайшвидша реалізація своїх повноважень у сфері військово-технічного співробітництва органами державної влади та певними суб'єктами господарювання, адже будь-яка необґрунтована затримка у цій сфері в умовах збройного конфлікту може призвести до негативних наслідків.

1.3 Генеза правового регулювання військово-технічного співробітництва

Витоки сучасного стану правового регулювання військово-технічного співробітництва України слід шукати ще у ХХ столітті, адже, по-перше, саме у цей період світова спільнота спрямовує активні зусилля на впорядкування процесу розповсюдження між державами певних видів озброєння, зокрема зброї масового ураження, а по-друге, наприкінці вказаного проміжку часу проголошено незалежність України, що стало важливим етапом інституціоналізації внутрішньодержавних механізмів врегулювання усіх раніше виокремлених нами складників військово-технічного співробітництва.

Отже, як вже попередньо встановлено в межах нашого дослідження, сутність військово-технічного співробітництва України полягає також у виконанні державою певних міжнародно-правових зобов'язань у цій сфері, участі у відповідних міжнародних багатосторонніх угодах та режимах експортного контролю. Зважаючи на те, що визнані обов'язковими Верховною Радою України міжнародні договори є частиною національного законодавства, вважаємо за необхідне дослідити ті історико-правові аспекти, які вплинули на розвиток

означеного складника досліджуваної діяльності.

Звісно, не можна залишити поза увагою і той факт, що особливі зусилля держав були докладені саме до врегулювання на міжнаціональному рівні порядку поводження зі зброєю масового ураження, адже саме цей вид озброєння характеризується надзвичайною руйнівною силою та великою кількістю людських втрат внаслідок його застосування. Враховуючи усталений поділ такого засобу ведення воєнних дій на ядерну, хімічну та біологічну зброю, вважаємо необхідним дослідити становлення міжнародних домовленостей щодо кожного виду, а також їх вплив на національне правове регулювання зносин, що окреслені темою наукової роботи.

Ядерна зброя.

16 липня 1945 року у штаті Нью-Мексико (США) вперше в історії людства був здійснений випробувальний ядерний вибух, а вже 06 та 09 серпня 1945 року США, завдавши удару по містах Хіросіма та Нагасакі (Японська держава, тодішня назва – Японська імперія), здійснили перше бойове застосування такого виду озброєння.

З того часу у світі проведено понад 2000 ядерних випробувань, серед них:

- США – 1032 випробування між 1945 та 1992 роками;
- СРСР – 715 випробувань між 1949 та 1990 роками;
- Велика Британія – 45 випробувань між 1952 та 1991 роками;
- Французька Республіка – 210 випробувань між 1960 та 1996 роками;
- КНР – 45 випробувань між 1964 та 1996 роками;
- Республіка Індія – 1 випробування у 1974 році та 2 випробування у 1998 році;
- Ісламська Республіка Пакистан – 2 випробування у 1998 році;
- КНДР – 11 випробувань між 2006 та 2017 роками [74].

Також у ХХ столітті набула поширення практика здійснення ядерних вибухів з невійськовою метою. Наприклад, промислові ядерні вибухи за програмою «Плаушер» у США, що здійснювалися з 1961 по 1973 рік. Або ж реалізація у СРСР державної програми № 7 «Ядерні вибухи для народного господарства». До речі, на

території України також було здійснено два промислових ядерних вибухи, а саме у Харківській (1972 рік) та Донецькій (1979 рік) областях [75].

5 серпня 1963 року представниками СРСР, США та Великої Британії був підписаний Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, у космічному просторі й під водою, який став відкритим для підписання усіма державами. Вказаним Договором встановлено вичерпний перелік видів місць, де сторони зобов'язуються не здійснювати ядерні вибухи, а саме: в атмосфері; за її межами, враховуючи космічний простір; під водою, враховуючи територіальні води та відкрите море; у будь-якому іншому середовищі, якщо наслідком такого вибуху будуть випадання радіоактивних опадів за межами території держави, під юрисдикцією або контролем якої здійснюється такий вибух. Потрібно зазначити, що, незважаючи на неповну заборону здійснення ядерних вибухів, Сторони вказали, що будуть прагнути укласти нову угоду, спрямовану на повну та постійну таку заборону [76].

У 1974 році між США та СРСР був укладений Договір про обмеження підземних випробувань ядерного озброєння, норми якого забороняли здійснювати будь-які випробування ядерної зброї потужністю понад 150 кілотонн [77]. У 1976 між цими двома державами укладений Договір про підземні ядерні вибухи в мирних цілях [78]. А вже у 1996 році був укладений багатосторонній Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань. Держави-учасниці зазначеного Договору зобов'язалися не здійснювати будь-яких ядерних вибухів. Від імені України ця міжнародна угода підписана 27 вересня 1996 року, а ратифікована – 16 листопада 2000 року [79].

Окрім вказаних міжнародних угод можемо згадати ще деякі домовленості між державами щодо створення у світі без'ядерних зон. Так, 22 травня 1967 року Українська РСР приєдналася до Договору про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, який встановлює обов'язок держав-учасниць не розміщувати на орбіті Землі, небесних тілах та у космічному просторі ядерну зброю чи інші види зброї масового ураження [80]. 03 березня 1971 року від імені Української РСР підписано

Договір про заборону розміщення на дні морів та океанів та у його надрах ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення, а 17 вересня 1992 року Україна долучилася до участі у Договорі про Антарктику, чим визнала обов'язок не здійснювати ядерні вибухи у зазначеному регіоні [81], [82].

Надзвичайно важливим етапом процесу становлення системи національного врегулювання досліджуваних нами суспільних відносин є приєднання України 16 листопада 1994 року до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року як держави, що не володіє ядерною зброєю. У зв'язку з цим у держави виникла низка зобов'язань у сфері військово-технічного співробітництва, а саме: не приймати будь-яких передач ядерної зброї; не приймати контролю на ядерною зброєю, не придбавати ядерну зброю, не приймати допомоги задля виробництва ядерної зброї, а також обов'язок не виробляти такого виду озброєнь [83].

21 вересня 1995 року у Відні (Республіка Австрія) укладено Угоду між Україною та Міжнародним агентством з атомної енергії про застосування гарантій у зв'язку з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї, а 15 серпня 2000 року – Додатковий протокол до згадуваної домовленості. Такі міжнародно-правові документи, серед іншого, встановлюють певні положення щодо надання зазначеному Агентству інформації про міжнародні передачі ядерного матеріалу [84], [85].

Варто зауважити також й на тому, що Україна з 1996 року є учасницею двох режимів експортного контролю у сфері міжнародних передач «ядерних матеріалів» – це Комітет Цангера та Група ядерних постачальників [86]. Так, між 1971 та 1974 роками представники групи держав провели серію зустрічей під головуванням швейцарського професора Клода Цангера. Мета цих зустрічей полягала, по-перше, у досягненні спільного розуміння щодо визначення поняття «устаткування чи матеріал, спеціально призначений або підготовлений для обробки, використання чи виробництва спеціального матеріалу, що розщеплюється», яке згадується у пункті b частини 2 статті III Договору про нерозповсюдження ядерної зброї; по-друге, встановлення умов та процедур, які регулюватимуть експорт такого устаткування [87].

Як зауважує науковиця Бенедик Я.С.: «Найважливішим внеском Комітету у справу нерозповсюдження є публікація періодично оновлюваного Тригерного переліку (Trigger List) ядерних матеріалів та устаткування, експорт яких «активує» гарантії МАГАТЕ відповідно до ст. III(2) ДНЯЗ» [88]. Також зазначимо, що за час своєї діяльності Комітет Цангера розробив три умови для поставки відповідних товарів: а) запевнення у невикористанні в діяльності, що пов'язана із ядерними вибухами; б) вимога використовувати гарантії МАГАТЕ; в) положення щодо реекспорту, де зазначено, що держава-отримувач буде застосовувати ті самі умови, які застосовувалися при початковому експорті [89].

Група ядерних постачальників утворена у 1974 році – після того як був здійснений ядерний вибух державою, що не володіла даним типом озброєння. Спочатку до вказаної організації входило сім держав: ФРН, СРСР, Канада, Японська держава, США, Велика Британія, Французька Республіка. У своїй діяльності ця організація розробила Керівні принципи ядерного експорту, які опубліковані МАГАТЕ у 1978 році, а також Керівні принципи для передач устаткування, матеріалів, програмного забезпечення і відповідної технології подвійного використання, що мають відношення до ядерної діяльності, які опубліковані у МАГАТЕ у 1992 році [89].

Хімічна та біологічна зброя

Є підстави стверджувати, що історія застосування хімічної зброї розпочинається ще зі стародавніх часів, адже вчені виявили ознаки застосування такого засобу ведення воєнних дій ще у III столітті, коли, ймовірно, проти декількох солдат армії Римської Імперії був застосований діоксид сірки [90]. Але, звісно, найбільш інтенсивне застосування хімічної зброї відбувалось саме у XX столітті, наприклад, під час Першої світової війни, коли за весь час було використано понад 124 000 тонн хлору, іприту та інших отруйних речовин [91]. Або ж у 1988 році, коли внаслідок хімічної атаки по місту Халабджа (Республіка Ірак) загинуло близько 5000 цивільних осіб [92].

Також були доволі поширеним явищем в історії людства випадки використання біологічної зброї. Наприклад, у 1346 році під час облоги Кафи до

фортеці перекидали тіла померлих, що були заражені чумою [93].

Зрозуміло, що наслідки застосування біологічної та хімічної зброї були жахливими за своєю руйнівною силою, а тому це спонукало уряди держав та окремих людей протягом декількох століть шукати шляхи врегулювання порядку використання таких видів озброєнь під час збройних конфліктів. Першою такою міжнародною домовленістю можна вважати Страсбурзьку угоду від 1675 року між тодішніми Францією та Німеччиною щодо заборони використання отруйних куль [91]. Можливо пригадати також і Протокол про застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів та бактеріологічних засобів від 17 червня 1925 року, укладення якого стало важливим етапом на шляху до подальших міжнародних договорів у цій сфері [94].

Особливу увагу в межах нашого дослідження ми приділяємо двом міжнародним домовленостям, що спрямовані на повну заборону біологічної та хімічної зброї та які були прийняті у другій половині ХХ століття. По-перше, це Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсинної зброї та про їх знищення, що 10 квітня 1972 року була відкрита для підписання та яка 21 лютого 1975 року ратифікована Українською РСР [95]. І, по-друге, – це Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та про її знищення, що підписана від імені України вже після проголошення незалежності, 13 січня 1993 року, а вже 16 жовтня 1998 року Верховна Рада України постановила ратифікувати вказану угоду [96].

Такі угоди, серед іншого, мали суттєвий вплив на формування сучасної національної системи правового регулювання військово-технічного співробітництва України, оскільки певні їх положення зобов'язують держави утримуватися від придбання, передачі, розробки, виготовлення згадуваних типів озброєнь. Ба більше, Україна з 2005 року є учасницею Австралійської групи – міжнародного режиму експортного контролю, мета діяльності якого полягає у встановленні жорсткого контролю над експортом хімічних речовин, біологічних агентів, відповідних технологій, а також товарів подвійного призначення, що

можуть бути використані для утворення хімічної або біологічної зброї [97].

До речі, ще одним важливим етапом становлення існуючого порядку правового регулювання окреслених темою дослідження суспільних відносин є укладення у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, де у пункті b частини 2 статті 11 Сторони домовилися поглиблювати співпрацю у сфері контролю за експортом товарів, що пов'язані зі зброєю масового ураження [98]. Така норма зафіксувала в юридичній площині курс на міжнародну інституційну співпрацю відповідних публічних органів, а також на гармонізацію законодавства у цій сфері, що, на нашу думку, благотворно вплине на дотримання встановленого Основним Законом України вектора цивілізаційного руху українського народу.

Звичайне озброєння.

Не менш важливим елементом нашої наукової розробки є дослідження етапів приєднання Україною протягом XX-XXI століть до певних міжнародних угод та міжнародних режимів експортного контролю у сфері передач озброєнь, які не можна охарактеризувати як «зброя масового ураження». Означене дозволить виявити вплив міжнародно-правових норм, що регламентують вказану вище сферу зовнішньоекономічної та зовнішньополітичної співпраці між державами на внутрішньодержавний порядок регулювання досліджуваної нами діяльності.

23 червня 1982 року Українська РСР ратифікувала Конвенцію про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибірккову дію [99]. Додатками до цієї Конвенції слугують чотири Протоколи, що є обов'язковими для виконання Україною, деякими з яких, серед іншого, встановлюються зобов'язання у сфері міжнародних передач озброєнь: заборона передачі іншій державі або недержавному утворенню лазерної зброї, що призначена для застосування у бойових діях та яка може спричинити постійну сліпоту незахищеним органам зору (*зазначене положення прийнято дещо пізніше*), певні обмеження у сфері передач визначених видів мін.

25 листопада 1993 року на 49-му пленарному засіданні Спеціального комітету Форуму ОБСЄ по співробітництву у сфері безпеки були прийняті Керівні принципи передач звичайних озброєнь, що визначали основні чинники, які повинні бути враховані під час прийняття рішення про експорт, наприклад повага до прав людини у державі, що імпортує озброєння, чи становить така держава загрозу іншим тощо [100].

11-12 липня 1996 року Україна приєдналася до міжнародного режиму експортного контролю Вассенаарська домовленість, що утворений у 1995 році у місті Вассенаар (Королівство Нідерландів). Мета цієї домовленості полягає у сприянні регіональній та міжнародній безпеці, що може буде забезпечено завдяки прозорості та підвищеній відповідальності під час міжнародних передач звичайних озброєнь та товарів подвійного користування. Держави-учасниці домовилися проводити регулярні зустрічі, а також обмінюватися відповідною інформацією [101].

У 1998 році Україна доєдналася до Режиму контролю за ракетними технологіями, що був утворений ще у 1987 році між країнами Великої сімки (G7). Зазначений режим не є юридично зобов'язальним міжнародним договором, його дія ґрунтується на політичному взаєморозумінні між державами-учасницями, які домовилися сприяти зниженню поширення певних типів обладнання, технологій та програмного забезпечення, що можуть бути використані для доставки зброї масового ураження або для створення засобів такої доставки та які відповідають певним характеристикам [102].

24 лютого 1999 року в місті Нью-Йорк (США) від імені України підписано Конвенцію про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення, що була ратифікована Законом України № 2566-IV від 18 травня 2005 року. Положення вказаного міжнародного договору є обов'язковими для врахування українською стороною під час реалізації певних виокремлених нами складників військово-технічного співробітництва. Так, наприклад, ми тлумачимо певні положення зазначеної вище Конвенції як заборону на передачу іншим державам та отримання від них у будь-який спосіб

протипіхотних мін, що, безумовно, повинно враховуватися при здійсненні імпорту та експорту ТВП. Також Конвенцією встановлюється заборона на розробку та виробництво такого виду озброєння, що, враховуючи положення пункту с частини 1 статті 1, є вкрай важливою засторогою під час реалізації третього складника військово-технічного співробітництва певними суб'єктам господарської діяльності [103].

До речі, слід додатково зазначити, що суттєвий вплив на можливість ефективного провадження окресленої міжнародної співпраці має також і дотримання державою усіх інших норм як зазначеної угоди (незастосування протипіхотних мін, їх знищення тощо), так і тих, що встановлені рештою джерел міжнародного гуманітарного права, які прямо не пов'язані із юридичним регулюванням військово-технічного співробітництва між державами. Обґрунтування цієї тези ми можемо віднайти у Спільній позиції Ради 2008/944 СЗБП від 8 грудня 2008 року про визначення спільних правил контролю за експортом товарів і технологій військового призначення, яка замінює Кодекс поведінки ЄС стосовно експорту озброєнь від 8 червня 1998 року, де зазначено, що одним із критеріїв, за якими держава-член оцінює можливість надання ліцензії на експорт зазначених товарів, є дотримання державою-імпортером вимог міжнародного гуманітарного права [104]. Зважаючи на встановлений євроатлантичний курс України, а також на гостру необхідність підтримання на належному рівні постачань озброєнь, військової техніки та боєприпасів від країн ЄС, вважаємо, що виконання державою усіх визнаних правил у цій сфері є однією з умов продовження військово-технічної підтримки.

24 листопада 2000 року на 308-му пленарному засіданні Форуму ОБСЄ по співробітництву у сфері безпеки був прийнятий Документ ОБСЄ щодо легкої та стрілецької зброї. Зобов'язання щодо виготовлення та маркування стрілецької зброї, ведення обліку, експортного контролю та транспарентності виникли, звісно, і для України, що ще з 1992 року є учасницею зазначеної міжурядової організації [61].

25 листопада 2002 року Україна та значна кількість інших держав підписали

Міжнародний кодекс поведінки щодо запобігання розповсюдження балістичних ракет (Гаазький кодекс поведінки), дія положень якого спрямована на підвищення рівня прозорості щодо внутрішньодержавної політики по відношенню до програм балістичних ракет, що можуть здійснити доставку зброї масового ураження, одноразових космічних ракет-носіїв, дотримання державами встановлених кодексом принципів, приєднання держав до деяких міжнародних угод у сфері дослідження космосу тощо [105].

2 квітня 2013 року Україна приєдналася до Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Так, стаття 10 зазначеного Протоколу встановлює певні вимоги щодо здійснення експорту, імпорту та транзиту вогнепальної зброї, елементів такої зброї, а також боєприпасів до неї. Наприклад, обов'язок держави-імпортера повідомити за запитом держави, що експортує згадувані товари, про їх отримання. Або ж перелік того мінімуму інформації про товар, яка повинна міститися у ліцензії чи дозволі та супровідній документації [106].

23 вересня 2014 року в місті Нью-Йорк (США) представником України підписано Договір про торгівлю зброєю, який встановлює стандарти такої співпраці між державами [70]. Вважається, що світова спільнота долала довгий шлях задля створення міжнародного документа, що встановив би єдині принципи провадження вказаної діяльності та який був би відкритий для підписання усіма державами. Мета таких зусиль полягала, звісно, в укріпленні міжнародної безпеки, адже неконтрольована та нерегульована торгівля зброєю між державами несе суттєві ризики для стабільності у світі. Саме тому неодноразово здійснювалися кроки для вирішення згадуваних проблемних питань та викорінення таких загроз. Варто згадати навіть створений лауреатами Нобелівської премії миру ще у 2000 році Міжнародний кодекс поведінки по відношенню до постачань озброєнь, положення якого, щоправда, не набули характеру обов'язкової для виконання міжнародно-правової норми [107]. Саме тому резолюцією Генеральної Асамблеї ООН

A/RES/61/89 від 6 грудня 2006 року ініційовано збір думок від держав-членів щодо можливих варіантів реалізації міжнародної угоди по врегулюванню процесу передач озброєнь, що й стало початком розробки та подальшого укладення Договору про торгівлю зброєю [108].

Отже, сучасна Україна, а раніше – Українська РСР, що також володіла ознаками міжнародної правосуб'єктності, протягом останніх десятиліть доєднувалися до багатьох міжнародних домовленостей щодо врегулювання обігу у світі як звичайних озброєнь, так і зброї масового ураження. Звичайно, що у держави виникали певні зобов'язання у цій сфері, наприклад створення національної системи контролю за передачами таких товарів або ж проведення регулярних зустрічей у рамках міжнародних режимів експортного контролю та навіть головування на них, як-от на Пленумі Вассенаарської домовленості у 2002 році. Саме тому для реалізації таких функцій на початку процесу державотворення виникла необхідність розбудови відповідних інституцій, що виконували б покладені на них завдання у цій сфері.

Раніше у своїх дослідженнях ми вже звертали увагу на етапи становлення органів, що певною мірою були дотичні до виконання таких завдань [109]. Так, ще в перших роках незалежності відповідно до Указу Президента України від 20 січня 1992 року № 45 та постанови Кабінету Міністрів України від 25 березня 1992 року № 153 «Про утворення Урядової експертно-технічної комісії» утворено відповідний публічний орган, що повинен був виконати завдання зі створення системи експортного контролю [110], [111].

Вже через деякий час на виконання Указу Президента України від 3 січня 1993 року № 3/93 «Про вдосконалення державного експортного контролю», а також на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 4 березня 1993 року № 160 «Про вдосконалення державного контролю за експортом (імпортом) зброї, військової техніки та матеріалів, що можуть використовуватися для їх створення» замість Урядової експертно-технічної комісії створено Урядову комісію з експортного контролю. Додатково також з'явився Експортно-технічний комітет при Кабінеті Міністрів України як робочий орган при вищевказаній комісії [112], [113].

Далі Указом Президента України від 28 грудня 1996 року № 1279/96 «Про даліше вдосконалення державного експортного контролю» Урядова комісія з експортного контролю перетворена на Урядову комісію з політики експортного контролю. Також цим самим Указом проголошено, що вже згадуваний Експортно-технічний комітет, який, щоправда, у новому акті йменують вже Експертно-технічний комітет, перетворюється на ДСЕК [114].

Через декілька років в Указі Президента України від 4 лютого 1999 року № 121/99 «Питання військово-технічного співробітництва з іноземними державами, експортного контролю та військово-промислової політики» проголошено ліквідацію Урядової комісії з політики експортного контролю та створення при Президентові України Комісії з політики експортного контролю та військово-технічного співробітництва з іноземними державами [115].

Наступним етапом стало утворення на підставі Указу Президента України від 8 липня 2000 року № 868/2000 «Про заходи щодо підвищення ефективності військово-технічного співробітництва України з іноземними державами» Комітету з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю при Президентові України [116].

17 листопада 2006 року Рішенням РНБОУ «Про Комітет з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю при Президентові України», що введено в дію Указом Президента України від 28 грудня 2006 року № 1149/2006, визнано доцільним ліквідувати Комітет з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю при Президентові України та утворено МКВТС як робочий орган при РНБОУ [117], [118].

Зауважимо, що зазначена Комісія функціонує й досі та має, серед іншого, певні повноваження у сфері забезпечення реалізації такого складника військово-технічного співробітництва, як виконання Україною певних міжнародно-правових зобов'язань у цій сфері, участі у відповідних міжнародних багатосторонніх угодах та режимах експортного контролю. Наприклад, контроль за додержанням таких зобов'язань органами виконавчої гілки влади та деякими суб'єктами господарської діяльності або ж аналіз пропозицій щодо позиції України стосовно питань

військово-технічного співробітництва, які розглядатимуться у відповідних міжнародних організаціях [42].

Відмітимо, що важливою подією у сфері врегулювання такого складника військово-технічного співробітництва стало також прийняття у 2003 році Закону України «Про державний контроль» з метою законодавчого врегулювання головних аспектів діяльності національної системи експортного контролю, а також питань дотримання державою зобов'язань, передбачених міжнародними угодами, спрямованими на обмеження розповсюдження звичайних озброєнь та нерозповсюдження зброї масового ураження та засобів її доставки [10].

До речі, варто згадати також про такий важливий етап становлення системи врегулювання згаданої діяльності, як впорядкування наприкінці 2017 року участі Української Сторони у міжнародних режимах експортного контролю. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1072 «Про затвердження Порядку участі представників України в діяльності міжнародних режимів експортного контролю» затверджено вказаний Порядок, що встановлює перелік державних органів, відповідальних за підготовку та участь українських представників у таких режимах (МЗС, Державне космічне агентство, ДСЕК), а також їх повноваження під час провадження такої діяльності [119].

Наступним необхідним для висвітлення елементом цього етапу дослідження є розвиток врегулювання експортної та імпоротної діяльності як видів військово-технічного співробітництва. Зазначимо, що після припинення існування СРСР на території України залишилася значна частина озброєння та військової техніки. За даними, отриманими зі Звіту Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування відомостей щодо фактів розкрадання в Збройних Силах України та підриву обороноздатності держави у період з 2004 по 2017 роки, на території України станом на 1991 рік знаходилося: понад 850 кораблів та суден забезпечення, понад 9000 танків, понад 11000 броньованих машин піхоти та десанту, близько 3000 літальних апаратів (винищувачі, бомбардувальники, штурмовики, стратегічні важкі бомбардувальники, розвідувальні літаки, військово-транспортні літаки тощо), 900 вертольотів (ударні, багатоцільові тощо), а також

значна кількість інших видів озброєнь та військової техніки: командирські броньовані машини, самохідні артилерійські установки, гармати, РСЗВ, тактичні ракетні комплекси, системи протиповітряної оборони, автомобільна техніка, різні види стрілецького озброєння, сотні тисяч тонн боєприпасів, інші види озброєнь. Крім зазначеного Україна мала також значний ядерний арсенал: 176 ракетних комплексів типу «ОС» (Окремий старт), 130 ракет класу РС-18 «Стилет» (SS-19), 46 ракет класу РС-22 «Скальпель» (SS-24), що могли нести одночасно по декілька ядерних боєголовок. Загалом на озброєнні перебувало 1272 ядерні боєголовки та щонайменше 2883 одиниці тактичної ядерної зброї [120].

Аналізуючи положення Указу Президента України «Про порядок реалізації військами Збройних Сил на території України матеріальних засобів, техніки, озброєння і нерухомості» від 31 грудня 1991 року № 28, можливо дійти висновку, що протягом 1991 року в Україні були непоодинокі випадки незаконного продажу та вивезення озброєння, військової техніки в інші держави, що здійснювалися навіть представниками військових частин. До речі, цим Указом створено Комерційний центр при Міністерстві оборони України, що став централізованим органом, який мав повноваження здійснювати комерційні операції з відповідним майном [121]. Проте слід зазначити, що створення такого органу проблему масового продажу вказаних видів товару за кордон докорінно не вирішило.

Так, 1 липня 1992 року Верховна Рада України ратифікувала Договір про звичайні збройні сили в Європі, що встановлював граничну чисельність озброєнь та військової техніки у збройних силах держав-учасниць [122]. За інформацією, отриманою зі згадуваного вже нами Звіту, встановлено, що таке приєднання спричинило неконтрольований процес розпродажу військової техніки та майна за межі України, що поступово знижувало боєздатність Збройних Сил [120].

Схожу інформацію наводять у свої книзі також В.В.Бадрак, С.Г.Згурець та С.В.Максимов, які зазначають, що: «У період 1992 – 1997 років продаж військової техніки в Україні здійснювався безконтрольно. Зокрема, протягом 1994 – 1997 років Державна служба експортного контролю видала 6500 ліцензій на експорт зброї, військової та спеціальної техніки та запчастин до них, а у зовнішньоторговельних

операціях брали участь понад 114 фірм, організацій та підприємств. За цей період 40 країнам світу була експортована продукція на суму близько 760 мільйонів доларів, причому реалізація ОВТ часто здійснювалася за заниженими цінами» [54, с. 11].

Слід зауважити, що у 1992 році на підставі вже згадуваного Указу Президента України від 20 січня 1992 року № 45 створено державну зовнішньоекономічну компанію «Український дім», якій були надані повноваження на здійснення експорту озброєння та військової техніки [110], [120]. Майже через рік зазначена компанія була ліквідована на підставі Указу Президента України № 4/93 від 3 січня 1993 року [123].

У контексті даного етапу дослідження варто згадати й такі відомі підприємства, що також на початку 1990-х років провадили діяльність з експорту та імпорту ТВП, а також кооперації з представниками інших держав у сфері військово-технічного співробітництва, як: спеціалізована зовнішньоторгівельна фірма «Прогрес», Державне підприємство з експорту-імпорту продукції та послуг військового призначення «Укроборонсервіс», Державна госпрозрахункова зовнішньоторгівельна та інвестиційна фірма «Укрінмаш». Так, наприклад, спеціалізована зовнішньоторгівельна фірма «Прогрес» відома тим, що свого часу уклала контракт на поставку 320 танків Т-80УД до Ісламської Республіки Пакистан на суму 640 мільйонів доларів [54, с. 14].

Далі, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 14 серпня 1996 року № 944 «Про створення Державної компанії з експорту та імпорту продукції і послуг військового та спеціального призначення», на базі трьох вищевказаних підприємств створено компанію «Укрспецекспорт», що була уповноважена здійснювати експорт та імпорт озброєння, боєприпасів, військової техніки, послуг військового та спеціального призначення тощо [124].

Відмітимо також, що право на здійснення експорту надавалося й іншим підприємствам. Так, наприклад, постановою Кабінету Міністрів України від 22 червня 1999 року № 1086 «Про здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення в рамках Угоди між Урядом України та Урядом Російської Федерації

про виробничу і науково-технічну кооперацію підприємств оборонної галузі промисловості від 18 листопада 1993 року» затверджено перелік, що містив доволі значну кількість підприємств, яким надавалося право на здійснення експорту товарів власного виробництва у рамках виконання Угоди [125]. До речі, зазначена постанова скасована Указом Президента України від 15 листопада 2002 року № 1040/2002, де зазначено, що таке суттєве розширення переліку підприємств ускладнює здійснення експортного контролю у цій сфері, а також суперечить інтересам держави [126].

Важливою стадією розвитку досліджуваного виду військово-технічного співробітництва ми вважаємо утворення у 2010 році Державного концерну «Укроборонпром», до складу якого увійшли певні державні підприємства оборонно-промислового комплексу України, зокрема й ті, що уповноважені на здійснення експорту та імпорту ТВП та ТПВ [127].

Також ми вважаємо, що подальші суттєві зміни у порядок регулювання досліджуваної нами сфери суспільних відносин внесла збройна агресія, що розпочалася ще 20 лютого 2014 року, коли представники військових формувань держави-агресора розпочали грубо порушувати встановлені правила перетину державного кордону на ділянці, що знаходиться в районі Керченської протоки [128]. Такі зухвалі дії, що в подальшому призвели до анексії Автономної Республіки Крим, а також необхідність здійснення відсічі збройній агресії вже на території Донецької та Луганської областей, на нашу думку, стали поштовхом для переорієнтації національної системи військово-технічного співробітництва з таких причин:

- оскільки обсяг поставок відповідних товарів з України до держави-агресора складав 51,9% від загального обсягу експорту такої продукції, запроваджене 27 серпня 2014 року ембарго у цій сфері змусило уповноважені українські підприємства змістити свою увагу на інші ринки збуту товарів та послуг оборонно-промислового комплексу України [129, с. 118], [130];

- збройний конфлікт, що розпочався у 2014 році, спричинив необхідність поповнення Збройних Сил України та інших військових формувань озброєнням,

боєприпасами та військовою технікою, внаслідок чого виконання частини експортних контрактів було призупинено. Наприклад, як зазначає видання «Економічна правда»: «Національну гвардію доукомплектували танками Т-64 і БТР-3, які призначалися для Анголи і Таїланду» [131];

- довготривалий характер збройного конфлікту спонукав приділяти більше уваги саме імпорту озброєння, боєприпасів та військової техніки, що раніше вочевидь не було пріоритетним напрямом у сфері військово-технічного співробітництва.

До речі, ми вважаємо, що така необхідність у здійсненні імпорту стала однією з причин появи на початку 2019 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення закупівель продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом», яким надано право державним замовникам у сфері оборони закуповувати за імпортом ТВП та ТПВ без використання послуг посередників [132]. У Пояснювальній записці до проекту вказаного Закону України суб'єкт законодавчої ініціативи обґрунтовує необхідність внесення пропонованих змін можливістю пришвидшення здійснення процедур закупівель за імпортом, а також економією публічних коштів у зв'язку з невикористанням послуг суб'єктів господарювання, уповноважених на здійснення імпорту таких товарів [133]. Так, у дописі від 17 червня 2020 року на офіційній сторінці Посольства України в США на вебсайті Facebook.com зазначено, що завдяки вказаній реформі Міністерство оборони здійснило пряму закупівлю ПТРК «Javelin» [134].

Зауважимо, що на початковому етапі здійснюваного дослідження ми виокремили ще й такі види військово-технічного співробітництва, як кооперація у військово-технічній сфері та офсетна діяльність. Протягом трьох десятиліть Україна уклала декілька десятків двосторонніх угод, що становлять правове підґрунтя багатьом видам такої спільної діяльності. На наше переконання, тематика таких угод та, відповідно, напрям виконуваної військово-технічної співпраці цілком залежали від зовнішньополітичного курсу та ситуації як всередині держави, так і за її межами. Так, наприклад, проголошення ще у 1990 році без'ядерного статусу стало першим нормативно закріпленим проявом прагнення українського народу до

денуклеаризації держави [135]. У межах реалізації такого курсу оборонне відомство України у 1993 році уклало угоду з Пентагоном, положення якої передбачали допомогу іноземних партнерів у здійсненні заходів з ліквідації шахтних пускових установок, утилізації ракетного палива, а також відповідної підготовки українського персоналу [136]. Або ж потрібно згадати спільну діяльність «Укроборонсервісу» та представників держав-членів НАТО щодо створення Міжнародного центру підготовки миротворчих операцій на базі Яворівського полігону у Львівській області [54]. Такий прояв кооперації став важливим кроком на шляху поглиблення співпраці зі вказаною міжнародною організацією, що розпочався ще на початку 1990-х років.

Звісно, головним чинником, що визначає напрям кооперації у військово-технічній сфері з іншими державами, після 2014 року стала збройна агресія проти України включно із черговим її етапом. Вказане твердження цілком відображується у проголошеному намірі держави виробляти у короткостроковій перспективі озброєння, військову техніку, боєприпаси, безпілотні літальні апарати разом із державами-партнерами та навіть залучати інвестиції у розбудову військової інфраструктури [137].

Укладення низки міжурядових та міжвідомчих угод, що становлять правову основу співпраці у сфері виробництва бойових безпілотних літальних апаратів, розбудови інфраструктури Військово-морських сил та інших видів подібної діяльності, стали промовистим свідченням практичної реалізації такого наміру держави [138], [139].

Вкотре наголосимо, що невід'ємним складником військово-технічного співробітництва є офсетна діяльність як дієвий інструмент розбудови економіки держави. Постановою Кабінету Міністрів України від 31 березня 2004 року № 423 затверджено розроблену Державну програму реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2010 року. У вказаному акті нормотворець засвідчив, що розробка нормативно-правових актів, що врегульовують питання застосування компенсаційних (офсетних) програм протягом 2004-2005 років, є одним із заходів, спрямованих на реалізацію вказаної реформи [140].

20 липня 2007 року РНБОУ визнала, що здійснені Урядом заходи, спрямовані на забезпечення вказаної реформи оборонно-промислового комплексу, є недостатніми. Цим самим рішенням наголошено на необхідності розробки та внесення на розгляд Верховної Ради України у четвертому кварталі 2007 року законопроєкту щодо реалізації компенсаційних (офсетних) програм під час здійснення імпорту ТВП та ТПВ [141].

На виконання зазначеного рішення 30 травня 2008 року до парламенту подано проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державне оборонне замовлення» у якому, серед іншого, встановлювався обов'язок укладення компенсаційного (офсетного) договору у разі закупівлі продукції оборонного призначення за імпортом на суму, що перевищує вказану в Законі (*пропоновано – 1 мільйон євро, прийнято – 5 мільйонів євро*) [142]. Вже 23 вересня 2010 року цей законопроєкт, що зазнав деяких змін, було підписано Президентом України [143].

Далі ми виокремлюємо такі важливі стадії розвитку порядку регулювання офсетної діяльності під час закупівлі за імпортом визначених товарів:

- прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 року № 432, якою затверджено Порядок укладення компенсаційних (офсетних) договорів, а також Види компенсацій, що можуть надаватися за компенсаційними (офсетними) договорами [45];

- набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про державне оборонне замовлення» від 14 червня 2016 року, що надав можливість не укладати компенсаційних (офсетних) договорів за рішенням Кабінету Міністрів під час дії особливого періоду, надзвичайного стану, а також проведення антитерористичної операції [144];

- прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 5 липня 2019 року № 588, якою утворено офсетну комісію, затверджено її склад, а також затверджено Положення про таку комісію [145];

- втрату чинності Законом України «Про державне оборонне замовлення» та набрання чинності 1 січня 2021 року Законом України «Про оборонні закупівлі» від 17 липня 2020 року, що відтепер врегульовує загальні питання провадження

офсетної діяльності [43].

Зауважимо, що здійснене висвітлення шаблів розвитку правового регулювання кожного виду військово-технічного співробітництва не охопило нового його етапу, що, за нашими спостереженнями, розпочався з моменту введення воєнного стану 24 лютого 2022 року на всій території України та який триває й досі. Таке рішення пов'язано з тим, що наступна частина нашої наукової розвідки буде полягати у ґрунтовному дослідженні усіх елементів механізму правового регулювання військово-технічного співробітництва та виявленні тих недоліків, що унеможливають або ускладнюють реалізацію певних складників окресленої нами діяльності в умовах збройного конфлікту. Це припущення щодо існування певних перепон у цій сфері ґрунтується на низці виявлених проблем, які можуть свідчити про необхідність вдосконалення деяких положень чинного законодавства у царині досліджуваних нами суспільних відносин. Ось деякі з них:

- зриви проавансованих контрактів на імпорт озброєння та військової техніки;
- неналежне врегулювання порядку реалізації офсетної діяльності, що призводить до неотримання українською стороною певних зисків в умовах гострого дефіциту державного бюджету;
- загроза отримання інформації представниками держави-агресора щодо найменування та кількості переданого до України озброєння та військової техніки через обмін такою інформацією у межах дії деяких міжнародних домовленостей;
- неналежний рівень юридичної відповідальності за порушення вимог законодавства у сфері військово-технічного співробітництва та експортного контролю.

Отже, наявність проблемних питань, що супроводжують процеси реалізації військово-технічного співробітництва України, спонукають нас зосередити увагу на здійсненні вичерпного аналізу правової основи такої діяльності, правового статусу суб'єктів, дотичних до неї, інституту юридичної відповідальності у сфері, що нами окреслена, відповідного законодавства держав-партнерів євроатлантичного регіону, а також на формуванні певних пропозицій, що, у разі їх врахування, мають вдосконалити порядок врегулювання означеного кола суспільних відносин.

Висновки до Розділу I

Наголосимо, що окреслену нами кінцеву мету роботи, що полягає у формуванні пропозицій щодо удосконалення механізму правового регулювання військово-технічного співробітництва України, зважаючи на існуючий поділ наукових досліджень на фундаментальні та прикладні, можливо охарактеризувати як суто практичну. Проте необхідно враховувати, що досягнення такої мети суттєво ускладнюється в разі невстановлення загальнотеоретичних характеристик обраних нами об'єкта та предмета наукової розвідки, адже саме ці категорії дозволяють сформулювати правильне розуміння досліджуваної діяльності. Саме тому в межах першої частини роботи нами було реалізовано низку дій, спрямованих на досягнення такого результату, що уможливить подальшу розробку визначеної нами теми, а саме:

- здійснено аналіз положень чинного законодавства задля встановлення легального визначення поняття «військово-технічне співробітництво» та нормативно закріпленої класифікації такої діяльності;

- розглянуто деякі напрацювання вчених, що вже досліджували питання військово-технічного співробітництва, задля виявлення усталених поглядів науковців різних галузей знань на сутність такої діяльності;

- розроблено та запропоновано для ужитку нове визначення згаданого поняття, а саме: «Військово-технічне співробітництво є диференційованим процесом співробітництва між державами, який спрямований на отримання ними політичних та економічних вигід, а також на поглиблення взаємозв'язків між ними»;

- актуалізовано та обґрунтовано класифікацію видів діяльності, які в сукупності можливо охарактеризувати як військово-технічне співробітництво, а саме: імпортна діяльність, експортна діяльність, кооперація у військово-технічній сфері, офсетна діяльність, співпраця в межах відповідних міжнародних домовленостей та режимів експортного контролю;

- виявлено головних учасників тих суспільних відносин, що виникають у

сфері військово-технічного співробітництва: певні органи державної влади та уповноважені суб'єкти господарювання;

- встановлено галузеву належність сукупності норм права, що визначають порядок провадження досліджуваної нами діяльності. Так, спираючись на напрацювання українських вчених-адміністративістів, а також враховуючи виявлені типові ознаки суспільних відносин, що виникають у сфері військово-технічного співробітництва, ми дійшли висновку, що такі відносини є предметом саме адміністративного права як галузі права;

- виокремлено ті основні потреби суспільства, що визначають мету правового регулювання військово-технічного співробітництва України;

- сформульовано мету правового регулювання досліджуваної діяльності. Отже, мета правового регулювання військово-технічного співробітництва України полягає у розбудові ефективної моделі реалізації адміністративно-правових відносин між суб'єктами публічної адміністрації та об'єктами публічного управління, які уповноважені на провадження досліджуваної діяльності. Регулювання таких відносин повинно ґрунтуватися на принципі поваги до основних прав і свобод людини, а також створювати необхідні умови задля забезпечення потреб, що відображають інтереси суспільства;

- доведено, що раніше розроблену українськими науковцями класифікацію завдань, що стоять перед адміністративним правом, можливо використати як основу для подальшого дослідження окресленого нами предмета наукової розвідки;

- виявлено специфічні принципи правового регулювання військово-технічного співробітництва, а саме: принцип інтегрованості у міжнародно-правову систему, принцип балансу, принцип примату національних інтересів, принцип нагальності;

- висвітлено процес становлення чинної системи правового регулювання військово-технічного співробітництва України протягом XX-XXI століть;

- сформовано наукову проблему, що потребує вирішення в межах дослідження.

РОЗДІЛ II

ХАРАКТЕРИСТИКА МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

2.1 Нормативні засади здійснення військово-технічного співробітництва

Основа механізму правового регулювання суспільних відносин становить норма права, адже саме цей структурний елемент визначає правило, якого необхідно дотримуватись усім учасникам вказаних зносин. Звісно, такі норми мають бути виявом нагальних потреб суспільства у тих чи інших сферах буття, що особливо важливо за умови залежності питань обороноздатності держави від ефективності дії механізму правового регулювання певних відносин, зокрема й тих, які виникають у сфері військово-технічного співробітництва.

Нагадаємо, що, на нашу думку, новий етап розвитку національної системи правового регулювання досліджуваної діяльності розпочався саме 24 лютого 2022 року, оскільки черговий етап збройної агресії проти України спричинив внесення низки суттєвих змін у тодішній порядок врегулювання здійснення військово-технічного співробітництва. Саме тому ми вважаємо, що наріжним каменем нашої наукової розвідки є виокремлення та дослідження елементів чинного механізму правового регулювання усіх складників вказаної співпраці між державами. Це дозволить нам виявити чинники, які перешкоджають максимально ефективній реалізації такого механізму, та сформулювати пропозиції щодо їх викорінення.

На початку дослідження ми зазначили, що окрім п'яти виявлених складників військово-технічного співробітництва наш науковий інтерес зосереджений ще й на питанні висвітлення деяких аспектів правового регулювання діяльності, спрямованої на встановлення, обмеження, припинення, зупинення та відновлення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами та міжурядовими організаціями. Зазвичай вказане втілюється шляхом укладення відповідних міжнародних договорів, що становлять основу для подальшої реалізації деяких складників досліджуваної діяльності, а також шляхом вчинення

уповноваженими суб'єктами визначених законодавством дій.

Так, інструментом встановлення військово-технічного співробітництва є певні двосторонні міжнародні угоди. Зазначимо, що відповідно до положень Віденської конвенції про право міжнародних договорів такі угоди можуть мати різні найменування (протокол, меморандум, конвенція тощо) та міститися у одному або ж у декількох пов'язаних документах (наприклад, у формі обміну нотами або листами) [146]. Безумовно, згадані приписи застосовуються також і під час встановлення співробітництва у військово-технічній сфері.

Далі слід вказати й на те, що нормами Закону України «Про міжнародні договори України» передбачено існування трьох видів міжнародних договорів, а саме: ті, що укладаються від імені України (міждержавні), ті, що укладаються від імені Кабінету Міністрів України (міжурядові), та ті, що укладаються від імені міністерств та інших органів державної влади (міжвідомчі) [147]. Зауважимо, що, враховуючи положення частини третьої статті 3 вищевказаного Закону України, а також статті 6 Указу Президента України «Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами» від 21 квітня 1999 року № 422/99, міжнародні угоди з питань військово-технічного співробітництва укладаються саме на міжурядовому рівні [147], [11].

Однак ми вважаємо, що такий припис дещо обмежує можливості встановлення військово-технічного співробітництва з іншими державами шляхом укладання двосторонніх договорів, адже деякі держави зазвичай впроваджують таке співробітництво саме на міжвідомчому рівні. Так, наприклад, у 2016 році до Португальської Сторони надіслано проєкт Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Португальської Республіки про військово-технічне співробітництво. Через деякий час, а саме у 2018 році, за результатами візиту в Україну Міністра національної оборони Португалії вказаний проєкт Угоди повторно направлено до Португальської Сторони. Проте вже у 2019 році до Міністерства оборони України надійшов дещо інший проєкт угоди – Лист про наміри між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Португальської Республіки про співпрацю у сфері досліджень та розвитку оборонної промисловості, а також лист

від Аташе з питань оборони при Посольстві України у Французькій Республіці (за сумісництвом у Португальській Республіці) з повідомленням про пропозицію Португальської Сторони переформувати проєкт запропонованої Українською Стороною Угоди в Лист про наміри, який мав би стати додатком до чинної Угоди між Україною та Португальською Республікою про військове співробітництво, що підписана Сторонами 24 червня 2008 року [148]. Проте, зважаючи на згадані приписи внутрішньодержавного законодавства, реалізувати такий інструмент впровадження основи для подальшого двостороннього співробітництва у військово-технічній сфері зі вказаною державою не вдалося.

Водночас слід вказати й на те, що відсутність міжнародної угоди у досліджуваній сфері між Україною та іноземною державою не є чинником, що унеможлиблює реалізацію виокремлених складників військово-технічного співробітництва. Скажімо, вже згадана Португальська Республіка у 2022 році передала до України вісімнадцять бойових броньованих машин M113, тисячу штурмових гвинтівок G3 та двадцять вісім великокаліберних кулеметів Browning M2HB [149]. Втім наявність певних двосторонніх та довгострокових зобов'язань є запорукою розбудови та поглиблення співпраці між державами у військово-технічній сфері, а норми домовленості, де такі зобов'язання Сторін зафіксовані, стають невід'ємною частиною національного механізму правового регулювання військово-технічного співробітництва. Наприклад, досліджуючи зміст Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Держави Катар про військово-технічне співробітництво, ми виявили такі важливі приписи, якими повинні керуватися Сторони під час здійснення співробітництва:

- необхідність сприяння на урядовому рівні роботі підприємств та організацій двох держав у здійсненні ними військово-технічного співробітництва;
- заборону продажу та перепродажу без згоди іншої Сторони озброєння, військової техніки, технологій тощо, які отримані від іншої Сторони чи виготовлені сумісно;
- необхідність здійснення заходів щодо захисту інформації з обмеженим доступом, що отримана під час військово-технічного співробітництва;

- зобов'язання вчиняти дії, спрямовані на захист об'єктів прав інтелектуальної власності, що отримані в ході виконання відповідних контрактів у межах дії Угоди, а також визнання факту, що права інтелектуальної власності на інформацію, технології та продукцію зберігаються за Стороною, яка їх надала у межах дії Угоди [150].

Варто зауважити, що від приписів та застерег, викладених у домовленості, залежить ефективність подальшого розвитку співпраці між державами у військово-технічній сфері, саме тому особи, які уповноважені здійснювати розробку проєктів таких угод, проводити переговори щодо їх змісту, а також парафувати вказані документи, мають особливо відповідально ставитися до виконання своїх обов'язків у цій сфері. Так, здійснивши огляд деяких двосторонніх угод щодо встановлення військово-технічного співробітництва між державами, ми виявили, по-перше, окремі положення, які у разі досягнення домовленості з представниками іншої Сторони варто було б викласти у дещо іншій редакції, а по-друге, відсутність певних норм, що, на нашу думку, могли б стати підґрунтям для провадження більш результативного співробітництва.

Наприклад, в Угоді між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Хорватія про військово-технічне співробітництво, що підписана 27 травня 2002 року, не передбачені ані напрями військово-технічного співробітництва між державами, ані визначення такої діяльності, яке однаково б тлумачилося представниками обох держав. Означене, у разі неузгодженості відповідних положень національного законодавства та законодавства держави-партнера, може призвести до виникнення суперечок між Сторонами щодо того, на які види діяльності поширюються гарантії, передбачені Угодою [151].

Положення статті 5 Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Держави Катар про військово-технічне співробітництво передбачають заборону здійснення без попередньої згоди від іншої Сторони продажу та перепродажу озброєння, військової техніки, технологій тощо, які виготовлені у сумісництві з представниками цієї іншої Сторони або отримані від неї. Варто вказати, що така норма договору не охоплює усіх видів експортних та реекспортних операцій, адже

міжнародні передачі таких товарів можуть провадитися безоплатно, а тому така її редакція створює ризики для міжнародного іміджу України як держави, що має здійснювати суворий контроль за кінцевим використанням вказаної продукції [150].

До того ж контролю мають підлягати також міжнародні передачі та кінцеве використання ТПВ, оскільки з таких предметів можуть бути виготовлені озброєння, зброя масового ураження, засоби її доставки тощо. Однак у багатьох відповідних угодах між Урядом України та урядами держав-партнерів відсутні домовленості щодо спільного виготовлення таких товарів, їх міжнародних передач, а також контролю за кінцевим використанням вказаних предметів. Деякі такі прогалини, у разі відсутності подібних домовленостей ще й у контракті на поставку, можуть стати перешкодою для реалізації державного контролю за кінцевим використанням експортованих ТПВ, адже можливість здійснення такого контролю повинна бути зафіксована або в зовнішньоекономічному договорі, або в міжнародному договорі, учасниками якого є Україна та держава, до якої такі товари експортовані [10].

Також ми виявили, що в багатьох міжурядових договорах про встановлення військово-технічного співробітництва відсутні положення, що мали б зафіксувати загальні позиції Сторін щодо укладання компенсаційних (офсетних) договорів, а також норми, де варто було б визначити порядок обміну інформацією про здійсненні постачання ТВП та ТПВ з деякими міжурядовими організаціями та третіми державами у межах дії відповідних багатосторонніх договорів. Отже, зважаючи на результати огляду низки двосторонніх міжурядових домовленостей у сфері військово-технічного співробітництва, ми можемо стверджувати про існування необхідності удосконалення змісту типової досліджуваної двосторонньої угоди, що варто враховувати уповноваженим особам під час укладення міжнародних договорів у цій царині міжнародних зносин.

Зазначимо, що в межах нашого дослідження доцільно також висвітлити нормативну основу реалізації процедури встановлення військово-технічного співробітництва України з іноземною державою. Відповідно до положень Закону України «Про міжнародні договори України», а також згідно з нормами вищевказаного акта Президента України рішення щодо підписання міжурядової

угоди у сфері військово-технічного співробітництва, а також надання повноважень на ведення переговорів та на підписання такого договору приймає Кабінет Міністрів України [147], [11]. Наочним прикладом реалізації такої функції Уряду є розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 року № 367-р «Про підписання Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Союз М'янма про військово-технічне співробітництво», яким схвалено проєкт відповідної домовленості між урядами двох держав, а також надано повноваження тодішньому Міністру оборони України Степану Полтораку на підписання цієї Угоди [152].

Після підписання міжурядового договору у сфері військово-технічного співробітництва уповноваженими особами такі угоди підлягають затвердженню. Статтею 12 Закону України «Про міжнародні договори України» встановлено, що затвердженню підлягають угоди, які не потребують процедури ратифікації (тобто прийняття закону про ратифікацію у передбачених законодавством випадках), у разі якщо: а) положення таких угод встановлюють вимогу щодо їх затвердження; б) положення таких угод встановлюють правила, що відмінні від тих, які вже містяться в юридичних актах Президента України або ж Уряду України [147]. Наприклад, у статті 9 Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Союз М'янма про військово-технічне співробітництво передбачена необхідність вчинення певних внутрішньодержавних процедур, що необхідні для набрання Угодою чинності [153].

Слід зауважити, що затвердження Урядом угоди про військово-технічне співробітництво здійснюється у формі постанови, за винятком випадків, коли такі міжурядові договори встановлюють правила, які відрізняються від тих, що передбачені актами Президента України. У такому разі ці договори повинні бути затверджені Президентом України у формі указу [147]. Так, вищезазначену міжурядову домовленість затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 року № 292 «Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Союз М'янма про військово-технічне співробітництво» [154].

До речі, зазвичай у міжурядових угодах про встановлення військово-технічного співробітництва Сторони вказують на те, що такий договір набуває чинності лише з дати отримання останнього письмового повідомлення щодо виконання державами-партнерами внутрішніх процедур, спрямованих на набуття угодою чинності. Отже, на прикладі вже згаданої Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Союз М'янма про військово-технічне співробітництво можемо виокремити такі етапи встановлення вказаної співпраці: уповноваження особи на підписання – 30 травня 2018 року (розпорядження Уряду); вчинення – 9 жовтня 2018 року; затвердження Україною – 3 квітня 2019 року (постанова Уряду); набрання чинності для України – 18 червня 2019 року (надходження останнього письмового повідомлення Сторони про здійснення необхідних внутрішньодержавних процедур) [153].

Щоправда, слід зазначити, що сторони не завжди реалізують вказані процедури. Як-от Аргентинська Республіка, що й досі не вчинила необхідних дій задля набрання чинності Угодою між Кабінетом Міністрів України та Урядом Аргентинської Республіки про військово-технічне співробітництво, підписаною ще 11 квітня 2013 року та затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 року № 758 [155], [156]. Або ж Федеративна Республіка Бразилія, де на розгляді знаходиться Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Федеративної Республіки Бразилія про військово-технічне співробітництво, підписана 25 жовтня 2011 року та затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2012 року № 804 [157], [158].

Також у межах нашого дослідження варто висвітлити правові засади здійснення процедури припинення, зупинення та відновлення військово-технічного співробітництва з іноземними державами. Наголосимо, що, незважаючи на існування згадок таких процедур у деяких нормативно-правових актах, які певною мірою врегульовують питання військово-технічного співробітництва України, визначення таких понять, а також понять «встановлення військово-технічного співробітництва» та «обмеження військово-технічного співробітництва» у національному законодавстві відсутні. Однак, враховуючи той факт, що зазвичай

інструментом встановлення такої співпраці є саме укладення відповідного міжнародного договору, ми вважаємо, що вказані попередньо дії реалізуються у спосіб, передбачений вже названим галузевим законодавчим актом. Дослідивши положення зазначеного документа, ми виявили, що під поняттям «припинення дії міжнародного договору» слід розуміти втрату міжнародною угодою своєї сили у разі вольового рішення сторони договору або за умов, встановлених положеннями самої міжнародної угоди. Саме тому ми вважаємо, що припинення військово-технічного співробітництва України з іноземною державою здійснюється шляхом припинення дії відповідної міжурядової угоди за ініціативи однієї зі сторін.

Звісно, схожу юридичну основу мають й такі категорії, як «зупинення військово-технічного співробітництва» та «відновлення військово-технічного співробітництва». Законом України «Про міжнародні договори України» передбачено, що зупинення дії міжнародного договору є перервою його дії протягом певного часу. Тобто відмінність зупинення військово-технічного співробітництва від припинення здійснення такої співпраці полягає саме у тимчасовому характері першого варіанту вчинення дій у межах двосторонніх зносин. Відновлення такої співпраці, на нашу думку, полягає у поновленні міжурядового договору про співпрацю у військово-технічній сфері після сплину строку дії зупинення такої угоди. Наголосимо, що в період зупинення військово-технічного співробітництва з іноземною державою (зупинення міжнародного договору, що встановлює таке співробітництво) Українська Сторона зобов'язана не вчиняти дій, що можуть стати перешкодою поновленню такого співробітництва [147].

Зауважимо, що, зважаючи на здебільшого міжурядовий характер відповідних двосторонніх угод, припинення або зупинення їх дії відбувається у формі постанови Уряду, в разі якщо такі угоди не потребували затвердження їх актом Президента України або надання згоди щодо їх обов'язковості Верховною Радою України [147]. Прикладом реалізації такої функції є постанова Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2022 року № 1435 «Про припинення дії деяких міжнародних договорів України з питань оборони та співробітництва з Республікою Білорусь»,

якою Уряд постановляє припинити дію низки двосторонніх міжнародних угоди зі вказаною державою у зв'язку з докорінною зміною обставин. Вказаний акт охоплює також й ті договори, що врегульовували певні питання у сфері військово-технічного співробітництва з Республікою Білорусь [159].

Наступним елементом реалізації державної політики у сфері військово-технічного співробітництва є обмеження такої діяльності. На нашу думку, застосування таких інструментів має ґрунтуватися на приписах, встановлених Законом України «Про санкції». Положення вказаного акта передбачають, що санкціями є «спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи», а також ними встановлюється перелік підстав для впровадження таких заходів:

- дії іноземної держави, іноземної юридичної особи, іноземної фізичної особи, інших суб'єктів, що створюють загрози національним інтересам України, її національній безпеці тощо;

- дії іноземної держави, іноземної юридичної особи, іноземної фізичної особи, інших суб'єктів, що створюють загрози національним інтересам іншої держави, її національній безпеці тощо;

- резолюції, прийняті Радою Безпеки та Генеральною Асамблеєю ООН;

- рішення та регламенти Ради ЄС;

- порушення Статуту ООН, Загальної декларації прав людини.

Серед наведених згаданим Законом видів санкцій ми можемо виокремити й такі, що можуть також застосовуватися у сфері двостороннього військово-технічного співробітництва по відношенню до іноземної держави або ж навіть до окремої іноземної фізичної чи юридичної особи: обмеження торговельних операцій, зупинення виконання фінансових та економічних зобов'язань, заборона здійснення оборонних закупівель за імпортом у іноземних юридичних осіб державної форми власності, юридичних осіб, частка статутного капіталу яких знаходиться у власності іноземної держави, у суб'єктів господарювання, що здійснюють продаж товарів походженням з держави, до якої застосовано санкції, припинення дії спільних проєктів та програм, заборона на передавання технологій, прав на об'єкти інтелектуальної власності тощо [160].

Вкотре зауважимо, що невід'ємною частиною нашого наукового пошуку є висвітлення нормативної основи здійснення усіх раніше визначених нами складників військово-технічного співробітництва. Звісно, в умовах збройної агресії проти України значна увага має бути приділена складнику, що полягає в імпорті ТВП та ТПВ, адже від постачань такої продукції залежить збереження Збройними Силами та іншими військовими формуваннями спроможності надавати відсіч збройній агресії. Наголосимо, що в межах нашого дослідження ми будемо здійснювати висвітлення реалізації вказаного складника військово-технічного співробітництва за двома видами: купівля та безоплатне отримання. Також, на наше переконання, процес реалізації такої діяльності за кожним напрямом варто поділити на послідовні етапи та дослідити юридичне підґрунтя кожної ланки.

Отже, ми вважаємо, що невід'ємним етапом реалізації процедури здійснення закупівлі ТВП та ТПВ за імпортом є попереднє планування такої закупівлі. Законом України «Про національну безпеку України» передбачено, що в оборонній сфері та у сфері національної безпеки існують три види планування: довгострокове, середньострокове та короткострокове [71]. Під поняттям «довгострокове планування» слід розуміти діяльність уповноважених органів, що спрямована на формування головних цілей держави та її інституцій у вказаних сферах строком понад п'ять років. Прикладом реалізації такого планування є Стратегія воєнної безпеки України, що затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021, де, серед іншого, зазначено, що однією з цілей держави у воєнній сфері є інтенсифікація здійснення закупівель за імпортом та залучення інвестицій [137].

Середньострокове планування здійснюється на строк до п'яти років та полягає у створенні документів щодо розвитку усіх складників сектору безпеки і оборони. Вказане планування охоплює також питання, пов'язані із забезпеченням сил безпеки та сил оборони необхідним озброєнням, військовою технікою, боєприпасами тощо. Короткостроковим плануванням є щорічне планування подальшого розвитку сектору безпеки і оборони. До такого планування належить також і розробка плану закупівель товарів, робіт та послуг оборонного призначення

за закритими закупівлями [71]. Варто вказати, що термінологія, встановлена вищевказаним Законом, дещо відрізняється від термінів, що використовуються під час здійснення дослідження, адже такі поняття, як «ТВП» та «ТПВ», можуть охоплювати відповідні вироби, послуги, роботи та технології, на відміну від відокремлених понять «товари оборонного призначення», «роботи оборонного призначення» та «послуги оборонного призначення». Водночас, наприклад, поняття «товари оборонного призначення» може означати як товар (виріб) військового призначення, так і ТПВ (окрім послуг подвійного використання).

За результатами аналізу положень Закону України «Про оборонні закупівлі» та Порядку планування, формування, особливості розміщення, коригування оборонних закупівель, здійснення контролю та звітування про їх виконання, а також оприлюднення інформації про оборонні закупівлі, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 363 «Питання оборонних закупівель», ми можемо вказати на такі документи у сфері планування закупівель, зокрема й тих, що здійснюються за імпортом: зведений трирічний план закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення за закритими закупівлями (далі – Зведений план); трирічний план закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення (далі – Трирічний план); річний план закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення (далі – Річний план) [43], [44].

Трирічний та річний плани щороку формуються державними замовниками на підставі нагальних потреб та державних програм. Такі плани, а також зміни до них мають погоджуватися з Комітетом Верховної Ради України з питань безпеки, оборони та розвідки. Зведений план, як і Трирічний план, складається на плановий бюджетний період та наступні два бюджетні періоди. Такий план формується Мінстратегпромом на підставі пропозицій, наданих державними замовниками у строк, визначений вказаним відомством після схвалення Урядом проекту Закону про Державний бюджет України. Вже після оприлюднення цього Закону Зведений план після погодження з Комітетом Верховної Ради України з питань безпеки, оборони та розвідки подається на розгляд Кабінету Міністрів України як проєкт рішення Уряду, а основні його показники направляються для схвалення РНБОУ

[44]. Зауважимо, що дані, які містяться у такому Зведеному плані, становлять державну таємницю [161].

Однак варто наголосити, що через деякий час після запровадження в Україні воєнного стану у 2022 році реалізація згаданих механізмів планування закупівель припинилась, адже нормою постанови Кабінету Міністрів України від 7 липня 2022 року № 777 «Про внесення зміни до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 169» було визначено, що в умовах воєнного стану Зведений план не складається та не затверджується Урядом [162]. На цей час положеннями чинної постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року № 1275 «Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану» встановлено, що під час дії воєнного стану не складаються та не затверджуються як Зведений план, так і Трирічний план. Водночас вказано, що планування переліку та обсягів закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення здійснюється державними замовниками [72].

На нашу думку, існує необхідність у вдосконаленні норм згаданого акта, що врегульовують питання планування закупівель під час дії воєнного стану, зокрема й тих, які здійснюються за імпортом, оскільки:

- відсутнє положення щодо необхідності здійснення погодження запланованих державним замовником закупівель із Комітетом Верховної Ради України з питань безпеки, оборони та розвідки, який, серед іншого, виконує функцію контролю забезпечення економності та ефективності використання публічних коштів [163];

- відсутнє положення, що встановлює механізм формування Мінстратегпромом єдиного плану закупівель товарів, робіт та послуг оборонного призначення за закритими закупівлями, зокрема й тих, що здійснюються за імпортом. Відсутність документа, що містив би усі такі заплановані державними замовниками закупівлі, ускладнює реалізацію згаданим відомством функції координації діяльності органів виконавчої влади, зокрема щодо забезпечення імпортних поставок ТВП та ТПВ [164];

- 1 січня 2024 року Законом України «Про внесення змін до Бюджетного

кодексу України щодо забезпечення передбачуваності бюджетної політики та посилення боргової стійкості» скасовано норму Бюджетного кодексу України щодо призупинення підготовки Бюджетної декларації в умовах воєнного стану [165], [166]. Ця зміна поновлює обов'язок державних замовників щороку подавати бюджетні пропозиції до документа середньострокового бюджетного планування на плановий бюджетний період та наступні два планові бюджетні періоди [44]. Реалізація такого обов'язку може бути ускладнена відсутністю в умовах воєнного стану припису щодо необхідності щорічного формування плану закупівель строком на три роки, адже бюджетна пропозиція має ґрунтуватися на Трирічному плані, сформованому у попередньому році, так само, як і формування наступного Трирічного плану закупівель має бути здійснено із врахуванням положень схваленої постановою Уряду поточної Бюджетної декларації на наступні три роки.

Також слід враховувати, що поновлення щорічної процедури планування закупівель строком на три роки стане суттєвим підґрунтям для укладення та виконання довгострокових зовнішньоекономічних контрактів з іноземними суб'єктами господарювання щодо постачань озброєнь, військової техніки та боєприпасів, оплата яких буде здійснюватися поетапно. На початку 2024 року Майкл Кофман, старший науковий співробітник Фонду Карнегі за міжнародний мир, зауважував, що задля налагодження серійного виробництва ТВП оборонними підприємствами держав-партнерів необхідні саме багаторічні контракти, укладені як з представниками урядів таких держав, так і з представниками Уряду України [167]. Підтвердженням такої тези є небажання Уряду Канади інвестувати у виробництво 155-міліметрових артилерійських снарядів М795 у зв'язку з існуванням остраху щодо недостатнього подальшого попиту на такі боєприпаси [168].

Наступним етапом реалізації здійснення закупівлі за імпортом, що потребує дослідження, є укладення зовнішньоекономічного договору між державним замовником та контрагентом. Законодавством передбачено декілька можливих варіантів укладення таких контрактів, а саме: закупівля через міжнародні спеціалізовані організації державним замовником або уповноваженим ним

суб'єктом господарювання, пряма закупівля відповідно до встановлених Законом видів закупівель, а також закупівля за посередництвом суб'єкта господарювання, зокрема й іноземного, що уповноважений здійснювати імпорт відповідних товарів, робіт та послуг [43].

Варто наголосити, що в разі закупівлі товарів через згадані міжнародні спеціалізовані організації державний замовник має попередньо надіслати учасникам, зареєстрованим в електронному реєстрі учасників відбору та виконавців державних контрактів (договорів), запити щодо вартості товару, який планується закупити. Державний замовник набуває право здійснити закупівлю через міжнародні спеціалізовані організації у разі, якщо суб'єкти господарювання, що зареєстровані у вказаному вище електронному реєстрі не мають змоги забезпечити виконання контракту або якщо пропозиція такої міжнародної спеціалізованої організації нижча не менше ніж на 10 відсотків за пропозицію, надану вітчизняним суб'єктом господарювання. Проте вказані вимоги не поширюються на випадки закупівлі через такі міжнародні спеціалізовані організації та програми міжнародних військових продажів, як Агенція НАТО із зв'язку та інформації, Агенція НАТО із підтримки та постачання та Програма Уряду США «Міжнародні військові продажі» [43], [169].

Повинен бути врахований також той факт, що державний замовник або ж суб'єкт господарювання, що здійснює імпорт ТВП чи ТПВ на користь державного замовника, має право здійснювати такі закупівлі лише в разі реєстрації його у ДСЕК як суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів [10]. Ба більше, державний замовник або суб'єкт господарювання, що має намір здійснювати імпорт товарів саме військового призначення та товарів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, повинен додатково отримати повноваження на провадження такої діяльності від Кабінету Міністрів України, за винятками, встановленими Положенням про порядок надання повноважень на право здійснення експорту, імпорту ТВП та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, яке затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 року № 838 [170]. Наприклад, у березні 2022 року Уряд уповноважив своїм

розпорядженням Службу безпеки України як державного замовника у сфері оборони на здійснення імпорту певних видів згаданих товарів [171].

Повномасштабна збройна агресія та запровадження на території України правовий режим воєнного стану зумовили внесення змін також і до порядку укладення зовнішньоекономічного контракту у досліджуваній сфері, адже нагальна потреба у збільшенні обсягу закупівель ТВП вимагала адаптації усталених процедур реалізації механізму імпорту озброєнь, військової техніки та боєприпасів до сформованих новим етапом збройного конфлікту умов. Аналізуючи деякі положення Особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану щодо закупівлі виробів військового призначення (озброєння, військова техніка, боєприпаси тощо) та послуг військового призначення (ремонт озброєння та військової техніки, їх модернізація, будівництво фортифікаційних споруд тощо), ми встановили низку типових властивостей провадження такої діяльності [72].

Нормотворець надав право державним замовникам здійснювати закупівлі вказаних виробів, робіт та послуг поза межами вичерпного переліку видів таких закупівель, як-от закрита закупівля, торги з обмеженою участю, рамкова угода тощо. Відтепер, на час дії воєнного стану, державний замовник уповноважений самостійно визначати порядок проведення закупівлі, а також порядок укладення контракту, зокрема й зовнішньоекономічного [72]. На прикладі національного оборонного відомства, що окрім статусу головного органу у сфері здійснення оборонних закупівель визначається також як державний замовник у сфері оборони, можемо встановити встановлений таким органом державної влади порядок проведення процедури закупівлі та укладення договору.

Так, наказом Міністерства оборони України від 29 серпня 2023 року № 520 «Деякі питання щодо організації проведення під час дії правового режиму воєнного стану закупівель озброєння, військової та спеціальної техніки, ракет і боєприпасів та їх складових частин» затверджено Порядок проведення під час дії правового режиму воєнного стану закупівель озброєння, військової та спеціальної техніки, ракет і боєприпасів та їх складових частин, а також послуг із розроблення, ремонту,

модернізації озброєння, військової і спеціальної техніки, боєприпасів та їх складових частин, у тому числі укладення державних контрактів договорів (далі – Порядок закупівель) [172].

За результатом аналізу положень вказаного юридичного акта встановлено, що закупівля Міністерством оборони України необхідних ТВП за імпортом відбувається за декількома етапами. Ми вже вказували на те, що під час дії воєнного стану державний замовник здійснює самостійне планування переліку та обсягу усіх закупівель. У Порядку закупівель такі плани іменуються Переліком оборонних закупівель, який доводиться керівникам структурних підрозділів Міністерства, Генерального штабу Збройних Сил та інших органів військового управління, що є відповідальними за формування та виконання відповідних бюджетних підпрограм [172]. Наприклад, Переліком відповідальних за формування і виконання бюджетних програм (підпрограм) Міністерства оборони України, що затверджений наказом Міністерства оборони України від 1 жовтня 2021 року № 300, визначено, що відповідальним за формування та виконання бюджетної підпрограми «Закупівля і модернізація озброєння та військової техніки» (Код програмної класифікації видатків 2101150/1) є директор Департаменту військово-технічної політики, розвитку озброєння та військової техніки Міністерства оборони України [173].

У подальшому, з метою отримання комерційних пропозицій, керівники згаданих структурних підрозділів Міністерства оборони та Збройних Сил надають обмежену інформацію про Переліки оборонних закупівель до визначених вичерпним переліком суб'єктів, а саме до: вітчизняних суб'єктів господарювання, що уповноважені на здійснення імпорту ТВП та ТПВ; іноземних суб'єктів господарювання, з якими вже укладені та виконуються (або вже виконані) державні контракти із закупівлі аналогічних товарів; військових аташе та представників Міністерства оборони при українських дипломатичних установах за кордоном. Звісно, якщо дані, що надаються, становлять державну таємницю, доведення такої інформації має здійснюватися із дотриманням усіх приписів законодавства у цій сфері.

Вже після надходження комерційних пропозицій керівники перерахованих

структурних підрозділів подають їх до:

а) Центру управління забезпеченням озброєння та військовою технікою Міністерства оборони України у випадку, якщо закупівлі ТВП за імпортом здійснюватимуться Департаментом військово-технічної політики, розвитку озброєння та військової техніки Міністерства оборони України, Головним управлінням з організації виробництва боєприпасів та будівництва споруд спеціального призначення, а також Державним підприємством «Агенція оборонних закупівель» як уповноваженим Міністерством оборони на здійснення закупівель суб'єктом господарювання, що належить до сфери управління вказаного відомства. Уповноважені особи зі згаданих структурних підрозділів та служб державного замовника укладають зовнішньоекономічний контракт з урахуванням рекомендацій Центру, до якого були подані комерційні пропозиції [172];

б) комісії структурних підрозділів Міністерства оборони, Генерального штабу Збройних Сил та інших органів військового управління, які є відповідальними за формування та виконання відповідних бюджетних підпрограм. Наприклад, у вже згаданому Переліку відповідальних за формування і виконання бюджетних програм (підпрограм) Міністерства оборони України визначено, що відповідальними за формування та виконання бюджетної підпрограми «Закупівля озброєння, військової (спеціальної) техніки, боєприпасів, засобів та обладнання за рахунок благодійної допомоги, коштів, отриманих від спрямування 10% частини податку на доходи фізичних осіб та коштів, отриманих у якості субвенції» (Код програмної класифікації видатків 2101150/12) є командувачі видів, окремих родів сил та окремих родів військ Збройних Сил України, начальник Головного управління військової служби правопорядку Збройних Сил України, а також посадові особи та керівники підрозділів міністерства, Генерального штабу та органів військового управління, які мають у безпосередньому підпорядкуванні частини, що включені до мережі розпорядників та одержувачів коштів Міністерства оборони [173]. Договір укладають уповноважені Міністерством оборони особи зі вказаних структур з урахуванням рішень, що прийняті відповідними комісіями [172].

Звісно, виникає питання щодо можливості уповноважених посадових осіб зі вказаних попередньо структурних підрозділів Збройних Сил укласти саме зовнішньоекономічні договори, адже таке військове формування, на відміну від Міністерства оборони, не є державним замовником, що має право провадити зовнішньоекономічну діяльність [44], [174]. На нашу думку, реалізація такої функції забезпечується делегуванням оборонним відомством своїх повноважень згаданим посадовим особам. Так, норми Інструкції з підготовки, погодження, укладення, реєстрації обліку, зберігання та контролю за виконанням договорів, що укладаються від імені Міністерства оборони України, яка затверджена наказом Міністерства оборони України від 29 грудня 2020 року № 500 (далі – Інструкція), передбачають можливість укладення договорів від імені міністерства на підставі довіреностей [175].

Додатково зазначимо, що ми виокремлюємо ще декілька способів здійснення державним замовником імпорту ТВП. Так, положення Закону України «Про оборонні закупівлі» передбачають, що здійснення оборонних закупівель під час дії воєнного стану здійснюються на особливих умовах, визначених Урядом [43]. Водночас дія згаданого Закону не поширюється на закупівлі, які здійснюються через визначені Кабінетом Міністрів міжнародні спеціалізовані організації, а також закупівлі, що здійснюються у межах спільних програм з розробок та досліджень військового призначення, передбачених міжнародними договорами [43], [169]. Означене свідчить про нерозповсюдження дії встановлених Кабінетом Міністрів приписів щодо оборонних закупівель в умовах воєнного стану на перераховані вище додаткові процедури реалізації імпортних поставок.

Слід наголосити, що проведений аналіз юридичних актів у сфері здійснення закупівель визначених товарів за імпортом уможливив встановлення необхідної інформації щодо особливостей здійснення вказаних процедур в умовах воєнного стану, а також щодо варіантів реалізації такої закупівлі окремим державним замовником (на прикладі Міністерства оборони). Однак ми вважаємо, що деякі норми досліджуваних нормативно-правових актів потребують удосконалення, оскільки їх чинна редакція створює передумови для неефективного використання

публічних коштів, а також надає деяким суб'єктам прийняття рішень надмірні дискреційні повноваження у досліджуваній сфері.

По-перше, нормотворець не визначив умов, за яких укладенню державним замовником зовнішньоекономічного контракту має передувати пошук можливостей укладення такого договору саме з вітчизняними суб'єктами господарювання, які можуть виготовити (виконати) аналог предмета запланованої закупівлі. Звісно, у Порядку закупівель передбачена можливість інформування таких підприємств про перелік та обсяги запланованих закупівель, проте така процедура, на відміну від доведення вказаної інформації до підприємств, що уповноважені на здійснення імпорту відповідних товарів, не є обов'язковою.

Підтвердженням необхідності внесення таких змін може бути заява Міністра з питань стратегічних галузей промисловості Олександра Камишіна щодо запланованого вже у 2024 році налагодження вітчизняними підприємствами оборонно-промислового комплексу серійного виробництва 155-міліметрових артилерійських снарядів [176]. Запорукою масштабування такого виробництва будуть саме довгострокові державні контракти, укладені зі вказаними суб'єктами господарювання. Однак рішення про укладення контракту мають ґрунтуватися на попередньо здійснених уповноваженими особами державного замовника розрахунках щодо строку виконання зобов'язань потенційним контрагентом, виробничих спроможностей підприємства, загальної вартості закупівлі, ризиків зривів контракту внаслідок завдання ракетних ударів тощо.

По-друге, дія норм Критеріїв та методики оцінювання пропозицій учасників закупівлі поширюється лише на вичерпний перелік закупівель, що передбачені Законом України «Про оборонні закупівлі», а саме: торги з обмеженою участю, спрощені торги із застосування електронної системи закупівель та поетапні переговори (вид закритої закупівлі) [43], [44]. Зважаючи на положення щодо незастосування державним замовником в умовах воєнного стану будь-якого зі встановлених Законом виду закупівель у визначених випадках, зокрема і під час імпорту деяких ТВП, ми дійшли висновку, що згадані вище критерії та методика оцінювання під час такого імпорту не використовуються [72].

Водночас ми вважаємо, що досліджувані закупівлі не охоплює також і дія статті 17 Закону України «Про оборонні закупівлі», яка встановлює критерії оцінки пропозицій учасників закупівель, адже положення вказаного Закону передбачають, що на період дії воєнного стану особливості здійснення оборонних закупівель визначаються окремим актом Уряду [43]. Норми такого акта не встановлюють особливих критеріїв оцінки учасників закупівлі визначених ТВП та, як ми вже зазначали, передбачають обов'язок державного замовника самостійно встановити порядок проведення таких закупівель [72]. На нашу думку, такий порядок або ж згаданий акт Кабінету Міністрів мали б містити перелік засад, якими мають керуватися суб'єкти прийняття рішень під час вибору виконавця зовнішньоекономічного контракту на поставку ТВП.

Однак досліджуваний Порядок закупівель не містить критеріїв оцінки комерційних пропозицій, а також опису процедури прийняття рішення про вибір виконавця державного контракту. Єдиним засобом, спрямованим на створення середовища об'єктивного відбору контрагента, є необхідність розгляду комерційних пропозицій або особами Центру управління забезпечення озброєнням та військовою технікою Міністерства оборони у визначених випадках, або ж комісіями структурних підрозділів Міністерства оборони, Генерального штабу Збройних Сил та інших органів військового управління, що відповідають за формування та виконання бюджетних підпрограм. Однак за результатами тлумачення норм Порядку закупівель ми дійшли висновку, що:

а) рішення вказаного Центру мають лише рекомендаційний характер. Означене свідчить про наявність у уповноваженої на укладання договору посадової особи, наприклад, з Департаменту військово-технічної політики, розвитку озброєння та військової техніки надмірних дискреційних повноважень під час процесу прийняття остаточного рішення щодо вибору виконавця державного контракту;

б) згадані попередньо комісії утворюються та діють у межах відповідних структурних підрозділів або органів військового управління, оскільки повноваження на затвердження їх складу та порядку роботи мають саме керівники

таких органів. На нашу думку, відсутність закріпленого бодай на відомчому рівні стандарту щодо переліку прав та обов'язків таких комісій, що мають міститися у положеннях про їх діяльність, створює передумови для встановлення неналежного механізму прийняття комісіями рішень щодо вибору контрагента перед укладенням договору уповноваженою особою відповідного структурного підрозділу.

Варто наголосити, що положення Методології проведення антикорупційної експертизи, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 24 квітня 2017 року № 1395/5, визначають, що неналежне встановлення в нормативно-правовому акті прав, обов'язків, функцій та відповідальності органів державної влади або осіб, уповноважених на виконання функцій держави, є корупціогенним фактором, оскільки наслідком вказаного може стати надмірне розширення дискреційних повноважень, створення умов для появи можливостей зловживання такими повноваженнями тощо [177].

По-третє, Уряд зафіксував постачальницьку винагороду вітчизняних суб'єктів господарювання, що мають повноваження на здійснення імпорту товарів, робіт або послуг оборонного призначення, у розмірі трьох відсотків від вартості таких товарів, визначених у контракті, де такий суб'єкт є посередником між державним замовником та іноземним виробником товару чи іноземним надавачем послуг [72]. Вважаємо, що вказана норма не узгоджується зі встановленим Законом України «Про оборонні закупівлі» принципом ефективності використання коштів, який має застосовуватися також і під час дії воєнного стану [43]. Таке твердження ґрунтується на нещодавній заяві американської компанії Vista Outdoor щодо підвищення цін на порох у світі у зв'язку з його дефіцитом та, як наслідок, збільшення вартості боєприпасів [178]. Таке стрімке зростання цін на деякі ТВП призводить до суттєвого збільшення винагороди, що отримують підприємства-спекекспортери за надані послуги з поставки таких товарів. Вважаємо, що, зважаючи на дефіцит державного бюджету та необхідність ощадливого використання публічних коштів, механізм формування постачальницької винагороди потребує переосмислення.

По-четверте, на час дії воєнного стану призупинено дію положень Порядку

формування та коригування очікуваної вартості товарів, робіт і послуг оборонного призначення, закупівля яких здійснюється за неконкурентною процедурою, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 березня 2021 року, які врегульовують питання визначення ціни державного контракту. Норми згаданого Порядку передбачали, що для розрахунку орієнтовної ціни договору учасник або учасники закупівлі надають державному замовнику перелік документів, що обґрунтовують таку ціну, наприклад розрахунки матеріальних витрат, фінансову звітність тощо [72], [179].

Положення чинного нормативно-правового акта, що встановлює особливості оборонних закупівель в умовах дії воєнного стану, встановлюють перелік інформації, яку має містити комерційна пропозиція, зокрема й дані щодо загальної вартості контракту на закупівлю ТВП. Цим же актом передбачено заборону державному замовнику вимагати будь-які інші документи щодо встановлення вартості такого контракту. Аналізуючи ці приписи, ми дійшли висновку, що ціна договору формується лише на підставі даних, визначених потенційним виконавцем у сформованій ним комерційній пропозиції, оскільки державний замовник позбавлений права вимагати від згаданого виконавця додаткові документи, що можуть таку вартість обґрунтувати.

Втім раніше згаданою Інструкцією передбачено механізм контролю окремого державного замовника (Міністерства оборони) щодо виправданості, вказаної у комерційній пропозиції вартості контракту. Так, під час погодження проєкту договору Директорат економічного аналізу і планування Міністерства оборони перевіряє деяку інформацію про контрагента, серед іншого, щодо можливості суттєвого завищення або заниження ціни контракту відносно середньої ринкової вартості аналогічного предмета договору. Проте слід зауважити, що, по-перше, вказаною інструкцією не передбачений той рівень відхилення ціни контракту від середньої ринкової вартості, який можливо охарактеризувати як «суттєвий»; по-друге, у разі виявлення такого відхилення серед двох встановлених Інструкцією варіантів вчинення дій після перевірки інформації про контрагента на наявність ознак ризиковості, як-от «непогодження» або «погодження із застереженням»,

вказаний Директорат вчиняє саме другу дію. Наголосимо, що, на відміну від непогодження проєкту договору, факт погодження із застереженням не є перепорою для підписання контракту уповноваженою особою [175].

Варто зауважити, що Інструкцією передбачена можливість доопрацювання проєкту договору протягом 48 годин у разі наявності зауважень або пропозицій від осіб, що здійснюють його погодження [175]. Втім, зважаючи на затверджену актом вищої юридичної сили заборону державному замовнику вимагати від виконавця договору будь-які додаткові документи щодо обґрунтування ціни контракту, процедура доопрацювання договору, у разі відмови потенційного постачальника відкорегувати ціну, унеможлиблюється. На нашу думку, викладене свідчить про відсутність нормативно закріпленого дієвого механізму запобігання укладенню Міністерством оборони як державним замовником договорів, вартість яких відрізняється від середньої ринкової.

По-п'яте, під час дії воєнного стану призупинені положення постанови Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 року № 1070 «Деякі питання здійснення розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти» щодо нездійснення розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів попередньої оплати виконавцям у визначених актом Уряду випадках [180]. Дія таких винятків поширюється, серед іншого, на іноземних виробників визначених товарів; іноземних суб'єктів господарювання для виконання державних цільових оборонних програм, зокрема й тих, що пов'язані з розвитком оборонно-промислового комплексу; вітчизняними та іноземними суб'єктами господарювання, що уповноважені здійснювати постачання товарів за імпортом, які визначені Міністерством оборони як пріоритетні [72]. Ми тлумачимо згаданий припис, що, на нашу думку, створює передумови для неефективного використання бюджетних коштів, як відсутність зобов'язання не здійснювати попередньої оплати за договорами, зокрема й такими, що укладаються у сфері поставки ТВП за імпортом, якщо виконавець раніше вже порушував умови попередньої оплати за договорами, укладеними з Міністерством оборони.

Наступним елементом досліджуваного складника військово-технічного співробітництва є імпорт ТВП та ТПВ саме на безоплатній основі. Як зауважено у Звіті Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань моніторингу отримання і використання міжнародної матеріально-технічної допомоги під час дії воєнного стану про виконану роботу (далі – Звіт) міжнародна матеріально-технічна допомога разом із закупівлями та благодійністю є одним з основних джерел забезпечення потреб Міністерства оборони та Збройних Сил [181].

13 лютого 2024 року Кабінет Міністрів України своєю постановою № 168 затвердив Порядок організації взаємодії центральних органів виконавчої влади, інших державних органів щодо залучення, отримання, передачі, обліку, моніторингу та контролю за використанням міжнародної військової допомоги для задоволення потреб сил безпеки і сил оборони у період дії воєнного стану (далі – Порядок). Вказаним актом врегульовані основні питання щодо залучення визначених товарів за імпортом на безоплатній основі, а також встановлено визначення поняття «міжнародна військова допомога», що охоплює ТВП та деякі інші матеріально-технічні засоби, які на безоплатній та безповоротній основі надаються державами-партнерами для забезпечення потреб сил безпеки та оборони [182].

Варто зауважити, що у вказаній сфері суспільних відносин існує ще декілька термінів, які нормотворець використовує для визначення певною мірою тотожних явищ, а саме:

- *міжнародна технічна допомога*. Наприклад, в Інструкції з організації та здійснення міжнародного співробітництва в системі Міністерства оборони України, що затверджена наказом Міністерства оборони України від 23 липня 2021 року № 218, зазначено, що завданням процесу військово-технічного співробітництва є, серед іншого, «координація, у межах компетенції, залучення *міжнародної технічної допомоги*» [183];

- *міжнародна матеріально-технічна допомога*. Наприклад, у Положенні про Координаційний центр забезпечення сил безпеки і оборони України, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2022 року

№ 1176, зазначено, що такий орган, серед іншого, має сприяти процесу співробітництва органів державної влади з представниками держав-партнерів щодо залучення *міжнародної матеріально-технічної допомоги* [184].

Загалом згаданий Порядок більш чітко виокреслив правову основу імпорту деяких ТВП на безоплатній основі, а також унормував етапи реалізації такої діяльності. На основі аналізу положень такого акта ми можемо встановити та виокремити ці етапи. Отже, досліджуваний процес розпочинається з надання пропозицій органами державної влади через Міністерство оборони до Генерального Штабу Збройних Сил щодо формування потреби у забезпеченні сил безпеки і оборони необхідним озброєнням, військовою технікою, роботами та послугами військового призначення тощо. Орган військового управління, що здійснює узагальнення потреб, визначається Головнокомандувачем Збройних Сил за пропозицією Генерального Штабу. Вказані положення свідчать про створення централізованого механізму формування потреб всього сектору безпеки і оборони у ТВП та інших матеріально-технічних засобах, що узагальнюються у визначеному органі військового управління.

Однак за результатом тлумачення норм Порядку ми виявили необхідність врегулювання деяких питань, пов'язаних із процесом формування вказаних потреб, а саме:

а) Порядок передбачає, що пропозиції щодо формування потреб подають центральні органи виконавчої влади та інші державні органи. Зважаючи на сутність «міжнародної військової допомоги», можливо дійти висновку, що коло таких органів обмежуються лише тими, що належать до сектору безпеки і оборони. У зв'язку з цим вважаємо, що залишається неврегульованим питання щодо того, який саме орган подає пропозиції до формування потреб деяких складників сектору безпеки і оборони, які знаходяться у єдиній ієрархічній будові, як-от, наприклад, Міністерство внутрішніх справ України та Національна поліція України. [185], [186].

На нашу думку, опис такого механізму потребує більшої деталізації, здійсненої саме на урядовому рівні, заради уникнення дублювання функцій

органами державної влади та створення зайвого навантаження на посадових осіб, що дотичні до реалізації описаного процесу;

б) за результатами аналізу положень згаданого акта ми дійшли висновку, що у деяких органів, що належать до складу сектору безпеки і оборони та які водночас визначаються державними замовниками у сфері оборони, існує обов'язок, по-перше, самостійно здійснювати планування оборонних закупівель, а по-друге, подавати пропозиції до Генерального штабу Збройних Сил через Міністерство оборони щодо формування потреби в залученні міжнародної військової допомоги.

Зважаючи на викладене, ми вважаємо, що питання щодо того, на якому етапі та ким приймається рішення, як саме має забезпечуватися конкретна позиція у переліку потреб державного замовника, залишаються неврегульованими. У разі якщо державний замовник ще до надання пропозиції самостійно вирішує, що має забезпечуватися за допомогою закупівлі, а що за рахунок міжнародної військової допомоги, така пропозиція міститиме лише ті позиції, які не включені до переліку запланованих закупівель. При цьому, на нашу думку, вказаний порядок дій не сприяє ефективному використанню бюджетних коштів державним замовником, адже в цьому випадку можливість забезпечення запланованими для закупівлі ТВП саме за рахунок міжнародної військової допомоги не реалізується у зв'язку з ненаданням представникам держав-партнерів даних щодо таких потреб. Водночас вивільнені при цьому бюджетні кошти могли б бути використані для закупівлі тих товарів, що містилися у поданих державним замовником пропозиціях щодо потреби у міжнародній військовій допомозі, але не були надані представниками держав-партнерів.

В іншому випадку державний замовник зазначає у пропозиції до формування потреб у міжнародній військовій допомозі усі необхідні позиції, а вже після проведених консультацій з представниками держав-партнерів складає перелік необхідних закупівель, де мають міститися позиції, які не можуть бути забезпечені на безоплатній основі. Звісно, якщо після повторних переговорів такі можливості з'являться, то перелік запланованих державним замовником закупівель має бути відкоригований. Однак заради реалізації саме такого механізму необхідно внести

деякі зміни до досліджуваних актів щодо встановлення термінів та періодичності формування державним замовником як переліків та обсягів закупівель, так і потреб у міжнародній військовій допомозі.

Наступним етапом є доведення інформації до представників держав-партнерів щодо необхідної потреби у міжнародній військовій допомозі. Порядком передбачено два основних варіанти реалізації такого етапу: надсилання запитів до держав-партнерів та перемовини і консультації з представниками держав-партнерів. Визначено, що такі заходи здійснюються Міністерством оборони, центральними органами виконавчої влади, а також іншими державними органами [182]. Зауважимо, що, зважаючи на велику кількість суб'єктів, дотичних до процесу встановлення вказаних контактів з іноземними державами, виникає необхідність координації та узгодження такої діяльності. Описаними повноваженнями наділений Координаційний центр забезпечення сил безпеки і оборони України як тимчасовий орган Кабінету Міністрів України [184]. Водночас слід наголосити й на тому, що представники органів державної влади мають враховувати положення Указу Президента України від 22 грудня 2021 року № 671/2021 «Питання координації зовнішньополітичної діяльності держави». Наприклад, участь у міжнародних переговорах, консультаціях тощо має бути погоджена з МЗС [187].

Порядком врегульовані і наступні етапи досліджуваної діяльності, а саме отримання допомоги та її розподіл між силами безпеки і оборони. Вбачається, що отримання міжнародної військової допомоги та її передачу силам безпеки і оборони здійснюють органи військового управління, що уповноважені на провадження такої діяльності Головнокомандувачем Збройних Сил. Розподіл же такої допомоги між силами безпеки і оборони здійснюється Генеральним Штабом Збройних Сил [182].

Також Порядком врегульовані питання контролю за отриманою міжнародною військовою допомогою силами безпеки і оборони. Визначено, що Міністерство оборони здійснює загальний контроль за використанням міжнародної військової допомоги усіма силами безпеки і оборони, а інші органи державної влади здійснюють такий контроль у порядку, визначеному внутрішніми документами та постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2018 року № 1062 «Про

затвердження Основних засад здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2011 р. № 1001» [188].

Зауважуємо, що згадані положення визначають Міністерство оборони головним органом у сфері контролю за використанням силами безпеки і оборони отриманої міжнародної військової допомоги. Однак вважаємо, що актом недостатньо врегульований порядок взаємодії між зазначеним відомством та рештою сил безпеки і оборони, що використовують міжнародну військову допомогу, у ньому відсутні повноваження Міністерства у сфері здійснення такого контролю, а також не визначений єдиний орган, який має здійснювати співпрацю з представниками іноземних держав та надавати усю необхідну звітність про використання наданої ними допомоги. Варто наголосити й на тому, що кожен уряд держави-партнера може встановлювати особливі вимоги щодо контролю та звітності про використання наданої ними міжнародної військової допомоги. На нашу думку, означене свідчить про необхідність внесення змін до Положення, чинна редакція якого визначає, що органи державної влади самостійно встановлюють порядок контролю, адже, як ми вже зазначали, розподіл такої допомоги здійснює саме Міністерство оборони, а тому окремий орган зі складу сил безпеки чи сил оборони може взагалі не контактувати з представниками іноземної держави та не володіти інформацією про особливі вимоги контролю.

Ще одним невід'ємним складником військово-технічного співробітництва є експорт з України ТВП та ТПВ. Зауважимо, що після ведення воєнного стану в Україні у 2022 році показники експорту визначених товарів суттєво знизилися, що вочевидь пов'язано із необхідністю забезпечення Збройних Сил та інших військових формувань України озброєнням, військовою технікою, боєприпасами та іншим майном у великих об'ємах. Як зауважив голова ДСЕК Олександр Павліченко: «В таких умовах, коли наша армія потребує зброї, ми не можемо дозволити її вільний експорт до інших країн. Разом з цим хочу сказати, що якихось заборон у нас немає. Але на практиці отримати у нас дозвіл на експорт зброї дуже складно» [189]. Однак, незважаючи на той факт, що в умовах повномасштабної

збройної агресії проти України такий складник військово-технічного співробітництва майже не реалізується, ми вважаємо за потрібне дослідити деякі питання, пов'язані з нормативно-правовим врегулюванням вказаної діяльності.

Основні правові засади здійснення експорту визначених товарів передбачені Законом України «Про державний контроль», а також низкою підзаконних нормативно-правових актів. Зауважимо, що вказаним актом визначено, що під поняттям «експорт товарів» потрібно розуміти передачу встановлених товарів іноземним суб'єктам господарювання та іншим юридичним особам на законних підставах (продаж, безоплатна передача тощо). Така передача може здійснюватися навіть без вивезення експортованих товарів за межі митного кордону України, наприклад розкриттям технології іноземцю [10].

Зважаючи на предмет таких передач та численні міжнародні зобов'язання України, цим Законом встановлені особливі вимоги для осіб, що планують провадити таку діяльність. Отже, в першу чергу, суб'єкт господарювання має зареєструватися у ДСЕК як суб'єкт здійснення міжнародних передач товарів. Інструкцією про реєстрацію в Держекспортконтролі суб'єктів підприємницької діяльності України як суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів, що затверджена наказом ДСЕК від 27 квітня 2009 року № 31, визначено, що реєстрація суб'єктів здійснюється після проведення попередньої експертизи товарів, які суб'єкт планує експортувати. Результатом такої експертизи є ідентифікація товарів, встановлення умов їх експорту, а також видача суб'єкту посвідчення про його реєстрацію [10], [41]. Зауважимо, що згаданий Закон також визначає обов'язок суб'єктів господарювання проводити попередню ідентифікацію товарів, що полягає у встановленні відповідності товарів, запланованих до експорту, переліку товарів, які є предметом державного експортного контролю [10]. Затверджує такі переліки Уряд як для ТВП (постанова Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2003 року № 1807), так і для ТПВ (постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 року № 86) [190], [191].

Слід також наголосити на тому, що суб'єкти господарювання, які планують здійснювати експорт ТВП або товарів, що містять відомості, що становлять

державну таємницю, додатково повинні отримати повноваження на провадження такої діяльності саме від Кабінету Міністрів України [10]. Висновок щодо необхідності отримання таких повноважень суб'єктом видається ДСЕК під час його реєстрації як суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів. Положення, затверджене Урядом, загалом визначає два варіанти отримання таких повноважень, а саме:

а) Суб'єкт, що має намір здійснювати експорт ТВП та товарів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, надсилає до ДСЕК лист та заяву за встановленою формою. Такі документи протягом не більше 40 днів має попередньо розглянути вищевказаний орган, який потім надсилає їх до Міністерства оборони, Міністерства економіки, МЗС, СБУ, розвідувальних органів України та у разі необхідності до інших центральних органів виконавчої влади, які у строк не більше 20 днів повідомляють про наявність або відсутність у них заперечень щодо надання повноважень вказаному суб'єкту господарювання. Далі ДСЕК з урахуванням отриманої від зазначених органів державної влади інформації готує проєкт постанови Уряду щодо надання повноважень або ж висновок щодо недоцільності вчинення вказаних дій [170].

Проєкт такої постанови Уряду має бути погоджений Міністерством оборони, Міністерством фінансів, Міністерством економіки, МЗС, СБУ, СЗРУ та іншими центральними органами виконавчої влади у межах їх компетенції. Після узгодження проєкт постанови надсилається для розгляду до МКВТС. Вже після узгодження такий проєкт надсилається до Кабінету Міністрів, який має видати відповідну постанову. Після отримання необхідних повноважень суб'єктом господарювання ДСЕК надає необхідну інформацію про нього до заінтересованих центральних органів виконавчої влади [170].

На нашу думку, вказаний порядок створює зайве навантаження на діяльність органів державної влади, що дотичні до прийняття рішення про надання повноважень суб'єкту господарювання. Більшість таких органів та їх представників реалізують таку свою функцію тричі: під час погодження заяви суб'єкта господарювання із можливістю заперечення щодо надання повноважень, під час

розгляду проекту акта Уряду як заінтересований орган із можливістю не підтримати проєкт акта, а також на розгляді МКВТС, учасниками якої, серед іншого, є перші заступники (заступники) керівників основних необхідних для погодження заяви органів – МЗС, СЗРУ, СБУ тощо [192].

До речі, нормотворець передбачив, що розгляд можливості надання повноважень суб'єкту господарювання відбувається у МКВТС вже після погодження проекту акта Уряду заінтересованими органами. Варто зауважити, що відповідно до положень Регламенту Кабінету Міністрів України позицію щодо проекту такого акта до розробника доводить у листі саме керівник заінтересованого органу, тому, на нашу думку, дещо непослідовною виглядає необхідність прийняття рішення щодо можливості надання повноважень, наприклад, заступником Міністра закордонних справ як учасником МКВТС вже після здійснення такого погодження керівником зовнішньополітичного відомства [193].

Наголосимо й на тому, що, за повідомленням Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала, виробничі потужності підприємств оборонно-промислового комплексу України у 2024 році зростуть у шість разів [194]. На нашу думку, результатом такого стрімкого розвитку вказаної галузі промисловості може стати нарощення експортного потенціалу відповідних підприємств у повоєнний період, що варто вважати невід'ємним складником відновлення економіки України. Ймовірно, що підприємства, які не отримують повноваження на експорт власної продукції, використовуватимуть послуги підприємств-спецекспортерів задля просування та продажу за кордон виготовлених одиниць озброєння. Зауважимо, що досліджуваний механізм отримання повноважень на здійснення експорту визначених товарів поширюється також і на ті підприємства, що мають намір надавати посередницькі послуги у сфері експорту озброєнь.

Однак ми виявили, що чинна редакція аналізованих норм не встановлює чітких критеріїв, які повинні враховувати учасники МКВТС під час прийняття рішення щодо надання повноважень таким підприємствам. У межах здійснюваного пошуку ми звернули увагу також і на приписи, встановлені Положенням про Міжвідомчу комісію з політики військово-технічного співробітництва та

експортного контролю, затвердженим Указом Президента України від 5 березня 2007 року № 180/2007. Вказаним актом передбачено, що така комісія, серед іншого, опрацьовує пропозиції щодо надання відповідних повноважень в установленому порядку. Проте і цей акт не встановлює меж, яких має дотримуватися комісія під час процедури опрацювання пропозиції, що свідчить про існування у МКВТС дискреційних повноважень у цій сфері [42].

Звісно, є підстави вважати вказаний факт проявом необхідності контролю з боку держави над кількістю підприємств, що надають такі посередницькі послуги, та підприємств, що мають намір здійснювати експорт власної продукції. Ми вже наводили як приклад Указ Президента України від 15 листопада 2002 року № 1040/2002, яким були скасовані повноваження багатьох суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що здійснювали експорт визначених товарів власного виробництва у межах дії міжнародного договору з державою-агресором [126]. Причиною такого рішення стало порушення інтересів України та ускладнення здійснення державного експортного контролю. Означене є свідченням важливості збереження контролю з боку держави над такою чутливою діяльністю, як експорт озброєнь, у зв'язку із численними міжнародно-правовими зобов'язаннями у цій сфері.

Однак варто враховувати і те, що обмежена кількість уповноважених надавачів відповідних посередницьких послуг в умовах суттєвого зростання попиту на такі послуги з боку підприємств, що виготовляють ТВП, а також відсутність визначеної Урядом винагороди за надані послуги (фіксований прибуток посередників у розмірі трьох відсотків від ціни контракту стосується лише імпорتنих операцій) можуть створити передумови для виникнення негативних проявів олігополії, як-от створення картелів. Це свідчить про необхідність посиленого контролю з боку держави над вказаною сферою господарювання заради недопущення вчинення антиконкурентних узгоджених дій;

б) Дещо інший порядок передбачений для отримання повноважень на здійснення суб'єктом господарювання експорту продукції власного виробництва у межах виконання міжнародних договорів про військово-технічне співробітництво

або про виробничу чи науково-технічну кооперацію у досліджуваній сфері. У таких випадках міністерство, що визначено відповідальним за виконання договору, розробляє проєкт акта Уряду, що має містити інформацію про перелік суб'єктів господарювання як виконавців договору, а також найменування товарів, які будуть експортовані. Такий проєкт погоджується з Міністерством оборони, Міністерством економіки, СБУ тощо. Далі такий акт має бути розглянутий на засіданні МКВТС та переданий до Кабінету Міністрів України [170].

Зауважимо, що обов'язковою умовою для отримання повноважень на експорт ТВП є створення системи внутрішньофірмового експортного контролю. Згадана система полягає здійсненні суб'єктом міжнародних передач товарів низки визначених дій, наприклад створення підрозділу експортного контролю або ж створення бази даних нормативно-правових актів у сфері державного експортного контролю. Консультації щодо реалізації такого обов'язку суб'єктам надає ДСЕК, який, до речі, уповноважений також проводити атестацію зазначеної системи та видавати відповідне свідоцтво [10], [195].

Наступним етапом реалізації експорту ТВП та ТПВ є отримання суб'єктом разового, генерального чи відкритого дозволу. Дозвіл є документом, що надає право на експорт або імпорт відповідних товарів. Разовий дозвіл надається для здійснення конкретної експортної або імпортної операції та має містити інформацію щодо: найменування товарів, які є предметом операції, їх кількості, вартості, умов поставки, найменування контрагента, назви держави до якої здійснюється поставка, а також інформації про кінцевого споживача таких товарів. Максимальний строк дії такого дозволу не може бути більшим одного року, однак суб'єкт має право звернутися до ДСЕК із проханням про його продовження, але не більше ніж на строк дії відповідного зовнішньоекономічного договору [10].

У разі якщо передбачається неодноразове здійснення поставок товарів конкретному кінцевому споживачу, суб'єкт має право отримати генеральний дозвіл, де повинна бути зазначена інформація щодо найменування товарів, контрагента, умови поставки та кінцевого споживача, а також назва держави, до якої здійснюється поставка. Строк дії такого дозволу не може перевищувати три роки.

Відкритий дозвіл дається суб'єкту, якщо передбачається неодноразове здійснення міжнародних передач товарів різним кінцевим споживачам визначеної держави. У такому документі має міститися інформація про найменування товарів, умови поставки, а також інформація про державу призначення. Особливою умовою надання такого виду висновку є укладення зовнішньоекономічного контракту в межах дії відповідних міжнародних договорів або з державою, що є учасницею міжнародного режиму експортного контролю чи відносно якої здійснюється відповідна державна політика. Строк дії відкритого дозволу не повинен перевищувати три роки [10].

Наступним складником військово-технічного співробітництва є міжнародна кооперація у вказаній сфері, що здійснюється на рівні певних установ та підприємств. Одним із проявів такого складника є співпраця саме науково-дослідних установ з метою розробки нових зразків озброєння, військової техніки, боєприпасів тощо. Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» встановлено, що одним із проявів міжнародного співробітництва у науковій та науково-технічній сферах є спільні дослідження та технологічні розробки [196]. Звісно, такі види діяльності можуть бути спрямовані на розробки певних ТВП та ТПВ. Зазвичай правовою основою такої кооперації є відповідні міжнародні договори. Так, наприклад, положення Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Азербайджанської Республіки про виробничу і науково-технічну кооперацію підприємств і організацій оборонних галузей промисловості встановлюють, що Сторони, серед іншого, маю сприяти науково-технічній кооперації у сфері розробки ТВП [197].

Зауважимо, що під час провадження зазначеної діяльності особлива увага повинна приділятися саме питанням, пов'язаним з охороною прав інтелектуальної власності. Так, норми Закону України «Про оборонні закупівлі» встановлюють, що власником об'єкта права інтелектуальної власності, який створений за результатами оборонної закупівлі, є держава в особі державного замовника [43]. У випадку якщо така розробка здійснена у кооперації з іноземною державою, розподіл прав на результати інтелектуальної діяльності має бути передбачений у відповідному

контракті. Наприклад, положення статті 7 Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Сенегал про військово-технічне співробітництво передбачають, що права на об'єкти інтелектуальної власності, що створені під час реалізації спільних проєктів, набуваються на умовах, викладених у протоколах до кожного такого спільного проєкту. Вказані протоколи повинні містити інформацію щодо внеску кожного учасника спільного проєкту, способів використання створеного об'єкта інтелектуальної власності, відповідальності за порушення умов, встановлених протоколом, тощо [198].

Ще одним способом врегулювання питань щодо розподілу прав на створені об'єкти інтелектуальної власності у вказаній сфері є укладення окремого двостороннього міжнародного договору. Слід наголосити, що за результатами проведеного аналізу ми виявили лише один міжнародно-правовий документ такого спрямування – Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про взаємну охорону прав на результати інтелектуальної діяльності, що створені та надані в ході двостороннього військово-технічного співробітництва (дію Угоди припинено постановою Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2022 року № 1435) [199], [159].

Водночас варто звернути увагу на той факт, що у багатьох угодах про військово-технічне співробітництво Сторони вказують на своє зобов'язання укласти додатковий міжнародний договір щодо захисту прав інтелектуальної власності у відповідній сфері. Наприклад, такі положення містять угоди між Урядом України та урядами ФРН (набрання чинності – 1998 рік), Республіки Казахстан (набрання чинності – 2006 рік), Італійської Республіки (набрання чинності – 2008 рік), Республіки Перу (набрання чинності – 2014 рік), Держави Катар (набрання чинності – 2018 рік). Втім з жодною із вказаних держав не були укладені відповідні міждержавні договори, що свідчить про відсутність належного врегулювання питань розподілу прав на об'єкти інтелектуальної власності, які створені у кооперації із представниками згаданих держав [200], [201], [202], [203], [150].

На нашу думку, потреба у реалізації таких двосторонніх зобов'язань є

особливо актуальною під час співпраці з державами, що останнім часом активізували військово-технічне співробітництво з Україною. Підтвердженням означеного є створення Акціонерним товариством «Українська оборонна промисловість» та німецькою компанією Rheinmetall AG спільного підприємства, яке, серед іншого, здійснюватиме розробку новітніх зразків озброєнь та військової техніки, що потребуватиме встановлення процедури розподілу прав на створені об'єкти інтелектуальної власності між співвиконавцями [204].

До речі, цей приклад вказує на ще один прояв досліджуваної кооперації у військово-технічній сфері, а саме на утворення спільних підприємств з іноземними суб'єктами господарювання та спільне виробництво визначених товарів. Чинником, що уможливив реалізацію такого виду військово-технічного співробітництва, став Закон України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності», яким встановлено правові засади для перетворення тодішнього Державного концерну «Укроборонпром» в акціонерне товариство [205].

Наступним кроком було утворення постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2023 року № 441 акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» [206]. Як зауважив генеральний директор згаданого акціонерного товариства Герман Сметанін: «Концерн не міг створювати спільні підприємства із західними партнерами або обмінюватися технологіями. Поява спільного підприємства з німецьким Rheinmetall стала можливою лише після перетворення Укроборонпрому на акціонерне товариство» [207]. Наголосимо й на тому, що вказаним актом Уряду також затверджено статут акціонерного товариства, де, серед іншого, вказується на можливість залучення іноземних інвесторів, що також є проявом виокремленого складника військово-технічного співробітництва [206].

На початку нашого дослідження ми встановили, що під поняттям «військово-технічне співробітництво» слід розуміти також і офсетну діяльність. Основою для укладення компенсаційного (офсетного) договору слугують зовнішньоекономічні контракти, предметом яких є закупівля відповідних товарів (озброєння, військова та спеціальна техніка, боєприпаси тощо). Щодо такої ознаки компенсаційного

договору Коропатнік І.М. та Чепкова К.О. наголошували, що: «однією з особливостей офсетного договору є акцесорний характер, оскільки зазначений договір не є самостійним договором, а використовується як додатковий договір до державних контрактів (договорів) у сфері оборонних закупівель» [208].

Положення Закону України «Про оборонні закупівлі» встановлюють, що офсетний договір має бути укладений у разі, якщо вартість «первинного» зовнішньоекономічного контракту перевищує п'ять мільйонів євро [43]. До такої суми зараховується також вартість товарів, робіт та послуг, що протягом трьох останніх років до дати переговорів були поставлені в Україну тим самим іноземним виконавцем контракту [45]. Зауважимо, що в підпункті 3 пункту 3 постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року № 1275 зазначено, що під час дії воєнного стану державні замовники у сфері оборони офсетні договори не укладають [72].

На нашу думку, така редакція згаданої норми утворює певну невизначеність у врегулюванні діяльності державного замовника. Відомо, що сторонами офсетного договору є офсетний бенефіціар та іноземний виконавець такої угоди. Офсетним бенефіціаром, тобто суб'єктом, в особі якого держава отримує компенсацію за витрати, пов'язані із закупівлею за імпортом, може бути або державний замовник, або ж інший суб'єкт незалежно від форми власності. Означене може свідчити про відсутність повної заборони на реалізацію такого інструмента отримання державою компенсацій в умовах воєнного стану, адже призупинення повноважень на укладення офсетного договору розповсюджується лише на державних замовників.

З іншого боку, офсетний бенефіціар визначається офсетною комісією саме за поданням державного замовника [45]. Тобто незалежно від того, хто буде визначений офсетним бенефіціаром, саме державний замовник має вчинити дію (направити подання до офсетної комісії), спрямовану на укладення офсетного договору та без вчинення якої такий договір не може бути укладений, адже механізм визначення отримувача компенсації не буде реалізований. Саме тому ми вважаємо, що досліджуване положення не встановлює чітких меж, яких має дотримуватися державний замовник під час реалізації своїх функцій у сфері укладення офсетних

договорів: або взагалі утримуватися від дій, спрямованих на укладення офсетного договору, навіть якщо офсетним бенефіціаром буде визначений інший суб'єкт, або ж йдеться виключно про неможливість визначення офсетним бенефіціаром саме державного замовника.

Варто вказати й на те, що згаданий припис створює передумови для недоотримання державою певних вигід в умовах воєнного стану. Наприклад, одним із видів компенсацій, що можуть надаватися за компенсаційними (офсетними) договорами, є ремонт та обслуговування військової та спеціальної техніки [45]. Зважаючи на високу інтенсивність бойових дій, а також на значний обсяг техніки іноземного виготовлення, наданої як міжнародну військову допомогу, так і закупленої за імпортом, існує постійна необхідність у її ремонті та обслуговуванні, що, вочевидь, потребує значної витрати публічних коштів навіть за умови, якщо частина з цих послуг буде надаватися представниками держав-партнерів на безоплатній основі. Водночас укладення офсетного контракту, предметом якого стане надання іноземним підприємством згаданих послуг, має дещо зменшити обсяг необхідних витрат із державного бюджету.

До речі, нормотворець передбачив можливість надання офсетному бенефіціару таких компенсацій, що можуть прямо не стосуватися предмета зовнішньоекономічного договору – непряме офсетне зобов'язання. Наприклад, державний замовник, який закуповує артилерійські боєприпаси у іноземного суб'єкта господарювання, може домовитися про надання компенсації за такі витрати у вигляді надання контрагентом послуг з ремонту військової техніки. Однак Міністерство оборони та будь-який інший державний замовник не мають можливості реалізувати такий механізм економії публічних коштів у зв'язку з існуючою заборонаю укладати офсетні договори під час дії воєнного стану.

Ще одним видом компенсації є локалізація виробництва, що є зобов'язанням іноземного суб'єкта господарювання надати за основним договором предмет закупівлі (товари, роботи, послуги), який має містити певну частину матеріалів українського походження або деяка частина з таких робіт чи послуг має надаватися українськими підприємствами. На нашу думку, застосування саме такого механізму

надання компенсацій зможе частково збільшити обсяг замовлень у підприємств українського оборонно-промислового комплексу, адже, як повідомив Міністр з питань стратегічних галузей промисловості Олександр Камишін, їх виробничі спроможності є майже вдвічі більшими за той обсяг, що може законтрактувати Міністерство оборони у 2024 році [209].

Варто враховувати також той факт, що результат переговорів з контрагентами щодо надання компенсацій не завжди може відповідати заявленим українськими представниками офсетним вимогам. Вважаємо, що така невідповідність або ж навіть незгода іноземного виконавця взагалі надавати будь-які компенсації не може бути підставою для зриву основного зовнішньоекономічного договору в умовах воєнного стану, адже необхідність надання відсічі збройній агресії створює постійну потребу в імпорті значних обсягів ТВП.

Втім означене не свідчить також і про необхідність повної відмови від застосування механізму отримання компенсацій. На нашу думку, до кожної окремої процедури закупівлі та процедури проведення переговорів щодо укладення офсетного договору варто застосовувати виважений підхід, а рішення приймати, враховуючи низку чинників, як-от можливість закупівлі необхідного товару в іншого іноземного виробника, нагальність потреби військових формувань у предметі закупівлі тощо.

Доцільно відмітити, що невіддільним складником військово-технічного співробітництва також є виконання Україною міжнародних зобов'язань та рекомендацій у цій сфері, співпраця з іноземними державами, що спрямована на нерозповсюдження звичайних озброєнь та зброї масового ураження, обмін інформацією щодо міжнародних передач озброєнь тощо. Ми вважаємо, що провадження такого виду досліджуваної діяльності є запорукою успішної реалізації усіх інших складників військово-технічного співробітництва, побудованих на основі двостороннього співробітництва. Виконання Україною усіх відповідних зобов'язань має бути свідченням її надійності як партнера та спонукатиме інші держави до поглиблення взаємовигідних зносин у військово-технічній сфері. Ба більше, такий прояв військово-технічного співробітництва слід вважати

невід'ємним елементом співробітництва України з міжнародними та регіональними безпековими організаціями, адже нерідко такі організації встановлюють особливі правила контролю за міжнародними передачами озброєнь.

Наприклад, науковиця Гончаренко Г.А. відмічала, що: «ОБСЄ через свої установи досліджує питання стосовно спільної безпеки, включаючи контроль над озброєнням, тероризмом, енергетичною безпекою, торгівлею людьми, демократизацією, свободою ЗМІ та національних меншин» [210]. Документами, якими ОБСЄ встановлює засади здійснення контролю над озброєнням, зокрема й над міжнародними передачами озброєнь, є Керівні принципи передач звичайних озброєнь та Документ ОБСЄ щодо легкої та стрілецької зброї [100], [61]. Положення цих документів встановлюють особливі правила, якими повинні керуватися держави-учасниці при поставках озброєнь. Наприклад, держава, що вивчає пропозицію про передачу зброї, має враховувати деякі чинники: дотримання прав людини у державі, що має намір здійснити імпорт, дотримання такою державою міжнародних зобов'язань у сфері нерозповсюдження зброї тощо.

Зауважимо, що подібна співпраця як елемент військово-технічного співробітництва здійснюється Україною також і з ЄС. Гончаренко Г.А., що здійснювала дослідження організаційно-правових аспектів діяльності міжурядових безпекових структур, а також співпраці України з такими структурами, зауважувала, що: «Важливим напрямом співробітництва України з ЄС є безпекова сфера, відповідно до підписаної у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною та ЄС». Вчена зазначала, що положення згаданої Угоди зосереджені, серед іншого, на питаннях контролю над озброєнням та експортом зброї [211]. Положення, що визначають необхідність подальшого розвитку вказаної співпраці у військово-технічній сфері, зафіксовані у статті 7 Угоди про асоціацію [98].

Ще одним проявом реалізації досліджуваного складника військово-технічного співробітництва є дотримання правил, встановлених міжнародними режимами експортного контролю, а також обмін відповідною інформацією з державами-учасницями таких режимів. Наприклад, положення Установчих документів Вассенаарської домовленості передбачають необхідність обміну

інформацією між державами-членами щодо передач (або про відмови у передачах) державам, що не є учасницями такої домовленості, деяких ТПВ та ТПВ, а саме:

- інформацією про поставки звичайних озброєнь;
- інформацією про відмову у видачі ліцензій, якщо йтиметься про ТПВ;
- інформацією про видачі ліцензій або здійснені поставки ТПВ, що охоплюються Чутливим переліком та Дуже чутливим переліком (додатки до Переліку товарів і технологій подвійного використання) [101].

До речі, раніше у своїх дослідженнях ми наголошували на тому, що найменування більшості ТПВ не містяться у Чутливому переліку та Дуже чутливому переліку, що свідчить про відсутність зобов'язання держав-членів здійснювати обмін інформацією про поставки таких товарів до третіх держав. На нашу думку, внесення змін до Установчих документів Вассенаарської домовленості щодо впровадження необхідності обміну інформацією про усі здійснені поставки ТПВ до третіх держав спонукатиме уряди держав-членів до посилення національного контролю за експортом усіх вказаних товарів у зв'язку з існуванням зобов'язання здійснювати обмін такою інформацією на міждержавному рівні. Означене може вплинути на зменшення обсягу імпортованих державою-агресором ТПВ, які використовуються нею для виготовлення озброєнь та розвитку підприємств оборонно-промислового комплексу, оскільки 66,7% деяких ТПВ потрапляє до держави-агресора саме з території КНР (зокрема, і з території спеціального адміністративного району Гонконг), що не є учасницею Вассенаарської домовленості [212], [213].

Також ми встановили, що органом державної влади, який має повноваження представити позицію Української Сторони у згаданому міжнародному режимі експортного контролю, зокрема й щодо формування пропозицій змін до Установчих документів Вассенаарської домовленості, є МЗС [212]. Зауважимо, що дослідження питань, пов'язаних із реалізацією повноважень як згаданим органом, так і іншими органами та суб'єктами господарювання, що реалізують військово-технічне співробітництво або ж забезпечують реалізацію такої діяльності, є завданням наступного етапу нашого наукового пошуку.

2.2 Реалізація норм права учасниками військово-технічного співробітництва

Реалізацію норм права слід вважати обов'язковим елементом механізму правового регулювання, адже саме на цьому етапі встановлені в юридичних актах приписи втілюються у дійсність завдяки виконанню учасниками правовідносин своїх обов'язків та використанню ними своїх суб'єктивних прав. Зважаючи на публічно-правовий характер досліджуваних нами суспільних відносин, можливо припустити, що їх учасниками здебільшого є певні органи державної влади, які, звісно, мають діяти виключно у встановлених межах.

Саме тому ми вважаємо, що черговий етап дослідження має бути спрямований, по-перше, на виявлення учасників, що уповноважені реалізовувати окремі складники військово-технічного співробітництва чи забезпечувати таку діяльність, а по-друге, на визначення їх завдань, прав та обов'язків у цій сфері, оскільки саме ці категорії у сукупності встановлюють спосіб досягнення такими учасниками результату дії механізму правового регулювання – задоволення публічного інтересу.

Варто наголосити, що в деяких нормативно-правових актах, які певною мірою врегульовують досліджувану сферу суспільного буття, використовуються такі терміни, як «учасник військово-технічного співробітництва» та «суб'єкт військово-технічного співробітництва». Наприклад, положення Закону України «Про розвідку» встановлюють, що розвідувальний орган Міністерства оборони України, а також СЗРУ, серед іншого, мають забезпечувати розвідувальною інформацією визначених учасників та суб'єктів військово-технічного співробітництва [214]. Або ж у Рішенні РНБОУ від 27 березня 2009 року «Про проект Закону України «Про військово-технічне співробітництво з іноземними державами» йдеться про необхідність удосконалення регулювання питань, пов'язаних із реалізацією військово-технічного співробітництва, зокрема повноважень учасників та суб'єктів військово-технічного співробітництва [9].

На нашу думку, факт одночасного ужитку нормотворцем двох таких понять свідчить про те, що їх визначення не є тотожними, а також про існування

відмінності між правами, обов'язками та завданнями згаданих «суб'єктів» та «учасників». Однак, здійснивши аналіз положень чинного національного законодавства у відповідній сфері, ми не виявили наведених визначень таких термінів, що дещо ускладнює процедуру встановлення особливостей правового статусу вказаних осіб.

Наголосимо, що згадані терміни використовуються також і деякими науковцями, що досліджували сутність військово-технічного співробітництва. Так, Софронів О.О. вказував, що: «Спектр діяльності у сфері ВТС охоплює як значну кількість центральних органів виконавчої влади (учасники ВТС), так і значну кількість суб'єктів ВТС, які отримали повноваження на здійснення зовнішньоекономічної діяльності з ТВП та ТПВ» [215].

Згадана наукова стаття була опублікована у 2011 році, а тому заради встановлення особливостей, за якими її автор здійснює розподіл між «учасником» та «суб'єктом», ми звернули увагу на положення Закону України «Про державний контроль» у редакції від 19 жовтня 2010 року. Отже, положеннями Закону України, які були чинні на момент опублікування праці, встановлено, що повноваження для здійснення міжнародних передач ТВП може отримати лише суб'єкт господарювання. Та й загалом статус суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів може набути лише суб'єкт господарювання, що здійснює або має намір здійснювати таку діяльність [10].

Це свідчить про те, що ознакою, за якою автор визначає «суб'єкта військово-технічного співробітництва», є, по-перше, його статус суб'єкта господарювання, а по-друге, вчинення ним встановлених дій, спрямованих на набуття права здійснення експорту та імпорту ТВП та ТПВ, як-от реєстрація у ДСЕК, отримання повноважень тощо.

Схожі риси, за якими ми можемо відмежувати поняття «суб'єкт» та «учасник», згадуються також і у проекті Закону України «Про військово-технічне співробітництво» від 2016 року. Тоді суб'єкт законодавчої ініціативи запропонував характеризувати терміном «учасник військово-технічного співробітництва» тодішнє Державне підприємство «Укроборонпром», а також визначені цим же

проектом закону органи державної влади (РНБОУ, МЗС, Міністерство оборони, державні замовники у сфері оборони тощо). Термін «суб'єкт військово-технічного співробітництва» за пропозицією мав охоплювати суб'єктів господарювання, що зареєстровані у ДСЕК як суб'єкти здійснення міжнародних передач товарів та які в разі потреби отримали повноваження на здійснення міжнародних передач ТВП [12].

Однак, на нашу думку, згадані терміни у їх усталеному розумінні не відображають повною мірою сучасний стан врегулювання досліджуваної нами діяльності, а тому їх використання може призвести до хибного розуміння принципів розподілу повноважень на реалізацію окремих складників військово-технічного співробітництва. По-перше, вже згаданим нами Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення закупівель продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом» від 17 січня 2019 року були внесені зміни до декількох нормативно-правових актів, зокрема щодо:

а) доповнення переліку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності ще одним таким суб'єктом – державним замовником у сфері оборони;

б) надання державним замовникам у сфері оборони можливості здійснювати реєстрацію їх у ДСЕК як суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів, а також надання таким органам повноважень на здійснення імпорту ТВП [132].

Вказані зміни ускладнюють використання понять «учасник» та «суб'єкт» у розумінні, визначеному вищенаведеним законопроектом, адже, наприклад, до Міністерства оборони відтепер можливо застосовувати обидва такі терміни, що, на нашу думку, створюватиме деяку плутанину в розумінні ролі такого органу у процесі здійснення військово-технічного співробітництва.

По-друге, на початку дослідження ми наголосили на тому, що військово-технічне співробітництво має декілька невід'ємних складників, які зазвичай є взаємозалежними. Тому виокремлення окремої категорії «суб'єкт військово-технічного співробітництва» за ознакою наявності статусу суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів може призвести до хибного висновку, що сутність військово-технічного співробітництва обмежується лише експортом та імпортом

ТВП та ТПВ.

Ми вважаємо, що терміном «учасник військово-технічного співробітництва» цілком можливо охопити як деякі публічні органи, так і деяких суб'єктів господарювання, що дотичні до процесу реалізації військово-технічного співробітництва. Втім, на нашу думку, повноваження таких учасників слід розподілити на дві категорії: спрямовані на реалізацію військово-технічного співробітництва та на забезпечення такої діяльності.

Реалізація військово-технічного співробітництва полягає у вчиненні уповноваженим органом або суб'єктом господарювання дій, спрямованих на безпосереднє виконання окремого елемента співпраці у військово-технічній сфері з міжурядовими організаціями, іноземними державами та їх представниками, наприклад укладення зовнішньоекономічного контракту на імпорт ТВП Міністерством оборони або ж здійснення МЗС обміну відповідною інформацією з визначеними міжурядовими організаціями. Необхідність здійснення контактів з представниками іноземних держав або міжурядових організацій є головною ознакою окресленої діяльності.

Забезпеченням реалізації військово-технічного співробітництва слід вважати вчинення деякими органами державної влади певних дій, які є необхідними для провадження досліджуваної діяльності. Зазвичай вказане полягає у виданні уповноваженим органом акта індивідуальної дії (рішення Уряду щодо надання державному замовнику у сфері оборони повноважень на імпорт ТВП, рішення офсетної комісії щодо визначення офсетного бенефіціару тощо) або ж у виконанні певного обов'язку (надання ДСЕК інформації до МЗС щодо експорту/імпорту окремих категорій товарів).

Ще одним проявом забезпечення реалізації військово-технічного співробітництва є вчинення уповноваженими органами дій, які хоч і не вважаються обов'язковою умовою для вказаної реалізації, але їх вчинення сприяє здійсненню такої співпраці. Наприклад, Координаційний центр забезпечення сил безпеки і оборони України узагальнює та аналізує інформацію про потреби сил безпеки і сил оборони, що полегшує роботу органів державної влади, які уповноважені на

проведення переговорів з представниками іноземних держав щодо залучення міжнародної військової допомоги [184].

Варто зауважити, що наведений поділ не слід вважати підставою для розмежування статусу певних публічних органів та суб'єктів господарювання на кшталт визначення їх «учасниками» та «суб'єктами», адже один орган може виконувати як функції, пов'язані із забезпеченням військово-технічного співробітництва, так і функції, пов'язані з безпосередньою реалізацією такої діяльності. Промовистим свідченням такого висновку є повноваження СБУ, що, наприклад, має визначати обсяг інформації щодо військово-технічного співробітництва, яка може надаватися до міжнародних організацій або до держав-партнерів. Фактично виконання такого обов'язку забезпечує реалізацію зовнішньополітичним відомством України одного зі складників військово-технічного співробітництва [27]. Водночас СБУ може самостійно реалізовувати такий складник військово-технічного співробітництва, як імпорт ТВП [171].

Наголосимо, що Указом Президента України від 20 березня 2002 року № 276/2002 «Про розмежування повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами» визначено перелік органів державної влади, які залучені до провадження такого співробітництва, а також встановлені їх повноваження [27]. Однак, на нашу думку, перелік учасників військово-технічного співробітництва не слід обмежувати виключно визначеними згаданим актом органами, адже за результатом аналізу положень національного законодавства ми виявили, що повноваження у сфері реалізації військово-технічного співробітництва та забезпечення такої діяльності має дещо ширше коло публічних органів та суб'єктів господарювання. При цьому доцільно згадати навіть положення прийнятої на початку 2024 року постанови Уряду щодо врегулювання питань, пов'язаних із залученням та використанням міжнародної військової допомоги, які взагалі не обмежують перелік органів державної влади, що мають право проводити відповідні перемовини з представниками держав-партнерів [182].

Варто вказати, що особливими повноваженнями у сфері забезпечення

реалізації військово-технічного співробітництва володіє саме Президент України. Так, глава держави здійснює загальне керівництво зносинами з іноземними державами та міжурядовими організаціями у військово-технічній сфері, оскільки положення Основного Закону України визначають панівну роль Президента у реалізації зовнішньополітичної діяльності [6]. Також ми можемо виокремити ще декілька повноважень Президента, які складають його компетенцію у сфері військово-технічного співробітництва, а саме:

- встановлення порядку реалізації та забезпечення військово-технічного співробітництва у частині, що не врегульована законами України. Слід враховувати, що такий порядок має бути узгоджений із приписами законів України щодо засад здійснення зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності та митної справи. Таке повноваження узгоджується з нормою Конституції України щодо здійснення главою держави керівництва у сферах національної безпеки і оборони [6]. Наприклад, 21 квітня 1999 року тодішній Президент України Леонід Кучма своїм Указом визначив мету військово-технічного співробітництва, види такої діяльності, повноваження деяких державних органів у цій сфері тощо [11];

- проведення переговорів з представниками іноземних держав та міжурядових організацій, а також укладення міжнародних договорів без спеціальних повноважень [6], [147]. Наприклад, 16 лютого 2024 року Президент України Володимир Зеленський та Федеральний канцлер ФРН Олаф Шольц підписали Угоду про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Федеративною Республікою Німеччина. Положення цієї Угоди охоплюють, серед іншого, і питання щодо співпраці у сфері закупівлі та виробництві озброєнь [216];

- ухвалення рішень про встановлення, припинення, зупинення, відновлення та обмеження військово-технічного співробітництва. Наприклад, 27 серпня 2014 року тодішній Президент України Петро Порошенко своїм Указом увів у дію рішення щодо припинення експорту до держави-агресора ТВП та ТПВ, за деякими винятками [130];

- призначення голови МКВТС за поданням Секретаря РНБОУ, а також

затвердження персонального складу МКВТС за поданням голови цієї Комісії, погодженим із Секретарем РНБОУ [42].

До речі, норми Конституції України визначають, що Головою РНБОУ є саме Президент [6]. Згаданий координаційний орган при главі держави теж має певні повноваження у досліджуваній нами сфері, наприклад щодо здійснення координації та контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони, що, на наше переконання, охоплює також і військово-технічне співробітництво з іноземними державами та міжурядовими організаціями [217]. Задля реалізації саме такого складника означеної діяльності у 2006 році утворено МКВТС як робочий орган при РНБОУ [118]. Загалом завдання, що покладені на вказану комісію, можливо розподілити за трьома напрямками, а саме:

Аналітичний напрям.

МКВТС робить прогноз розвитку міжнародних ринків озброєнь, здійснює аналіз ефективності координації діяльності учасників військово-технічного співробітництва та державного управління у цій сфері, аналіз виконання відповідних міжнародних договорів, періодично готує зведені матеріали щодо військово-технічного співробітництва України тощо [42];

Контрольний напрям.

МКВТС уповноважена здійснювати моніторинг щодо додержання деякими учасниками військово-технічного співробітництва усіх міжнародних зобов'язань України у сфері міжнародних передач озброєнь, військової техніки, боєприпасів тощо. Також МКВТС має опрацьовувати пропозиції щодо надання повноважень на експорт/імпорт ТВП та товарів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, пропозиції щодо встановлення, припинення, зупинення, відновлення та обмеження військово-технічного співробітництва з іноземними державами, здійснювати попереднє погодження матеріалів, що будуть розглядатися на засіданні Спільної міжурядової комісії у сфері воєнно-промислового та військово-технічного співробітництва, тощо [42], [218].

Експертний напрям.

МКВТС бере участь в експертизі проєктів юридичних актів у сфері військово-технічного співробітництва, здійснює в межах компетенції розробку пропозицій щодо проведення оборонного огляду, розробку рекомендацій щодо вчинення деякими учасниками військово-технічного співробітництва узгоджених дій на міжнародних ринках ТВП [42].

Далі варто відмітити, що значне місце у царині врегулювання реалізації військово-технічного співробітництва та забезпечення такої діяльності посідає Верховна Рада України, адже найбільш важливі прояви суспільних відносин, що становлять об'єкт нашого дослідження, мають бути регламентовані саме законами України. Наприклад, Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначені основні засади у сфері укладення зовнішньоекономічних договорів (контрактів), як-от право сторін використовувати під час формування тексту контракту міжнародні звичаї, правила міжнародних організацій тощо [174].

Ще одним елементом участі парламенту у процесі здійснення військово-технічного співробітництва є його контрольна функція, що забезпечується діяльністю комітетів вказаного органу законодавчої влади. Ми вважаємо, що комітетами, чиї предмети відання дотичні до досліджуваної нами діяльності, є Комітет з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва, а також Комітет з питань національної безпеки, оборони та розвідки.

Так, діяльність першого Комітету охоплює, серед іншого, й зовнішні зносини України з такими міжнародними організаціями, як ООН, ОБСЄ, ЄС, що передбачає також і виконання окремих елементів військово-технічного співробітництва, як-от інформаційний обмін, співпраця у сферах контролю над експортом зброї, дотримання Україною відповідних резолюцій та ембарго тощо [219]. До відання другого Комітету належать, серед іншого, питання військово-технічного співробітництва, оборонних закупівель, космічної діяльності та оборонно-промислового комплексу, що дає підстави стверджувати про важливу роль цього Комітету у процесі контролю над реалізацією усіх елементів співпраці у військово-технічній сфері з іноземними державами та міжурядовими організаціями [220].

До кола публічних органів, що забезпечують реалізацію військово-

технічного співробітництва, належить також і Кабінет Міністрів України. За результатами аналізу чинного законодавства ми виявили, що Уряд володіє доволі широким обсягом повноважень у сфері забезпечення та врегулювання вказаної діяльності, і ось лише деякі з них:

- координація роботи міністерств та інших органів виконавчої влади, зокрема й тих, що можуть бути охарактеризовані як учасники військово-технічного співробітництва. Варто зауважити, що вказане повноваження Уряду не поширюється на усіх таких учасників, адже, наприклад, СЗРУ, що виконує певні обов'язки, пов'язані із забезпеченням реалізації військово-технічного співробітництва, не належить до системи органів виконавчої влади [214], [221];

- координація діяльності усіх публічних органів, що визначаються як «учасники військово-технічного співробітництва», під час їх участі в організації міжнародних виставок ТВП [11], [27];

- укладення міжнародних договорів у сфері військово-технічного співробітництва, їх затвердження, припинення та зупинення. Слід наголосити, що Регламентом Кабінету Міністрів України передбачено вичерпний перелік питань, з яких видаються постанови Уряду. Такий вид актів застосовується також і у питаннях, пов'язаних з міжнародними договорами, а саме в разі затвердження Кабінетом Міністрів такого договору та в разі прийняття чи приєднання до нього [193]. Щоправда, така норма не враховує випадків реалізації Урядом своїх повноважень щодо припинення та зупинення відповідних міжнародних договорів, що передбачені положеннями Закону України «Про міжнародні договори України» [147];

- затвердження переліків ТВП, ТПВ, а також товарів, які не підлягають державному експортному контролю на час дії воєнного стану [10];

- визначення головного органу у сфері планування оборонних закупівель, головного органу у сфері здійснення оборонних закупівель, а також переліку державних замовників у сфері оборони [44];

- прийняття рішення про надання повноважень на здійснення державним замовником у сфері оборони імпорту ТВП та товарів, що містять відомості, які

становлять державну таємницю, а також на здійснення імпорту та експорту згаданих товарів суб'єктом господарювання [10];

- визначення загальних особливостей проведення оборонних закупівель в умовах воєнного стану, зокрема й тих, що проводяться із застосуванням механізму імпорту [43];

- затвердження порядку укладення офсетних договорів, видів компенсацій та офсетних коефіцієнтів [45];

- встановлення порядку провадження органами державної влади діяльності, спрямованої на залучення міжнародної військової допомоги на користь сил безпеки та сил оборони [182];

- затвердження переліку міжнародних спеціалізованих організацій та програм міжнародних військових продажів, на закупівлю товарів з яких не поширюються вимоги законодавства у сфері оборонних закупівель [43].

Варто наголосити й на тому, що діяльність досліджуваного органу у сфері військово-технічного співробітництва може бути втілена також і за допомогою роботи певних тимчасових або постійних органів, створених Кабінетом Міністрів України. У цьому зв'язку нам вбачається слушною теза науковиці Бериславської О.М., яка на прикладі окремого центрального органу виконавчої влади виявила три елементи, що в сукупності складають його основні завдання: «Завдання як центрального органу виконавчої влади; безпосередні завдання як спеціалізованого органу; додаткові завдання, виражені через діяльність консультативно-дорадчих органів» [222, с. 114]. Вважаємо, що третій елемент цілком можливо застосувати і до тих завдань Уряду у сфері військово-технічного співробітництва, які реалізуються ним не безпосередньо, а через певні допоміжні органи, а саме: Офсетну комісію, Координаційний центр забезпечення сил безпеки і оборони України та Українську частину Спільної міжурядової комісії у сфері воєнно-промислового та військово-технічного співробітництва.

Офсетна комісія

Офсетна комісія є постійно діючим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України. Посаду голови цієї комісії займає перший заступник

Міністра з питань стратегічних галузей промисловості, який і затверджує її персональний склад. Діяльність цього органу спрямована на забезпечення укладення державними замовникам, іншими органами або ж суб'єктами господарювання компенсаційних договорів з іноземними контрагентами щодо повного або часткового відшкодування витрат, здійснених за основним зовнішньоекономічним договором. На нашу думку, найбільш повним висвітленням виконуваних офсетною комісією повноважень стане поетапне встановлення її дій пов'язаних із укладенням компенсаційного договору.

Отже, попередньо офсетна комісія має визначити офсетного бенефіціара, що є стороною договору та суб'єктом, в особі якого держава отримуватиме компенсацію. Визначення відбувається за поданням державного замовника, що дотичний до укладення первинної угоди. Далі офсетна комісія узгоджує предмет переговорів між офсетним бенефіціаром та представником іноземної держави. До таких переговорів як консультанти можуть бути залучені представники третьої сторони – суб'єктів господарювання незалежно від форми власності. Обов'язок формування переліку таких суб'єктів також покладається на офсетну комісію.

Вже після проведених переговорів офсетний бенефіціар протягом десяти днів має подати до офсетної комісії офсетну пропозицію – схвалений комісією документ, що містить встановлений перелік прийнятних для іноземного представника умов надання компенсації (види компенсації, спосіб виконання договору тощо). Варто зауважити, що у разі відмови контрагента погоджуватися із заявленими офсетними вимогами офсетний бенефіціар має подати до офсетної комісії протягом встановленого строку документ, що підтверджує такий результат переговорів.

Наступним етапом є схвалення офсетною комісією проєкту офсетного договору, який має бути підготовлений та наданий офсетним бенефіціаром протягом одного місяця після затвердження комісією офсетної пропозиції. Офсетному бенефіціару забороняється укласти договір без схвалення згаданого проєкту комісією. Офсетна комісія один раз на шість місяців приймає звіт від офсетного бенефіціара щодо виконання договору. Зауважимо також, що на офсетну

комісію покладається обов'язок здійснювати аналіз своєї роботи та формувати пропозиції щодо удосконалення офсетної діяльності, які щорічно подаються до Уряду та МКВТС [145].

Координаційний центр забезпечення сил безпеки і оборони України

Вказаний Координаційний центр утворений за рішенням Уряду наприкінці 2022 року та визначається як тимчасовий консультативно-дорадчий орган Кабінету Міністрів України. Очолює Координаційний центр заступник Міністра оборони України. Мета діяльності Координаційного центру полягає у сприянні узгодженості дій державних органів щодо організації ними забезпечення сил безпеки та сил оборони. Зауважимо, що таке забезпечення відбувається також і за допомогою надання безоплатної допомоги від держав-партнерів, зокрема у вигляді ТВП та ТПВ. Заради реалізації такого елементу військово-технічного співробітництва органами державної влади Координаційний центр розробляє пропозиції звернень до іноземних держав щодо можливості задоволення ними певних потреб сил безпеки та сил оборони [184].

Українська частина Спільної міжурядової комісії у сфері воєнно-промислового та військово-технічного співробітництва

Деякі міжурядові угоди про військово-технічне співробітництво можуть передбачати зобов'язання сторін щодо утворення двосторонніх комісій. Наприклад, положення відповідної угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Хорватія встановлюють необхідність утворення спільної українсько-хорватської комісії з питань військово-технічного співробітництва [151]. Українська частина таких комісій є органом, що представляє Кабінет Міністрів України у його зносинах з іноземними урядами у сфері військово-технічного співробітництва. До кола завдань, що належать до компетенції Української частини, відносяться: сприяння поглибленню відносин між Україною та іноземною-державою у визначеній сфері, координація діяльності органів державної влади та суб'єктів господарювання у питаннях їх співпраці з представниками іноземної держави, опрацювання наданих представниками держави-партнера звернень, пов'язаних з питаннями військово-технічного

співробітництва з такою державою, тощо [218], [223].

Загалом у вказаній сфері діють двадцять сім міжурядових комісій з іноземними державами [224]. Головою Української частини кожної такої комісії визначається заступник Міністра оборони України, що згідно з розподілом повноважень відповідає за військово-технічне співробітництво [225]. Функції секретаріату Української частини комісії може виконувати підрозділ Міністерства оборони за погодженням із Міністерством економіки [218], [223].

Ще одним органом державної влади, що має повноваження у сфері військово-технічного співробітництва, є МЗС. Досліджуване відомство безпосередньо реалізує виокремлений нами складник військово-технічного співробітництва, що полягає в обміні інформацією з іноземними державами та міжурядовими організаціями, дотриманні певних засторог у сфері контролю за міжнародними передачами озброєнь тощо. Наприклад, приписи статті VII Конвенції про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення передбачають обов'язок держав-учасниць визначити національний орган, який здійснюватиме комунікацію з Організацією по забороні хімічної зброї та іншими державами-учасницями конвенції [96]. Функції такого національного органу в Україні виконує МЗС [226].

Також ми встановили ще декілька повноважень зовнішньополітичного відомства, факт існування яких обґрунтовує наведене вище твердження, а саме: здійснення обміну інформацією у військово-технічній сфері з іноземними державами та міжурядовими організаціями, зокрема щодо обсягу імпорту та експорту ТВП та ТПВ; започаткування внутрішньодержавної процедури, спрямованої на виконання резолюцій Ради Безпеки ООН щодо впровадження міжнародних санкцій; започаткування внутрішньодержавної процедури, спрямованої на приєднання до санкцій, впроваджених іноземними державами та міжурядовими організаціями [27], [226].

Зазначимо, що згадане нами Міністерство володіє повноваженнями щодо забезпечення реалізації військово-технічного співробітництва іншими учасниками такої діяльності, як-от:

- сприяння просуванню української продукції за кордоном. Вочевидь така функція має поширюватись і на товари вироблені підприємствами оборонно-промислового комплексу України [226];

- пошук за кордоном контрагентів для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Факт належності державних замовників у сфері оборони до переліку таких суб'єктів свідчить про існування у МЗС повноважень на здійснення пошуку іноземних постачальників озброєнь, боєприпасів та військової техніки для забезпечення потреб Збройних Сил та інших військових формувань. До речі, з цим повноваженням цілком узгоджується припис, визначений Міністерством оборони на період дії воєнного стану, щодо можливості надання у певних випадках обмеженої інформації про заплановані закупівлі до військових аташе та апаратів представників оборонного відомства при закордонних дипломатичних установах України [172], [226];

- сприяння в одержанні ТВП та ТПВ на безоплатній основі. Нами вже зазначалося, що співробітники органів державної влади, які залучені до процесу проведення переговорів з представниками іноземних держав щодо надання ними міжнародної військової допомоги, мають враховувати приписи Указу Президента України від 22 грудня 2021 року № 671/2021 «Питання координації зовнішньополітичної діяльності держави». Дотримання органами державної влади положень згаданого акта уможливить ефективну реалізацію виокремленого повноваження досліджуваним міністерством [187], [226];

- надання допомоги центральним органам виконавчої влади, що залучені до організації виставок товарів військово призначення за кордоном [226];

- надання Щорічного Звіту до Уряду щодо діяльності міжурядової комісії з питань військово-технічного співробітництва (Звіт розробляється разом із деякими іншими центральними органами виконавчої влади) [218], [223];

- забезпечення підготовки та участі представників Української Сторони до деяких видів засідань таких міжнародних режимів експортного контролю, як: Австралійська група, Вассенаарська домовленість, Група ядерних постачальників та Режим контролю за ракетними технологіями [119].

Варто звернути увагу також і на функції МЗС у сфері забезпечення укладення, виконання, припинення та зупинення міжурядових договорів про військово-технічне співробітництво. Отже, до повноважень цього органу належать:

- погодження підготовки міжурядових договорів, а також суб'єктів, з якими має бути укладена угода [187];

- ведення реєстру міжнародних договорів, включно з міжурядовими договорами у сфері військово-технічного співробітництва, а також зберігання їх оригіналів [226];

- здійснення загального нагляду за виконанням міжнародних договорів у сфері військово-технічного співробітництва [226];

- інформування інших сторін міжурядових договорів у сфері військово-технічного співробітництва, а також Верховної Ради України про припинення або зупинення відповідної угоди [147];

- інформування представників іноземних держав про ініціативи та заяви у сфері військово-технічного співробітництва від Президента України та Уряду України [27];

- подання разом з іншими визначеними органами пропозицій Кабінету Міністрів України щодо укладення міжурядового договору у сфері військово-технічного співробітництва [147].

Ми вважаємо, що ще одним відомством, яке також варто вважати учасником військово-технічного співробітництва, є нещодавно утворений Мінстратегпром. Зазначимо, що протягом останніх десятиліть в Україні було декілька органів, що володіли дещо подібною до Мінстратегпрому компетенцією, як-от: Міністерство машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії, Міністерство промисловості, Міністерство промислової політики, Державне агентство України з управління державними корпоративними правами та майном.

Мінстратегпром володіє широким переліком повноважень у сфері, що нами досліджується. Наприклад, воно разом із Міністерством оборони здійснює координацію діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва; забезпечує діяльність офсетної комісії; забезпечує

представництво України на міжнародних виставках; сприяє залученню іноземних інвестицій у розвиток оборонно-промислового комплексу; сприяє співпраці українських суб'єктів господарювання оборонно-промислового комплексу із іноземними суб'єктами; організовує контроль за здійсненням експортних та імпорتنих поставок ТВП та ТПВ; організовує отримання міжнародної технічної допомоги у сфері оборонно-промислового комплексу тощо [145], [164].

Однак ми вважаємо, що деякі визначені повноваження Мінстратегпрома не враховують приписів, що містяться в інших джерелах права. Наприклад, у Положенні про Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2020 року № 819, йдеться про можливість подання досліджуваним Міністерством до Уряду погодженого в установленому порядку проекту міжнародного договору про військово-технічне співробітництво [164]. Ми вже зазначали раніше, що міжнародні договори у сфері військово-технічного співробітництва України укладаються саме на міжурядовому рівні [11]. Законом України «Про міжнародні договори України» визначено, що пропозиція про укладення такого договору подається до Кабінету Міністрів України центральним органом виконавчої влади разом із МЗС та має містити, серед іншого, проект такої угоди, пояснювальну записку, довідку про погодження проекту зацікавленими органами тощо [147]. Згадана норма Закону є свідченням того, що законодавець встановив єдиний перелік документів, що має надходити до Уряду у такому випадку, а також механізм такого надходження, який передбачає обов'язкову участь МЗС у такому процесі. Втім у цій нормі Положення немає згадки про необхідність залучення зовнішньополітичного відомства до процедури направлення пропозиції щодо укладення міжурядового договору у сфері військово-технічного співробітництва.

Також у межах нашого дослідження варто висвітлити основні функції оборонного відомства України у визначеній сфері. Як ми вже зауважили, Міністерство оборони разом із Мінстратегпромом здійснює координацію діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва. Окрім вказаного, це відомство здійснює організацію показу

озброєнь та військової техніки на виставках, забезпечує захист військово-політичних інтересів держави під час провадження досліджуваної діяльності, забезпечує розробку та виробництво військової техніки, що здійснюються відповідно до міжнародних договорів України, здійснює контроль за утилізацією військового майна, що також може відбуватися у кооперації з представниками іноземних держав, організовує роботу Української частини міжурядових комісій у сфері військово-технічного співробітництва, отримує від органів державної влади пропозиції щодо формування потреб у міжнародній військовій допомозі, що подаються до Генерального Штабу Збройних Сил, здійснює загальний контроль за використанням такої допомоги силами безпеки та силами оборони тощо [27], [182], [183], [227].

Наступним органом, що забезпечує реалізацію військово-технічного співробітництва, є ДСЕК. Діяльність зазначеного органу координується Урядом через Першого віце-прем'єр-міністра України-Міністра економіки. Основні завдання такого органу спрямовані на забезпечення здійснення міжнародних передач ТВП та ТПВ, а також на реалізацію державного контролю у вказаній сфері. Це відбувається за допомогою існування особливих функцій у ДСЕК у сфері контролю над суб'єктами, що мають намір здійснювати міжнародні передачі визначених товарів, а саме: реєстрації суб'єктів міжнародних передач товарів; атестації системи внутрішньофірмового контролю; обліку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що отримали від Уряду повноваження на імпорту/експорту ТВП та товарів, що містять відомості, які становлять державну таємницю; здійснення перевірки кінцевого використання товарів – як тих, що імпортовані, так і тих, що експортовані (у разі зазначення про можливість такої перевірки у міжнародному договорі з державою-імпортером або у зовнішньоекономічному договорі) тощо [10], [27], [51].

Особливу роль відіграють завдання ДСЕК у забезпеченні співпраці з міжнародними організаціями та іноземними державами. Так, ДСЕК надає до МЗС інформацію щодо імпорту та експорту окремих категорій товарів; здійснює співробітництво з подібними органами інших держав у сфері контролю над

передачами звичайних озброєнь та нерозповсюдженням зброї масового ураження та засобів її доставки; вчиняє певні заходи з метою дотримання рішень Ради Безпеки ООН, які встановлюють ембарго на експорт товарів; забезпечує підготовку та участь представників Української Сторони у деяких видах засідань таких міжнародних режимах експортного контролю, як Австралійська група, Вассенаарська домовленість, Група ядерних постачальників та Режим контролю за ракетними технологіями; бере участь у роботі міжурядових комісій з питань військово-технічного співробітництва [10], [27], [51], [119].

Деякі завдання у сфері військово-технічного співробітництва виконують також і органи, що належать до розвідувального співтовариства: СБУ, СЗРУ та розвідувального органу Міністерства оборони України. Отже, СБУ провадить діяльність, спрямовану на забезпечення реалізації військово-технічного співробітництва, а саме: визначає інформацію у сфері військово-технічного співробітництва, що може надаватися до іноземних держав та міжурядових організацій; здійснює оперативне супроводження національної системи експортного контролю; здійснює співпрацю з МЗС для розробки пропозицій щодо обмеження експорту озброєнь до деяких держав; виконує інформаційно-аналітичну роботу у сфері військово-технічного співробітництва; здійснює контррозвідувальне забезпечення оборонно-промислового комплексу тощо [27], [228].

На СЗРУ та розвідувальний орган Міністерства оборони України покладені такі завдання у сфері військово-технічного співробітництва: забезпечення розвідувальною інформацією у сфері військово-технічного співробітництва визначених Президентом України органів та підприємств, здійснення заходів контролю за кінцевим використанням ТВП та ТПВ за кордоном; протидія зовнішнім загрозам національній безпеці у сфері військово-технічного співробітництва тощо [10], [214].

Наголосимо, що положення Закону України «Про розвідку» передбачають можливість встановлення актами Президента України додаткових функцій розвідувальних органів. Так, Указом Президента України від 4 листопада 2004 року

на СЗРУ покладено низку завдань у сфері військово-технічного співробітництва, що певною мірою доповнюють завдання, встановлені вищезгаданим актом, наприклад, що вказаний розвідувальний орган «сприяє спеціальними силами і засобами реалізації продукції військового призначення іноземними замовниками». На нашу думку, така додаткова функція розвідувального органу не узгоджується з жодним із трьох основних завдань розвідки, що визначені Законом України «Про розвідку» [27], [214], [229].

Особливу роль у сфері забезпечення реалізації військово-технічного співробітництва відіграють також і такі органи, як:

- Міністерство економіки України, що формує та реалізує державну політику у сфері експортного контролю, координує роботу Української частини Спільної міжурядової комісії з питань військово-технічного співробітництва, узгоджує склад і голову цієї комісії тощо [218], [223], [230];

- Державне космічне агентство України, що виконує функції національного контактного органу у сфері дотримання приписів Міжнародного кодексу поведінки щодо запобігання розповсюдження балістичних ракет, залучається до проведення виставок ТВП та ТПВ тощо [27], [231];

- Державна митна служба України, що здійснює в межах повноважень контроль за дотриманням деякими особами вимог законодавства щодо здійснення державного контролю за міжнародними передачами ТВП та ТПВ; подає до ДСЕК необхідну інформацію про експорт та імпорт ТВП та ТПВ; періодично подає Президентові України звіти про здійснені міжнародні передачі таких товарів тощо [10], [232], [233];

- Акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість», що має сприяти реалізації зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання, які отримали повноваження на здійснення експорту та імпорту ТВП та товарів, що містять відомості, які становлять державну таємницю; організувати поїздки представників суб'єктів господарювання за кордон, а також прийом в Україні представників іноземних суб'єктів господарювання; брати участь у розробці нормативно-правових актів у сфері військово-технічного співробітництва тощо

[206].

Звернімо увагу й на те, що формування вичерпного переліку саме тих учасників, які безпосередньо реалізують військово-технічне співробітництво, дещо ускладнюється, оскільки деякі суб'єкти можуть виконувати такі повноваження тимчасово. Наприклад, підприємство, що визначено офсетним бенефіціаром та яке не залучено до реалізації інших складників військово-технічного співробітництва, може вважатися учасником досліджуваних зносин лише до моменту виконання офсетного договору. Втім ми можемо встановити та навести основні категорії учасників, які можуть реалізовувати окремі складники військово-технічного співробітництва, а саме:

- органи державної влади. Наприклад, у постанові Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 363 «Питання оборонних закупівель» наведено вичерпний перелік державних замовників у сфері оборони: Державне бюро розслідувань, Управління державної охорони, Міністерство економіки тощо. Усі згадані вказаним актом Уряду органи можуть реалізовувати такий складник військово-технічного співробітництва, як імпорт ТВП та ТПВ, у разі якщо, по-перше, вони зареєстровані як суб'єкти здійснення міжнародних передач товарів, а по-друге, отримали повноваження від Уряду на імпорт ТВП [44];

- суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності. Наприклад, підприємство, що здійснило відповідну реєстрацію у ДСЕК та отримало повноваження від Уряду. До речі, коло суб'єктів, що можуть набути право на здійснення міжнародних передач ТВП та ТПВ, не обмежується лише тими, що належать до системи оборонно-промислового комплексу України. Так, у 2022 році Благодійний фонд «Повернись живим» отримав можливість провадити вказану діяльність, що дає підстави вважати його учасником військово-технічного співробітництва [234].

Ба більше, Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» внесена зміна, що встановлює право Уряду визначати переліки ТВП та ТПВ, міжнародні передачі яких під час дії воєнного стану не охоплюються положеннями Закону України «Про державний контроль» [10], [235].

Переліки таких товарів затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 року № 1378 [236]. Зауважимо, що дія згаданого Закону не поширюється на міжнародні передачі таких товарів лише у тому випадку, якщо вони імпортуються в Україну. Означене дає підстави стверджувати, що суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які не мають статусу суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів, але здійснюють імпорт товарів, найменування яких містяться у згаданих попередньо переліках, також можуть вважатися учасниками військово-технічного співробітництва на період дії відповідного зовнішньоекономічного договору.

Отже, за результатами проведеного етапу дослідження ми можемо визначити основних учасників, що забезпечують реалізацію військово-технічного співробітництва: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України (як безпосередньо, так і через Координаційний центр забезпечення сил безпеки і оборони, Українську частину Спільної міждержавної комісії з питань військово-технічного співробітництва та Офсетну комісію), РНБОУ (через МКВТС), МЗС, Міністерство оборони, Міністерство економіки, Мінстратегпром, СБУ, СЗРУ, розвідувальний орган Міністерства оборони, Державна митна служба, Державне космічне агентство, Акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість», ДСЕК.

Водночас нами встановлено, що учасниками, які безпосередньо реалізують військово-технічне співробітництво, можуть бути як органи державної влади, так і суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності. До першої категорії можуть належати органи, що забезпечують досліджувану нами діяльність та водночас безпосередньо реалізують окремі її складники, а також інші органи державної влади у встановлених законодавством випадках. Другу категорію складають суб'єкти, що набувають такого статусу або тимчасово, або в разі виконання ними визначених Законом процедур.

2.3 Юридична відповідальність у сфері військово-технічного співробітництва

Ми вважаємо, що висвітлення питань, пов'язаних із юридичною відповідальністю у визначеній царині суспільних відносин, має бути невід'ємним етапом дослідження механізму правового регулювання військово-технічного співробітництва, адже ця частина наукового пошуку уможливить виявлення видів стягнень та умов, за яких вони можуть бути застосовані до учасників військово-технічного співробітництва у разі вчинення ними неправомірних дій.

На нашу думку, саме процеси імпорту та експорту ТВП та ТПВ вирізняються серед інших складників військово-технічного співробітництва найбільш повною правовою врегульованістю у сфері притягнення осіб до юридичної відповідальності. Таку особливу увагу законодавця до цього можна пояснити тим, що реалізацію цих видів військово-технічного співробітництва супроводжує найбільша кількість ризиків: як-от отримання урядами держав, щодо яких запроваджені певні обмежувальні заходи, терористичними угрупованнями та злочинними організаціями озброєння, військової техніки, боєприпасів та товарів, які можуть бути використані для створення зброї масового ураження; порушення Україною відповідних міжнародних зобов'язань щодо контролю за використанням імпортованих та експортованих товарів, а також щодо належного функціонування національної системи експортного контролю тощо.

Законом України «Про державний контроль» (далі – Закон України) передбачено значний перелік діянь, що вважаються порушеннями у галузі державного експортного контролю. Наприклад, здійснення міжнародних передач товарів без отримання відповідних дозволів та висновків; перешкоджання діяльності посадових осіб ДСЕК; неподання або несвоєчасне подання до ДСЕК визначених звітних документів тощо. Вбачається, що за вчинення вказаних порушень до відповідальності можуть бути притягнуті юридичні особи, що є суб'єктами здійснення міжнародних передач товарів [10]. ДСЕК уповноважений порушувати справи за такими фактами, складати протоколи про порушення юридичними особами приписів законодавства у галузі державного експортного

контролю та самостійно приймати рішення по справі шляхом винесення постанови [237].

До таких учасників досліджуваних нами зносин як основний вид стягнення може бути застосований штраф. Його розмір вираховується залежно від виду вчиненого правопорушення у галузі державного експортного контролю: або від вартості предмета міжнародної передачі, або від неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Втім варто наголосити, що у деяких випадках ДСЕК не може застосувати вказаний вид стягнення без отримання відповідного висновку СБУ, що також має містити позиції зовнішньополітичного та оборонного відомств, СЗРУ та деяких інших органів державної влади [10].

Така вимога поширюється на випадки, коли особа вчинила правопорушення, що полягає, по-перше, у здійсненні передачі товарів без отримання відповідних дозвільних документів або якщо вони отримані на підставі подання підроблених документів чи таких, що містять недостовірні відомості; по-друге, в укладенні зовнішньоекономічного договору або в його виконанні, якщо представнику української сторони контракту стало відомо, що предмет договору може бути використаний представниками іноземної держави для виготовлення зброї масового ураження або засобів її доставки [10].

Також положення досліджуваного Закону України встановлюють, що до юридичної особи можуть бути застосовані ще й такі додаткові види стягнення: зупинення дії чи скасування дозвільних документів, виданих юридичній особі; скасування реєстрації як суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів та скасування рішення про надання повноважень на здійснення експорту/імпорту ТВП та товарів, що містять відомості, які становлять державну таємницю [10].

Порядок розгляду справ про порушення юридичними особами вимог законодавства в галузі державного експортного контролю, що затверджений наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 16 грудня 2013 року № 1490, дещо конкретизує випадки, за яких ДСЕК має зупиняти дію дозвільних документів або скасовувати їх. Щоправда, слід вказати й на те, що низка норм такого акта є застарілими, адже чинна їх редакція передбачає необхідність

інформування про деякі прийняті рішення Міністерство доходів і зборів України, що ліквідовано ще 1 березня 2014 року [237], [238].

Наступним додатковим видом стягнення, що може бути застосовано до юридичної особи, є скасування її реєстрації як суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів. Варто зазначити, що частина третя статті 25 згаданого Закону України не обмежує переліку видів правопорушень у сфері державного експортного контролю, за вчинення яких ДСЕК може застосовувати такий захід [10]. До речі, схожий зміст має також норма Інструкції про реєстрацію в Держекспортконтролі суб'єктів підприємницької діяльності України як суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів, де вказано, що дія посвідчення про реєстрацію може бути скасована в разі вчинення порушень, передбачених у відповідному Законі України [41].

Зауважимо, що для опису згаданої дії законодавець використовує такі визначення, як «скасування реєстрації» та «скасування посвідчення про реєстрацію». На нашу думку, згадані заходи можна вважати тотожними за своєю сутністю, оскільки документом, що посвідчує відповідну реєстрацію, є саме посвідчення, а тому скасування такого посвідчення має наслідком скасування наданого особі статусу суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів.

Водночас ми виявили, що частина четверта статті 12 аналізованого Закону України встановлює вичерпний перелік випадків, за яких може бути скасовано посвідчення про реєстрацію, а саме: а) припинення діяльності державного замовника у сфері оборони або суб'єкта господарювання; б) встановлення фактів, які підтверджують, що таке посвідчення або роз'яснення до нього видані на підставі недостовірних даних [10]. Оскільки у вказаній нормі не йдеться про випадки вчинення порушень у сфері державного експортного контролю як про причину для такого скасування, то є підстави стверджувати про існування неузгодженості між двома нормами одного нормативно-правового акта.

У цьому зв'язку слід погодитися із твердженням представника Міністерства юстиції України Майстренка О.В., що звертав увагу на проблеми, які можуть бути спричинені колізіями: «...державні чиновники можуть вільно приймати саме те

рішення, яке їм найбільш вигідне у конкретній ситуації. Прямим наслідком цього є підвищена корупціогенність правових норм, оскільки посадова особа залежно від конкретних обставин (а дуже часто – залежно від особистої корисливої зацікавленості) може застосовувати різні норми одного правового акта в однакових випадках» [239]. Також виявлена колізія може призвести до збільшення кількості оскаржень у суді рішень ДСЕК щодо позбавлення юридичної особи статусу суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів у разі вчинення нею правопорушення у галузі державного експортного контролю.

Зауважимо, що такі стягнення як накладення штрафу або скасування відповідної реєстрації, не можуть бути застосовані до державних замовників у сфері оборони. Втім така заборона не поширюється на ще один вид додаткового стягнення – скасування рішення Уряду щодо надання повноважень на здійснення експорту та імпорту (для державних замовників – тільки на здійснення імпорту) ТВП та товарів, що містять відомості, які становлять державну таємницю. Такий вид стягнення може застосовуватися до юридичної особи у разі вчинення певних правопорушень, що визначені Законом України [10].

Наголошуємо, що ми виявили певну неузгодженість між вказаним Законом України та Положенням про порядок надання повноважень на право здійснення експорту імпорту ТВП та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, (далі – Положення) у частині механізму скасування таких повноважень: по-перше, щодо підстав, за якими Уряд може скасувати раніше надані повноваження; а по-друге, щодо кола органів державної влади, які залучені до процесу застосування такого виду стягнення.

Отже, частина друга статті 13 Закону України передбачає, що порядок скасування відповідних повноважень встановлюється Кабінетом Міністрів України. Так, Уряд у згаданому вище Положенні визначив, що однією з підстав для такого скасування є порушення суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів законодавства, що стосується таких передач. Вказана норма не встановлює переліку діянь, які варто вважати такими правопорушеннями. Однак ми вважаємо, що, враховуючи мету Закону України, усі правопорушення у сфері державного

експортного контролю, які встановлені статтею 24 цього Закону, цілком можливо охарактеризувати як такі, що стосуються міжнародних передач товарів. Означене є свідченням того, що будь-яке вчинене юридичною особою правопорушення зі вказаного переліку є підставою для скасування наданих їй раніше повноважень [10], [170].

Водночас положення частини четвертої статті 25 Закону України обмежують перелік правопорушень, які слід вважати підставою для скасування повноважень, лише тими діями, що вказані з абзацу другого до абзацу сьомого статті 24 Закону України. Тобто, наприклад, з одного боку, таке діяння, як умисне знищення документів, на підставі яких був отриманий міжнародний імпортерний сертифікат, що передбачено абзацом одинадцятим статті 24 Закону України, слід вважати таким, що дає підстави для скасування Урядом відповідних повноважень юридичної особи, службовці якої вчинили вказане правопорушення. Однак, з іншого боку, наслідком описаних дій не може бути застосування до юридичної особи досліджуваного виду додаткового стягнення, адже це суперечитиме припису частини четвертої статті 25 Закону України [10].

Варто звернути увагу й на те, що попередньо досліджуваний вид додаткового стягнення – скасування реєстрації юридичної особи як суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів також є підставою для скасування Урядом повноважень, наданих такій особі. Як ми вже встановили раніше, Закон України не обмежує переліку правопорушень, передбачених статтею 24, за вчинення яких ДСЕК може скасовувати реєстрацію юридичної особи (без врахування виявленої нами неузгодженості з іншою нормою цього юридичного акту) [10]. Вказане свідчить, що попередньо наведені нами обмеження щодо тих видів правопорушень, за вчинення яких Уряд може скасовувати повноваження, не є перепорою для ДСЕК скасовувати реєстрацію юридичній особі та вже саме за цією підставою ініціювати процедуру скасування її повноважень, незважаючи на вид вчиненого порушення. На нашу думку, виявлений механізм правозастосування не узгоджується з метою, яку переслідував законодавець, обмежуючи перелік видів правопорушень у галузі державного експортного контролю, за вчинення яких Кабінет Міністрів України

може скасувати надані юридичній особі повноваження.

Далі, як уже зазначалося, ми виявили неузгодженість між Законом України та Положенням щодо переліку органів державної влади, що дотичні до процедури скасування відповідних повноважень. Так, Положенням встановлено, що дія повноважень може бути скасована Урядом за поданням ДСЕК або ж інших центральних органів виконавчої влади. Таке подання має бути також опрацьовано МКВТС. Водночас Законом України встановлено, що дія таких повноважень скасовується Урядом за поданням ДСЕК. Тобто нормою Закону визначено лише один орган, який має право направляти відповідне подання до Кабінету Міністрів України. До речі, у цьому акті відсутнє положення про необхідність опрацювання МКВТС подання на скасування Урядом повноважень. Означене узгоджується також і з Положенням про МКВТС, де вказано, що така комісія узгоджує пропозиції лише щодо надання відповідних повноважень, а не про їх скасування [10], [42], [170].

Вважаємо, що встановлені приклади неузгодженості між нормами декількох нормативно-правових актів та навіть між нормами, що містяться в одному такому акті, ускладнюють процес реалізації ДСЕК своїх повноважень із дотриманням конституційного припису, що «дозволено лише те, що прямо визначено законом», оскільки деякі виявлені повноваження згаданого органу можуть суперечити один одному.

Варто зауважити й те, що частина шоста статті 26 Закону України передбачає, що «держава не несе перед суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів відповідальності за збитки, яких вона може зазнати...» у разі скасування або зупинення дозвільних документів або скасування повноважень на здійснення імпорту чи експорту ТВП та товарів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, у разі якщо таке скасування або зупинення стало наслідком: а) вчинення суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів правопорушення, передбаченого статтею 24 Закону України; б) необхідності дотримання Україною зобов'язань у сфері нерозповсюдження зброї масового ураження, засобів її доставки та обмеження передач звичайних озброєнь; в) необхідності захисту

національних інтересів [10].

Наведена редакція аналізованої норми здається нам дещо суперечливою, адже, незважаючи на те, що законодавець вказує саме на ті збитки, *які може зазнати держава*, вочевидь зміст цієї норм передбачає відсутність зобов'язання держави перед суб'єктом щодо відшкодування збитків у разі зриву зовнішньоекономічного контракту, стороною якого є такий суб'єкт, внаслідок вчинення уповноваженими органами відповідних дій – скасування повноважень, скасування або зупинення дозвільних документів.

На користь цього твердження можемо навести як аргумент, по-перше, тезу, яка міститься у «Довіднику з експортного контролю України. Практичні питання для експортерів» за авторством Виборнової Ю.О. та ін., де вказується таке: «Слід особливо підкреслити, що відповідно до законодавства держава не несе перед суб'єктом – юридичною особою відповідальності за збитки, *яких цей суб'єкт може зазнати* внаслідок скасування...» [240, с. 355]. По-друге, тезу, що міститься у Науково-практичному коментарі до Закону України «Про державний контроль» за авторством Гриця Є.О. та ін., де стосовно аналізованого положення вказано: «Норма коментованої статті щодо відсутності відповідальності держави перед суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів – юридичною особою за збитки, *яких ця особа може зазнати*, стосується...» [66, с. 287].

Отже, враховуючи наведені твердження дослідників, ми можемо зробити висновок, що держава не зобов'язана відшкодовувати таким суб'єктам збитки, спричинені визначеними діями Уряду або ДСЕК. Втім, на нашу думку, такий висновок суперечить частині першій статті 34 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Так, вказане положення встановлює, що держава несе повну майнову відповідальність перед українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності (вказаним статусом володіють усі суб'єкти здійснення міжнародних передач товарів) та іноземними суб'єктами господарювання у таких випадках:

- за свої дії, які завдали вказаним суб'єтам збитки, моральну шкоду, призвели до втрати вигоди, якщо такі дії суперечать законодавству України;

- за інші дії, які завдали вказаним суб'єктам збитки та призвели до втрати вигоди, зокрема й ті дії, що врегульовують зовнішньоекономічну діяльність та які прямо не передбачені Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Винятком у такому випадку є вчинення державою відповідних дій, якщо вони зумовлені порушенням законодавства суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності або іноземним суб'єктом господарювання [174].

Важливо, як вже ми зазначали попередньо, що однією з передбачених Законом України підстав для скасування наданих повноважень, наданих суб'єкту, є необхідність захисту національних інтересів. Пунктом 16 вже згаданого нами Положення також встановлено, що однією з таких причин є «виникнення обставин, що можуть призвести до заподіяння шкоди національній безпеці України». Тобто Уряд може скасувати повноваження або ж ДСЕК може скасувати чи зупинити дозвільні документи навіть за умови, коли суб'єкт здійснення міжнародних передач товарів не здійснював відповідних правопорушень [10], [170].

Також зазначимо, що скасування (зупинення) наданих повноважень або дозвільних документів призводить до унеможливлення здійснення згаданим суб'єктом експортних та імпорتنих операцій, пов'язаних з ТВП та товарами, що містять відомості, які становлять державну таємницю. Звісно, такі операції варто вважати проявами зовнішньоекономічної діяльності. А отже, дію з боку держави, що спрямована на скасування наданих суб'єкту повноважень та скасування/зупинення відповідних дозвільних документів, слід вважати такою, що певною мірою врегульовує зовнішньоекономічну діяльність та яка прямо не передбачена Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Саме тому ми вважаємо, що між наведеними нормами Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та Закону України «Про державний контроль» виникає суперечність щодо порядку врегулювання ситуації, коли Уряд або ДСЕК скасовує надані суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності повноваження (дозвільні документи) саме на підставі необхідності захисту національних інтересів, а не в разі вчинення таким суб'єктом правопорушень у галузі державного експортного контролю. Норма першого згаданого Закону передбачає виникнення у

держави майнової відповідальності перед суб'єктом за вказані дії Уряду або ДСЕК, якщо вони спричинили збитки. Водночас у другому Законі прямо зазначено, що у такому випадку держава не несе відповідальності за вказані збитки [10], [174].

Варто наголосити, що за вчинення деяких правопорушень у галузі державного експортного контролю службовці відповідних юридичних осіб можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності. Підтвердженням означеного слугує норма вже згаданого Порядку розгляду справ про порушення юридичними особами вимог законодавства в галузі державного експортного контролю, де вказано, що уповноважена особа складає протокол щодо юридичної особи, а також відповідну кількість протоколів про адміністративне правопорушення, якщо за вчинення відповідного правопорушення передбачена також і адміністративна відповідальність [237].

Відмітимо, що окрім службовців юридичних осіб – суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів суб'єктами адміністративних та кримінальних правопорушень можуть бути також і суб'єкти господарювання – фізичні особи, що встановлено статтею 27 Закону України [10]. На нашу думку, той факт, що законодавець виокремив саме таку категорію осіб, свідчить про:

а) можливість притягнення їх до відповідальності незалежно від наявності чи відсутності у них статусу суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів. Слід вкотре вказати, що суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів може бути або суб'єкт господарювання, або державний замовник у сфері оборони [10]. Водночас частиною першою статті 128 Господарського кодексу України встановлено, що в разі реєстрації громадянина як підприємця без статусу юридичної особи він визнається суб'єктом господарювання [38]. Означене свідчить про можливість набуття статусу суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів фізичною особою як суб'єктом господарювання;

б) На відміну від суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів – юридичної особи до фізичної особи, що володіє таким статусом, не може бути застосовано попередньо досліджуваний вид стягнення – штраф, адже дія статті 25 Закону України, де й передбачена можливість застосування таких стягнень та їх

розміри, поширюється лише на юридичних осіб. Наприклад, службовці юридичної особи, що не подали звіт до ДСЕК про здійснену поставку військової техніки до іноземної держави, мають бути притягнуті до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення, передбаченого частиною другою статті 212-4 КУпАП. Водночас така юридична особа має бути оштрафована у розмірі 500 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Однак, якщо таке порушення вчинить суб'єкт господарювання-фізична особа, його можуть притягнути лише до адміністративної відповідальності [52].

Загалом за вчинення правопорушень у досліджуваній нами сфері адміністративна відповідальність передбачена такими положеннями КУпАП: статтею 188-17 «Невиконання законних вимог посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю» та статтею 212-4 «Порушення законодавства в галузі державного експортного контролю». Стаття 255 КУпАП встановлює, що протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені вказаними статтями, складає ДСЕК. Статтею 221 КУпАП визначено, що справи про адміністративні правопорушення, передбачені такими статтями, розглядаються суддями районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів. Порядок реалізації такої функції ДСЕК визначено положеннями КУпАП, а також Інструкцією з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в галузі державного експортного контролю, що затверджена наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 27 січня 2014 року № 74 [52], [241].

Здійснивши аналіз двох наведених статей КУпАП, санкції яких визначають вид та розмір стягнення за вчинення особою відповідних правопорушень, ми виявили деякі прогалини, які мають вплив на порядок врегулювання досліджуваної нами діяльності. Так, у статті 188-17 КУпАП передбачено альтернативний склад адміністративного правопорушення, що полягає у «невиконанні законних вимог посадових осіб ДСЕК щодо усунення порушень законодавства в галузі державного експортного контролю» та/або «створенні перешкод для виконання покладених на них обов'язків». Фактично згадані положення обмежують такі діяння лише тими,

що вчинені суб'єктом по відношенню до посадових осіб ДСЕК [52].

Схожі риси має частина друга статті 212-4 КУпАП, що також встановлює альтернативний склад правопорушення. Так, одне з передбачених діянь полягає у неподанні або ж у невчасному поданні до ДСЕК звітів та інших документів про «фактично здійснені міжнародні передачі ТВП та ТПВ на підставі отриманих дозволів чи висновків, а також про використання цих товарів у заявлених цілях» [52].

Однак перелік органів, що дотичні до реалізації державного експортного контролю та які мають відповідні повноваження у цій сфері, дещо більший за той, що визначений досліджуваними статтями КУпАП. Наприклад, суб'єкт господарювання, що отримав від Уряду відповідні повноваження, зобов'язаний, серед іншого, надавати до СБУ та СЗРУ у встановлений строк звіти за підсумками переговорів з іноземним партнерами або ж погоджувати зі згаданими органами, а також Міністерством економіки укладення договорів з іноземним суб'єктами господарювання-посередниками, якщо вартість їх послуг становить більше ніж 25 відсотків від суми зовнішньоекономічного контракту, предметом якого є міжнародні передачі ТВП тощо [170].

Варто наголосити, що описи деяких правопорушень у сфері державного експортного контролю, встановлені статтею 24 Закону України, на відміну від попередньо досліджуваного Кодексу містять зазначення і про органи державної влади, що також здійснюють відповідний контроль. Наприклад, абзац десятий згаданої статті вказує на те, що порушення може полягати у викривленні суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів-юридичною особою чи приховуванні ним звітної інформації, безпідставній відмові у наданні такої інформації чи документів до ДСЕК та інших державних органів. Однак, як ми вже відмічали, до відповідальності за вчинення таких діянь можуть бути притягнуті лише юридичні особи, що володіють відповідним статусом [10].

Наприклад, у разі приховування від СБУ інформації щодо проведених переговорів з представниками іноземних держав з питань військово-технічного співробітництва службовцями юридичної особи-суб'єкта здійснення міжнародних

передач на таку юридичну особу може бути накладено штраф у розмірі 100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (без притягнення до адміністративної відповідальності службовців, що вчинили відповідне правопорушення, оскільки досліджувані положення КУпАП не містять описуваних складів правопорушень). Однак, якщо таке діяння вчинить фізична особа-суб'єкт господарювання, притягнення її до відповідальності, передбаченої Законом України буде унеможливлено у зв'язку з причинами, що викладені нами попередньо.

Також у межах нашого дослідження ми звернули увагу на частину третьою статті 212-4 КУпАП, що передбачає адміністративну відповідальність за «навмисне знищення документів, пов'язаних з укладанням чи виконанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) стосовно здійснення міжнародних передач ТВП та ТПВ, на підставі яких були отримані дозволи, висновки чи міжнародні імпорتنі сертифікати до закінчення строку їх зберігання» [52]. Схожий зміст має також і правопорушення у галузі державного експортного контролю, що передбачене абзацом одинадцятим статті 24 Закону України [10].

Згадані положення вказують на обов'язок суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів забезпечити зберігання відповідних документів протягом визначеного строку. Так, частиною другою статті 22 Закону України встановлено, що відповідні документи мають зберігатися протягом п'яти років з дня закінчення здійснення міжнародної поставки відповідних товарів [10]. Водночас частиною восьмою статті 16 Закону України передбачено, що заяви суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів про отримання дозвільних документів, а також супутні документи до таких заяв має зберігати ДСЕК протягом визначеного строку [10].

Зважаючи на таку суперечність наведених норм, ми звернули увагу на положення деяких правових актів, які встановлюють перелік документів, що повинен подати до ДСЕК суб'єкт здійснення міжнародних передач товарів для отримання ним дозволів, висновків та міжнародних імпорتنих сертифікатів, а саме:

- Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами

товарів військового призначення, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2003 року № 1807 [190];

- Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 року № 86 [191];

- Положення про порядок надання гарантій та здійснення державного контролю за виконанням зобов'язань щодо використання у заявлених цілях товарів, які підлягають державному експортному контролю, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27 травня 1999 року № 920 [242];

- Порядок державного експортного контролю за проведенням переговорів, пов'язаних з укладенням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) щодо здійснення експорту товарів, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 6 червня 2012 року № 500 [25].

Отже, згадані акти встановлюють, що суб'єкт здійснення міжнародних передач товарів має подати до заяви, серед іншого, засвідчені в установленому порядку копії певних документів, наприклад копію зовнішньоекономічного договору на експорт ТВП, копію такого контракту на імпорт відповідних товарів для отримання міжнародного імпортного сертифіката тощо. На нашу думку, означене свідчить про існування зобов'язання:

- у ДСЕК – щодо збереження відповідних заяв та супутніх до них документів, деякі з яких, як ми встановили, надаються суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів у вигляді засвідчених копій;

- у суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів – щодо збереження оригіналів документів, засвідчені копії яких були надані до ДСЕК разом із заявою для отримання певних дозвільних документів – висновку, дозволу, міжнародного імпортного сертифіката.

Водночас абзац перший статті 24 Закону України передбачає відповідальність юридичної особи за здійснення міжнародної поставки або без отримання дозвільних документів, або якщо такі дозвільні документи отримані внаслідок подання до ДСЕК підроблених документів чи таких, що містять

недостовірні відомості. Вочевидь такий припис стосується й тих документів, засвідчені копії яких надаються суб'єктом до ДСЕК [10].

Наголошуємо також і на тому, що, на нашу думку, діяння, яке полягає у отриманні відповідних дозволів на здійснення міжнародних передач товарів на підставі підроблених документів та здійсненні такої міжнародної передачі, містить ознаки кримінального правопорушення, передбаченого статтею 333 «Порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю» Кримінального кодексу України [243]. Свідченням такої тези є положення Науково-практичного коментаря до Кримінального кодексу України, де вказано, що таке порушення може виявлятися і в тому випадку, коли суб'єкт отримав дозвіл незаконно, шляхом представлення підроблених документів [244, с. 699].

Отже, враховуючи викладене, слід дійти висновку, що суб'єкт здійснення міжнародних передач товарів, який надав до ДСЕК копію підробленого документа заради отримання дозволу, висновку або міжнародного імпортного сертифіката та який знищив оригінал такого підробленого документа, може уникнути таким чином кримінальної відповідальності, передбаченої статтею 333 Кримінального кодексу України, адже відсутність оригіналу унеможливить проведення відповідної технічної експертизи. Наприклад, на вебсайті Київського науково-дослідного інституту судових експертиз зазначається, що: «Для вирішення більшості наведених вище питань, які ставляться перед технічною експертизою документів, потрібно надавати оригінали документів, а не його технічні зображення (копії)» [245]. У такому випадку суб'єкт правопорушення може бути притягнутий лише до адміністративної відповідальності за навмисне знищення відповідних документів, які він має зберігати, – максимальний розмір штрафу – п'ятдесят неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 850 гривень [52], та до відповідальності, що передбачена Законом України, якщо суб'єкт здійснення міжнародних передач товарів є юридичною особою, – розмір штрафу – одна тисяча неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 17 000 гривень [10] (розрахунки проведені відповідно до розміру встановленого пунктом

5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України у редакції від 1 квітня 2024 року) [246].

До речі, такі вчені, як Грачов С.В. та Шамара О.В. у монографії «Відповідальність за порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю, за кримінальним законодавством України» зауважували щодо згаданої нами статті Кримінального кодексу України таке: «Проведений юридичний аналіз складу злочину, передбаченого ст. 333 КК України, свідчить про те, що він має спільні риси з деякими іншими злочинами» [247, с. 212]. Дослідники вказували на такі кримінальні правопорушення, що є найбільш спорідненими з правопорушенням, передбаченим статтею 333 Кримінального кодексу України: ч. 1 ст. 111 (Державна зрада), ч. 1 ст. 114 (Шпигунство), ст. 201 (Контрабанда), ч. 1 ст. 263 (Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами), ст. 265 (Незаконне поводження з радіоактивними матеріалами), ст. 440 (Розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення) [247, с. 213].

Питання, пов'язані з незаконними міжнародними передачами ТВП та ТПВ, дослідила також група вчених у складі Чепкова І., Бегми В. та інших, що у колективній праці «Військово-технічне співробітництво в системі забезпечення воєнної безпеки держави» дали визначення поняттю «чорний експорт». Так, дослідники визначили, що така діяльність «здійснюється переважно фізичними особами або групою осіб, які іноді створюють з цією метою спеціальну фірму. У принципі, організаторами чорного експорту можуть бути також суб'єкти господарювання і військові частини. Суттєвою відмінністю чорних поставок є їхня мотивація. Вони реалізуються винятково для збагачення приватних осіб. Усяка суспільна мотивація при цьому відсутня. Фактично поняття чорного експорту і контрабанди тотожні. При виконанні чорних поставок порушується насамперед національне законодавство країни-експортера. Її міжнародні зобов'язання можуть при цьому порушуватися або ні» [18, с. 30-31].

Однак раніше у своїх дослідження ми вже вказували на тому, що поняття

«чорний експорт» та «контрабанда» ототожнювати не варто, адже частиною першою статті 201 Кримінального кодексу України визначено вичерпний перелік предметів такої діяльності, як-от: культурні цінності, зброя, боєприпаси (за деякими винятками) тощо. Водночас предметом «чорного експорту» можуть бути ТВП та ТПВ, переліки яких затверджуються Урядом та які охоплюють значно більше товарів, аніж ті, що можуть бути предметами контрабанди [243], [248].

Слід звернути увагу також і на той факт, що поняття «ТВП» та «ТПВ» охоплюють також і відповідні технології, а їх експорт може полягати навіть у розкритті таких технологій іноземцю. До речі, деякі такі технології можуть містити дані, які є державною таємницею. Наприклад, Звід відомостей, що становлять державну таємницю, що затверджений наказом Центрального управління Служби безпеки України від 23 грудня 2020 року № 383, передбачає, що відомості про технологію виробництва вибухових речовин мають ступінь секретності «цілком таємно» [161]. Тобто, якщо особа розкриє вказані дані іноземцю, її дії слід вважати такими, що містять ознаки двох кримінальних правопорушень: статті 333 «Порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю» та статті 328 «Розголошення державної таємниці» [243].

Наголосимо й на тому, що, на нашу думку, розмір деяких стягнень, передбачених відповідними статтями КУпАП, Кримінального кодексу України та Закону України «Про державний контроль», не відповідає рівню суспільної шкоди та небезпеки. Означене створює передумови для недобросовісного виконання своїх обов'язків суб'єктами господарювання, що дотичні до процесу здійснення міжнародних передач ТВП та ТПВ. Вказані дії можуть призвести до ускладнення та навіть унеможливлення виконання своїх повноважень у сфері військово-технічного співробітництва такими органами, як ДСЕК, СБУ, МЗС тощо. Та, як ми вже зазначали, дієва система національного експортного контролю, дотримання Україною своїх зобов'язань у сфері нерозповсюдження зброї масового ураження, засобів її доставки та обмеження експорту озброєнь, контроль за кінцевим використанням як імпортованих, так і експортованих товарів є тими чинниками, які

повинна враховувати держава, що планує експортувати в Україну озброєння, військову техніку, боєприпаси тощо.

Зважаючи на гостру необхідність у забезпеченні такими товарами Збройних сил та інших військових формувань, які надають відсіч збройній агресії проти України, ми вважаємо, що в умовах збройного конфлікту досліджувані нами правопорушення становлять особливу небезпеку, адже наслідком їх може стати зниження міжнародного авторитету держави як надійного та відповідального партнера у сфері досліджуваних нами зносин, зменшення інтенсивності військово-технічного співробітництва та навіть повна відмова держав-партнерів від такої співпраці з Україною.

Висновки до Розділу II

У межах проведеного етапу наукового пошуку нами досліджено певні структурні елементи механізму правового регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері військово-технічного співробітництва. А саме: нормативно-правову основу врегулювання вказаних зносин, засади реалізації відповідних норм права їх учасниками, а також інститут юридичної відповідальності в окресленій сфері. Отже, за результатами здійсненої розвідки ми можемо зробити такі головні висновки:

- досліджено правову основу встановлення, обмеження, припинення та зупинення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами. Ми виявили, що реалізація такої діяльності повинна ґрунтуватися на положеннях таких актів, як: Віденська конвенція про право міжнародних договорів, Закон України «Про міжнародні договори України», Закон України «Про санкції», Указ Президента України «Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами» від 21 квітня 1999 року № 422/99;

- висвітлено поетапний процес встановлення двостороннього військово-технічного співробітництва України з іноземною державою на прикладі зносин з

Республікою Союз М'янма;

- наведено приклад припинення військово-технічного співробітництва України з іноземною державою на прикладі зносин з Республікою Білорусь;

- встановлено типові недоліки, що містяться у положеннях двосторонніх міжнародних договорів. Наприклад, відсутність положень, що мали б зафіксувати загальні позиції Сторін щодо укладання компенсаційних (офсетних) договорів, або положень, що визначають порядок обміну інформацією про здійснені постачання ТВП та ТПВ з деякими міжурядовими організаціями та третіми державами у межах дії відповідних багатосторонніх договорів тощо;

- досліджено порядок врегулювання такого складника військово-технічного співробітництва, як імпорт відповідних товарів (закупівля) за такими етапами його реалізації, як планування та закупівля;

- обґрунтовано необхідність поновлення процедури середньострокового планування закупівель, зокрема й тих, що здійснюються за імпортом, адже чинна редакція відповідних норм не передбачає затвердження такого плану Урядом та погодження Комітетом Верховної Ради України з питань безпеки, оборони та розвідки. Також на користь нашого висновку наведено декілька інших аргументів, як-от: поновлення підготовки Бюджетної декларації (документ середньострокового планування), необхідність укладення довгострокових контрактів з іноземним суб'єктами господарювання тощо;

- на прикладі Міністерства оборони проаналізовано порядок проведення державним замовником закупівлі ТВП за імпортом;

- виокремлені головні недоліки чинної процедури такої закупівлі, а саме: відсутність обов'язку державного замовника здійснювати попередній пошук виконавця державного контракту саме серед вітчизняних суб'єктів господарювання у сфері оборонної промисловості;

- надмірні дискреційні повноваження уповноважених осіб при виборі виконавця державного контракту;

- відсутність нормативно закріплених критеріїв оцінки та методики відбору виконавця державного контракту;

фіксована постачальницька винагорода, що в умовах глобального зростання вартості озброєнь, боєприпасів та військової техніки суперечитиме принципу ощадливого використання бюджетних коштів;

відсутність права державного замовника вимагати від потенційного контрагента обґрунтування вартості державного контракту;

відсутність дієвого механізму унеможливлення укладення державного, якщо його вартість суттєво занижена або завищена;

призупинення дії положення щодо заборони здійснення попередньої оплати виконавцю державного контракту, якщо він вже порушував умови попередньої оплати за договорами.

Ми вважаємо, що такі недоліки у сукупності створюють передумови для неефективного використання бюджетних коштів державними замовниками та не сприяють ефективній реалізації виокремленого складника військово-технічного співробітництва;

- проаналізовано порядок здійснення закупівель за імпортом;
- досліджено порядок врегулювання такого складника військово-технічного співробітництва, як імпорт відповідних товарів (безоплатна передача);

- виявлено, що деякі положення нещодавно прийнятого Урядом акта, що врегульовує порядок отримання такої допомоги та контролю за її використанням, потребують вдосконалення. По-перше, чинна редакція аналізованих норм не встановлює вичерпного переліку органів державної влади, що мають надавати пропозиції про забезпечення потреб сил безпеки та сил оборони. По-друге, не врегульовані питання щодо того, хто та на якому етапі має приймати рішення про те, як само має забезпечуватись окрема позиція потреб у необхідних товарах: або за допомогою закупівлі, або за допомогою залучення міжнародної військової допомоги. По третє, відсутній єдиний порядок контролю за кінцевим використанням наданої міжнародної військової допомоги, а також не закріплені повноваження Міністерства оборони як головного органу у сфері такого контролю та обов'язки суб'єктів, які контролюються;

- виокремлені етапи набуття суб'єктом господарювання права на реалізацію

такого складника військово-технічного співробітництва, як експорт ТВП та ТПВ;

- виявлено, що процедура набуття таким суб'єктом повноважень на експорт ТВП є дещо ускладненою. Так, органи державної влади, що дотичні до процедури прийняття рішення про надання відповідних повноважень, виконують таку свою функцію тричі: під час погодження заяви суб'єкта господарювання із можливістю заперечення щодо надання повноважень, під час розгляду проекту акта Уряду як заінтересований орган із можливістю не підтримати проект акта, а також на розгляді МКВТС, учасниками якої, серед іншого, є перші заступники (заступники) керівників основних необхідних для погодження заяви органів;

- наголошено на необхідності посиленого контролю з боку антимонопольних органів за діяльністю уповноважених надавачів посередницьких послуг у сфері експорту ТВП;

- висвітлено типові прояви третього складника військово-технічного співробітництва, що полягає у кооперації між вітчизняними та іноземним суб'єктами господарювання, науковими установами, організаціями тощо;

- проаналізовано низку міжнародних договорів у сфері військово-технічного співробітництва щодо порядку врегулювання розподілу прав інтелектуальної власності між сторонами під час спільної розробки новітніх зразків озброєнь, військової техніки тощо;

- виявлено два головні шляхи врегулювання означеного питання між Україною та іноземною державою: а) Сторони окремо домовляються перед кожним спільним проектом (Республіка Сенегал); б) Сторони домовляються про укладення окремого міжнародного договору (ФРН);

- проаналізовано міжнародно-договірні акти, укладені з низкою держав, між урядами яких та Кабінетом Міністрів України виникли зобов'язання укласти окрему міжнародну угоду щодо захисту прав інтелектуальної власності у відповідній сфері (ФРН, Республіка Казахстан, Італійська Республіка, Республіка Перу, Держава Катар). Однак з жодною зі вказаних Сторін такі угоди укладені не були;

- досліджено порядок реалізації офсетної діяльності в умовах воєнного стану.

Нами встановлено, що нормотворець позбавив державного замовника права укладати компенсаційні (офсетні) договори, що, на нашу думку, призводить до недоотримання Україною певних зисків та не сприяє ощадливому використанню ресурсів;

- на прикладі участі України у Вассенаарській домовленості висвітлено аспекти реалізації п'ятого складника військово-технічного співробітництва, що полягає у виконанні державою низки міжнародних зобов'язань, участі у міжнародних організаціях та міжнародних режимах експортного контролю тощо;

- виявлено, що положення Вассенаарської домовленості не передбачають обов'язку держав-учасниць здійснювати обмін інформацією про експорт більшості видів ТПВ до третіх держав;

- досліджено генезу понять «учасник військово-технічного співробітництва» та «суб'єкт військово-технічного співробітництва»;

- обґрунтовано, що їх одночасне застосування є недоцільним, адже це може призвести до хибного розуміння принципів розподілу повноважень у сфері реалізації військово-технічного співробітництва;

- окреслено два види діяльності учасників військово-технічного співробітництва: реалізація військово-технічного співробітництва та забезпечення реалізації військово-технічного співробітництва;

- встановлено перелік учасників, що забезпечують реалізацію військово-технічного співробітництва: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України (як безпосередньо, так і через Координаційний центр забезпечення сил безпеки і оборони, Українську частину Спільної міжурядової комісії з питань військово-технічного співробітництва та Офсетну комісію), РНБОУ (через МКВТС), МЗС, Міністерство оборони, Міністерство економіки, Мінстратегпром, СБУ, СЗРУ, розвідувальний орган Міністерства оборони, Державна митна служба, Державне космічне агентство, Акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість», ДСЕК;

- доведено, що учасниками, що реалізують військово-технічне співробітництво, можуть бути як органи державної влади, так і суб'єкти

господарювання (тимчасово або у разі виконання ними визначених Законом процедур);

- виявлено низку колізій та прогалин у положеннях, що врегульовують порядок притягнення суб'єктів правопорушень до юридичної відповідальності. Як-от: суперечності між нормами одного акта щодо підстав для позбавлення статусу суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів; можливість уникнення за певних умов кримінальної відповідальності за деякі правопорушення у сфері державного експортного контролю тощо;

- наголошено на необхідності посилення юридичної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері державного експортного контролю.

РОЗДІЛ III

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ

3.1 Закордонний досвід правового регулювання військово-технічного співробітництва

У 2019 році Основний Закон України був доповнений положеннями, що визначили намір України приєднатися до таких міжнародних організацій, як ЄС та НАТО. Означене є свідченням необхідності вивчення досвіду деяких держав-учасниць таких об'єднань у сфері врегулювання питань, що нами досліджуються, оскільки розуміння принципів та механізмів, за якими уряди держав реалізують співпрацю у військово-технічній сфері, стане запорукою розбудови довготривалого та взаємовигідного партнерства.

Ми вважаємо, що дослідницький інтерес першочергово слід зосередити на відповідному досвіді США, адже ця держава активно співпрацює з Україною у військово-технічній сфері та посідає перше місце у світовому рейтингу постачальників озброєнь. Так, за даними Стокгольмського інституту досліджень проблем миру, ми встановили, що у 2023 році США експортувала 39% від загального обсягу озброєнь, що імпортуються іншими державами [7]. Наприклад, у зведенні Державного департаменту США вказано, що загальна вартість переданих оборонних виробів, послуг, технічних даних та заходів зі співпраці у відповідній сфері за програмами Foreign Military Sales та Direct Commercial Sales у 2023 фінансовому році склала 238,4 мільярда доларів США [249].

З метою висвітлення механізмів експорту озброєнь згаданою державою, на нашу думку, слід, по-перше, звернути увагу на такі основні джерела, як: Закон про оборонне виробництво (The Defense Production Act), Закон про іноземну допомогу (Foreign Assistance Act), Закон про контроль за експортом озброєнь (Arms Export Control Act), Закон про ленд-ліз на захист демократії в Україні (Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act), Меморандум про політику США щодо передачі звичайних

озброєнь (Memorandum on United States Conventional Arms Transfer Policy), Правила міжнародної торгівлі зброєю (The International Traffic in Arms Regulations) та Правила експортного контролю (Export Administration Regulations); по-друге, дослідити деякі механізми, за якими США передає озброєння за кордон, зокрема й до України, а саме: Президентські повноваження щодо передач оборонних матеріалів (Presidential Drawdown Authority), Ініціативу з надання допомоги Україні в галузі безпеки (Ukraine Security Assistance Initiative), Закордонне військово-фінансування (Foreign Military Financing), Надлишкові оборонні статті (Excess Defense Articles), Передачі від третьої сторони (Third Party Transfers), Закордонні військові продажі (Foreign Military Sales) та Прямі комерційні продажі (Direct Commercial Sales).

The Defense Production Act

5 березня 1946 року тодішній прем'єр-міністр Великої Британії Вінстон Черчіль у своїй промові вказав на існування уявної залізної завіси, по той бік якої уряд СРСР поширив вплив на держави Центральної та Східної Європи. Вважається, що така промова стала початком періоду «Холодної війни» [250]. Через деякий час, вже у 1950 році розпочався збройний конфлікт між Республікою Корея та КНДР, участь у якому брала також і американська армія. Як вказано у звіті Дослідницької служби Конгресу США від 6 жовтня 2023 року, саме ці два чинники спонукали адміністрацію тодішнього Президента США Гаррі Трумена набути більше повноважень для виконавчої влади у сфері оборонної промисловості. Загалом згаданий акт надає главі держави широкі можливості у врегулюванні цієї галузі промисловості заради забезпечення потреб національної оборони [251].

Зауважимо, що Закон про оборонне виробництво встановлює також деякі засади врегулювання офсетної діяльності. Наприклад, зазначається, що міністр торгівлі має надавати до комітетів Конгресу звіти щодо впливу офсетних угод на промислову конкурентоспроможність, торгівлю тощо [251]. На вебсайті Бюро промисловості та безпеки (агентство Міністерства торгівлі США) вказано, що підготовку таких звітів здійснює відповідне агентство на підставі розділу 723 Закону про оборонне виробництво [252]. Так, у двадцять сьомому щорічному Звіті

до Конгресу від 2023 року зазначено, що, за наявними у Бюро даними, у 2021 році укладено двадцять сім офсетних угод із дев'ятьма державами на загальну суму 1,41 мільярда доларів США. До речі, за результатами дослідження вказаного Звіту ми встановили, що Уряд США не заохочує та не зобов'язує підприємства укладати компенсаційні договори, адже така практика є економічно неефективною [253].

Foreign Assistance Act

Положення зазначеного Закону, що підписаний ще у 1961 році тодішнім Президентом США Джоном Фіцджеральдом Кеннеді, певною мірою врегульовують питання, пов'язані із реалізацією таких програм, як Президентські повноваження щодо передач оборонних матеріалів (Presidential Drawdown Authority) та Надлишкові оборонні статті (Excess Defense Articles). Наприклад, вказаним актом встановлено, що Президент США за певних умов має право передати надлишкові «оборонні статті» на безоплатній основі до іншої держави. Водночас Закон встановлює низку правил, за якими мають здійснюватися передачі за такою програмою, як-от: предмети, що передаються, мають бути взяті із запасів Міністерства оборони США, пріоритет у поставках надається державам-членам НАТО, що знаходяться на південному та південно-східному фланзі такого об'єднання, а також Тайваню та Філіппінам, передача не матиме негативного впливу на оборонні спроможності США тощо [254].

Arms Export Control Act

Положеннями Закону про контроль за експортом озброєнь від 1976 року врегульовуються питання щодо порядку здійснення Президентом США контролю за міжнародними передачами виробів та послуг оборонного призначення. Так, главі держави надано право встановлювати правила здійснення міжнародних передач відповідних товарів, а також визначати їх переліки. Згаданим актом також передбачені повноваження Президента у здійсненні Закордонних військових продажів (Foreign Military Sales). Вбачається, що Президент із дотриманням встановлених Законом умов має право здійснювати продаж виробів та послуг оборонного призначення із запасів Міністерства оборони США та Берегової охорони США до іноземних держав та міжнародних організацій. Варто зауважити

ще й те, що цим актом встановлюється заборона на подальше здійснення відповідних продажів до іноземної держави (із можливістю перегляду такого рішення), якщо стало відомо, що іноземна допомога, яка надана такій державі на підставі положень Закону про іноземну допомогу, спрямовується на військові потреби [255].

Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act

9 травня 2022 року Президент США Джо Байден підписав Закон про ленд-ліз на захист демократії в Україні. Положення Закону встановлювали повноваження Президента надавати в оренду Україні та іншим державам Східної Європи «оборонні статті» протягом 2022/2023 фінансового року США [256]. Визначення терміну «оборонні статті» міститься у Законі про контроль за експортом озброєнь. Вбачається, що під таким поняттям слід розуміти озброєння, військову техніку, боєприпаси, певні матеріали тощо [255].

До речі, Законом встановлено, що протягом шістдесяти днів з моменту набрання ним чинності Президент на підставі відповідних угод про такі передачі мав визначити прискорений порядок поставки необхідних товарів [256]. Зауважимо, що на такі передачі не поширювалися деякі положення Закону про контроль за експортом озброєнь та Закону про іноземну допомогу, зокрема щодо обмежень строку дії таких угод на п'ять років та можливості відкликання наданих США товарів з будь-якої причини [254], [255].

Memorandum on United States Conventional Arms Transfer Policy

Меморандум про політику США щодо передачі звичайних озброєнь від 23 лютого 2023 року встановлює чинники, що мають бути враховані органами виконавчої влади при прийнятті ними рішень про експорт озброєнь, як-от: ризик використання переданих озброєнь з метою порушення прав людини або норм міжнародного гуманітарного права; ефективність цивільного контролю над сектором безпеки і оборони та національного експортного контролю держави-імпортера; прозорість у сфері проведення оборонних закупівель тощо [257].

The International Traffic in Arms Regulations

Попередньо ми вже наголошували на тому, що Закон про контроль за

експортом озброєнь встановлює повноваження Президента США щодо визначення правил здійснення експорту виробів та послуг оборонного призначення, а також визначення їх переліків. 8 березня 2013 року тодішній Президент США Барак Обама видав Указ (Executive Order 13637 – Administration of Reformed Export Controls), яким, серед іншого, делегував деякі функції Державному секретарю США, зокрема й ті, що вказані попередньо [258]. Так, правила щодо здійснення вказаних міжнародних передач (The International Traffic in Arms Regulations), а також перелік товарів, які можуть бути предметами таких передач (United States Munitions List), впроваджуються Управлінням контролю за оборонною торгівлею, що є структурним підрозділом Бюро військово-політичних справ Державного департаменту США [259].

Export Administration Regulations

Правила експортного контролю регулюють експорт, реекспорт, а також передачі всередині держави ТПВ, деяких «менш чутливих» ТВП та низки товарів, що не мають очевидного військового призначення. Контроль за дотримання таких правил здійснює вже згадане нами Бюро промисловості та безпеки Міністерства торгівлі США [260].

Presidential Drawdown Authority

Положеннями Закону про іноземну допомогу встановлюється право Президента США терміново передавати вироби та послуги оборонного призначення із запасів Міністерства оборони США до іноземної держави або міжнародної організації в разі виникнення надзвичайної ситуації [254]. Наприклад, 12 березня 2024 року Міністерство оборони США оголосило про надання Україні допомоги за цією програмою на суму 300 мільйонів доларів США, що включає: боєприпаси для РСЗВ HIMARS, набої до стрілецької зброї, зенітні ракети Stinger, артилерійські снаряди калібру 155-мм та 105-мм, запчастини до військової техніки тощо [261].

Ukraine Security Assistance Initiative

На відміну від попередньо досліджуваної програми, що передбачає надання військово-технічної допомоги саме із запасів Міністерства оборони США, сутність

досліджуваної ініціативи полягає у закупівлі Урядом США продукції оборонного призначення на користь України у іноземних держав або у підприємств власного оборонно-промислового комплексу. Наприклад, у зведенні Міністерства оборони США від 4 листопада 2022 року зазначається, що в межах такої Ініціативи США разом із Нідерландами та Чеською Республікою відремонтують та передадуть Україні 45 танків Т-72Б [262].

Foreign Military Financing

Закордонне військове фінансування передбачає надання Урядом США фінансової допомоги або кредиту іноземній державі, що має закупити на ці кошти продукцію оборонного призначення у США за допомогою таких механізмів, як Закордонні військові продажі (Foreign Military Sales) чи Прямі комерційні продажі (Direct Commercial Sales). Так, у звіті Дослідницької служби Конгресу США від 1 березня 2023 року зазначається, що найбільшим одержувачем грантів від Уряду США за такою програмою є Держава Ізраїль. Щорічна сума цієї допомоги складає майже 16% від загального обсягу оборонного бюджету вказаної держави [263].

Excess Defense Articles

Як ми вже зауважували, положення Закону про іноземну допомогу встановлюють право Президента США передавати до іноземних держав або міжнародних організацій надлишки продукції оборонного призначення із запасів Міністерства оборони США. Такі передачі можуть бути здійснені або на безоплатній основі, або ж продані за зниженою вартістю. Наприклад, у зведенні Офісу звітності Уряду США від 23 березня 1993 року зазначається, що за вказаною програмою протягом 1990-1992 фінансових років до таких держав, як Греція, Турецька Республіка, Держава Ізраїль, Арабська Республіка Єгипет, Королівство Марокко, Португальська Республіка та Султанат Оман була надана продукція оборонного призначення на загальну суму 2 514 264 752 доларів США [264]. До речі, саме за такою програмою США передали свого часу до України чотири катери Island-Class, а також гелікоптери Mi-17 [265].

Third Party Transfers

Особливістю цього механізму є те, що міжнародні передачі продукції

оборонного призначення здійснюються іншими державами, які раніше отримали від США таку продукцію. Держава, що планує здійснити реекспорт, має отримати письмовий дозвіл від Державного департаменту. Зауважимо, що рішення про надання дозволу приймається окремо щодо кожного запиту на передачу продукції оборонного призначення до третьої сторони [266]. Так, у повідомленні Державного департаменту США зазначається, що за такою програмою 14 держав-членів НАТО передали до України значну кількість озброєння, боєприпасів та військової техніки американського походження [265].

Foreign Military Sales

Закордонні військові продажі є програмою, за якою іноземні держави купують у США продукцію оборонного призначення. Характерною рисою зовнішньоекономічних договорів за таким механізмом є те, що їх стороною має бути саме Уряд США. Іноземна держава, що планує здійснити таку закупівлю, має направити до Міністерства оборони США відповідний письмовий запит (Letters of Request). На такий запит від США має надійти відповідь із вказанням переліку продукції або послуг, що є предметом продажу (Letters of Offer and Acceptance) [267]. Саме за такою програмою Україна закупила у США ПТРК «Javelin» у 2019 році [265].

До речі, положеннями Закону про контроль за експортом озброєнь передбачається, що органи виконавчої влади повинні звітувати перед Конгресом за 30 днів до направлення іноземній державі Letters of Offer and Acceptance, у разі якщо сума продажу перевищує певний розмір, наприклад 200 мільйонів доларів для будівельних послуг. Або за 15 днів у разі коли стороною угоди є держави-члени НАТО, Австралія, Королівство Нової Зеландії, Держава Ізраїль, Японська Держава або Республіка Корея, якщо сума продажу перевищує певний розмір, наприклад 300 мільйонів доларів для будівельних послуг. Вбачається також, що Конгрес має право заблокувати здійснення продажу [255], [267].

Direct Commercial Sales

Сутність такого механізму полягає у закупівлі продукції оборонного призначення іноземною державою у підприємств оборонно-промислового

комплексу США. Втім варто вказати, що, незважаючи на той факт, що на відміну від Закордонних військових продажів Уряд США не є стороною контракту, підприємство, яке здійснює продаж, має отримати відповідну ліцензію на експорт. Означене свідчить про те, що навіть у випадку таких прямих закупівель роль Уряду залишається доволі важливою. Так, компанія, що має намір здійснювати експорт продукції оборонного призначення, повинна зареєструватися в Управлінні контролю за оборонною торгівлею Державного департаменту. Для здійснення продажу така компанія має отримати ліцензію, що діє чотири роки [268].

У своїй діяльності фірма повинна керуватися положеннями Меморандуму про політику США щодо передач звичайних озброєнь (Memorandum on United States Conventional Arms Transfer Policy) та Правилами міжнародної торгівлі зброєю (The International Traffic in Arms Regulations). Наголосимо, що Закон про контроль за експортом озброєнь встановлює обов'язок виконавчої влади звітувати перед Конгресом перед наданням ліцензії на експорт, у разі якщо сума контракту перевищує встановлені межі (за 15 днів до видачі, якщо продаж буде здійснюватися до держав-членів НАТО, Австралії, Королівства Нової Зеландії, Держави Ізраїль, Японської Держави або Республіки Корея, та за 30 днів, якщо стороною контракту є інші держави) [268].

Слід зауважити, що США реалізує військово-технічне співробітництво також і за іншими складниками такої діяльності. Наприклад, у 2021 році США, Велика Британія та Австралія заснували тристоронній проєкт AUKUS, мета якого полягає у сприянні безпеці та стабільності Індо-Тихоокеанського регіону. Держави-учасниці договору мають об'єднати зусилля заради забезпечення Австралії атомними підводними човнами. У межах цього проєкту та з метою оволодіння відповідними навичками з 2023 року військовослужбовці Австралії зможуть проходити службу на базах для підводних човнів США та Великої Британії. Далі, з 2027 року США та Велика Британія повинні забезпечити розміщення власних атомних підводних човнів в Австралії, з початку 2030-х років США планує продати Австралії три підводних човни типу «Вірджинія», наприкінці 2030-х років Військово-Морські сили Великої Британії мають отримати першу партію атомних

підводних човнів SSN AUKUS, а вже на початку 2040-х років Австралія готується виготовити атомний підводний човен AUKUS, який буде переданий до Військово-морських сил Австралії [269].

До речі, вартим уваги у сфері врегулювання військово-технічного співробітництва з іноземними державами ми вважаємо також і досвід Великої Британії. Варто наголосити, що чимала частка світового обсягу експорту оборонної продукції формується саме Об'єднаним Королівством. Наприклад, у зведенні Організації оборони та безпеки Департаменту міжнародної торгівлі від 30 липня 2019 року зазначено, що у 2018 році загальна вартість експортованої Великою Британією відповідної продукції склала 5,2 мільярда фунтів стерлінгів [270].

Відмітимо також, що згадана нами держава активно співпрацює у військово-технічній сфері з Україною. Так, Велика Британія стала першою державою, що на підставі наданих державами-учасницями «Великої Сімки» (G7) зобов'язань щодо довгострокових гарантій безпеки, уклала з Україною двосторонній міжнародний договір – Угоду про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії від 12 січня 2024 року [271].

Зазначимо, що основними юридичними актами, які містять правила врегулювання порядку експорту зброї, у Великій Британії є Закон про експортний контроль від 24 липня 2002 року (Export Control Act 2002), а також Наказ про експортний контроль, що набув чинності 6 квітня 2009 року (The Export Control Order 2008) [272], [273]. Також варто згадати такі джерела, як Критерії ліцензування стратегічного експорту (The Strategic Export Licensing Criteria) та Зведений перелік стратегічних товарів військового та подвійного призначення, які потребують дозволу на експорт (Consolidated list of strategic military and dual-use items that require export authorization) [274], [275].

Критерії ліцензування стратегічного експорту, опубліковані 8 грудня 2021 року, містять новий перелік чинників, які мають бути враховані органами влади при видачі ліцензії на експорт озброєнь. Серед них:

- Повага до міжнародних зобов'язань Об'єднаного Королівства. Наприклад, ліцензія не може бути видана, якщо міжнародна передача озброєнь суперечитиме

приписам Конвенції про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення;

- Повага до норм міжнародного гуманітарного права, а також до прав людини у державі, що має імпортувати продукцію. Наприклад, ліцензія на експорт не буде видана, якщо предмет міжнародної передачі може бути використаний державою-отримувачем для здійснення репресій проти населення;

- Збереження внутрішньої безпеки. Такий критерій зобов'язує враховувати можливість дестабілізації внутрішньої безпекової ситуації у державі-імпортері, що може бути спричинена поставкою відповідної продукції (можливість використання предмета міжнародної передачі не для оборонних цілей або можливість застосування таких предметів для вчинення насильства за ознакою статі тощо);

- Збереження миру та безпеки. Постачальник не отримає ліцензію на експорт, якщо Уряд вважатиме, що така передача призведе до загострення безпекової ситуації або ж сприятиме цьому. Вочевидь відмінність четвертого критерію від попереднього полягає у його спрямованості саме на регіональну ситуацію, оскільки враховуватися повинні такі чинники, як: можливість використання переданого озброєння на території третьої держави, крім законних цілей; відсутність заявлених територіальних претензій держави-отримувача до інших держав тощо;

- Безпека Великої Британії, а також дружніх держав. Органи державної влади, що дотичні до прийняття рішення про видачу ліцензії, мають зважати на необхідність захисту секретних даних, ризик використання експортованих товарів проти Великої Британії тощо;

- Поведінка держави-імпортера. Враховується також і ставлення держави, що планує закупити продукцію, до засад міжнародного права, проявів тероризму та транснаціональної злочинності, її участь у міжнародних домовленостях, спрямованих на нерозповсюдження зброї масового ураження та до контролю за міжнародними передачами звичайних озброєнь тощо;

- Ризик подальшої передачі предметів. Видачі ліцензії передують оцінки ризиків щодо незаконного реекспорту продукції, передачі її до терористичних угруповань або окремих терористів, використання не у тих цілях, що були заявлені,

тощо;

- Економічна спроможність держави-імпортера. Уряд має зважати на технічні та економічні можливості держави-імпортера заради дотримання принципу мінімального залучення отримувачем людських та фінансових ресурсів для забезпечення процесу озброєння [274].

У видачі ліцензії на експорт може буде відмовлено також на підставі інших причин, не згаданих у наведеному переліку Критеріїв, якщо така передача товарів негативно вплине на міжнародні відносини Об'єднаного Королівства. Органом, що здійснює видачу таких ліцензій, є Спільний підрозділ експортного контролю (Export Control Joint Unit) Департаменту бізнесу та торгівлі [276]. Зазначимо, що кожна компанія має отримати ліцензію на експорт, якщо найменування предмета передачі міститься у Зведеному переліку стратегічних товарів військового та подвійного призначення, які потребують дозволу на експорт.

Загалом вказаний перелік охоплює такі категорії товарів: ТВП, ТПВ, відповідне програмне забезпечення та технології, радіоактивні матеріали, а також товари, що можуть бути використані для тортур [275]. Такий перелік формується на підставі списків, встановлених відповідними міжнародними організаціями, як-от: Вассенаарська домовленість та Режим контролю за ракетними технологіями. До виходу Великої Британії з ЄС Зведений перелік спирався також на дані, що містяться у Спільному військовому списку ЄС (Common Military List of the European Union) [276], [277].

До речі, у межах нашого дослідження варто висвітлити й ті акти, що врегульовують процедури здійснення поставок ТВП та ТПВ у ЄС. Так, у двадцять п'ятому Щорічному Звіті про експорт озброєнь вказується, що у 2022 році держави-учасниці ЄС видали експортних ліцензій на загальну суму 176 463 929 727 євро. Серед них ми можемо виокремити такі держави, як: Французька Республіка (вартість виданих експортних ліцензій – 130 475 869 557 євро), Іспанія (вартість виданих експортних ліцензій – 10 555 191 486 євро), ФРН (вартість виданих експортних ліцензій – 8 362 028 138 євро), Республіка Польща (вартість виданих експортних ліцензій – 5 686 055 405 євро) та Республіка Болгарія (вартість виданих

експортних ліцензій – 4 320 244 872 євро) [278].

Зазначимо, що правила контролю за здійсненням експорту озброєнь встановлюються Спільною позицією Ради 2008/944 СЗБП від 8 грудня 2008 року. Вказаний юридичний акт містить дані щодо критеріїв, які має враховувати уряд держави-експортера при прийнятті рішення щодо видачі відповідних ліцензій у таких випадках: фізичний експорт, виробництво за кордоном, брокерська діяльність, транзит та передача програмного забезпечення або технологій. Слід наголосити, що такі критерії загалом є подібними до тих, що встановлені Урядом Великої Британії від 8 грудня 2021 року. Наприклад, вказується на необхідність врахування існуючих міжнародних зобов'язань держави-імпортера щодо нерозповсюдження зброї масового ураження або ж на ризик незаконного реекспорту переданої продукції. Водночас досліджувані положення вказують на право держав-учасниць ЄС впроваджувати більш суворі заходи контролю щодо міжнародних передач ТВП [104].

Відмітимо також, що у вказаному акті згадується такий документ, як Спільний військовий список ЄС, який містить перелік найменувань виробів та технологій військового призначення, на експорт яких поширюються встановлені Спільною позицією правила. Однак варто вказати, що такий список слугує лише орієнтиром для держав-учасниць ЄС, кожна з яких має сформувати відповідні списки саме на національному рівні, а також забезпечити здійснення експортного контролю за міжнародними передачами виробів та технологій, що такими списками охоплюються [104], [277].

До речі, передачі ТВП у межах ЄС можуть здійснюватися за дещо спрощеною процедурою. Положення Директиви 2009/43/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 6 травня 2009 року про спрощення положень та умов передачі оборонної продукції в межах Співтовариства встановлюють, що передача визначених товарів між державами-учасницями ЄС може здійснюватися без отримання відповідної ліцензії, якщо: а) передачу здійснює орган державної влади, підрозділ збройних сил, ЄС, МАГАТЕ, НАТО, інші міжурядові організації; б) кінцевим споживачем переданих товарів є орган державної влади або підрозділ збройних сил; в) передача

між державами-учасницями здійснюється у межах спільної програми з озброєння;

- г) передані товари є гуманітарною допомогою у разі настання стихійного лиха;
- г) передача здійснюється безоплатно у разі настання надзвичайної ситуації;
- д) передача необхідна для здійснення ремонту чи технічного обслуговування;
- е) передача здійснюється з метою проведення виставки чи демонстрації [279].

Згадати варто також і Регламент (ЄС) 2021/821 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2021 року про встановлення режиму Союзу для контролю за експортом, брокерською діяльністю, технічною допомогою, транзитом і передачею ТПВ. Вказаним актом врегульовано порядок здійснення експорту ТПВ, їх перелік, заходи контролю за передачами таких товарів, порядок співпраці та обміну інформацією у відповідній сфері між державами-учасницями ЄС тощо [280]. Наприклад, статтею 28 Регламенту передбачені вимоги для експортерів ТПВ щодо здійснення ними контролю за передачами таких товарів. Вбачається, що ці суб'єкти мають вести відповідні реєстри або записи, де, серед іншого, має міститися інформація, яка дозволить встановити дані про здійснені експортні поставки: опис предметів подвійного використання, кількість предметів подвійного використання, назву та адресу експортера та вантажоодержувача та, якщо відомо, дані про кінцевого споживача ТПВ та мету кінцевого використання [280].

Зауважимо також, що положення аналізованого акта встановлюють декілька видів дозволів, які можуть бути надані експортеру для здійснення ним передачі ТПВ, а саме:

1) Індивідуальний дозвіл на експорт (individual export authorisation). Такий вид дозволу видається окремому експортеру для здійснення ним передачі одного або декількох ТПВ окремому кінцевому споживачу за кордоном;

2) Глобальний дозвіл на експорт (global export authorisation). Такий вид дозволу видається окремому експортеру для здійснення ним передачі певної категорії ТПВ одному або декільком кінцевим споживачам та/або до однієї або декількох держав;

3) Дозвіл на реалізацію великого проєкту (large project authorisation). Індивідуальний або глобальний дозвіл, що видається окремому експортеру з метою

здійснення ним у передачі певної категорії ТПВ одному або декільком кінцевим споживачам до однієї або до декількох держав у межах великого проєкту;

4) Загальний дозвіл ЄС на експорт (Union general export authorisation). У Додатку II до досліджуваного нами Регламенту міститься декілька таких дозволів, що надають право експортерам здійснювати експорт визначених таким дозволом ТПВ до деяких держав. Наприклад, Загальний дозвіл ЄС на експорт № EU006 встановлює можливість здійснення експорту з митної території ЄС до Аргентинської Республіки, Республіки Корея, Турецької Республіки та України деяких хімікатів (тіодигліколь, оксихлорид фосфору, диметил метилфосфонат тощо). Зазначимо, що кожен такий дозвіл містить певні вимоги, яких повинен дотримуватись експортер. Так, у наведеному нами Загальному дозволі встановлюється обов'язок експортера повідомити протягом 30 днів від дати першої поставки відповідний орган державної влади держави-учасниці ЄС, де такий експортер зареєстрований, про перше використання такого дозволу. Або ж, наприклад, експортеру забороняється здійснювати поставку відповідних товарів, якщо йому стало відомо про можливість їх використання з метою виготовлення зброї масового ураження;

5) Національний генеральний дозвіл на експорт (national general export authorisation). Держава-учасниця може видати такий вид дозволу експортеру, що зареєстрований у такій державі, за умови, що це не суперечитиме вимогам досліджуваного Регламенту та національного законодавства цієї держави. Такий дозвіл має містити відомості, що встановлені частиною С Додатку III до Регламенту [280].

Наголосимо, що ЄС також можуть встановлюватися певні обмежувальні заходи у сфері, що нами досліджується. Наприклад, положення частини 1 статті 4 Регламенту Ради (ЄС) № 833/2014 від 31 липня 2014 року щодо обмежувальних заходів у зв'язку з діями Росії, що дестабілізують ситуацію в Україні (зі змінами) встановлюють, серед іншого, заборону надавати прямо або опосередковано будь-яким фізичним чи юридичним особам держави-агресора (або ж для використання у такій державі) технічну допомогу, брокерські послуги, фінансову допомогу, що

пов'язана з товарами та технологіями, які охоплюються Спільним військовим списком ЄС. Зокрема, йдеться про допомогу у виробництві таких товарів, їх обслуговуванні тощо [281].

Щоправда, у частині 2 статті 4 Регламенту міститься перелік винятків щодо вказаних обмежень. Наприклад, такі заборони не поширюються на випадки виконання контрактів, що укладені до 1 серпня 2014 року, або угод, які укладені для виконання згаданих контрактів [281]. До речі, у звіті Комітету з питань контролю за експортом озброєнь (Committees on Arms Export Controls) Палати громад Об'єднаного Королівства від 28 жовтня 2022 року наголошено на неприпустимості існування таких винятків в обмежувальних заходах, встановлених ЄС [282].

Слід зазначити, що наш науковий інтерес зосереджений також на дослідженні механізму функціонування такого інструмента, як Європейський фонд миру, оскільки його існування, серед іншого, надає можливості ЄС передавати військове обладнання державам-партнерам. Так, вказаний нами інструмент заснований Рішенням Ради (CFSP) 2021/509 від 22 березня 2021 року про заснування Європейського фонду миру та скасування Рішення (CFSP) 2015/528 [283]. Частиною 2 статті 1 згаданого Рішення передбачено, що Європейський фонд миру має використовуватися для фінансування:

- військових операцій. На цей час за допомогою фонду фінансуються 11 військових операцій ЄС. Наприклад, 8 лютого 2024 року розпочато військову операцію EUNAVFOR ASPIDES, що проводиться у Червоному морі, Аравійському морі, Аденській затоці, Перській затоці, Оманській затоці, а також в Ормузькій протоці та Баб-ель-Мандебській протоці. Метою такої операції є захист вільного судноплавства від атак хуситів [284];

- заходів допомоги. У статті 4 Рішення зазначається, що під терміном «захід допомоги» слід розуміти допомогу, яка може надаватися у вигляді фінансової, технічної або ж матеріальної підтримки [283]. Наприклад, у Рішенні Ради (CFSP) 2023/927 від 5 травня 2023 року «Про захід допомоги в рамках Європейського фонду миру для підтримки Збройних Сил України шляхом надання боєприпасів» йдеться про спільну закупівлю 155-мм артилерійських боєприпасів та ракет у

компаній ЄС та Королівства Норвегії на користь Збройних Сил України. Сума такого заходу допомоги має становити один мільярд євро [285].

Наголосимо, що стаття 62 досліджуваного Рішення Ради щодо заснування Європейського фонду миру встановлює необхідність укладення з отримувачем заходу допомоги (бенефіціаром) угоди, що має містити перелік вимог, яких такий отримувач має повинен дотримуватися. Серед них: ефективне використання наданих активів, їх належне технічне обслуговування, заборона передачі активів іншим особам або організаціям, забезпечення інших вимог, встановлених Радою ЄС [283]. Наприклад, у частині 1 статті 3 згаданого Рішення про забезпечення Збройних Сил України артилерійськими боєприпасами йдеться про необхідність укладення відповідних угод із бенефіціаром, де, серед іншого, має бути встановлений обов'язок щодо дотримання ним норм міжнародного гуманітарного права та прав людини [285]. Такі вимоги є обов'язковими для виконання, адже нехтування ними може призвести до призупинення та навіть припинення заходу допомоги на підставі статті 64 Рішення Ради (CFSP) 2021/509 від 22 березня 2021 року про заснування Європейського фонду миру та скасування Рішення (CFSP) 2015/528 [283].

Далі звертаємо увагу на деякі аспекти врегулювання досліджуваної нами сфери у Французькій Республіці. Попередньо ми вже зауважували, що у 2022 році цією державою видано експортних ліцензій на суму 130 475 869 557 євро, що, на нашу думку, свідчить про неабиякий експортний потенціал її оборонної промисловості. Так, за даними Стокгольмського інституту досліджень проблем миру, у вказаному періоді Французька Республіка посіла друге місце в рейтингу світових експортерів озброєнь, поступившись лише США [7].

В Інформаційному звіті № 3581, що поданий Комітетом у закордонних справах за результатами роботи місії щодо контролю за експортом озброєнь (zareєстровано у Президії Національних Зборів 18 листопада 2020 року), зазначається, що Французька Республіка активно реалізує військово-технічну співпрацю з Республікою Індія (експорт винищувачів Dassault Rafale), Австралією (контракт на постачання атомних підводних човнів (*дещо пізніше контракт*

розірваний Австралією у зв'язку із приєднанням до попередньо згаданого нами тристороннього проекту AUKUS)) [286], Арабською Республікою Єгипет (експорт багатоцільових корветів Gowind, кораблів Mistral, контракти на обслуговування раніше наданої техніки тощо), а також із Королівством Саудівська Аравія, Державою Катар та Об'єднаними Арабськими Еміратами [287].

Ми можемо визначити такі основні джерела, що містять положення, які певною мірою врегульовують досліджувані нами питання:

- Наказ від 27 червня 2012 року (Arrêté du 27 juin 2012 relatif à la liste des matériels de guerre et matériels assimilés soumis à une autorisation préalable d'exportation et des produits liés à la défense soumis à une autorisation préalable de transfert). Цей акт встановлює перелік ТВП, для експорту яких необхідно попередньо отримати відповідну ліцензію [288].

- Кодекс оборони (Code de la défense) [289].

Так, стаття L2335-2 Кодексу оборони встановлює заборону здійснювати експорт ТВП без отримання відповідного дозволу на це до держав, що не є учасницями ЄС. Статтею L2335-3 цього ж акта передбачено декілька видів експортних ліцензій, що можуть бути видані відповідним органом державної влади, а саме:

- Індивідуальні експортні ліцензії (Des licences individuelles d'exportation). Експортер, що отримав відповідний вид ліцензії, має право один або декілька разів здійснити експорт ТВП кінцевому споживачу до держави, що не є учасницею ЄС;

- Глобальні експортні ліцензії (Des licences globales d'exportation). Такий вид ліцензії уповноважує суб'єкта здійснювати протягом визначеного періоду експорт певних видів ТВП одному або декільком кінцевим споживачам до держави, що не є учасницею ЄС. Відмітимо, що зазначений вид експортної ліцензії не встановлює обмежень щодо кількості експортованих ТВП та їх загальної вартості;

- Генеральні експортні ліцензії (Licences générales d'exportation). Вказаний вид ліцензії слід вважати наказом, що виданий уповноваженим органом державної влади, який уповноважує будь-якого зареєстрованого у Французькій Республіці суб'єкта здійснювати експорт ТВП до визначених категорій кінцевих споживачів,

розташованих у державі, що не є учасницею ЄС. Такі накази також містять перелік дозволених цією ліцензією ТВП, що можуть бути експортовані, а також вимоги, яким має відповідати експортер. Зауважимо, що положення Кодексу оборони встановлюють обов'язок експортера, що має намір вперше скористатися таким видом ліцензії, повідомити про це міністра оборони у визначений строк [289].

Варто наголосити, що досліджувані положення встановлюють відмінність між поняттями «експорт» та «передача». Так, експорт визначених товарів здійснюється до держав, що не є учасницями ЄС. Водночас сутність «передачі» полягає у поставках товарів до держав-учасниць згаданої міжурядової організації. Однак статтею L2335-9 передбачено, що навіть у випадку, якщо суб'єкт має намір здійснити саме передачу, однаково існує необхідність отримання ним відповідного дозволу. Стаття L2335-10 встановлює перелік видів ліцензій для здійснення передачі, а саме: індивідуальна ліцензія на передачу (умови подібні до індивідуальної експортної ліцензії, але у межах ЄС), глобальна ліцензія на передачу (умови подібні до глобальної експортної ліцензії, але у межах ЄС) та загальна ліцензія на передачу (умови подібні до генеральної експортної ліцензії, але у межах ЄС) [289].

Також на підставі попередньо наведеного нами акта ЄС, що передбачає можливість спрощення процедури здійснення міжнародних передач оборонної продукції між державами-учасницями такої міжурядової організації, статтею L2335-11 Кодексу оборони встановлено перелік підстав, за яких такі передачі можуть здійснюватися без отримання відповідних ліцензій. Визначені підстави цілком відповідають положенню згаданої Директиви 2009/43/ЄС [279], [289].

Відмітимо, що суб'єкт, який планує здійснити поставку товарів як у межах ЄС, так і за його межами, повинен подати запит через електронну систему SIGALE. Такі запити розглядаються спеціальним міжвідомчим органом – Міжміністерською комісією з вивчення експорту військових матеріалів (*La commission interministérielle pour l'étude des exportations de matériels de guerre*), що очолюється Генеральним секретарем оборони та національної безпеки (або його представником) та об'єднує три головні органи: Міністерство збройних сил, Міністерство закордонних та

європейських справ та Міністерство економіки, фінансів і промисловості. До складу комісії можуть залучатися також і інші органи, проте їх голос має лише консультативний характер [287].

Кожне залучене міністерство виконує визначені функції. Наприклад, представники Міністерства збройних сил проводять експертизу військової техніки, що має експортуватися, або ж аналізують можливий вплив поставки на регіональну стабільність. Представники Міністерства закордонних та європейських справ забезпечують дотримання Французькою Республікою своїх зобов'язань, передбачених міжнародними договорами, наприклад, Договором про торгівлю зброєю, досліджують стан усталених двосторонніх зв'язків між Французькою Республікою та державою-імпортером тощо. Певними повноваженнями у процесі прийняття рішення володіють також і представники Міністерства економіки, фінансів і промисловості, які, серед іншого, вивчають фінансову спроможність покупця. Рішення про видачу ліцензії приймається Прем'єр-міністром на підставі висновку, поданого Міжміністерською комісією з вивчення експорту військових матеріалів [287].

Варто наголосити й на тому, що положення досліджуваного Кодексу оборони встановлюють також доволі суворі покарання за вчинення суб'єктами порушень у сфері міжнародних поставок визначених товарів. Наприклад, статтею L2339-11-1 встановлено покарання у вигляді п'яти років позбавлення волі та штрафу у розмірі 75 000 євро за вчинення таких правопорушень, як:

- поставка як у межах ЄС, так і до держав, що не є учасницями такої міжнародної організації, визначених ТВП, а також певного космічного обладнання без отримання відповідного дозволу;
- неведення чи незбереження протягом встановленого строку експортного реєстру (у разі експорту за межі ЄС) та реєстру передачі (у разі передачі у межах ЄС);
- ненадання експортного реєстру або реєстру передачі особам, визначеним Кодексом оборони, на їх першу вимогу (наприклад, уповноважені особи Міністерства збройних сил, митниці тощо);

- неодноразове та значне невказання відомостей, що повинні міститися у експортному реєстрі чи реєстрі передачі [289].

Кодексом оборони передбачені також покарання за невиконання вимог осіб деяких органів державної влади, що мають повноваження у сфері здійснення контролю за міжнародними поставками ТВП. Так, частиною 4 статті L2339-11-2 встановлено покарання у вигляді трьох років позбавлення волі та штрафу у розмірі 45 000 євро за факт ненадання відповіді на запит відповідних органів державної влади щодо кінцевого споживача або ж мети кінцевого використання експортованої продукції [289].

Отже, за результатами проведеного етапу дослідження ми можемо наголосити на тому, що для держав ЄС (на прикладі Французької Республіки) та НАТО (на прикладі Французької Республіки, Великої Британії та США) врегулювання питань, пов'язаних із військово-технічним співробітництвом, залишається вкрай важливим елементом функціонування державного механізму. Ефективна реалізація досліджуваної нами діяльності у вказаних державах забезпечується парламентським контролем, рівномірним розподілом повноважень між органами виконавчої влади, розвинутою системою експортного контролю, застосуванням санкцій за порушення, вчинені у відповідній сфері, тощо.

3.2 Напрями вдосконалення національного законодавства у сфері військово-технічного співробітництва

Досліджувані нами суспільні відносини можливо охарактеризувати як такі, що постійно перебувають у полі зору нормотворця, адже належне їх врегулювання забезпечує доступ держави до міжнародного ринку озброєнь та технологій, залучення військово-технічної допомоги від держав-партнерів, розбудову спільних підприємств оборонної галузі промисловості, ефективне використання бюджетних коштів тощо. Не буде перебільшенням твердження, що, зокрема, й від таких проявів співпраці та управління ресурсами залежить спроможність України давати відсіч збройній агресії. Втім ми можемо зазначити, що чинна редакція деяких положень

національного законодавства у цій сфері не сприяє ефективній реалізації окремих елементів військово-технічного співробітництва, що, на нашу думку, свідчить про існування необхідності їх удосконалення. У цьому зв'язку нам здається слушною теза вчених Петкова С.В., Кареліна В.В. та Чепкової К.О., які у своїй спільній праці зазначили, що: «Недосконале державне управління у сфері військово-технічного співробітництва може стати перешкодою для ефективного використання потенціалу такого співробітництва» [290].

Отже, ми вважаємо за потрібне вчинити наступні дії, що мають вдосконалити чинний порядок врегулювання військово-технічного співробітництва в Україні:

1) МЗС в порядку, передбаченому частиною третьою та частиною четвертою статті 9 Закону України «Про міжнародні договори України», – подати Президентові України пропозицію щодо ратифікації Договору про торгівлю зброєю, підписаного 23 вересня 2014 року. Зауважимо, що частина друга статті 21 згаданого Договору передбачає необхідність його ратифікації, затвердження або прийняття державою, що таку угоду підписала. Водночас пункт «в» частини другої статті 9 Закону України «Про міжнародні договори України» встановлює необхідність надання згоди на обов'язковість міжнародного договору саме у формі ратифікації у тому випадку, якщо такий договір стосується, серед іншого, питань надання Україною економічної допомоги іноземним державам [147].

Слід наголосити, що стаття 16 Договору про торгівлю зброєю передбачає можливість надання державі-учасниці допомоги, зокрема фінансової, у цілях, передбачених угодою. Така допомога надається через спеціальний фонд, що створений у межах Договору про торгівлю зброєю. Згаданий фонд забезпечується добровільними внесками держав-учасниць. Ми вважаємо, що такий механізм цілком можливо вважати проявом економічної допомоги іншим державам. Враховуючи попередньо згадане положення національного акта, означене є свідченням необхідності надання згоди на обов'язковість такого міжнародного договору саме у формі ратифікації [70].

На наше переконання, ратифікація Договору про торгівлю зброєю благотворно вплине на дотримання Україною шляху до ЄС. Аргументом на користь

такого твердження може слугувати факт підтримки згаданою міжнародною організацією процесу приєднання інших держав до Договору про торгівлю зброєю. Наприклад, положення Рішення Ради 2013/43/CFSP від 22 січня 2013 року щодо продовження діяльності Союзу на підтримку переговорів щодо Договору про торгівлю зброєю в рамках Європейської стратегії безпеки передбачають намір ЄС провести семінари для урядових експертів держав-членів ООН з метою сприяння імплементації вищенаведеного міжнародного договору [291].

До речі, положення Спільної позиції Ради 2008/944 СЗБП від 8 грудня 2008 року встановлюють, що уповноважені органи держави-експортера при прийнятті рішення про здійснення експорту ТВП мають враховувати, серед іншого, ризик незаконного реекспорту таких товарів з території держави, що їх імпортувала [104]. На нашу думку, наявність в Україні додаткових міжнародно-правових зобов'язань щодо запобігання такому перенаправленню, які встановлені статтею 16 Договору про торгівлю зброєю, буде мати позитивний вплив на процес прийняття рішень про надання дозволу на експорт озброєнь органами влади держав-партнерів [70].

Зауважимо й те, що частиною третьою статті 13 Договору про торгівлю зброєю встановлено право держав-учасниць не висвітлювати у щорічній доповіді до Секретаріату інформації про експорт чи імпорт визначених договором ТВП у разі, якщо така інформація відноситься до сфери національної безпеки [70]. Зважаючи на той факт, що, за оцінками експертів, 61% експорту озброєнь в Україну у 2022 році був сформований саме державами-учасницями аналізованого міжнародного договору, ратифікація Україною такої угоди сприятиме укладанню зовнішньоекономічних договорів з іншими державами-учасницями із дотриманням принципу нерозголошення важливої інформації як з боку Української Сторони, так і зі сторони контрагента [292].

2) МЗС на підставі підпункту 4 пункту 4 Положення про Міністерство закордонних справ України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 року № 281, та статті 3 розділу VI «Заклучні положення» Документа ОБСЄ щодо легкої та стрілецької зброї – ініціювати процедуру переговорів щодо перегляду змісту такого акта [61], [226]. Так, положення

наведеного документа встановлюють політичне зобов'язання держав-учасниць ОБСЄ здійснювати обмін інформацією про експорт та імпорт легкої та стрілецької зброї, а також переносних зенітно-ракетних комплексів. Додаток I до згаданого Документа встановлює типову форму обміну відповідною інформацією, де, серед іншого, мають міститися дані щодо кількості переданих озброєнь [61]. На нашу думку, розкриття такої інформації іншим державам-членам ОБСЄ, зокрема й державі-агресору, може негативно вплинути на дотримання виокремленого нами принципу правового регулювання військово-технічного співробітництва – принципу балансу, сутність якого полягає також і у збереженні важливої інформації в умовах збройного конфлікту.

Отже, ми вважаємо, що проєкт відповідних змін повинен передбачати:

а) можливість держави-учасниці, проти якої скоєно агресію (у визначенні наведеному Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 року) та за умови, що факт такої агресії визнаний Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН, тимчасово не розкривати інформації щодо кількості визначених видів озброєння, які імпортовані нею після прийняття зазначеної Резолюції [293];

б) можливість держави-учасниці, яка після прийняття відповідної Резолюції здійснює експорт визначених видів озброєння до держави, що згадана попередньо, тимчасово не розкривати інформації щодо її кількості.

3) МЗС на підставі абзацу другого підпункту 2 пункту 2 та абзацу п'ятого пункту 4 Порядку участі представників України в діяльності міжнародних режимів експортного контролю, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1072, – організувати розробку проєкту змін до Установчих документів Вассенаарської домовленості щодо необхідності здійснення обміну інформацією про передачі усіх видів товарів та технологій подвійного використання до держав, що не є учасницями Вассенаарської домовленості, а також розробку плану досягнення консенсусу з іншими державами-учасницями щодо впровадження таких змін [101], [119]. На нашу думку, необхідність здійснення обміну відповідною інформацією на міждержавному рівні спонукатиме уряди держав-учасниць посилити національний контроль за експортом ТПВ, що може

призвести до зменшення обсягу імпорту державою-агресором таких товарів через треті держави.

4) Мінстратегпрому на підставі підпункту 13 пункту 4 Положення про Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2020 року № 819, – розробити та подати разом із МЗС до Кабінету Міністрів України проекти міжурядових міжнародних договорів про взаємну охорону прав на результати інтелектуальної діяльності, що створені в ході двостороннього військово-технічного співробітництва із державами, де зареєстровані суб'єкти господарювання, які утворили чи планують утворити спільні підприємства із українськими суб'єктами господарювання національного оборонно-промислового комплексу [164];

5) Мінстратегпрому на підставі підпункту 13 пункту 4 Положення про Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2020 року № 819, – розробити (за участі представників Міністерства оборони) та подати до Кабінету Міністрів України проєкт акта, положення якого встановлять єдиний порядок здійснення Міністерством оборони України та іншими визначеними органами державної влади контролю за наданою міжнародною військовою допомогою, а також визначать перелік повноважень національного оборонного відомства як органу, що здійснює загальний контроль за наданою міжнародною військовою допомогою [164].

6) Мінстратегпрому на підставі підпункту 1 пункту 4 Положення про Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2020 року № 819, та абзацу другого пункту 2 постанови Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 363 – розробити проєкт змін до Особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану, що затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року № 1275, щодо запровадження в умовах воєнного стану дії механізму формування та

затвердження єдиного середньострокового плану закупівель ТВП за імпортом [44], [72], [164].

Вказаний механізм повинен передбачати необхідність:

- погодження плану Комітетом Верховної Ради України з питань безпеки, оборони та розвідки;
- можливість забезпечення запланованих потреб за рахунок міжнародної військової допомоги.

7) МКВТС на підставі абзацу п'ятого пункту 3 Положення про Міжвідомчу комісію з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю, затвердженого Указом Президента України від 5 березня 2007 року № 180/2007, та в порядку, передбаченому абзацом четвертим пункту 5 цього акта, – ініціювати розробку пропозицій змін до пункту 46 Особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану, що затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року № 1275, щодо перегляду механізму формування постачальницької винагороди з метою економії бюджетних коштів [42], [72].

8) МКВТС на підставі абзацу п'ятого пункту 3 Положення про Міжвідомчу комісію з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю, затвердженого Указом Президента України від 5 березня 2007 року № 180/2007, – підготувати пропозиції щодо посилення юридичної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері експортного контролю, що передбачені Кримінальним кодексом України, КУпАП та Законом України «Про державний контроль» [10], [42], [52], [243].

9) Офсетній комісії на підставі абзацу десятого пункту 4 Положення про офсетну комісію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 5 липня 2019 року № 588, – ініціювати розробку проєкту змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року № 1275 щодо ефективного врегулювання офсетної діяльності в умовах воєнного стану. У зв'язку з цим частину третю пункту 3 згаданого акта Уряду виключити (норма встановлює заборону державним замовникам укладати офсетні договори на період дії воєнного стану)

[72], [145].

10) Особам, що дотичні до процесу розробки проєктів міжнародних договорів щодо встановлення військово-технічного співробітництва, обов'язково враховувати необхідність висвітлення у таких угодах питань, пов'язаних із двостороннім врегулюванням порядку контролю за кінцевим використанням ТВП та ТПВ, позицій сторін про укладення ними офсетних договорів, а також порядком обміну інформацією про здійсненні передачі з деякими міжурядовими організаціями та третіми державами.

11) Внести такі зміни до КУпАП [52]:

11.1) В абзаці першому статті 188-17 після слів «у сфері державного експортного контролю,» доповнити словами «та інших державних органів, що здійснюють державний експортний контроль,»;

11.2) В абзаці третьому статті 212-4 після слів «у сфері державного експортного контролю,» доповнити словами «та іншим державним органам, що здійснюють державний експортний контроль,»;

11.3) В абзаці третьому статті 212-4 слова «а також про використання» викласти у такій редакції: «про використання»;

11.4) В абзаці третьому статті 212-4 після слів «у заявлених цілях» доповнити словами «, а також іншої інформації, подання якої передбачено законодавством у сфері державного експортного контролю».

Такі зміни забезпечать можливість притягнення суб'єктів правопорушення до адміністративної відповідальності за невчинення більш ширшого спектра дій, які вимагаються законодавством у сфері державного експортного контролю. Наприклад, неподання необхідної інформації до СБУ чи СЗРУ.

12) Внести таку зміну до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [174]:

У частині першій статті 34 після слів «іноземних суб'єктів господарської діяльності» доповнити словами «, а також випадків, що передбачені Законом України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання».

Така зміна усуне колізію щодо врегулювання необхідності відшкодування державою збитків суб'єкту здійснення міжнародних передач товарів у випадку, якщо Уряд або ДСЕК скасує надані такому суб'єкту повноваження (дозвільні документи) не з причини вчинення ним правопорушень у сфері державного експортного контролю.

13) Внести такі зміни до Закону України «Про розвідку» [214]:

13.1) В абзаці першому пункту 4 Розділу IX слова «Встановити, що до набрання чинності законом, яким визначаються правові основи державної політики у сфері військово-технічного співробітництва,» виключити;

13.2) В абзаці першому пункту 4 Розділу IX слова «цій сфері» викласти у такій редакції: «у сфері військово-технічного співробітництва»;

13.3) В абзаці третьому пункту 4 Розділу IX слова «і суб'єктів» виключити.

Наведені зміни, по-перше, прибирають термін «суб'єкт військово-технічного співробітництва», використання якого одночасно із терміном «учасник військово-технічного співробітництва», як ми вже визначили попередньо, може призвести до хибного розуміння принципів розподілу повноважень у досліджуваній сфері; по-друге, прибирають згадку про набрання чинності законодавчим актом, який має визначити правові основи державної політики у відповідній сфері. Однак, на нашу думку, набрання чинності таким актом не є гарантованим. Так, на необхідності подання до Верховної Ради України відповідного законопроекту наголошувалося ще у 2003 році (Концепція військово-технічного співробітництва України з іноземними державами на період до 2010 року, що схвалена Указом Президента України від 27 серпня 2003 року № 913/2003) та у 2009 році (Рішення РНБОУ «Про проект Закону України «Про військово-технічне співробітництво з іноземним державами» від 27 березня 2009 року) [8], [9].

2 грудня 2016 року черговий законопроект, що мав врегулювати суспільні відносини у сфері військово-технічного співробітництва, був поданий до Верховної Ради України, втім вже 29 серпня 2019 року він був відкликаний [12]. У висновку Головного науково-експертного управління апарату Верховної Ради України від 16 січня 2017 року до згаданого проекту вказано, що: «..відносини у цій сфері вже

достатньо повно врегульовані іншими законодавчими актами..., двосторонніми міжнародними договорами» [12].

Також слід згадати Рішення РНБОУ «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України», що уведено в дію Указом Президента України від 20 серпня 2021 року № 372/2021, де, серед іншого, вказано на необхідність розробки Кабінетом Міністрів України Стратегії військово-технічного співробітництва України з іноземними державами на 5 років [294]. Вочевидь згаданий акт, що має бути поданий на розгляд до РНБОУ та який, серед іншого, визначатиме цілі та завдання державної політики у відповідній сфері, повинен бути затверджений саме Указом Президента України. Отже, ми вважаємо, що означене суперечить існуючій згадці в аналізованому Законі України про майбутнє набрання чинності саме законом, що має визначити правову основу державної політики у досліджуваній нами сфері.

14) Внести такі зміни до Закону України «Про державний контроль» [10]:

14.1) В абзаці сімнадцятому статті 1 після слів «послуги військового призначення» доповнити словами «(роботи військового призначення)»;

14.2) В абзаці двадцять третьому статті 1 після слів «послуги (технічна допомога) подвійного використання» доповнити словами «(роботи подвійного використання)»;

14.3) Частину четверту статті 12 після абзацу третього доповнити новим абзацом такого змісту: «вчинення суб'єктом господарювання правопорушення, передбаченого частиною першою статті 25 цього Закону»;

14.4) У назві статті 25 слова «- юридичних осіб» виключити;

14.5) У частині шостій статті 25 слова «яких вона може зазнати» замінити словами «яких він може зазнати».

Вказані зміни мають певною мірою уніфікувати термінологію у межах внутрішньодержавного законодавства, усунути колізію щодо підстав, за яких суб'єкт здійснення міжнародних передач товарів може бути позбавлений такого статусу, усунути прогалину, при якій санкції, передбачені статтею 25, не поширюються на суб'єктів господарювання-фізичних осіб.

15) Внести такі зміни до Указу Президента України від 21 квітня 1999 року № 422/99 [11]:

15.1) В абзаці четвертому частини 3 після слів «товарів військового призначення» доповнити словами «та подвійного використання»;

15.2) Доповнити частину 3 абзацом восьмим такого змісту: «офсетна діяльність». У зв'язку з цим абзац восьмий частини 3 вважати абзацом дев'ятим.

16) Внести такі зміни до Указу Президента України від 20 березня 2002 року № 276/2002 [27]:

16.1) В абзаці першому пункту 3 статті 4 слова «Міністерство промислової політики України» замінити словами «Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України»;

16.2) В абзаці першому пункту 7 статті 4 слова «Національне космічне агентство України» замінити словами «Державне космічне агентство України»;

16.3) В абзаці шостому пункту 2 статті 4 слова «суб'єктам військово-технічного співробітництва» замінити словами «учасникам, що реалізують військово-технічне співробітництво,»;

16.4) В абзаці шостому пункту 5 статті 4 слова «суб'єктами військово-технічного співробітництва» замінити словами «учасниками, що реалізують військово-технічне співробітництво,»;

16.5) В абзаці четвертому пункту 5-1 статті 4 слово «суб'єктів» замінити словом «учасників»;

16.6) В абзаці другому пункту 6 статті 4 «суб'єктами військово-технічного співробітництва» замінити словами «учасниками, що реалізують військово-технічне співробітництво,»;

16.7) Абзац шостий пункту 5-1 статті 4 виключити.

Наведені нами у пунктах 15 та 16 зміни до Указів Президента України мають уніфікувати термінологію, а також розширити перелік видів діяльності, які належать до військово-технічного співробітництва.

17) В абзаці третьому пункту 2 § 29 Глави 1 Розділу 4 Регламенту Кабінету Міністрів України, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від

18 липня 2007 року № 950, після слів «затвердження, прийняття» доповнити словами «, припинення та зупинення» [193].

Така зміна усуває колізію між згаданим Регламентом та Законом України «Про міжнародні договори України» щодо відповідних повноважень Уряду.

18) Внести таку зміну до Положення про Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2020 року № 819 [164]:

у підпункті 13 пункту 4 слова «, міжнародних договорів України» замінити словами «та проекти міжнародних договорів України у порядку, що визначений Законом України «Про міжнародні договори України».

Така зміна усуне суперечності між двома актами щодо реалізації відповідним Міністерством вказаної функції.

19) Внести такі зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року № 1275 [72]:

19.1) В абзаці першому підпункту 6 пункту 3 слова «що укладені до набрання чинності постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 2023 р. № 736 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 р. № 1275 та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» замінити словами «що укладені до набрання чинності постановою Кабінету Міністрів України від ____ № __ «Про внесення запропонованих змін».»;

19.2) В абзаці першому підпункту 6 пункту 3 слова «, а також укладаються після набрання чинності зазначеною постановою державними замовниками у сфері оборони з:» виключити;

19.3) Абзац другий, абзац третій та абзац четвертий підпункту 6 пункту 3 виключити.

Такі зміни усунуть можливість здійснення попередньої оплати контрагентам, які раніше вже порушували умови контрактів щодо попередньої оплати, що на нашу думку, створює передумови для неефективного використання бюджетних коштів.

20) Внести такі зміни до Особливостей здійснення оборонних закупівель на

період дії правового режиму воєнного стану, що затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року № 1275 [72]:

20.1) Після пункту 43 доповнити пунктом 43-1 такого змісту: «Укладення державного контракту (договору) з іноземними суб'єктами господарювання та вітчизняними суб'єктами господарювання, яким в установленому порядку надані повноваження щодо здійснення імпорту відповідних видів товарів, робіт і послуг оборонного призначення, здійснюється на умовах, передбачених частиною третьою, частиною четвертою та частиною п'ятою статті 11 Закону України «Про оборонні закупівлі»;

20.2) Після пункту 43-1 доповнити пунктом 43-2 такого змісту: «Державний замовник створює спеціалізовану відомчу комісію, що обирає виконавця державного контракту (договору). Порядок роботи комісії, а також критерії та методика оцінки поданих пропозицій визначаються державним замовником»;

20.3) В абзаці другому пункту 47 слова «не має (не мають) права вимагати інші документи щодо визначення вартості (ціни), крім тих, що передбачені цими особливостями, і» виключити.

Вважаємо, що запропоновані зміни сприятимуть укладенню договору саме з вітчизняними суб'єктами господарювання, які можуть виготовити (виконати) аналог предмета закупівлі, усунуть надмірні дискреційні повноваження посадових осіб державних замовників щодо визначення ними виконавця договору, а також нададуть змогу державним замовникам вимагати від потенційних контрагентів обґрунтування запропонованої ними вартості договору. Означене створить передумови для посилення підтримки національного оборонно-промислового комплексу, а також для ефективного використання бюджетних коштів.

21) Внести такі зміни до Порядку організації взаємодії центральних органів виконавчої влади, інших державних органів щодо залучення, отримання, передачі, обліку, моніторингу та контролю за використанням міжнародної військової допомоги для задоволення потреб сил безпеки і сил оборони у період дії воєнного стану, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2024 року № 168 [182]:

21.1) Пункт 3 доповнити абзацом сьомим: «Міноборони, центральні органи виконавчої влади, інші державні органи здійснюють відповідні заходи із врахуванням положень Указу Президента України «Питання координації зовнішньополітичної діяльності держави» від 22 грудня 2021 року № 671/2021». У зв'язку з цим абзац сьомий, восьмий, дев'ятий, десятий та одинадцятий вважати абзацом восьмим, дев'ятим, десятим, одинадцятим та дванадцятим відповідно;

21.2) В абзаці дев'ятому (*десятому*) пункту 3 після слів «державні органи» доповнити словами «, що належать до сил безпеки і сил оборони,»;

На нашу думку, запропоновані зміни мають чіткіше виокреслити коло тих органів державної влади, що дотичні до згаданого процесу.

22) Внести такі зміни до Положення про порядок надання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємниця, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 року № 838 [170]:

22.1) В абзаці першому пункту 7 після слів «на розгляд до» доповнити словами «Міжвідомчої комісії з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю,»;

22.2) В абзаці першому пункту 9 слова «40 днів» замінити словами «50 днів»;

22.3) В абзаці восьмому пункту 9 слова «у 20-денний строк» замінити словами «у 10-денний строк»; після слів «такому суб'єкту повноважень.» доповнити словами «Відповідна інформація у той самий строк подається до Міжвідомчої комісії з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю.»;

22.4) Пункт 9 доповнити абзацом дев'ятим такого змісту: «Міжвідомча комісія з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю опрацьовує пропозицію у 40-денний строк з моменту одержання запиту від Держекспортконтролю»;

22.5) Пункт 10 після слів «з урахування інформації» доповнити словами «Міжвідомчої комісії з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю,»;

22.6) В абзаці першому пункту 11 слова «та надсилається на розгляд Міжвідомчої комісії з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю» виключити;

22.7) В абзаці першому пункту 16 слова «, інших центральних органів виконавчої влади, опрацьованим Міжвідомчою комісією з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю,» виключити;

22.8) В абзаці другому пункту 16 слова «порушення законодавства України або інших держав, яке стосується міжнародних передач товарів» замінити словами «вчинення правопорушень, передбачених абзацами другим – сьомим статті 24 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання».

Запропоновані зміни мають вдосконалити процедуру розгляду заяви на отримання суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів відповідних повноважень, зменшити строк її розгляду, а також усунути виявлені нами колізії щодо підстав для скасування Урядом раніше наданих повноважень та переліку органів державної влади, що дотичні до процесу такого скасування.

23) Внести такі зміни до Порядку розгляду справ про порушення юридичними особами вимог законодавства в галузі державного експортного контролю, що затверджений наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 16 грудня 2013 року № 1490 [237]:

23.1) У пункті 2.2 Розділу II слова «Міністерства доходів і зборів України» замінити словами «Державної митної служби України»;

23.2) У пункті 6.5 Розділу VI слова «Міністерство доходів і зборів України» замінити словами «Державна митна служби України»;

Вказані зміни редагують застарілі норми.

24) Внести такі зміни до Інструкції з підготовки, погодження, укладення, реєстрації, обліку, зберігання та контролю за виконанням договорів, що укладаються від імені Міністерства оборони України, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 29 грудня 2020 року № 500 [175]:

24.1) У пункті 2-1.9 розділу 2-1 після слів «1,4,13» доповнити словами «,19»;

24.2) У пункті 2-1.11 розділу 2-1 слова «14-19» замінити словами «14-18».

Ми вже зауважували на тому, що чинна редакція наведених норм створює передумови для неефективного використання бюджетних коштів, оскільки факт погодження проєкту договору із застереженням, стороною якого є контрагент, що суттєво занижив або завищив вартість договору, на відміну від «непогодження», не є перепорою для подання на підпис такого проєкту уповноваженій особі. Запропонована нами зміна таку можливість усуває.

Висновки до Розділу III

Під час проведення третього етапу дослідження ми здійснили аналіз закордонного досвіду у сфері врегулювання військово-технічного співробітництва на прикладі деяких держав та міжурядової організації. Також, враховуючи виявлені попередньо чинники, що перешкоджають ефективній розбудові зносин у військово-технічній сфері, нами розроблено низку пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання досліджуваних нами суспільних відносин. Так, у межах здійсненого етапу ми можемо навести такі головні результати, що нами отримані:

- досліджено правову основу реалізації окремих складників військово-технічного співробітництва у США;
- висвітлена сутність механізмів, за якими така держава здійснює експорт ТВП;
- наведено приклад здійснення кооперації у військово-технічній сфері між такими державами, як США, Велика Британія та Австралія;
- проаналізовані положення юридичних актів Великої Британії у відповідній сфері, зокрема критерії, за якими органи державної влади приймають рішення про надання дозволу на експорт ТВП;
- виявлені основні правові акти ЄС, що врегульовують порядок здійснення міжнародних передач ТВП та ТПВ як серед держав-учасниць, так і до держав за межами об'єднання, які визначають перелік ТВП та ТПВ та ті, метою яких є запровадження обмежувальних заходів стосовно інших держав у відповідній сфері;

- встановлено основні принципи надання ЄС військово-технічної допомоги третім державам за таким інструментом, як Європейський фонд миру;

- досліджено досвід Французької Республіки у сфері реалізації та врегулювання окремих складників військово-технічного співробітництва. Зокрема, встановлено процедуру набуття дозволу на експорт ТВП, перелік органів державної влади, які дотичні до прийняття відповідного рішення, а також санкції, що застосовуються до суб'єктів за вчинення ними правопорушень у сфері міжнародних передач таких товарів;

- сформовано перелік необхідних дій, спрямованих на вдосконалення чинного порядку врегулювання військово-технічного співробітництва в Україні. Зокрема, ратифікація Договору про торгівлю зброєю, розробка національним зовнішньополітичним відомством проєктів змін до Установчих документів Вассенаарської домовленості, Документа ОБСЄ щодо легкої та стрілецької зброї тощо;

- визначено низку змін до законодавства у відповідній сфері, як-от: зміни до КУпАП, деяких законів, актів Президента України, Уряду та окремих відомств.

ВИСНОВКИ

1. За результатами аналізу національного законодавства, а також праць вчених, що здійснювали науковий пошук у напрямі, дотичному до об'єкта нашого дослідження, ми виявили усталене тлумачення сутності військово-технічного співробітництва, а також типові елементи такої діяльності. Втім, зважаючи на неперервний розвиток усіх сфер людського буття, зокрема і у сфері, що нами досліджувалася, ми наголосили на необхідності переосмислення вищевказаних категорій. Так, встановлено, що військово-технічне співробітництво є проявом як зовнішньополітичної, так і зовнішньоекономічної діяльності держави. Означене свідчить про те, що правовою основою таких зносин є або міжнародні договори, або відповідні зовнішньоекономічні договори (контракти).

2. Запропоновано нову класифікацію основних складників діяльності, що нами досліджувалася, а саме: імпорт ТВП та ТПВ; експорт ТВП та ТПВ; міжнародна кооперація у військово-технічній сфері (ліцензійне виробництво, створення спільних підприємств оборонної галузі промисловості, спільна розробка новітніх зразків озброєнь та військової техніки тощо); офсетна діяльність; виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань та рекомендацій; участь у міжнародних режимах експортного контролю; співпраця з міжурядовими організаціями у військово-технічній сфері, зокрема обмін визначеною інформацією. Зауважимо, що всі виокремлені складники є взаємопов'язаними, адже, наприклад, імпорт озброєнь у певних випадках має супроводжувати укладення компенсаційного (офсетного) договору. Або ж участь України у міжнародних режимах експортного контролю є чинником, що благотворно впливає на прийняття рішення про надання дозволу на експорт озброєнь уповноваженими на це органами державної влади держав-партнерів.

3. Виявлено галузеву належність сукупності норм права, що врегульовують суспільні відносини, які виникають у сфері військово-технічного співробітництва. Враховуючи праці українських вчених-адміністративістів та порядок врегулювання згаданої діяльності, ми дійшли висновку, що визначені суспільні відносини є

предметом регулювання саме адміністративного права. Встановлення такого факту уможливило визначення нами таких категорій, як мета, завдання та принципи правового регулювання військово-технічного співробітництва, що забезпечило теоретичну основу подальшого провадження наукової розвідки та досягнення її мети.

4. Однією з головних юридичних категорій, на якій ми зосередили свій дослідницький інтерес, стала саме мета правового регулювання військово-технічного співробітництва. Ґрунтуючись на поглядах як українських, так і іноземних вчених, що розкрили сутність такої категорії, ми запропонували власне визначення мети правового врегулювання згаданої нами діяльності. Вважаємо, що мета правового регулювання військово-технічного співробітництва України полягає у розбудові ефективної моделі реалізації адміністративно-правових відносин між суб'єктами публічної адміністрації та об'єктами публічного управління, які уповноважені на провадження досліджуваної діяльності. Регулювання таких відносин повинно ґрунтуватися на принципі поваги до основних прав і свобод людини, а також створювати необхідні умови для забезпечення потреб суспільства.

5. Засобами, що забезпечують досягнення такої мети, є завдання правового регулювання. Не виключенням є і сфера, що нами досліджувалася. Враховуючи вже встановлений нами факт галузевої належності положень, що визначають порядок правового регулювання військово-технічного співробітництва, для подальшого здійснення наукової розробки ми застосували визначений українськими вченими перелік завдань, які стоять перед адміністративним правом. Наведені нами приклади стали промовистим свідченням обґрунтованості такого рішення та вкотре підтвердили раніше зроблений висновок щодо саме адміністративно-правового характеру врегулювання досліджуваних нами зносин.

6. У роботі ми зауважили, що, на нашу думку, саме така категорія, як принципи правового регулювання, має слугувати орієнтиром як для нормотворця, так і для безпосереднього учасника зносин, що врегульовуються. Безумовно, таке твердження поширюється і на досліджуваний нами механізм правового

регулювання військово-технічного співробітництва. Так, нами виокремлено чотири принципи врегулювання згаданих нами суспільних відносин, які у сукупності із галузевими та загальноправовими мають бути стрижнем встановленого порядку правового регулювання військово-технічного співробітництва, а саме:

- *принцип інтегрованості у міжнародно-правову систему*. Неодмінним супутником досліджуваної нами співпраці між державами та міжурядовими організаціями є низка ризиків, як-от отримання озброєнь, технологій та інших предметів міжнародних передач терористичними угрупованнями, використання імпортованих товарів з метою порушення прав людини та норм міжнародного гуманітарного права, виготовлення за допомогою імпортованих товарів зброї масового ураження тощо. Заради недопущення цього світова спільнота вживає певних заходів, наприклад запровадження ембарго чи санкційних режимів, укладення багатосторонніх міжнародних договорів у сфері нерозповсюдження та контролю за експортом тощо. Звісно, що будь-яка держава, яка має намір долучитися до міжнародного ринку озброєнь та провадити взаємовигідну співпрацю, має ці заходи враховувати, беззастережно їх дотримуватися та на їх основі встановлювати національний порядок правового регулювання таких зносин;

- *принцип балансу*. Виявлений нами принцип полягає у збереженні балансу між дотриманням прозорості у міжнародних передачах озброєнь та нерозповсюдженні чутливої інформації про їх імпорт в умовах збройного конфлікту, адже отримання таких даних деякими особами держави-агресора дасть їй можливість проведення розрахунків щодо оборонних спроможностей України, а також створення передумов для здійснення тиску на держав-експортерів. На наш погляд, положення Договору про торгівлю зброєю, що встановлює право держав-учасниць не висвітлювати інформацію про експорт та імпорт визначених такою угодою видів озброєнь, якщо означене відноситься до сфери національної безпеки, цілком співвідноситься з виокремленим нами принципом;

- *принцип примату національних інтересів*. Сутність вказаного принципу полягає у верховенстві фундаментальних національних інтересів держави, якими має керуватись як нормотворець при встановленні ним порядку врегулювання

військово-технічного співробітництва, так і учасники, що безпосередньо реалізують виокремлені складники такої співпраці;

- *принцип нагальності*. Збройна агресія проти України зумовлює необхідність якнайшвидшої реалізації своїх повноважень учасниками військово-технічного співробітництва. Та й, звісно, положення законодавства, що врегульовують досліджувану нами діяльність, мають бути викладені із врахуванням такого принципу.

7. Також у межах нашої роботи ми дослідили ті історико-правові аспекти, що визначили сучасний стан механізму правового регулювання військово-технічного співробітництва. По-перше, зважаючи на наведений попередньо принцип інтегрованості у міжнародно-правову систему, ми здійснили поетапний аналіз приєднання Україною до міжнародних режимів експортного контролю та відповідних міжнародних договорів починаючи ще з ХХ століття. По-друге, висвітлили аспекти розвитку внутрішньодержавного законодавства у сфері врегулювання військово-технічного співробітництва, а також навели приклади реалізації окремих складників такої діяльності. За нашими спостереженнями, поштовхом до переорієнтації системи військово-технічного співробітництва та внесення змін до порядку врегулювання вказаних зносин стала збройна агресія проти України, що розпочалась у 2014 році. Аргументами на користь такої тези слугує низка наведених нами фактів, наприклад щодо виниклої необхідності пошуку нових просторів збуту для товарів та послуг підприємств національного оборонно-промислового комплексу, адже, за твердженням експертів, свого часу майже 52% від загального експорту такої продукції складала поставки до держави-агресора. Водночас ми виявили, що новий етап розвитку порядку правового регулювання військово-технічного співробітництва розпочався вже після 24 лютого 2022 року, тому що саме повномасштабна збройна агресія проти України спонукала законодавця розробити та впровадити до нього низку суттєвих змін.

8. Досліджено правову основу таких інструментів, як встановлення, обмеження, зупинення та припинення військово-технічного співробітництва України. Наприклад, ми виявили, що головним механізмом встановлення

заснування такої співпраці є укладення відповідних міжнародних договорів між Кабінетом Міністрів України та урядом іноземної держави. У межах означеного ми здійснили поетапне висвітлення реалізації Урядом України такої функції на прикладі встановлення військово-технічного співробітництва з Республікою Союз М'янма протягом 2018-2019 років. Також варто наголосити, що, проаналізувавши низку міжурядових домовленостей України з іноземними державами у військово-технічній сфері, ми виявили деякі аспекти, які, на нашу думку, перешкоджають ефективній реалізації військово-технічного співробітництва. Означене свідчить про необхідність подальшого врахування виявленого тими уповноваженими особами, що дотичні до процесу проведення переговорів з іноземною стороною, розробки проєктів відповідних домовленостей, а також до процедури їх парафування.

9. Особливу увагу ми спрямували на дослідження нормативно-правого підґрунтя реалізації такого складника військово-технічного співробітництва, як імпорт ТВП та ТПВ. Зрозуміло, що довготривалий характер міжнародного збройного конфлікту та дефіцит державного бюджету спонукав нас зосередити свій науковий інтерес саме на таких проявах виокремленого складника, як купівля за імпортом та залучення військово-технічної допомоги від іноземних держав, адже, зокрема, й від ефективної реалізації таких механізмів залежить забезпечення Збройних Сил та інших військових формувань необхідним озброєнням та обладнанням. Проаналізувавши чинний порядок врегулювання закупівель за імпортом в умовах воєнного стану, ми виявили, що редакція деяких норм створює передумови для неефективного використання бюджетних коштів, наприклад призупинення середньострокового планування закупівель; надмірні дискреційні повноваження уповноважених осіб окремого державного замовника при здійсненні ними вибору потенційного контрагента; залежність зафіксованого розміру постачальницької винагороди посередників при здійсненні ними імпорту ТВП від вартості контракту, що в умовах світового зростання вартості озброєнь, боєприпасів та військової техніки призводить до надмірних витрат публічних коштів; відсутність права державного замовника вимагати від потенційного контрагента додаткові документи, що мають обґрунтувати запропоновану ним вартість

контракту, тощо.

Ще одним проявом досліджуваного складника, як ми вже зауважували, є залучення військово-технічної допомоги від держав-партнерів. Так, на початку 2024 року Уряд врегулював питання щодо порядку формування потреб у такій допомозі, процедури її залучення та здійснення контролю за її використанням. Втім, ми зауважили, що деякі приписи згаданого акта потребують вдосконалення, адже, наприклад, таким порядком не встановлено чіткого переліку органів, що залучені до процесу формування пропозицій у потребах, не визначені повноваження Міністерства оборони як органу, що здійснює загальний нагляд за використанням залученої допомоги, а також не встановлені обов'язки суб'єктів, які такому контролю підлягають, тощо.

10. Висвітлені основні аспекти процедури набуття суб'єктом права на реалізацію експортного складника військово-технічного співробітництва. Серед іншого, наголошено на ускладненій процедурі отримання суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів – суб'єктом господарювання повноважень на здійснення експорту/імпорту ТВП та товарів, що містять відомості, які становлять державну таємницю. Так, ми виявили, що органи державної влади, які дотичні до процедури прийняття рішення про надання Урядом таких повноважень суб'єкту здійснення міжнародних передач товарів, виконують таку свою функцію тричі: під час погодження заяви такого суб'єкта із можливістю заперечення, під час розгляду проекту акта Уряду як заінтересований орган із можливістю не підтримати проект акта та на розгляді МКВТС, учасниками якої, серед іншого, є перші заступники (заступники) керівників основних необхідних для погодження заяви органів.

11. Наголошено на виявленому нами проблемному питанні, притаманному третьому виокремленому складнику військово-технічного співробітництва. Так, за результатами аналізу низки міжурядових договорів щодо встановлення двостороннього військово-технічного співробітництва, ми виявили, що зазвичай такі угоди передбачають два типових механізми розподілу прав інтелектуальної власності між представниками сторін під час спільної розробки ними новітніх зразків озброєнь, військової техніки тощо: а) Сторони окремо домовляються перед

кожним спільним проєктом (наприклад, домовленість з Республікою Сенегал); б) Сторони домовляються укласти окремий міжнародний договір (наприклад, домовленість з ФРН). Водночас ми здійснили огляд міжнародно-договірної бази з іноземним державами, між урядами яких та Кабінетом Міністрів України виникли зобов'язання укласти окрему міжнародну угоду щодо захисту прав інтелектуальної власності у відповідній сфері (ФРН, Республіка Казахстан, Італійська Республіка, Республіка Перу, Держава Катар). Втім із жодною зі згаданих держав такі договори укладені не були.

12. Досліджено норми, що врегульовують офсетну діяльність в умовах воєнного стану. Слід зазначити, що актом Уряду, яким визначені засади здійснення оборонних закупівель в умовах воєнного стану, зокрема й тих, що здійснюються за імпортом, встановлено, що в такий період державний замовник у сфері оборони не укладає компенсаційних (офсетних) договорів. У зв'язку з означеним ми наголосили на тому, що, по-перше, така норма створює певну невизначеність у врегулюванні порядку реалізації офсетної діяльності, адже, як відомо, стороною офсетного договору (офсетним бенефіціаром) може бути як відповідний державний замовник, так і інший суб'єкт незалежно від форми власності. Однак у будь-якому випадку офсетний бенефіціар визначається саме за поданням державного замовника у сфері оборони. Саме тому ми вважаємо, що чинна редакція згаданої норми не встановлює чітких меж дій такого державного замовника: або взагалі утримуватися від дій, пов'язаних із укладенням компенсаційних (офсетних) договорів (подання до офсетної комісії щодо визначення офсетного бенефіціара), або ж йдеться виключно про заборону визначення офсетним бенефіціаром саме державного замовника у сфері оборони.

По-друге, ми вважаємо, що призупинення можливості укладення державним замовником у сфері оборони компенсаційних (офсетних) договорів призводить до недоотримання державою певних зисків. Наприклад, дослідивши двадцять сьомий Щорічний Звіт Бюро промисловості та безпеки Міністерства торгівлі США, ми виявили, що підприємства цієї держави у 2021 році уклали двадцять сім офсетних угод на загальну суму 1,41 мільярда доларів США, що свідчить про існування такої

практики в іноземній державі, хоча Уряд США не заохочує та не зобов'язує підприємства укладати такі договори. Отже, за умови укладення державним замовником у сфері оборони зовнішньоекономічного контракту з підприємством США за механізмом Direct Commercial Sales такий замовник мав би можливість домовитися з контрагентом про надання ним компенсації для забезпечення інших потреб (наприклад, надання послуг з ремонту чи обслуговування військової техніки) та таким чином заощадити бюджетні кошти. Втім, як ми вже зазначили, в умовах воєнного стану реалізація такого механізму заблокована.

13. Висвітлено прояви реалізації таких складників військово-технічного співробітництва, як співпраця з міжурядовими організаціями, обмін визначеною інформацією, участь у міжнародних режимах експортного контролю тощо. Слід вкотре зазначити, що саме від таких складників залежить ефективність реалізації інших виокремлених складників військово-технічного співробітництва, адже, наприклад, органи державної влади держав ЄС приймають рішення про надання дозволу на експорт озброєнь, зокрема й враховуючи факт участі держави-імпортера у міжнародних режимах експортного контролю, її міжнародно-правові зобов'язання у сфері нерозповсюдження зброї масового ураження та контролю за експортом звичайних озброєнь тощо. Звісно, це має прямий вплив на ефективність здійснення учасниками військово-технічного співробітництва імпорту ТВП.

Потрібно зазначити, що на етапі дослідження особливу увагу ми звернули на положення Вассенаарської домовленості щодо обміну між державами-учасницями деякою інформацією. Встановлено, що такі положення не передбачають необхідності здійснення обміну інформацією про експорт більшості ТПВ до третіх держав (крім тих, що охоплюються Чутливим та Дуже чутливим переліком). На нашу думку, існування домовленості між державами-учасницями щодо обміну інформацією про поставки до третіх держав усіх видів ТПВ спонукає уряди таких держав-учасниць до посилення національного контролю за передачами згаданих товарів за кордон та убезпечити їх від неконтрольованого реекспорту. Означене може призвести до зменшення обсягу імпорту державою-агресором ТПВ, що використовуються нею для виготовлення озброєнь та розбудови підприємств

оборонно-промислового комплексу. Так, частина імпортованих такою державою ТПВ виготовляється компаніями, що зареєстровані саме у державах-учасницях Вассенаарської домовленості та які в подальшому перенаправляються через треті держави. Ми встановили, що органом, уповноваженим здійснити розробку проєкту відповідних змін та плану досягнення консенсусу з державами-учасницями Вассенаарської домовленості щодо впровадження таких змін, є МЗС.

14. Здійснено аналіз таких термінів, що використовуються законодавцем, як «учасник військово-технічного співробітництва» та «суб'єкт військово-технічного співробітництва». Ми виявили, що усталене тлумачення цих термінів здійснюється із врахуванням положень законодавства, що втратили чинність. Так, поняття «суб'єкт військово-технічного співробітництва» у своєму визначенні тотожне поняттю «суб'єкт здійснення міжнародних передач товарів» у редакції Закону України «Про державний контроль» до 2019 року, коли такий статус міг набути лише суб'єкт господарювання. Водночас поняття «учасник військово-технічного співробітництва» охоплює деякі органи державної влади, перелік яких, щоправда, не набув законодавчого закріплення. Втім внесені у 2019 році зміни до низки актів, зокрема і до згаданого попередньо, встановили, що суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів може стати також і державний замовник у сфері оборони, перелік яких визначений актом Уряду. Отже, враховуючи наведені факти, одночасний ужиток двох таких понять може призвести до хибного розуміння принципів розподілу повноважень у сфері військово-технічного співробітництва.

Ми визначали, що терміном «учасник військово-технічного співробітництва» можливо охопити усі дотичні до такого процесу органи державної влади та усіх суб'єктів господарювання. Водночас ми визначили два основних напрями діяльності таких учасників: забезпечення реалізації військово-технічного співробітництва та безпосередня реалізація військово-технічного співробітництва. Зауважимо, що деякі органи державної влади відповідно до своєї повноважень можуть одночасно як реалізовувати визначену діяльність, так і забезпечувати таку реалізацію.

15. Встановлено перелік учасників, що забезпечують реалізацію військово-

технічного співробітництва, а саме: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України (як безпосередньо, так і через Координаційний центр забезпечення сил безпеки і оборони, Українську частину Спільної міждержавної комісії з питань військово-технічного співробітництва та Офсетну комісію), РНБОУ (через МКВТС), МЗС, Міністерство оборони, Міністерство економіки, Мінстратегпром, СБУ, СЗРУ, розвідувальний орган Міністерства оборони, Державна митна служба, Державне космічне агентство, Акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість», ДСЕК.

Також нами визначені основні види учасників, що безпосередньо реалізують військово-технічне співробітництво:

- органи державної влади (наприклад, державний замовник у сфері оборони, що отримав від Уряду повноваження на здійснення імпорту ТВП та товарів, що містять відомості, які становлять державну таємницю);

- суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності. Зауважимо, що деякі такі суб'єкти можуть визначатися «учасниками» у разі вчинення передбачених законодавством дій, наприклад після отримання ними статусу суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів. Також за деяких умов суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності можуть вважатися «учасниками» тимчасово. Так, Уряд визначив перелік ТВП та ТПВ, імпорт яких не охоплюється положеннями Закону України «Про державний контроль», а отже, суб'єкт господарювання, який не зареєстрований як суб'єкт здійснення міжнародних передач товарів та який здійснює імпорт визначених переліком товарів, може вважатися учасником військово-технічного співробітництва на строк виконання ним відповідного зовнішньоекономічного контракту.

16. Досліджено інститут юридичної відповідальності у сфері військово-технічного співробітництва. Під час проведення такого етапу ми виявили деякі колізії у сфері врегулювання порядку застосування стягнень до суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів, а також низку прогалин у законодавстві, які у наведеному нами випадку дозволяють суб'єкту уникнути кримінальної відповідальності за вчинення ним правопорушення у сфері здійснення

міжнародних передач товарів, а суб'єкту господарювання-фізичній особі – уникнути застосування передбачених відповідним актом стягнень за вчинення порушень у сфері державного експортного контролю.

Також наголошено на невідповідності рівню суспільної шкоди та суспільної небезпеки розміру стягнень, передбачених статтями КУпАП та Кримінального кодексу України за вчинення правопорушень у досліджуваній нами сфері. Вважаємо, що означене створює передумови для недобросовісного виконання приписів, що врегульовують порядок здійснення міжнародних передач ТВП та ТПВ. Наслідком вчинення таких дій може стати порушення Україною своїх міжнародно-правових зобов'язань у відповідній сфері, що може призвести до ризику зменшення інтенсивності військово-технічного співробітництва з іноземними державами та навіть припинення такої діяльності. До того ж в умовах необхідності забезпечення Збройних Сил та інших військових формувань озброєнням, боєприпасами та військовою технікою наведені приклади можливих дій можуть призвести до негативних наслідків.

17. Проаналізовано закордонний досвід у врегулюванні питань, що нами досліджуються, на прикладі ЄС та таких держав, як США, Велика Британія та Французька Республіка. Зокрема, висвітлено принцип дії механізмів, за якими США здійснює експорт озброєнь, як-от: Presidential Drawdown Authority, Ukraine Security Assistance Initiative, Foreign Military Financing, Excess Defense Articles, Third Party Transfers, Foreign Military Sales та Direct Commercial Sales. Досліджено акти ЄС, положення яких врегульовують порядок здійснення експорту (як до держав ЄС, так і до інших держав) ТВП та ТПВ, визначають принципи дії такого інструмента, як Європейський фонд миру, тощо.

Також ми здійснили огляд актів, що встановлюють порядок здійснення поставок озброєнь за кордон у Великій Британії та Французькій Республіці. Зокрема, на прикладі Французької Республіки встановлено порядок набуття дозволу на здійснення поставки, перелік органів державної влади, які дотичні до процедури прийняття такого рішення, їх повноваження у такому процесі, а також деякі аспекти юридичної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері

таких поставок.

18. Запропоновано низку дій, вчинення яких має вдосконалити порядок врегулювання військово-технічного співробітництва, наприклад, подання МЗС пропозиції щодо ратифікації Договору про торгівлю зброєю або ж підготовка у встановленому порядку МКВТС пропозицій щодо посилення юридичної відповідальності за вчинення правопорушень у відповідній сфері тощо. Додатково сформульовано зміни до деяких законів, актів Президента України, Уряду та окремих відомств, впровадження яких має усунути виявлені нами чинники, що перешкоджають ефективній реалізації військово-технічного співробітництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальна теорія держави і права : підручник / М. В. Цвік та ін. ; ред.: М. В. Цвік, О. В. Петришин. Харків : Право, 2009. 584 с.
2. Charter of the International Military Tribunal : of 08.05.1945. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf (date of access: 01.11.2023).
3. Зелінська Н. А. Нюрнберзька концепція міжнародного преступлення и принцип «ex post facto» в міжнародном уголовном праве. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2008. Т. VII. С. 160–169. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/tom/tom7.pdf> (дата звернення: 02.11.2023).
4. Why and How to Confiscate Russia's Sovereign Assets to Help Rebuild Ukraine. *Stanford University*. URL: <https://sanctions.kse.ua/wp-content/uploads/2022/11/SanctionsWorkingGroup-ConfiscatingReserves.pdf> (date of access: 02.11.2023).
5. EC preparing legal framework for confiscation of Russian assets in favor of Ukraine – von der Leyen. *Kyiv Post*. URL: <https://www.kyivpost.com/post/6759> (date of access: 03.11.2023).
6. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 03.11.2023).
7. SIPRI Arms Transfers Database. *SIPRI*. URL: <https://armstransfers.sipri.org/ArmsTransfer/ImportExportTop> (date of access: 04.11.2023).
8. Про Концепцію військово-технічного співробітництва України з іноземними державами на період до 2010 року : Указ Президента України від 27.08.2003 р. № 913/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/913/2003#Text> (дата звернення: 04.11.2023).
9. Про проект Закону України "Про військово-технічне співробітництво з іноземними державами" : Рішення Ради нац. безпеки і оборони України від

- 27.03.2009 р. : станом на 29 квіт. 2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-09#Text> (дата звернення: 05.11.2023).
10. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання : Закон України від 20.02.2003 р. № 549-IV : станом на 17 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-15#Text> (дата звернення: 05.11.2023).
11. Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами : Указ Президента України від 21.04.1999 р. № 422/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/99#Text> (дата звернення: 06.11.2023).
12. Проект Закону про військово-технічне співробітництво. *Верховна Рада України* : офіц. веб-сайт. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60624 (дата звернення: 06.11.2023).
13. Методичні рекомендації щодо розроблення проектів законів та дотримання вимог нормопроектної техніки : Рек. М-ва юстиції України від 21.11.2000 р. № 41. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0041323-00#Text> (дата звернення: 07.11.2023).
14. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 3 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 07.11.2023).
15. Софронів О. Військово-технічне співробітництво як складова державної політики України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2010. № 94 (Ч. II). С. 138–143. URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/730/686> (дата звернення: 08.11.2023).
16. Резолюція Ради Безпеки ООН : Резолюція від 29.07.1993 р. № 853. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n93/428/36/pdf/n9342836.pdf?OpenElement> (дата звернення: 08.11.2023).
17. Севост'яненко Д.О. Військово-технічне співробітництво як невіддільна частина глобалізаційного розвитку людства. *Juris Europensis Scientia*. No 1. 2021. с. 103-112. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/1_2021/21.pdf (дата звернення: 09.11.2023).

18. Теорія озброєння. Науково-технічні проблеми та завдання: монографія: Т. 2. Військово-технічне співробітництво в системі забезпечення воєнної безпеки держави : монографія / І. Чепков та ін. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2015. 404 с.
19. Trends in International Arms Transfers, 2019. Stockholm : SIPRI, 2020. 12 p. URL: <https://www.sipri.org/publications/2020/sipri-fact-sheets/trends-international-arms-transfers-2019> (date of access: 10.11.2023).
20. Оборонний гігант BAE Systems заходить в Україну, а це все від CV90 та Bradley, M777 та Archer, до Shtorm Shadow та Tempest. *Військовий портал Defense Express - все про військову справу.* URL: https://defence-ua.com/people_and_company/oboronnij_gigant_bae_systems_zahodit_v_ukrajinu_a_ts_e_vse_vid_cv90_ta_bradley_m777_ta_archer_do_shtorm_shadow_ta_tempest-11749.html (дата звернення: 10.11.2023).
21. Державний концерн «Укроборонпром» і один зі світових лідерів оборонної галузі – німецька компанія Rheinmetall – уклали угоду про стратегічне партнерство. *Facebook.* URL: <https://www.facebook.com/ukroboronprom/posts/pfbid0VSLlKVCtZrvsqkWB2AuUqsBne3KQ9LCZCgnmwG1skkrUFiAbXWo6skfvnUjBtNLcl> (дата звернення: 11.11.2023).
22. Гончаренко А. В Україні стартувало будівництво заводу із виробництва БПЛА Bayraktar. *TCH.ua.* URL: <https://tsn.ua/groshi/v-ukrayini-startovalo-budivnictvo-zavodu-iz-virobnictva-bpla-bayraktar-2367103.html> (дата звернення: 11.11.2023).
23. Офсетна політика держав в умовах глобалізації. Оцінки та прогнози : монографія / В. Бегма та ін. ; ред.: В. Бегма. Київ : НІСД, 2011. 352 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-08/Ofset-Begma-3c14d.pdf> (дата звернення: 12.11.2023).
24. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН : Резолюція від 09.12.1991 р. A/RES/46/36L. URL: <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/585/68/img/nr058568.pdf> (дата звернення: 12.11.2023).

25. Про затвердження Порядку державного експортного контролю за проведенням переговорів, пов'язаних з укладенням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) щодо здійснення експорту товарів : Постанова Каб. Міністрів України від 06.06.2012 р. № 500 : станом на 20 черв. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/500-2012-п#Text> (дата звернення: 13.11.2023).
26. Галуцько В. Предмет сучасного адміністративного права України. *Форум права*. 2010. № 2. С. 83–88. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7e2db945-3103-4bd3-880c-0fb8a01f7255/content> (дата звернення: 13.11.2023).
27. Про розмежування повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами : Указ Президента України від 20.03.2002 р. № 276/2002 : станом на 30 листоп. 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2002#Text> (дата звернення: 14.11.2023).
28. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галуцько та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
29. Шопіна І. Підходи до розуміння мети правового регулювання. *Право і суспільство*. 2011. № 6. С. 47–48.
30. Lloyd D. The Idea of Law: A Repressive Evil or Social Necessity?. London : Penguin Books, 1991. 368 p.
31. Суспільно-політичні орієнтації громадян України. *Укр. центр екон. та політ. дослідж. ім. О.Разумкова*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/suspilnopolitychni-orientatsii-gromadian-ukrainy-traven-2023r> (дата звернення: 16.11.2023).
32. Громадська думка про війну, перемогу та гарантії безпеки. *Укр. центр екон. та політ. дослідж. ім. О.Разумкова*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/gromadska-dumka-pro-viinu-peremogu-ta-garantii-bezpeky-liutyi-berezen-2023r> (дата звернення: 16.11.2023).

33. Про Державний бюджет України на 2023 рік : Закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX : станом на 22 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (дата звернення: 17.11.2023).
34. Integrated Country Strategy (Ukraine). *U.S. Department of State*. URL: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/09/ICS_EUR_Ukraine_29AUG2023_PUBLIC.pdf (date of access: 17.11.2023).
35. Заява щодо запропонованого переліку пріоритетних реформ. *U.S. Embassy Kyiv*. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/statement-on-proposed-list-of-priority-reforms/> (дата звернення: 18.11.2023).
36. Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та Урядом США щодо співпраці у забезпеченні стійкості енергетичної системи України . *U.S. Embassy Kyiv*. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/memorandum-of-understanding-between-ukraine-and-the-usa-regarding-collaboration-on-ukrainian-energy-system-resilience/> (дата звернення: 18.11.2023).
37. Загальна декларація прав людини : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 19.11.2023).
38. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV : станом на 8 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 19.11.2023).
39. Окрема думка судді Савенка М.Д. стосовно рішення КСУ №1-рп/1999. *Конституційний Суд України* : офіц. веб-сайт. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/397> (дата звернення: 20.11.2023).
40. Зброя та військова техніка: які вітчизняні компанії в ТОПі за виручкою та часткою експорту в 2020-му році? *YouControl*. URL: <https://youcontrol.com.ua/data-research/zbroia-ta-viyskova-tekhnika/> (дата звернення: 20.11.2023).
41. Про затвердження Інструкції про реєстрацію в Держекспортконтролі суб'єктів підприємницької діяльності України як суб'єктів здійснення міжнародних передач

товарів : Наказ Держ. служби експорт. контролю України від 27.04.2009 р. № 31.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-09#Text> (дата звернення:
21.11.2023).

42. Про Міжвідомчу комісію з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю : Указ Президента України від 05.03.2007 р. № 180/2007 : станом на 29 верес. 2021 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/180/2007#Text> (дата звернення:
21.11.2023).

43. Про оборонні закупівлі : Закон України від 17.07.2020 р. № 808-IX : станом на 24 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text> (дата звернення: 22.11.2023).

44. Питання оборонних закупівель : Постанова Каб. Міністрів України від 03.03.2021 р. № 363 : станом на 20 трав. 2023 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363-2021-п#Text> (дата звернення:
22.11.2023).

45. Про затвердження Порядку укладення компенсаційних (офсетних) договорів та видів компенсацій, що можуть надаватися за компенсаційними (офсетними) договорами : Постанова Каб. Міністрів України від 20.04.2011 р. № 432 : станом на 23 лют. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2011-п#Text> (дата звернення: 23.11.2023).

46. *Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України* : офіц. веб-сайт. URL: <https://mspu.gov.ua/> (дата звернення: 23.11.2023).

47. *Національне антикорупційне бюро України* : офіц. веб-сайт. URL: <https://nabu.gov.ua/> (дата звернення: 24.11.2023).

48. *Міністерство оборони України* : офіц. веб-сайт. URL: <https://www.mil.gov.ua/> (дата звернення: 24.11.2023).

49. *Державна прикордонна служба України* : офіц. веб-сайт. URL: <https://dpsu.gov.ua/> (дата звернення: 25.11.2023).

50. Севост'яненко Д. Громадський нагляд за сектором безпеки і оборони у сфері військово-технічного співробітництва. *Взаємодія громадянського суспільства з*

сектором безпеки і оборони: сучасні виклики : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 груд. 2021 р.). Харків, 2021. С. 78–80.

51. Про затвердження Положення про Державну службу експортного контролю України : Постанова Каб. Міністрів України від 31.03.2015 р. № 159 : станом на 3 черв. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/159-2015-п#Text> (дата звернення: 26.11.2023).

52. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-Х : станом на 14 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 26.11.2023).

53. The Washington Times Archives. *The Washington Times*. URL: https://washingtontimes.newsbank.com/search?date_from=1996&date_to=1996%20&text=Ukraine+Libya&content_added=&pub%5B%5D=WSTB (дата звернення: 27.11.2023).

54. Бадрак В., Згурець С., Максимов С. *Культ: оружейний бізнес по-українски*. Київ : Діфенс Експрес Груп, 2004. 306 с.

55. Севост'яненко Д. Деякі аспекти адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері військово-технічного співробітництва. *Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів (м. Київ, 27 квіт. 2023 р.). Київ, 2023. С. 210–211.

56. Колодій А. *Принципи права України* : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

57. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-IX : станом на 24 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 29.11.2024).

58. Статут Організації Об'єднаних Націй : Статут від 26.06.1945 р.

59. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН : Резолюція від 07.12.1988 р. A/RES/43/75I. URL: <https://www.un.org/ru/ga/43/docs/43res.shtml> (дата звернення: 30.11.2023).
60. Compilation of Global Principles for Arms Transfers. *Amnesty International*. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/pol34/003/2007/en/> (date of access: 30.11.2023).
61. Документ ОБСЄ про легкі озброєння та стрілецьку зброю : від 20.06.2012 р. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/b/486751.pdf> (дата звернення: 01.12.2023).
62. Сунь-цзи. Мистецтво війни / пер. Г. Латник. Київ : Арій, 2014. 128 с. URL: https://spadok.org.ua/books/Mystetstvo_viiny_vyd_2014.pdf (дата звернення: 01.12.2023).
63. NYT: болгарський бізнесмен визнав, що постачав в Україну озброєння після 2014 року. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-hebrev-chekhia-zbroya-ukrayina/31222289.html> (дата звернення: 02.12.2023).
64. Олексій Резніков закликав не поширювати повідомлення щодо надання певними країнами тієї чи іншої зброї нашій державі. *Міністерство оборони України*. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2022/03/09/oleksij-reznikov-zaklikav-ne-poshiryuvati-povidomlennya-shhodo-nadannya-pevnimi-krainami-tiei-chi-inshoi-zbroi-nashij-derzhavi/> (дата звернення: 02.12.2023).
65. UNROCA original report Ukraine 2022. *United Nations Register of Conventional Arms*. URL: <https://www.unroca.org/ukraine/report/2022/> (date of access: 03.12.2023).
66. Науково-практичний коментар Закону України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” / Є. Грицай та ін. ; ред. А. Дмитрієв. Київ : КВІЦ, 2015. 368 с. URL: <http://www.ntc.kiev.ua/download/izdaniya/komentar/komentar.pdf> (дата звернення: 03.12.2023).
67. UNROCA original report United States 2022. *United Nations Register of Conventional Arms*. URL: <https://www.unroca.org/united-states/report/2022/> (date of access: 04.12.2023).

68. UNROCA original report Canada 2022. *United Nations Register of Conventional Arms*. URL: <https://www.unroca.org/canada/report/2022/> (date of access: 04.12.2023).
69. UNROCA original report Czech Rep. 2022. *United Nations Register of Conventional Arms*. URL: <https://www.unroca.org/czech-republic/report/2022/> (date of access: 05.12.2023).
70. Договір про торгівлю зброєю : Договір від 24.12.2014 р. URL: <https://front.un-arm.org/wp-content/uploads/2013/06/English7.pdf> (дата звернення: 05.12.2023).
71. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 06.12.2023).
72. Про затвердження особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 11.11.2022 р. № 1275 : станом на 21 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-п#Text> (дата звернення: 06.12.2023).
73. Митний кодекс України : Кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI : станом на 07 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 07.12.2023).
74. Ending Nuclear Testing. *United Nations*. URL: <https://www.un.org/en/observances/end-nuclear-tests-day/history> (date of access: 07.12.2023).
75. Калиновський О., Краснов В., Пазухін Е. Деякі екологічні аспекти використання підземних ядерних вибухів у мирних цілях. *Проблеми безпеки атомних електростанцій і Чорнобиля*. 2010. № 14. С. 113–119. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/59012> (дата звернення: 08.12.2023).
76. Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, у космічному просторі й під водою : Договір від 05.08.1963 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140465_140465 (дата звернення: 08.12.2023).

77. Договір між Союзом Радянських Соціалістичних Республік та Сполученими Штатами Америки про обмеження підземних випробувань ядерного озброєння : Договір від 03.07.1974 р.
URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/169669__169669 (дата звернення: 09.12.2023).
78. Договір між Союзом Радянських Соціалістичних Республік та Сполученими Штатами Америки про підземні ядерні вибухи в мирних цілях : Договір від 28.05.1976 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU76017> (дата звернення: 09.12.2023).
79. Про ратифікацію Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань : Закон України від 16.11.2000 р. № 2107-III.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2107-14#Text> (дата звернення: 10.12.2023).
80. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла : Договір Орг. Об'єдн. Націй від 27.01.1967 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text (дата звернення: 10.12.2023).
81. Договір про заборону розміщення на дні морів та океанів та у його надрах ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення : Договір Орг. Об'єдн. Націй від 11.02.1971 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU71001D> (дата звернення: 11.12.2023).
82. Договір про Антарктику : Договір від 01.12.1959 р. : станом на 17 верес. 1992 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_224#Text (дата звернення: 11.12.2023).
83. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року : Договір Орг. Об'єдн. Націй від 01.07.1968 р. : станом на 16 листоп. 1994 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098#Text (дата звернення: 12.12.2023).

84. Угода між Україною та Міжнародним агентством з атомної енергії про застосування гарантій у зв'язку з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї : Угода від 21.09.1995 р. : станом на 15 серп. 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_028#Text (дата звернення: 12.12.2023).
85. Додатковий протокол до Угоди між Україною та Міжнародним Агентством з атомної енергії про застосування гарантій у зв'язку з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї : Протокол від 15.08.2000 р. : станом на 16 листоп. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/951_002#Text (дата звернення: 13.12.2023).
86. Export control. *Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*. URL: <https://mfa.gov.ua/en/eksportnij-kontrol> (date of access: 13.12.2023).
87. History. *Zangger Committee*. URL: <https://zanggercommittee.org/history.html> (date of access: 14.12.2023).
88. Бенедик Я. Контроль за обігом товарів і технологій подвійного використання у межах міжнародних режимів нерозповсюдження зброї масового знищення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 558–566. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/290813> (дата звернення: 14.12.2023).
89. NSG - FAQ. *NSG - Homepage*. URL: <https://www.nuclearsuppliersgroup.org/index.php/en/resources/faq#why-was-the-nsg-created-what-are-its-origins> (date of access: 15.12.2023).
90. Top 10 Discoveries of 2009 - Earliest Chemical Warfare - Dura-Europos, Syria - *Archaeology Magazine Archive*. *Archive - Archaeology Magazine*. URL: <https://archive.archaeology.org/1001/topten/syria.html> (date of access: 15.12.2023).
91. History. *OPCW*. URL: <https://www.opcw.org/about-us/history> (date of access: 16.12.2023).

92. 30 років тому сталася найбільша в історії хімічна атака проти цивільного населення. Історія хлопчика, який вижив. *Голос Америки Українською*. URL: <https://www.holosameryky.com/a/4302214.html> (дата звернення: 16.12.2023).
93. Голубнича В., Погорелов М., Корнієнко В. Біобезпека та біозахист у біологічних лабораторіях 1-го та 2-го рівнів безпеки. Суми : Сум. держ. ун-т, 2016. 123 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/141450992.pdf> (дата звернення: 17.12.2023).
94. Protocol for the Prohibition of the Use of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare. Geneva, 17 June 1925. *International Humanitarian Law Databases*. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-gas-prot-1925?activeTab=undefined> (date of access: 17.12.2023).
95. Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсинної зброї та про їх знищення : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 10.04.1972 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU71K09U> (дата звернення: 18.12.2023).
96. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 13.01.1993 р. : станом на 16 жовт. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_182#Text (дата звернення: 18.12.2023).
97. Participants. *The Australia Group*. URL: <https://www.dfat.gov.au/publications/minisite/theaustraliagroupnet/site/en/participants.html> (date of access: 19.12.2023).
98. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 р. : станом на 30 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 19.12.2023).
99. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень

або мають невідбіркову дію : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 10.10.1980 р. :
станом на 15 черв. 2004 р.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266#Text (дата звернення:
20.12.2023).

100. Керівні принципи передач звичайних озброєнь : від 25.11.1993 р.
URL: <https://www.osce.org/fsc/42313> (дата звернення: 20.12.2023).

101. Вассенаарська домовленість щодо контролю за експортом звичайних озброєнь
та товарів і технологій подвійного використання : Домовленість від 01.07.1996 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_177#Text (дата звернення:
21.12.2023).

102. FAQ - MTCR. *MTCR*. URL: <https://www.mtcr.info/en/faq> (date of access:
21.12.2023).

103. Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і
передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй
від 18.09.1997 р. : станом на 18 трав. 2005 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_379#Text (дата звернення:
22.12.2023).

104. Спільна позиція Ради 2008/944/СЗБП від 8 грудня 2008 року про визначення
спільних правил контролю за експортом товарів і технологій військового
призначення : Міжнар. док. Європ. Союзу від 08.12.2008 р. № 2008/944/СЗБП.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-08#Text (дата звернення:
22.12.2023).

105. Міжнародний кодекс поведінки щодо запобігання розповсюдження
балістичних ракет (Гаазький кодекс поведінки) : від 25.11.2002 р.
URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/b/486751.pdf> (дата звернення:
23.12.2023).

106. Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її
складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює
Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої
злочинності : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 31.05.2001 р. : станом на 2 квіт.

2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_792#Text (дата звернення: 23.12.2023).

107. Міжнародний кодекс поведінки по відношенню до постачань озброєнь : від 2002 р.

URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/code_arms.shtml (дата звернення: 24.12.2023).

108. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН : Резолюція від 06.12.2006 р. A/RES/61/89.

URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n06/499/77/pdf/n0649977.pdf> (дата звернення: 24.12.2023).

109. Севост'яненко Д. Правовий статус Міжвідомчої комісії з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 3. С. 234–242. URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2021/10/VJHR_3_2021-Last.pdf (дата звернення: 25.12.2023).

110. Указ Президента України : Указ Президента України від 20.01.1992 р. № 45 : станом на 3 січ. 1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/92#Text> (дата звернення: 25.12.2023).

111. Про утворення Урядової експертно-технічної комісії : Постанова Каб. Міністрів України від 25.03.1992 р. № 153 : станом на 4 берез. 1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-92-п#Text> (дата звернення: 26.12.2023).

112. Президент України Указ : Указ Президента України від 03.01.1993 р. № 3/93 : станом на 28 груд. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/93#Text> (дата звернення: 26.12.2023).

113. Про вдосконалення державного контролю за експортом (імпортом) зброї, військової техніки та матеріалів, що можуть використовуватися для їх створення : Постанова Каб. Міністрів України від 04.03.1993 р. № 160 : станом на 3 листоп. 1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-93-п#Text> (дата звернення: 27.12.2023).

114. Про дальше вдосконалення державного експортного контролю : Указ Президента України від 28.12.1996 р. № 1279/96 : станом на 29 серп. 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1279/96#Text> (дата звернення: 27.12.2023).

115. Питання військово-технічного співробітництва з іноземними державами, експортного контролю та військово-промислової політики : Указ Президента України від 04.02.1999 р. № 121/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1279/96#Text> (дата звернення: 28.12.2023).

116. Президент України Указ : Указ Президента України від 08.07.2000 р. № 868/2000 : станом на 23 лют. 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/868/2000#Text> (дата звернення: 28.12.2023).

117. Про Комітет з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю при Президентові України: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17.11.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0009525-06/ed20140829#Text>

118. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 листопада 2006 року "Про Комітет з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю при Президентові України" : Указ Президента України від 28.12.2006 р. № 1149/2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1149/2006#Text> (дата звернення: 29.12.2023).

119. Про затвердження Порядку участі представників України в діяльності міжнародних режимів експортного контролю : Постанова Каб. Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1072. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072-2017-п#Text> (дата звернення: 30.12.2023).

120. Проект Постанови Верховної Ради України Про звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування відомостей щодо фактів розкрадання в Збройних Силах України та підриву обороноздатності держави у

період з 2004 по 2017 роки. *ІПС ЛІГА:ЗАКОН - система пошуку, аналізу та моніторингу* *нормативно-правової* *бази.*

URL: <https://ips.ligazakon.net/document/DH80600A?an=2> (дата звернення: 30.12.2023).

121. Про порядок реалізації військами Збройних Сил на території України матеріальних засобів, техніки, озброєння і нерухомості : Указ Президента України від 31.12.1991 р. № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28/91#Text> (дата звернення: 31.12.2023).

122. Договір про звичайні збройні сили в Європі : Договір Орг. по безпеці та співробітництву у Європі від 19.11.1990 р. : станом на 9 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_314#Text (дата звернення: 31.12.2023).

123. Про ліквідацію державної зовнішньоекономічної компанії "Український дім" : Указ Президента України від 03.01.1993 р. № 4/93 : станом на 5 груд. 2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4/93#Text> (дата звернення: 01.01.2024).

124. Про створення Державної компанії з експорту та імпорту продукції і послуг військового та спеціального призначення : Постанова Каб. Міністрів України від 14.08.1996 р. № 944. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/944-96-%D0%BF/ed19960814#Text> (дата звернення: 01.01.2024).

125. Про здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення в рамках Угоди між Урядом України та Урядом Російської Федерації про виробничу і науково-технічну кооперацію підприємств оборонної галузі промисловості від 18 листопада 1993 року : Постанова Каб. Міністрів України від 22.06.1999 р. № 1086 : станом на 15 листоп. 2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1086-99-п#Text> (дата звернення: 02.01.2024).

126. Про скасування деяких постанов Кабінету Міністрів України : Указ Президента України від 15.11.2002 р. № 1040/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1040/2002#Text> (дата звернення: 02.01.2024).

127. Про утворення Державного концерну "Укроборонпром" : Постанова Каб. Міністрів України від 29.12.2010 р. № 1221 : станом на 9 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1221-2010-п#Text> (дата звернення: 03.01.2024).

128. Про Заяву Верховної Ради України "Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків" : Постанова Верхов. Ради України від 21.04.2015 р. № 337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-19#Text> (дата звернення: 03.01.2024).

129. Військово-технічне співробітництво: шляхи удосконалення / В. Смірнов та ін. Київ : ЦНДІ ОБТ ЗСУ, 2010. 214 с.

130. Про заходи щодо удосконалення державної військово-технічної політики : Рішення Ради нац. безпеки і оборони України від 27.08.2014 р. : станом на 29 лют. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0010525-14#Text> (дата звернення: 04.01.2024).

131. Економічна правда. Українська зброя. Що продає і що купує Україна на ринку озброєнь. *Економічна правда.* URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/10/28/666682/> (дата звернення: 05.01.2024).

132. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення закупівель продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом : Закон України від 17.01.2019 р. № 2672-VIII : станом на 1 січ. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2672-19#Text> (дата звернення: 05.01.2024).

133. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення закупівлі продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом. *Верховна Рада України* : офіц. веб-сайт. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=9122&skl=9 (дата звернення: 06.01.2024).

134. Практичний результат перших міждержавних оборонних закупівель зброї України у США. *Facebook.*

URL: <https://www.facebook.com/ukr.embassy.usa/photos/a.817869281589639/3095962813780263/?type=3&theater> (дата звернення: 06.01.2024).

135. Декларація про державний суверенітет України : Декларація Верхов. Ради Укр. Рад. Соціаліст. Респ. від 16.07.1990 р. № 55-ХІІ.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 07.01.2024).

136. Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Сполучених Штатів Америки щодо забезпечення України матеріально-технічними засобами, послугами та здійснення відповідної підготовки персоналу у зв'язку з ліквідацією стратегічної ядерної зброї : Угода М-ва оборони України від 05.12.1993 р. : станом на 31 груд. 1993 р.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_091#Text (дата звернення: 07.01.2024).

137. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» : Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text> (дата звернення: 08.01.2024).

138. У присутності президентів України й Туреччини підписано Меморандум про взаєморозуміння у сфері стратегічних галузей промисловості. *Президент України* : офіц. веб-сайт. URL: <https://www.president.gov.ua/news/u-prisutnosti-prezidentiv-ukrayini-j-turechchini-pidpisano-m-84173> (дата звернення: 08.01.2024).

139. Рамкова угода між Урядом України та Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії щодо офіційної кредитної підтримки розвитку спроможностей Військово-Морських Сил Збройних сил України : Угода Каб. Міністрів України від 12.11.2021 р. : станом на 27 січ. 2022 р.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_001-21#Text (дата звернення: 09.01.2024).

140. Про затвердження Державної програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2010 року : Постанова Каб. Міністрів України від 31.03.2004 р. № 423 : станом на 27 серп. 2008 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2004-п#Text> (дата звернення: 09.01.2024).

141. Про хід реалізації Державної програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2010 року : Рішення Ради нац. безпеки і оборони України від 20.07.2007 р. : станом на 4 берез. 2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0012525-07#Text> (дата звернення: 10.01.2024).

142. Пропозиції Президента до Закону «Про внесення змін до Закону України "Про державне оборонне замовлення». *Верховна Рада України* : офіц. веб-сайт. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2581&skl=7 (дата звернення: 10.01.2024).

143. Про внесення змін до Закону України «Про державне оборонне замовлення» : Закон України від 23.09.2010 р. № 2560-VI : станом на 23 верес. 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2560-17/ed20101019#Text> (дата звернення: 11.01.2024).

144. Про внесення змін до Закону України "Про державне оборонне замовлення" : Закон України від 14.06.2016 р. № 1416-VIII : станом на 1 січ. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1416-19#Text> (дата звернення: 11.01.2024).

145. Про утворення офсетної комісії : Постанова Каб. Міністрів України від 05.07.2019 р. № 588 : станом на 28 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-п#Text> (дата звернення: 12.01.2024).

146. Віденська конвенція про право міжнародних договорів : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 23.05.1969 р. : станом на 13 черв. 1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення: 12.01.2024).

147. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV : станом на 15 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 13.01.2024).

148. Угода між Україною та Португальською Республікою про військове співробітництво : Угода від 24.06.2008 р. : станом на 21 лип. 2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/620_018#Text (дата звернення: 13.01.2024).

149. UNROCA original report Portugal 2022. *United Nations Register of Conventional Arms*. URL: <https://www.unroca.org/portugal/report/2022/> (date of access: 14.01.2024).

150. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Держави Катар про військово-технічне співробітництво : Угода Каб. Міністрів України від 20.03.2018 р. : станом на 22 серп. 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634_001-18#Text (дата звернення: 14.01.2024).

151. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Хорватія про військово-технічне співробітництво : Угода від 27.05.2002 р. : станом на 1 жовт. 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191_013#Text (дата звернення: 15.01.2024).

152. Про підписання Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Союз М'янма про військово-технічне співробітництво : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 30.05.2018 р. № 367-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367-2018-p#Text> (дата звернення: 15.01.2024).

153. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Союз М'янма про військово-технічне співробітництво : Угода Каб. Міністрів України від 09.10.2018 р. : станом на 3 квіт. 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/104_001-18#Text (дата звернення: 16.01.2024).

154. Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Союз М'янма про військово-технічне співробітництво : Постанова Каб. Міністрів України від 03.04.2019 р. № 292. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/292-2019-п#Text> (дата звернення: 16.01.2024).

155. Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Аргентинської Республіки про військово-технічне співробітництво : Постанова Каб. Міністрів України від 17.10.2013 р. № 758. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/758-2013-п#Text> (дата звернення: 17.01.2024).
156. Договірно-правова база між Україною та Аргентиною. *Посольство України в Аргентинській Республіці* : офіц. веб-сайт. URL: <https://argentina.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/ukrayina-ta-argentina/338-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-argentinoju> (дата звернення: 17.01.2024).
157. Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Федеративної Республіки Бразилія про військово-технічне співробітництво : Постанова Каб. Міністрів України від 29.08.2012 р. № 804. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/804-2012-п#Text> (дата звернення: 18.01.2024).
158. Договірно-правова база. *Посольство України в Федеративній Республіці Бразилія* : офіц. веб-сайт. URL: <https://brazil.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/ukrayina-braziliya/dogovirno-pravova-baza> (дата звернення: 18.01.2024).
159. Про припинення дії деяких міжнародних договорів України з питань оборони та співробітництва з Республікою Білорусь : Постанова Каб. Міністрів України від 23.12.2022 р. № 1435. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1435-2022-п#Text> (дата звернення: 19.01.2024).
160. Про санкції : Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 19.01.2024).
161. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ Служби безпеки України від 23.12.2020 р. № 383 : станом на 10 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text> (дата звернення: 20.01.2024).
162. Деякі питання здійснення оборонних та публічних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від

- 28.02.2022 р. № 169 : станом на 15 листоп. 2022 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169-2022-п#Text> (дата звернення: 20.01.2024).
163. Про комітети Верховної Ради України : Закон України від 4.04.1995 р. № 116/95-ВР : станом на 2 лип. 2023 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%E2%F0#Text> (дата звернення: 21.01.2024).
164. Деякі питання Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України : Постанова Каб. Міністрів України від 07.09.2020 р. № 819 : станом на 15 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2020-п#Text> (дата звернення: 21.01.2024).
165. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення передбачуваності бюджетної політики та посилення боргової стійкості : Закон України від 27.07.2023 р. № 3278-ІХ.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3278-20#Text> (дата звернення: 22.01.2024).
166. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI : станом на 1 січн. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 22.01.2024).
167. УП. Подкасти. Майкл Кофман: "Росія втратила у війні щонайменше ціле покоління офіцерів" – "(не) Безпечна країна", 2024. *YouTube*.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=DiMUodrppzA> (дата звернення: 02.02.2024).
168. Brewster M. As allies scramble to supply Ukraine, Canada still has no deal to ramp up munitions production | CBC News. *CBC*.
URL: <https://www.cbc.ca/news/politics/ukraine-munitions-canada-artillery-1.7118004> (date of access: 02.02.2024).
169. Про затвердження переліку міжнародних спеціалізованих організацій, їх представництв, що здійснюють закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення : Постанова Каб. Міністрів України від 26.05.2021 р. № 527.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2021-п#Text> (дата звернення: 03.02.2024).

170. Про затвердження Положення про порядок надання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю : Постанова Каб. Міністрів України від 08.06.1998 р. № 838 : станом на 3 лют. 2024 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/838-98-п#Text> (дата звернення: 04.02.2024).

171. Про надання державному замовнику у сфері оборони повноважень на право здійснення імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 09.03.2022 р. № 208-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208-2022-п#Text> (дата звернення: 04.02.2024).

172. Деякі питання щодо організації проведення під час дії правового режиму воєнного стану закупівель озброєння, військової та спеціальної техніки, ракет і боєприпасів та їх складових частин : Наказ М-ва оборони України від 29.08.2023 р. № 520. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS38739> (дата звернення: 05.02.2024).

173. Про організацію формування і виконання бюджетних програм (підпрограм) в системі Міністерства оборони України : Наказ М-ва оборони України від 01.10.2021 р. № 300 : станом на 6 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0300322-21#n168> (дата звернення: 05.02.2024).

174. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 06.02.2024).

175. Про деякі питання організації роботи з договорами в Міністерстві оборони України : Наказ М-ва оборони України від 29.12.2020 р. № 500 : станом на 5 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0500322-20#n172> (дата звернення: 06.02.2024).

176. Кравченко О. Наступного року планується запустити серійне виробництво українських снарядів 155-го калібру, – Камишін. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/society/2023/12/27/591020_nastupnogo_roku_planuietsya.html (дата звернення: 07.02.2024).

177. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи : Наказ М-ва юстиції України від 24.04.2017 р. № 1395/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1395323-17#Text> (дата звернення: 07.02.2024).

178. Anglesey A. Ammo prices set to rise "substantially". *Newsweek*. URL: <https://www.newsweek.com/ammo-prices-set-rise-substantially-vista-outdoor-firearms-1850528> (date of access: 08.02.2024).

179. Про затвердження Порядку формування та коригування очікуваної вартості товарів, робіт і послуг оборонного призначення, закупівля яких здійснюється за неконкурентною процедурою : Постанова Каб. Міністрів України від 17.03.2021 р. № 309 : станом на 28 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/309-2021-%D0%BF#n9> (дата звернення: 08.02.2024).

180. Деякі питання здійснення розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти : Постанова Каб. Міністрів України від 04.12.2019 р. № 1070 : станом на 13 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1070-2019-п#Text> (дата звернення: 09.02.2024).

181. Про звіт Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань моніторингу отримання і використання міжнародної матеріально-технічної допомоги під час дії воєнного стану : Постанова Верхов. Ради України від 20.03.2023 р. № 2966-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2966-20#Text> (дата звернення: 09.02.2024).

182. Про затвердження Порядку організації взаємодії центральних органів виконавчої влади, інших державних органів щодо залучення, отримання, передачі, обліку, моніторингу та контролю за використанням міжнародної військової допомоги для задоволення потреб сил безпеки і сил оборони у період воєнного

стану : Постанова Каб. Міністрів України від 13.02.2024 р. № 168.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2024-п#Text> (дата звернення:
10.02.2024).

183. Про здійснення міжнародного співробітництва Міністерством оборони України та Збройними Силами України : Наказ М-ва оборони України від 23.07.2021 р. № 218 : станом на 6 лют. 2024 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0218322-21#Text> (дата звернення:
10.02.2024).

184. Про утворення Координаційного центру забезпечення сил безпеки і оборони України : Постанова Каб. Міністрів України від 14.10.2022 р. № 1176 : станом на 12 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1176-2022-п#Text> (дата звернення: 11.02.2024).

185. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 11.02.2024).

186. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Каб. Міністрів України від 28.10.2015 р. № 878 : станом на 15 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-п#Text> (дата звернення: 12.02.2024).

187. Питання координації зовнішньополітичної діяльності держави : Указ Президента України від 22.12.2021 р. № 671/2021.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/2021#Text> (дата звернення:
12.02.2024).

188. Про затвердження Основних засад здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2011 р. № 1001 : Постанова Каб. Міністрів України від 12.12.2018 р. № 1062 : станом на 27 квіт. 2019 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2018-п#Text> (дата звернення:
13.02.2024).

189. Ржеутська Л. Україна призупинила експорт зброї власного виробництва – DW – 13.07.2022. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/uk/ukraina-pryzupynyla-eksport-zbroi-vlasnoho-vyrobnystva/a-62461356> (дата звернення: 13.02.2024).
190. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення : Постанова Каб. Міністрів України від 20.11.2003 р. № 1807 : станом на 11 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-2003-п#Text> (дата звернення: 14.02.2024).
191. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання : Постанова Каб. Міністрів України від 28.01.2004 р. № 86 : станом на 14 листоп. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2004-п#Text> (дата звернення: 14.02.2024).
192. Про персональний склад Міжвідомчої комісії з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю : Указ Президента України від 07.11.2023 р. № 740/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740/2023#Text> (дата звернення: 15.02.2024).
193. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України : Постанова Каб. Міністрів України від 18.07.2007 р. № 950 : станом на 11 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-п#Text> (дата звернення: 15.02.2024).
194. Потужності ОПК України цьогоріч зростуть у 6 разів – уряд. *Інформаційний спротив*. URL: <https://sprotyv.info/ekonomica/potuzhnosti-opk-ukra%dl%97niczogorich-zrostut-u-6-raziv-uryad/> (дата звернення: 16.02.2024).
195. Про затвердження Порядку державної атестації системи внутрішньофірмового експортного контролю, створеної суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів : Постанова Каб. Міністрів України від 17.07.2003 р. № 1080 : станом на 11 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1080-2003-п#Text> (дата звернення: 16.02.2024).

196. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII : станом на 4 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 17.02.2024).

197. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Азербайджанської Республіки про виробничу і науково-технічну кооперацію підприємств і організацій оборонних галузей промисловості : Угода Азербайдж. Респ. від 03.06.2004 р. : станом на 16 груд. 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/031_044#Text (дата звернення: 17.02.2024).

198. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Сенегал про військово-технічне співробітництво : Угода Каб. Міністрів України від 23.12.2015 р. : станом на 9 серп. 2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/686_001-15#Text (дата звернення: 18.02.2024).

199. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про взаємну охорону прав на результати інтелектуальної діяльності, що створені та надані в ході двостороннього військово-технічного співробітництва : Угода Респ. Білорусь від 18.10.2005 р. : станом на 3 січ. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_110#Text (дата звернення: 18.02.2024).

200. Угода між Урядом України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про співробітництво у військово-технічній галузі : Угода Федер. Респ. Німеччина від 16.12.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276_088#Text (дата звернення: 20.02.2024).

201. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Казахстан про військово-технічне співробітництво : Угода Респ. Казахстан від 18.11.2005 р. : станом на 3 лип. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398_054#Text (дата звернення: 20.02.2024).

202. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Італійської Республіки про військово-технічне співробітництво : Угода Італ. Респ. від 24.07.2007 р. : станом на

23 лип. 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380_042#Text (дата звернення: 21.02.2024).

203. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Перу про військово-технічне співробітництво : Угода Каб. Міністрів України від 17.02.2011 р. : станом на 7 листоп. 2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604_010#Text (дата звернення: 21.02.2024).

204. Українська оборонна промисловість і Rheinmetall створили спільне підприємство. *Ukroboronprom*. URL: <https://ukroboronprom.com.ua/news/ukrayinska-oboronna-promislovist-i-rheinmetall-stvorili-spilne-pidприємство-2> (дата звернення: 22.02.2024).

205. Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності : Закон України від 13.07.2021 р. № 1630-IX : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1630-20#Text> (дата звернення: 22.02.2024).

206. Про утворення акціонерного товариства “Українська оборонна промисловість” : Постанова Каб. Міністрів України від 21.03.2023 р. № 441 : станом на 6 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/441-2023-п#Text> (дата звернення: 23.02.2024).

207. Економічна правда. Українські “шахеди”, снаряди та корупційні шпаринки в Укроборонпромі. Інтерв’ю з директором Германом Сметаніним. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/11/6/706252/> (дата звернення: 23.02.2024).

208. Коропатнік І., Чепкова К. Компенсаційний (офсетний) договір як інструмент відновлення оборонно-промислового комплексу України. *Наше право*. 2023. № 2. С. 63–70. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2023-2/NP_2023_2_063.pdf (дата звернення: 24.02.2024).

209. #залізні_зміни. *Telegram*. URL: https://t.me/zalizni_zminy/1845 (дата звернення: 24.02.2024).

210. Гончаренко Г. Міжнародні безпекові організації: мета, завдання й організаційно-правові аспекти. *Правові новели*. 2020. № 10. С. 154–162. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/10_2020/24.pdf (дата звернення: 25.02.2024).
211. Гончаренко Г. Співробітництво України з європейськими та євроатлантичними безпековими структурами: організаційно-правові аспекти. *Міжнародний науковий журнал «ІНТЕРНАУКА»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. Т. 1, № 4 (26). С. 9–16. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15905141493166.pdf> (дата звернення: 25.02.2024).
212. Севост'яненко Д. Правові засади державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2024. № 1 (57). С. 73–79. URL: <https://miljournals.knu.ua/index.php/visnuk/article/view/1136> (дата звернення: 30.03.2024).
213. Challenges of Export Controls Enforcement: How Russia Continues to Import Components for Its Military Production. *Kyiv School of Economics*. URL: <https://kse.ua/about-the-school/news/challenges-of-export-controls-enforcement-how-russia-continues-to-import-components-for-its-military-production/> (date of access: 30.03.2024).
214. Про розвідку : Закон України від 17.09.2020 р. № 912-IX : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (дата звернення: 30.03.2024).
215. Софронів О. Військово-технічне співробітництво в системі забезпечення національної безпеки України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. № 95(1). С. 23–25. URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/824> (дата звернення: 30.03.2024).
216. Угода про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Федеративною Республікою Німеччина : Угода від 16.02.2024 р. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgostrokovu-p-88985> (дата звернення: 31.03.2024).

217. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР : станом на 29 лип. 2023 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр#Text> (дата звернення: 31.03.2024).
218. Деякі питання діяльності Української частини Спільної міжурядової комісії у сфері воєнно-промислового та військово-технічного співробітництва : Постанова Каб. Міністрів України від 11.07.2002 р. № 966 : станом на 17 серп. 2012 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-2002-п#Text> (дата звернення: 31.03.2024).
219. Предмети відання Комітету. *Комітет Верховної Ради України з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва* : офіц. веб-сайт.
URL: https://komzak.rada.gov.ua/news/Pro_komitet/73009.html (дата звернення: 31.03.2024).
220. Предмети відання Комітету. *Комітет Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки* : офіц. веб-сайт. URL: https://komnbor.rada.gov.ua/news/Pro_komitet/73148.html (дата звернення: 31.03.2024).
221. Про Службу зовнішньої розвідки України : Закон України від 01.12.2005 р. № 3160-IV : станом на 23 квіт. 2021 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-15#Text> (дата звернення: 01.04.2024).
222. Бериславська О. М. Адміністративно-правовий статут Міністерства інформаційної політики України : дис. ... канд. юрид. наук : 081. Київ, 2017. 227 с.
223. Про затвердження Положення про Українську частину Спільної міжурядової комісії з питань співробітництва : Постанова Каб. Міністрів України від 13.06.2000 р. № 943 : станом на 4 квіт. 2023 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-2000-п#Text> (дата звернення: 01.04.2024).
224. Про затвердження складу Української частини комісій з військово-технічного співробітництва : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 25.02.2015 р. № 133-р :

станом на 9 лют. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133-2015-p#Text> (дата звернення: 01.04.2024).

225. Про Голову Української частини міжурядових комісій з питань військово-технічного співробітництва : Постанова Каб. Міністрів України від 29.07.2009 р. № 780 : станом на 24 трав. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2009-п#Text> (дата звернення: 01.04.2024).

226. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України : Постанова Каб. Міністрів України від 30.03.2016 р. № 281 : станом на 15 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-п#Text> (дата звернення: 02.04.2024).

227. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України : Постанова Каб. Міністрів України від 26.11.2014 р. № 671 : станом на 24 лют. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-п#Text> (дата звернення: 02.04.2024).

228. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII : станом на 2 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 02.04.2024).

229. Про внесення змін до деяких указів Президента України : Указ Президента України від 04.11.2004 р. № 1368/2004 : станом на 25 черв. 2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1368/2004#Text> (дата звернення: 02.04.2024).

230. Питання Міністерства економіки : Постанова Каб. Міністрів України від 20.08.2014 р. № 459 : станом на 28 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-п#Text> (дата звернення: 02.04.2024).

231. Про затвердження Положення про Державне космічне агентство України : Постанова Каб. Міністрів України від 14.05.2015 р. № 281 : станом на 8 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2015-п#Text> (дата звернення: 03.04.2024).

232. Про додаткові заходи щодо вдосконалення контролю у сфері міжнародного військово-технічного співробітництва : Указ Президента України від 24.12.2002 р. № 1207/2002 : станом на 27 груд. 2011 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207/2002#Text> (дата звернення: 03.04.2024).

233. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : Постанова Каб. Міністрів України від 06.03.2019 р. № 227 : станом на 29 груд. 2023 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-п#Text> (дата звернення: 03.04.2024).

234. «Повернись живим» став першим благодійним фондом в Україні, який отримав офіційне право купувати з-за кордону товари військового призначення. *Facebook*.

URL: https://www.facebook.com/backandalive/posts/2328849153939175?ref=embed_post (дата звернення: 03.04.2024).

235. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 р. № 2142-IX.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text> (дата звернення: 03.04.2024).

236. Про перелік товарів, на міжнародні передачі (імпорт) яких не поширюється дія Закону України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” у період воєнного стану на території України : Постанова Каб. Міністрів України від 09.12.2022 р. № 1378 : станом на 15 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1378-2022-п#Text> (дата звернення: 04.04.2024).

237. Про затвердження Порядку розгляду справ про порушення юридичними особами вимог законодавства в галузі державного експортного контролю : Наказ М-ва екон. розвитку і торгівлі України від 16.12.2013 р. № 1490 : станом на 18 лют.

2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0101-14#Text> (дата звернення: 04.04.2024).

238. Міністерство доходів і зборів ліквідовано, - рішення Уряду. *Урядовий портал* : офіц. веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/247064790> (дата звернення: 04.04.2024).

239. Майстренко О. Попередження колізій в сфері нормотворення як один із напрямів діяльності Міністерства юстиції України. *Міністерство юстиції України* : офіц. веб-сайт. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_7473 (дата звернення: 04.04.2024).

240. Довідник з експортного контролю України. Практичні питання для експортерів / Ю. Виборнова та ін. Київ : КВІЦ, 2016. 580 с. URL: <http://www.ntc.kiev.ua/download/izdaniya/dovidnik/dovidnik.pdf> (дата звернення: 04.04.2024).

241. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в галузі державного експортного контролю : Наказ М-ва екон. розвитку і торгівлі України від 27.01.2014 р. № 74. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0304-14#Text> (дата звернення: 05.04.2024).

242. Про затвердження Положення про порядок надання гарантій та здійснення державного контролю за виконанням зобов'язань щодо використання у заявлених цілях товарів, які підлягають державному експортному контролю : Постанова Каб. Міністрів України від 27.05.1999 р. № 920 : станом на 20 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/920-99-п#Text> (дата звернення: 05.04.2024).

243. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 05.04.2024).

244. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / Ю. В. Баулін та ін. ; ред.: В. Тацій та ін. 5-те вид. Харків : Право, 2013. 1040 с.

245. Технічна експертиза документів. *Київський науково-дослідний інститут судових експертиз*: офіц. веб-сайт. URL: <https://kndise.gov.ua/tehnichna-ekspertyza-dokumentiv/> (дата звернення: 04.04.2024).
246. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI : станом на 1 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 05.04.2024).
247. Грачов С., Шамара О. Відповідальність за порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю, за кримінальним законодавством України / ред. О. Литвак. Київ : Вид. дім «Артек», 2015. 286 с.
248. Севост'яненко Д. Аспекти правового регулювання чорного експорту товарів військового призначення та подвійного використання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2021. № 1 (45). С. 62–66.
URL: <https://miljournals.knu.ua/index.php/visnuk/article/view/750> (дата звернення: 05.04.2024).
249. Fiscal Year 2023 U.S. Arms Transfers and Defense Trade. *U.S. Department of State*. URL: <https://www.state.gov/fiscal-year-2023-u-s-arms-transfers-and-defense-trade/> (date of access: 05.04.2024).
250. Початок «холодної війни». *Цей день в історії*. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0305Q/> (дата звернення: 05.04.2024).
251. The Defense Production Act of 1950: History, Authorities, and Considerations for Congress. *Congressional Research Service*. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R43767> (date of access: 06.04.2024).
252. Offsets in Defense Trade. *Bureau of Industry and Security*. URL: <https://www.bis.doc.gov/index.php/other-areas/strategic-industries-and-economic-security-sies/offsets-in-defense-trade> (date of access: 06.04.2024).

253. Offsets in Defense Trade Twenty-Seventh Study. *Bureau of Industry and Security*. URL: <https://www.bis.doc.gov/index.php/documents/sies/3269-public-version-27-annual-offsets-report/file> (date of access: 06.04.2024).
254. FOREIGN ASSISTANCE ACT OF 1961. *Discover U.S. Government Information*. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1071/pdf/COMPS-1071.pdf> (date of access: 06.04.2024).
255. ARMS EXPORT CONTROL ACT. *Discover U.S. Government Information*. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1061/pdf/COMPS-1061.pdf> (date of access: 06.04.2024).
256. Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act of 2022. *CONGRESS.GOV*. URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/senate-bill/3522/text> (date of access: 07.04.2024).
257. Memorandum on United States Conventional Arms Transfer Policy | The White House. *The White House*. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2023/02/23/memorandum-on-united-states-conventional-arms-transfer-policy/> (date of access: 07.04.2024).
258. Executive Order 13637—Administration of Reformed Export Controls. *Discover U.S. Government Information*. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/DCPD-201300143/pdf/DCPD-201300143.pdf> (date of access: 06.04.2024).
259. About Us – Directorate of Defense Trade Controls. *U.S. Department of State*. URL: <https://www.state.gov/bureau-of-political-military-affairs-directorate-of-defense-trade-controls-pm-ddtc/> (date of access: 06.04.2024).
260. Export Control Basics. *Bureau of Industry and Security*. URL: <https://www.bis.doc.gov/index.php/all-articles/25-compliance-a-training/export-administration-regulations-training/1602-export-control-basics> (date of access: 06.04.2024).
261. Biden Administration Announces Urgent Security Assistance for Ukraine. *U.S. Department of Defense*. URL: <https://www.defense.gov/News/Releases/Release/Article/3704975/biden->

- [administration-announces-urgent-security-assistance-for-ukraine/](#) (date of access: 07.04.2024).
262. \$400 Million in Additional Security Assistance for Ukraine. *U.S. Department of Defense*. URL: <https://www.defense.gov/News/Releases/Release/Article/3210297/400-million-in-additional-security-assistance-for-ukraine/> (date of access: 07.04.2024).
263. U.S. Foreign Aid to Israel. *Congressional Research Service*. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RL/RL33222> (date of access: 07.04.2024).
264. Security Assistance: Excess Defense Articles for Foreign Countries. *U.S. Government Accountability Office*. URL: <https://www.gao.gov/products/nsiad-93-164fs> (date of access: 07.04.2024).
265. U.S. Security Cooperation with Ukraine. *U.S. Department of State*. URL: <https://www.state.gov/u-s-security-cooperation-with-ukraine/> (date of access: 07.04.2024).
266. Third Party Transfer Process and Documentation. *U.S. Department of State*. URL: <https://www.state.gov/third-party-transfer-process-and-documentation/#cope> (date of access: 08.04.2024).
267. Transfer of Defense Articles: Foreign Military Sales (FMS). *Congressional Research Service*. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11437> (date of access: 08.04.2024).
268. Transfer of Defense Articles: Direct Commercial Sales (DCS). *Congressional Research Service*. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11441> (date of access: 08.04.2024).
269. Joint Leaders Statement on AUKUS. *The White House*. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/03/13/joint-leaders-statement-on-aukus-2/> (date of access: 08.04.2024).
270. UK defence and security export statistics for 2018. *SIPRI*. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2019-12/uk_dti-report_2018.pdf (date of access: 08.04.2024).

271. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії : Угода від 12.01.2024 р. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobotnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-88277> (дата звернення: 09.04.2024).
272. Export Control Act 2002. *Legislation.gov.uk*. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/28/contents> (date of access: 09.04.2024).
273. The Export Control Order 2008. *Legislation.gov.uk*. URL: <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2008/3231/contents/made> (date of access: 09.04.2024).
274. Trade Policy Update. *UK Parliament*. URL: <https://questions-statements.parliament.uk/written-statements/detail/2021-12-08/hcws449> (date of access: 09.04.2024).
275. Consolidated list of strategic military and dual-use items that require export authorisation. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/uk-strategic-export-control-lists-the-consolidated-list-of-strategic-military-and-dual-use-items-that-require-export-authorisation> (date of access: 09.04.2024).
276. An introduction to UK arms exports. *UK Parliament*. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-8312/CBP-8312.pdf> (date of access: 10.04.2024).
277. COMMON MILITARY LIST OF THE EUROPEAN UNION. *Council of the European Union*. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6578-2023-INIT/en/pdf> (date of access: 10.04.2024).
278. EU ARMS EXPORTS WORLDWIDE IN 2022. *Council of the European Union*. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16605-2023-ADD-1/en/pdf> (date of access: 10.04.2024).
279. Directive 2009/43/EC of the European Parliament and of the Council of 6 May 2009. *EUR-Lex – Access to European Union law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02009L0043-20240607> (date of access: 10.04.2024).

280. Regulation (EU) 2021/821 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2021. *EUR-Lex – Access to European Union law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02021R0821-20231216> (date of access: 10.04.2024).
281. Council Regulation (EU) No 833/2014 of 31 July 2014. *EUR-Lex – Access to European Union law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02014R0833-20240913> (date of access: 11.04.2024).
282. Developments in UK Strategic Export Controls. *UK Parliament*. URL: <https://committees.parliament.uk/publications/30529/documents/176077/default/> (date of access: 11.04.2024).
283. Council Decision (CFSP) 2021/509 of 22 March 2021. *EUR-Lex – Access to European Union law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02021D0509-20240318> (date of access: 11.04.2024).
284. Security and freedom of navigation in the Red Sea: Council launches EUNAVFOR ASPIDES. *Council of the European Union*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/02/19/security-and-freedom-of-navigation-in-the-red-sea-council-launches-new-eu-defensive-operation/> (date of access: 11.04.2024).
285. Council Decision (CFSP) 2023/927 of 5 May 2023. *EUR-Lex – Access to European Union law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32023D0927&qid=1686917993677> (date of access: 11.04.2024).
286. Сотников Д., Губа Р. Австралія заплатить Франції компенсацію за підводні човни. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/uk/avstraliia-zaplatyt-frantsii-za-rozirvannia-kontraktu-na-pidvodni-chovny/a-62101368> (дата звернення: 12.04.2024).
287. Rapport d'information, n° 3581. *Assemblée nationale ~ Les députés, le vote de la loi, le Parlement français*. URL: https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/rapports/cion_afetr/l15b3581_rapport-information#_Toc256000000 (date of access: 12.04.2024).
288. Arrêté du 27 juin 2012 relatif à la liste des matériels de guerre et matériels assimilés soumis à une autorisation préalable d'exportation et des produits liés à la défense soumis

à une autorisation préalable de transfert. *Légifrance*.
URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000026088164/> (date of access: 12.04.2024).

289. Code de la défense. *Légifrance*.
URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071307/2024-04-05/ (date of access: 12.04.2024).

290. Петков С., Карелін В., Чепкова К. До питання військово-технічного співробітництва в умовах правового режиму воєнного стану в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2024. № 120. С. 64–71.
URL: https://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2024/03/petkov_karelin_chepkova_120.pdf (дата звернення: 12.04.2024).

291. Council Decision 2013/43/CFSP of 22 January 2013. *EUR-Lex – Access to European Union law*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2013.020.01.0053.01.ENG&toc=OJ:L:2013:020:TO (date of access: 13.04.2024).

292. Arms Trade Transparency in Conflict: ATT Reporting on Arms Transfers to Ukraine. *Stimson Center*. URL: <https://www.stimson.org/2023/arms-trade-transparency-in-conflict-att-reporting-on-arms-transfers-to-ukraine/> (date of access: 13.04.2024).

293. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН : Резолюція від 14.12.1974 р. 3314 (XXIX).
URL: [https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F3314\(XXIX\)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False](https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F3314(XXIX)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False) (дата звернення: 14.04.2024).

294. Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України : Рішення Ради нац. безпеки і оборони України від 18.06.2021 р. : станом на 21 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0050525-21#Text> (дата звернення: 15.04.2024).

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Наукові праці, в яких опубліковані
основні наукові результати дисертації:***

1. Севост'яненко Д.О. Військово-технічне співробітництво як невіддільна частина глобалізаційного розвитку людства. *Juris Europensis Scientia*. No 1. 2021. с. 103-112.

2. Севост'яненко Д. Аспекти правового регулювання чорного експорту товарів військового призначення та подвійного використання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2021. № 1 (45). С. 62–66.

3. Севост'яненко Д. Правовий статус Міжвідомчої комісії з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 3. С. 234–242.

4. Севост'яненко Д. Правові засади державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2024. № 1 (57). С. 73–79.

***Наукові праці, які засвідчують
апробацію матеріалів дисертації:***

1. Севост'яненко Д. Адміністративно-правове регулювання військово-технічного співробітництва в Україні. *Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень* : матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 13 лист. 2020 р.). Київ, 2020. С. 91–93.

2. Sevostianenko D. Aspects of military-technical cooperation. *New Approaches to State Security Assurance*, Brno, 11 February 2021. P. 229–235.

3. Севост'яненко Д. Актуальні проблеми правового регулювання міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання. *Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів (м. Київ, 23 квіт. 2021 р.). Київ, 2021. С. 171–172.

4. Севост'яненко Д. Деякі питання правового регулювання військово-технічного співробітництва. *Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення* : матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 23 квіт. 2021 р.). Київ, 2021. С. 298–302.

5. Севост'яненко Д. Правовий статус Міжвідомчої комісії з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю. *Спільні дії військових формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та перспективи* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 22 жовт. 2021 р.). Одеса, 2021. С. 418.

6. Севост'яненко Д. Правовий статус Міжвідомчої комісії з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю. *Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє* : матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26 лист. 2021 р.). Київ, 2021. С. 76-77.

7. Севост'яненко Д. Громадський нагляд за сектором безпеки і оборони у сфері військово-технічного співробітництва. *Взаємодія громадянського суспільства з сектором безпеки і оборони: сучасні виклики* : матеріали науково-практичної конференції (м. Харків, 21 груд. 2021 р.). Харків, 2021. С. 78–80.

8. Севост'яненко Д. Історія створення Міжвідомчої комісії з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю. *Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє* : матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 лист. 2022 р.). Київ, 2022. С. 336-337.

9. Севост'яненко Д. Деякі аспекти адміністративної відповідальності за

правопорушення у сфері військово-технічного співробітництва. *Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів (м. Київ, 27 квіт. 2023 р.). Київ, 2023. С. 210–211.

10. Севост'яненко Д. Вплив бюджетного дефіциту на правове регулювання військово-технічного співробітництва України. *Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє* : матеріали ХІХ Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 10 лист. 2023 р.). Київ, 2023. С. 341-342.

**Дії, що мають вдосконалити чинний порядок
правового регулювання військово-технічного співробітництва**

Виконавець	Пропозиція
МЗС	Подання Президентові України пропозиції щодо ратифікації Договору про торгівлю зброєю.
МЗС	Ініціювання процедури перегляду змісту окремих положень Документа ОБСЄ щодо легкої та стрілецької зброї.
МЗС	Ініціювання процедури перегляду змісту окремих положень Установчих документів Вассенаарської домовленості.
Мінстратегпром	Розробка проєктів міждержавних міжнародних договорів про взаємну охорону прав на результати інтелектуальної діяльності, що створені в ході двостороннього військово-технічного співробітництва із державами, де зареєстровані суб'єкти господарювання, які утворили чи планують утворити спільні підприємства із українськими суб'єктами господарювання національного оборонно-промислового комплексу.
Мінстратегпром	Розробка проєкту змін до Особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану, що затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року № 1275, щодо запровадження в умовах воєнного стану дії механізму формування та затвердження єдиного середньострокового плану закупівель ТВП за імпортом.
Мінстратегпром	Розробка проєкту акта, положення якого встановлять єдиний порядок здійснення Міністерством оборони

	України та іншими визначеними органами державної влади контролю за наданою міжнародною військовою допомогою, а також визначать перелік повноважень національного оборонного відомства у цій сфері.
МКВТС	Розробка пропозицій змін до пункту 46 Особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану, що затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року № 1275, щодо перегляду механізму формування постачальницької винагороди з метою економії бюджетних коштів.
МКВТС	Розробка пропозицій щодо посилення юридичної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері експортного контролю, що передбачені Кримінальним кодексом України, КУпАП та Законом України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання».
Офсетна комісія	Розробка проєкту змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року № 1275 щодо ефективного врегулювання офсетної діяльності в умовах воєнного стану.
Виконавці	Враховувати необхідність висвітлення у міжнародних договорах питань щодо двостороннього врегулювання порядку контролю за кінцевим використанням ТВП та ТПВ, позицій сторін щодо укладення ними офсетних договорів, а також порядку обміну інформацією про здійсненні передачі з деякими міжурядовими організаціями та третіми державами.

Порівняльна таблиця

Чинна редакція	Пропонована редакція
Абзац перший статті 188-17 КУпАП	
<p>Невиконання законних вимог посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю, щодо усунення порушень законодавства в галузі державного експортного контролю або створення перешкод для виконання покладених на них обов'язків</p>	<p>Невиконання законних вимог посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю, <u>та інших державних органів, що здійснюють державний експортний контроль,</u> щодо усунення порушень законодавства в галузі державного експортного контролю або створення перешкод для виконання покладених на них обов'язків</p>
Абзац третій статті 212-4 КУпАП	
<p>неподання або несвоєчасне подання центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю, звітів та відповідних документів про підсумки проведення переговорів, зазначених у пункті 1 цієї статті, а також про фактично здійснені міжнародні передачі товарів військового призначення та подвійного використання на підставі отриманих дозволів чи висновків, а також про</p>	<p>неподання або несвоєчасне подання центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю, <u>та іншим державним органам, що здійснюють державний експортний контроль,</u> звітів та відповідних документів про підсумки проведення переговорів, зазначених у пункті 1 цієї статті, а також про фактично здійснені міжнародні передачі товарів військового</p>

<p>використання цих товарів у заявлених цілях</p>	<p>призначення та подвійного використання на підставі отриманих дозволів чи висновків, про використання цих товарів у заявлених цілях, <u>а також іншої інформації, подання якої передбачено законодавством у сфері державного експортного контролю</u></p>
<p align="center">Частині перша статті 34 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»</p>	
<p>Україна як держава несе майнову відповідальність у повному обсязі перед суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності за всі свої дії, що суперечать чинним законам України і спричиняють збитки (прямі, побічні), моральну шкоду цим суб'єктам та призводять до втрати ними вигоди, а також за інші свої дії, в тому числі й ті, які регулюють зовнішньоекономічну діяльність і прямо не передбачені в цьому Законі, що спричиняють зазначені збитки (шкоду) та призводять до втрати вигоди, крім випадків, коли такі дії зумовлені неправомірними діями зазначених суб'єктів</p>	<p>Україна як держава несе майнову відповідальність у повному обсязі перед суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності за всі свої дії, що суперечать чинним законам України і спричиняють збитки (прямі, побічні), моральну шкоду цим суб'єктам та призводять до втрати ними вигоди, а також за інші свої дії, в тому числі й ті, які регулюють зовнішньоекономічну діяльність і прямо не передбачені в цьому Законі, що спричиняють зазначені збитки (шкоду) та призводять до втрати вигоди, крім випадків, коли такі дії зумовлені неправомірними діями зазначених суб'єктів</p>

<p>зовнішньоекономічної діяльності та іноземних суб'єктів господарської діяльності.</p>	<p>зовнішньоекономічної діяльності та іноземних суб'єктів господарської діяльності, <u>а також випадків, що передбачені Законом України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання».</u></p>
<p>Абзац перший пункту 4 Розділу IX Закону України «Про розвідку»</p>	
<p>Встановити, що до набрання чинності законом, яким визначаються правові основи державної політики у сфері військово-технічного співробітництва, Служба зовнішньої розвідки України та розвідувальний орган Міністерства оборони України під час здійснення розвідувальної діяльності у цій сфері:</p>	<p>Встановити, що до набрання чинності законом, яким визначаються правові основи державної політики у сфері військово- технічного співробітництва; Служба зовнішньої розвідки України та розвідувальний орган Міністерства оборони України під час здійснення розвідувальної діяльності <u>у сфері військово-технічного співробітництва:</u></p>
<p>Абзац третій пункту 4 Розділу IX Закону України «Про розвідку»</p>	
<p>забезпечують розвідувальною інформацією визначених Президентом України споживачів з числа учасників і суб'єктів військово-технічного співробітництва;</p>	<p>забезпечують розвідувальною інформацією визначених Президентом України споживачів з числа учасників військово-технічного співробітництва;</p>
<p>Абзац сімнадцятий статті 1 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання»</p>	

<p>послуги військового призначення - надання іноземним юридичним чи фізичним особам в Україні або за її межами послуг, у тому числі посередницьких (брокерських), у сфері розроблення, виробництва, будівництва, складання, випробування, ремонту, технічного обслуговування, модифікації, модернізації, експлуатації, управління, демілітаризації, знищення, збуту, зберігання, виявлення, ідентифікації, придбання або використання виробів чи технологій військового призначення, а також надання зазначеним юридичним особам іноземної держави чи її представникам або іноземцям послуг з фінансування таких робіт;</p>	<p>послуги військового призначення <u>(роботи військового призначення)</u> - надання іноземним юридичним чи фізичним особам в Україні або за її межами послуг, у тому числі посередницьких (брокерських), у сфері розроблення, виробництва, будівництва, складання, випробування, ремонту, технічного обслуговування, модифікації, модернізації, експлуатації, управління, демілітаризації, знищення, збуту, зберігання, виявлення, ідентифікації, придбання або використання виробів чи технологій військового призначення, а також надання зазначеним юридичним особам іноземної держави чи її представникам або іноземцям послуг з фінансування таких робіт;</p>
<p>Абзац двадцять третій статті 1 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання»</p>	
<p>послуги (технічна допомога) подвійного використання - надання іноземним юридичним особам чи іноземцям в Україні або за її межами технічної підтримки, пов'язаної з ремонтом, розробленням, виробництвом, використанням,</p>	<p>послуги (технічна допомога) подвійного використання <u>(роботи подвійного використання)</u> - надання іноземним юридичним особам чи іноземцям в Україні або за її межами технічної підтримки, пов'язаної з ремонтом, розробленням,</p>

<p>складанням, випробуванням, модифікацією, модернізацією, підтримкою в робочому стані, включаючи авторський та гарантійний нагляд, або будь-яке інше технічне обслуговування систем, обладнання та їх компонентів, програмного забезпечення та технологій, що підлягають державному експортному контролю. Послуга (технічна допомога) може набувати форми інструктажу, підвищення кваліфікації, навчання, практичного освоєння методів роботи, надання консультацій і може включати передачу технічних даних;</p>	<p>виробництвом, використанням, складанням, випробуванням, модифікацією, модернізацією, підтримкою в робочому стані, включаючи авторський та гарантійний нагляд, або будь-яке інше технічне обслуговування систем, обладнання та їх компонентів, програмного забезпечення та технологій, що підлягають державному експортному контролю. Послуга (технічна допомога) може набувати форми інструктажу, підвищення кваліфікації, навчання, практичного освоєння методів роботи, надання консультацій і може включати передачу технічних даних;</p>
<p>Частина четверта статті 12 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання»</p>	
<p>У видачі посвідчення про реєстрацію відмовляється, посвідчення про реєстрацію скасовується або його дія зупиняється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю, у разі:</p> <p>припинення в установленому</p>	<p>У видачі посвідчення про реєстрацію відмовляється, посвідчення про реєстрацію скасовується або його дія зупиняється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю, у разі:</p> <p>припинення в установленому</p>

<p>законодавством порядку діяльності суб'єкта господарювання, державного замовника у сфері оборони;</p> <p>встановлення, що посвідчення або відповідні роз'яснення до нього надані на підставі недостовірних даних.</p> <p style="text-align: center;"><i>Норма відсутня</i></p>	<p>законодавством порядку діяльності суб'єкта господарювання, державного замовника у сфері оборони;</p> <p>встановлення, що посвідчення або відповідні роз'яснення до нього надані на підставі недостовірних даних;</p> <p style="text-align: center;"><u>вчинення суб'єктом господарювання правопорушення, передбаченого частиною першою статті 25 цього Закону.</u></p>
<p>Стаття 25 (назва) Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання»</p>	
<p>Стаття 25. Відповідальність суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів – юридичних осіб за порушення вимог законодавства в галузі експортного контролю</p>	<p>Стаття 25. Відповідальність суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів за порушення вимог законодавства в галузі експортного контролю</p>
<p>Частина шоста статті 25 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання»</p>	
<p>Держава не несе перед суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів відповідальності за збитки, яких вона може зазнати внаслідок скасування або зупинення дії дозволу, висновку чи міжнародного</p>	<p>Держава не несе перед суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів відповідальності за збитки, <u>яких він може зазнати</u> внаслідок скасування або зупинення дії дозволу, висновку чи міжнародного імпортного</p>

<p>імпортного сертифіката, а також скасування повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення або товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, якщо такий суб'єкт вчинив порушення законодавства, визначені статтею 24 цього Закону, або у разі, коли такі дії впливають із необхідності забезпечення захисту національних інтересів чи дотримання міжнародних зобов'язань України щодо нерозповсюдження зброї масового знищення, засобів її доставки та обмеження передач звичайних видів озброєння.</p>	<p>сертифіката, а також скасування повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення або товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, якщо такий суб'єкт вчинив порушення законодавства, визначені статтею 24 цього Закону, або у разі, коли такі дії впливають із необхідності забезпечення захисту національних інтересів чи дотримання міжнародних зобов'язань України щодо нерозповсюдження зброї масового знищення, засобів її доставки та обмеження передач звичайних видів озброєння.</p>
<p>Абзац четвертий частини 3 Указу Президента України від 21 квітня 1999 року № 422/99</p>	
<p>експорт та імпорт товарів військового призначення, у тому числі надання суб'єктами військово-технічного співробітництва консультаційних, маркетингових, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, юридичних послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності та одержання від них аналогічних послуг;</p>	<p>експорт та імпорт товарів військового призначення <u>та подвійного використання</u>, у тому числі надання суб'єктами військово-технічного співробітництва консультаційних, маркетингових, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, юридичних послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності та одержання від них</p>

	аналогічних послуг;
Частина 3 Указу Президента України від 21 квітня 1999 року № 422/99	
<i>Норма відстуня</i>	<u>Офсетна діяльність:</u>
Абзац перший пункту 3 статті 4 Указу Президента України від 20 березня 2002 року № 276/2002	
3) Міністерство промислової політики і України:	<u>3) Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України:</u>
Абзац перший пункту 7 статті 4 Указу Президента України від 20 березня 2002 року № 276/2002	
7) Національне космічне агентство України:	<u>7) Державне космічне агентство України:</u>
Абзац шостий пункту 2 статті 4 Указу Президента України від 20 березня 2002 року № 276/2002	
надає експертну, консультаційну та інформаційну допомогу суб'єктам військово-технічного співробітництва;	надає експертну, консультаційну та інформаційну допомогу <u>учасникам, що реалізують військово-технічне співробітництво;</u>
Абзац шостий пункту 5 статті 4 Указу Президента України від 20 березня 2002 року № 276/2002	
контролює в межах своїх повноважень додержання суб'єктами військово-технічного співробітництва вимог законодавства у сфері військово-технічного співробітництва, експортного контролю та збереження державної таємниці;	контролює в межах своїх повноважень додержання <u>учасниками, що реалізують військово-технічне співробітництво,</u> вимог законодавства у сфері військово-технічного співробітництва, експортного контролю та збереження державної таємниці;
Абзац четвертий пункту 5-1 статті 4 Указу Президента України від 20	

березня 2002 року № 276/2002	
здійснює забезпечення розвідувальною інформацією визначених Президентом України суб'єктів військово-технічного співробітництва;	здійснює забезпечення розвідувальною інформацією визначених Президентом України <u>учасників</u> військово-технічного співробітництва;
Абзац другий пункту 6 статті 4 Указу Президента України від 20 березня 2002 року № 276/2002	
контролює додержання вимог законодавства про експортний контроль, виконання міжнародних зобов'язань України під час здійснення суб'єктами військово-технічного співробітництва міжнародних передач товарів військового призначення;	контролює додержання вимог законодавства про експортний контроль, виконання міжнародних зобов'язань України під час здійснення <u>учасниками, що реалізують військово-технічне співробітництво,</u> міжнародних передач товарів військового призначення;
Абзац шостий пункту 5-1 статті 4 Указу Президента України від 20 березня 2002 року № 276/2002	
сприяє спеціальними силами і засобами реалізації продукції військового призначення іноземними замовниками.	<i>Норму виключити</i>
Абзац третій пункту 2 § 29 Глави 1 Розділу 4 Регламенту Кабінету Міністрів України, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 року № 950	
затвердження, прийняття міжнародного договору або приєднання до нього.	затвердження, прийняття, <u>припинення та зупинення</u> міжнародного договору або приєднання до нього.
Підпункт 13 пункту 4 Положення про Міністерство з питань стратегічних	

<p>галузей промисловості України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2020 року № 819</p>	
<p>разом з Міноборони організує і координує діяльність центральних органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва, подає Кабінетові Міністрів України погоджені в установленому порядку проекти законів, інших нормативно-правових актів у сфері військово-технічного співробітництва, міжнародних договорів України;</p>	<p>разом з Міноборони організує і координує діяльність центральних органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва, подає Кабінетові Міністрів України погоджені в установленому порядку проекти законів, інших нормативно-правових актів у сфері військово-технічного співробітництва <u>та проекти міжнародних договорів України у порядку, що визначений Законом України «Про міжнародні договори України;</u></p>
<p>Абзац перший підпункту 6 пункту 3 постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року № 1275</p>	
<p>дія пункту 4 та абзацу другого пункту 6 постанови Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 р. № 1070 “Деякі питання здійснення розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти” (Офіційний вісник України, 2020 р., № 2, ст. 64) не поширюється на виконання державних контрактів (договорів), що укладені до набрання чинності постановою Кабінету Мініс-</p>	<p>дія пункту 4 та абзацу другого пункту 6 постанови Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 р. № 1070 “Деякі питання здійснення розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти” (Офіційний вісник України, 2020 р., № 2, ст. 64) не поширюється на виконання державних контрактів (договорів), <u>що укладені до набрання чинності постановою Кабінету</u></p>

<p>трів України від 18 липня 2023 р. № 736 “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 р. № 1275 та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України”, а також укладаються після набрання чинності зазначеною постановою державними замовниками у сфері оборони з:</p>	<p><u>Міністрів України від №</u> <u>«Про внесення запропонованих змін».</u></p>
<p>Абзаци другий-четвертий підпункту 6 пункту 3 постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року № 1275</p>	
<p>вітчизняними та іноземними виробниками товарів, робіт і послуг оборонного призначення;</p> <p>—</p> <p>вітчизняними та іноземними суб'єктами господарювання для виконання державних цільових оборонних програм та державних цільових програм, пов'язаних із розвитком оборонно-промислового комплексу;</p> <p>—</p> <p>вітчизняними та іноземними суб'єктами господарювання, які здійснюють постачання, зокрема в режимі імпорту, товарів, робіт і послуг оборонного призначення згідно з переліками та</p>	<p><i>Норми виключити</i></p>

<p>обсягами закупівель товарів, робіт і послуг у разі, коли такі товари, роботи і послуги визначені пріоритетними державним замовником у сфері оборони;</p>	
<p><u>Пункт 43-1</u> Особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану, що затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року № 1275</p>	
<p><i>Норма відсутня</i></p>	<p><u>Укладення державного контракту (договору) з іноземними суб'єктами господарювання та вітчизняними суб'єктами господарювання, яким в установленому порядку надані повноваження щодо здійснення імпорту відповідних видів товарів, робіт і послуг оборонного призначення, здійснюється на умовах, передбачених частиною третьою, частиною четвертою та частиною п'ятою статті 11 Закону України «Про оборонні закупівлі».</u></p>
<p><u>Пункт 43-2</u> Особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану, що затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року № 1275</p>	
<p><i>Норма відсутня</i></p>	<p><u>Державний замовник створює спеціалізовану відомчу комісію, що обирає виконавця державного контракту (договору). Порядок роботи комісії, а також критерії та</u></p>

	<p><u>методика оцінки поданих пропозицій</u></p> <p><u>визначаються державним</u></p> <p><u>замовником.</u></p>
<p>Абзац другий пункту 47 Особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану, що затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року № 1275</p>	
<p>Державний замовник (його посадові (службові) особи)</p> <p>не має (не мають) права вимагати інших документи щодо визначення вартості (ціни), крім тих, що передбачені цими особливостями, і не несе відповідальності за формування комерційної пропозиції на постачання товару, виконання робіт або надання послуг оборонного призначення, повноту та достовірність зазначених у ній даних.</p>	<p>Державний замовник (його посадові (службові) особи) не несе відповідальності за формування комерційної пропозиції на постачання товару, виконання робіт або надання послуг оборонного призначення, повноту та достовірність зазначених у ній даних.</p>
<p><u>Абзац сьомий</u> пункту 3 Порядку організації взаємодії центральних органів виконавчої влади, інших державних органів щодо залучення, отримання, передачі, обліку, моніторингу та контролю за використанням міжнародної військової допомоги для задоволення потреб сил безпеки і сил оборони у період дії воєнного стану, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2024 року № 168</p> <p><i>(абзац сьомий, восьмий, дев'ятий, десятий та одинадцятий вважати абзацом восьмим, дев'ятим, десятим, одинадцятим та дванадцятим відповідно)</i></p>	
<p><i>Норма відсутня</i></p>	<p><u>Міноборони, центральні органи виконавчої влади, інші державні</u></p>

	<p><u>органи здійснюють відповідні заходи із врахуванням положень Указу Президента України «Питання координації зовнішньополітичної діяльності держави» від 22 грудня 2021 року № 671/2021».</u></p>
<p>Абзац дев'ятий (десятий) пункту 3 Порядку організації взаємодії центральних органів виконавчої влади, інших державних органів щодо залучення, отримання, передачі, обліку, моніторингу та контролю за використанням міжнародної військової допомоги для задоволення потреб сил безпеки і сил оборони у період дії воєнного стану, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2024 року № 168</p>	
<p>Центральні органи виконавчої влади, інші державні органи подають через Міноборони до Генерального штабу Збройних Сил пропозиції щодо:</p>	<p>Центральні органи виконавчої влади, інші державні органи, <u>що належать до сил безпеки і сил оборони,</u> подають через Міноборони до Генерального штабу Збройних Сил пропозиції щодо:</p>
<p>Абзац перший пункту 7 Положення про порядок надання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємниця, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 року № 838</p>	
<p>Заяви та документи, подані для одержання повноважень, розглядаються Держекспортконтролем та надсилаються на розгляд до Мінекономіки, Міноборони, МЗС, СБУ, розвідувальних органів України та у разі потреби інших центральних</p>	<p>Заяви та документи, подані для одержання повноважень, розглядаються Держекспортконтролем та надсилаються на розгляд до <u>Міжвідомчої комісії з політики військово-технічного співробітництва та експортного</u></p>

органів виконавчої влади.	контролю , Мінекономіки, Міноборони, МЗС, СБУ, розвідувальних органів України та у разі потреби інших центральних органів виконавчої влади.
Абзац перший пункту 9 Положення про порядок надання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємниця, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 року № 838	
Строк розгляду Держекспортконтролем заяви не може перевищувати 40 днів від дня подання суб'єктом господарювання належним чином оформленої заяви.	Строк розгляду Держекспортконтролем заяви не може перевищувати 50 днів від дня подання суб'єктом господарювання належним чином оформленої заяви.
Абзац восьмий пункту 9 Положення про порядок надання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємниця, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 року № 838	
Мінекономіки, Міноборони, МЗС, СБУ та розвідувальні органи України у 20- денний строк з моменту одержання від Держекспортконтролю запиту подають в межах їх компетенції інформацію про відсутність (наявність) заперечень щодо надання такому суб'єкту повноважень.	Мінекономіки, Міноборони, МЗС, СБУ та розвідувальні органи України у 10- денний строк з моменту одержання від Держекспортконтролю запиту подають в межах їх компетенції інформацію про відсутність (наявність) заперечень щодо надання такому суб'єкту повноважень. Відповідна інформація у той самий строк

	<p><u>подається до Міжвідомчої комісії з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю.</u></p>
<p><u>Абзац дев'ятий</u> пункту 9 Положення про порядок надання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємниця, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 року № 838</p>	
<p><i>Норма відсутня</i></p>	<p><u>Міжвідомча комісія з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю опрацьовує пропозицію у 40-денний строк з моменту одержання запиту від Держекспортконтролю.</u></p>
<p>Пункт 10 Положення про порядок надання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємниця, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 року № 838</p>	
<p>Держекспортконтроль на підставі поданої заяви про одержання суб'єктом господарювання повноважень з урахуванням інформації Мінекономіки, Міноборони, МЗС, інших центральних органів виконавчої влади, залучених до її розгляду, а також СБУ і розвідувальних органів України готує проект відповідної постанови Кабінету</p>	<p>Держекспортконтроль на підставі поданої заяви про одержання суб'єктом господарювання повноважень з урахуванням інформації <u>Міжвідомчої комісії з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю,</u> Мінекономіки, Міноборони, МЗС, інших центральних органів виконавчої</p>

<p>Міністрів України щодо надання/скасування такому суб'єкту повноважень або висновок про недоцільність надання йому повноважень.</p>	<p>влади, залучених до її розгляду, а також СБУ і розвідувальних органів України готує проект відповідної постанови Кабінету Міністрів України щодо надання/скасування такому суб'єкту повноважень або висновок про недоцільність надання йому повноважень.</p>
<p>Абзац перший пункту 11 Положення про порядок надання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємниця, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 року № 838</p>	
<p>Проект відповідної постанови узгоджується в установленому порядку Держекспортконтролем з Мінекономіки, Мінфіном, Міноборони, МЗС, СБУ, Службою зовнішньої розвідки, іншими центральними органами виконавчої влади в межах їх компетенції та надсилається на розгляд Міжвідомчої комісії з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю.</p>	<p>Проект відповідної постанови узгоджується в установленому порядку Держекспортконтролем з Мінекономіки, Мінфіном, Міноборони, МЗС, СБУ, Службою зовнішньої розвідки, іншими центральними органами виконавчої влади в межах їх компетенції.</p>
<p>Абзац перший пункту 16 Положення про порядок надання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємниця, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 року</p>	

№ 838	
<p>Дія повноважень за поданням Держекспортконтролю, інших центральних органів виконавчої влади, опрацьованим Міжвідомчою комісією з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю, може бути скасована Кабінетом Міністрів України у разі:</p>	<p>Дія повноважень за поданням Держекспортконтролю може бути скасована Кабінетом Міністрів України у разі:</p>
<p>Абзац другий пункту 16 Положення про порядок надання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємниця, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 року</p> <p style="text-align: center;">№ 838</p>	
<p>встановлення факту порушення законодавства України або інших держав, яке стосується міжнародних передач товарів;</p>	<p>встановлення факту <u>вчинення правопорушень, передбачених абзацами другим – сьомим статті 24 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання»;</u></p>
<p>Пункт 2.2 Розділу II Порядку розгляду справ про порушення юридичними особами вимог законодавства в галузі державного експортного контролю, що затверджений наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 16 грудня 2013 року № 1490</p>	
<p>Після встановлення факту порушень, передбачених абзацами другим,</p>	<p>Після встановлення факту порушень, передбачених абзацами другим,</p>

<p>четвертим - шостим та десятим статті 24 Закону, уповноважена особа зобов'язана надіслати на адреси Міністерства доходів і зборів України та юридичної особи повідомлення про зупинення на підставі статті 16 Закону дії дозвільного документа, за яким встановлено факт порушення.</p>	<p>четвертим - шостим та десятим статті 24 Закону, уповноважена особа зобов'язана надіслати на адреси <u>Державної митної служби України</u> та юридичної особи повідомлення про зупинення на підставі статті 16 Закону дії дозвільного документа, за яким встановлено факт порушення.</p>
<p align="center">Пункт 6.5 Розділу VI Порядку розгляду справ про порушення юридичними особами вимог законодавства в галузі державного експортного контролю, що затверджений наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 16 грудня 2013 року № 1490</p>	
<p>У разі винесення постанови про накладення на юридичну особу штрафу за порушення, передбачені абзацами другим, четвертим - шостим та десятим статті 24 Закону, керівник також приймає рішення про відновлення дії раніше зупинених дозволів, висновків, міжнародних імпорتنих сертифікатів або скасування їх дії. Про прийняте рішення додатково інформується Міністерство доходів і зборів України.</p>	<p>У разі винесення постанови про накладення на юридичну особу штрафу за порушення, передбачені абзацами другим, четвертим - шостим та десятим статті 24 Закону, керівник також приймає рішення про відновлення дії раніше зупинених дозволів, висновків, міжнародних імпорتنих сертифікатів або скасування їх дії. Про прийняте рішення додатково інформується <u>Державна митна служба України</u>.</p>
<p align="center">Пункт 2-1.9 розділу 2-1 Інструкції з підготовки, погодження, укладення, реєстрації, обліку, зберігання та контролю за виконанням договорів, що укладаються від імені Міністерства оборони України, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 29 грудня 2020 року № 500</p>	
<p>У разі виявлення ознак ризиковості,</p>	<p>У разі виявлення ознак ризиковості,</p>

<p>передбачених підпунктами 1, 4, 13 пункту 2-1.5 цього розділу, Директорат економічного аналізу і планування Міністерства оборони України не погоджує проєкт договору.</p>	<p>передбачених підпунктами 1, 4, 13, 19 пункту 2-1.5 цього розділу, Директорат економічного аналізу і планування Міністерства оборони України не погоджує проєкт договору.</p>
<p>Пункт 2-1.11 розділу 2-1 Інструкції з підготовки, погодження, укладення, реєстрації, обліку, зберігання та контролю за виконанням договорів, що укладаються від імені Міністерства оборони України, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 29 грудня 2020 року № 500</p>	
<p>У разі виявлення ознак ризиковості, передбачених підпунктами 5-7, 11, 12, 14-19 пункту 2-1.5 цього розділу, Директорат економічного аналізу і планування Міністерства оборони України погоджує проєкт договору із застереженнями.</p>	<p>У разі виявлення ознак ризиковості, передбачених підпунктами 5-7, 11, 12, 14-18 пункту 2-1.5 цього розділу, Директорат економічного аналізу і планування Міністерства оборони України погоджує проєкт договору із застереженнями.</p>